

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Magistrinis darbas

Adomas Petrikas

Religinė perspektyva nesuvokiamoje Empedoklio filosofijos vienovėje ir skirtybėje

Vadovas doc. dr. Mantas Adomėnas

Filologijos fakultetas

Klasikinės filologijos katedra

Vilnius

2024

Turinys

Turinys.....	2
1. Įvadas.....	3
2. $\Pi\Phi$ ir K skirtumai. „Beviltiški filosofinio kentauro prieštaravimai“	7
$\Pi\Phi$ struktūra:	8
K struktūra ir jos gyventojas, <i>daimonas</i>	8
3. $\Pi\Phi$ ir K bendrybės.....	10
4. K & $\Pi\Phi$ santykio hipotezės.....	14
5. Religinio mąstymo svarba E.....	19
Nusikaltimas iš esmės susijęs su kraujo praliejimu.....	28
6. Dviejų racionalumų naratyvai	34
Parmenidas	35
Ksenofanas	39
7. Anapus vienybės ir skirtybės. E. kaip dviejų tiesų kūrėjas	44
8. Išvados.....	47
9. Abstract.....	50
10. Literatūros sąrašas	51
Šaltiniai.....	51
Mokslinė literatūra.....	52
11. Priedai. Fragmentai ir testimonia	55
$\Pi\Phi$	55
K	65
Testimonia	70

1. Įvadas

Empedoklis (toliau E.), ikisokratinis filosofas iš senovės Graikijos, yra žavi, tačiau sudėtinga asmenybė, kurios darbai sukėlė įvairių interpretacijų ir mokslininkų diskusijų. Jo indėlis apima įvairias sritis, įskaitant filosofiją, kosmologiją, teologiją ir etiką, todėl jis tapo pagrindine figūra, padedančia suprasti racionalios ir religinės minties santaką senovės graikų filosofijoje. Šis darbas siekia ištirti sudėtingą religinių ir filosofinių elementų sąveiką E. fragmentuose, suteikiant įžvalgų, kaip šie aspektai susilieja ir sudaro nuoseklią pasaulėžiūrą.

E. filosofija, nepaisant jos fragmentiškumo, išlieka viena įdomiausių ir sudėtingiausių senovės graikų mąstymo sistemų. Jis išsiskiria ne tik savo kosmologiniais ir fiziniais tyrimais, bet ir giliomis religinėmis bei etinėmis įžvalgomis. E. išklė teoriją apie keturias šaknis (žemė, oras, ugnis ir vanduo) ir jų sąveiką per Meilės (φιλότης) ir Vaidas (veĩκος), kurios valdo visatos tvarką. Ši perspektyva sujungia empirinius ir metafizinius elementus, parodydama, kad E. mintis apima ir mokslinius, ir religinius aspektus.

Diskusijos dėl E. filosofijos integralumo šiai dienai galbūt nebėra tokios intensyvios kaip prieš kelis dešimtmečius, tačiau galutinis taškas neaiškumui dėl „skirtingų“ poemų vieningumo,¹ vis dėlto, dar nėra padėtas. Labai tikėtina, kad to ir nesulauksime. Vargu ar įmanoma galutinai suvokti, ką šis išskirtinio būdo ikisokratinis filosofas perdavė itin fragmentiškai išlikusiuose tekstuose. Turime daugybę interpretacijų ties įvairiais problemineis E. filosofijos aspektais. E. fragmentai neša savyje kultūrinių, filosofinių ir istorinių reiškinių bei įtampų pynę, apimančią svarstymus apie jo ir ankstesnių laikų mąstytojų rūpėjusius klausimus: kosmologiją ir kosmogoniją, teogoniją ir teologiją, žmonių ir kitų gyvybės rūšių atsiradimą bei sielos prigimtį. E. išsiskiria tuo, kad jam ypatingai svarbus *daimono* klausimas, *K* išreikštas eschatologine forma. Atrodytų, vieni dalykai labiau susiję su mokslu, kiti su religija, vieni su racionalių pažinimu, kiti su iracionaliais, protui iki galo nepažiniais, dalykais. Gerai žinomas faktas, kad senovės graikų sąmonėje griežtos skirties tarp racionalumo ir iracionalumo nebuvo. Kaip žinia iš matematikos, iracionaliųjų skaičių aibė yra daug didesnė už racionaliųjų, iš esmės ji yra neapibrėžiama. Ne ką kitaip ir graikų filosofijos atveju, ypatingai kalbant apie E., kuris iš visų ikisokratikų buvo pats eklektiškiausias,² nebrėžęs aiškių ribų tarp dievų vardų, visatos pradų pavadinimų, bei kosmologijos ir religijos apskritai.

Mokslininkai, norintys pritaikyti empirinius, labiau fiziniams mokslams tinkančius, tyrimo metodus, nagrinėdami E. ir kitų filosofų darbus atsidūrė aklavietėje, dažnai buvo priversti pasiduoti ir pripažinti negalį paaiškinti, kaip suderinti „nesuderinamas“ autorius poetas. Dar liūdniau, dalis tyrėjų pasidavė lengvesniam bet kokių sąsajų tarp fragmentų neigimui, tokiu būdu užverdami kelią jautresnėms ir daugiau įžvalgos reikalaujančioms studijoms bei interpretacijoms. Iš

¹ Literatūros sąrašas diskusijai dėl beviltiškų prieštaravimų Wright 1981: 57.

² Apie E. eklektiškumą žr. Guthrie 1965: 253.

pažiūros skiriasi jų stiliai, nuotaikos, adresatai ir paties autoriaus tonas, aptariamoms temoms ir problemoms. *ΠΦ* koncentruojasi į su fizinius pasaulio reiškinius ir nepalieka vietos nemirtingai sielai, o iš *K* susidaro įspūdis, kad siela yra nemateriali, ar dvasinė, nors vargu ar E. pats mąstė materijos ir dvasios sąvokomis. Dėl tokių skirtybių – prieštaravimų dalis autorių linkę brėžti griežtą ribą tarp poemų ir sudaro atitinkamą fragmentų atskirtį, vienus priskirdami *ΠΦ*, kitus *K*. Kiti tyrėjai argumentuoja, kad tarp poemų nėra jokios prarajos: priešingai, poemos papildo viena kitą ir viena padeda išspręsti kitoje kylančius neaiškumus.³

Šiame darbe teigsiu poemų sąsają išvelgdamas religinius jų fragmentų sąryšius ir grįsdamas mintį, kad tiek *ΠΦ*, tiek *K* priskiriamos eilės pirmiausia kyla iš E. entuziazmo, dieviško įkvėpimo, ir kad tiek iš pažiūros materialioji gamta, tiek gyvoji būtybė, *daimonas*, ir jų būtis bei likimas aprašomi remiantis religiniu mąstymu. Šiuo tikslu turėsime nagrinėti, kas yra graikų religija ir kokią vietą joje užima E., kokie klausimai ir įtampos kyla tarp jo ir kitų ikisokratikų, pirmiausia Parmenido ir Ksenofano bei poetų Hesiodo ir Homero darbuose dėstomų idėjų. Ką E. išlaiko iš savo pirmtakų ir kur pasireiškia jo inovatyvumas? Ar remdamiesi E. biografija, galime teigti, kad tam tikra prasme jis yra moralistas ir pamokslautojas, o jo kūryba – pamokymai ir pamokslai ne tik Pausanijui, bet per jį ir visiems žmonėms apskritai?

Dar viena darbe keliamą hipotezę susijusi su klausimu, ar apskritai teisinga kelti E. poemų vienybės ir skirtybės klausimą. Galbūt į dvi skirtingas poetas galime žvelgti iš dviejų kampų? Abi gali egzistuoti kartu, viena nuo kitos nepriklausomos ir tuo pat metu prieštaringos, su visomis bendrybėmis ir skirtumais. Kuomet teigiu, kad E. filosofija yra „nesuvokiama“, nesakau, kad nereikia bandyti jos suvokti. Šią sąvoką galėtume pakeisti tokiais žodžiais kaip „neapibrėžiama, nesutaikoma, nesuderinama, nenuosekli, prieštaringa“ etc. T.y. žodžiais – kaltinimais, kurių, kaip matysime, E. sulaukė iš jį nagrinėjančių autorių.

Fragmentiškai išlikęs E. tekstas yra rimta problema tyrimams. Iš vienos pusės, pirminė medžiaga tyrimams yra skurdi. Kita vertus, kad ir kaip norėtume išreikšti iš skaitymo kylančias idėjas, turime grįsti savo interpretacijas remdamiesi faktais: fragmentais ir liudijimais. Reikia pripažinti, kad ir *testimonia* nėra nešališka. Pagrindiniai autoriai, per kuriuos mus pasiekia E. fragmentai yra peripatetikai ir neoplatonikai, įtraukiantys E. eiles į asmeninių pažiūrų ir idėjų lauką bei istorinį kontekstą ir, ko gero, dažnai siekdami pateisinti savo teorijas pritaikydami E. eiles atitinkamiems tikslams.

Peripatetikų, visų pirma Aristotelio, visiškai nejaudina klausimai apie sielos nemirtingumą ir metempsiuchozę. Apie E. jis sako: „Homeras ir E. neturi nieko bendro, išskyrus metrą. Štai kodėl pirmąjį teisinga vadinti poetu, o kitą – gamtos filosofu, bet ne poetu.“⁴ Patį Aristotelį

³ Pvz. Osborne 2005, Trepanier 2004, Kirk 1983 ir Kahn 1960.

⁴ Arist. *Poet.* 1 1447b.

tikrai galima vadinti gamtos filosofu, nes jam labiausiai rūpi E. $\Pi\Phi$ dėstomos temos: kosmologija, jėgų sąveika, elementai, klausimas, kas E. mąstyme yra judintojas ir kt. Aristotelio netenkina ir su fizika susiję E. teiginiai: „Tai, ką jis sako, yra virš mūsų galvų.“⁵ Visgi Ciceronas nėra toks kategoriškas ir teigia, kad „nežinia, ar E. reikėtų priskirti prie poetų, ar prie filosofų, nes apie daiktų prigimtį jis rašė eilėmis.“⁶ Klausimas, ar tikrai *reikia* jį priskirti tik prie vienos kategorijos. E. gali būti ir yra ir poetas, ir filosofas, ir dar daugiau: politikas demokratas, gydytojas, šamanas, mistikas ir mokytojas etc.

Labiau E. prijaučiančių neoplatonikų aiškinimai taip pat nusipelno atidaus skaitymo, kadangi jų interpretacijos su savimi neša sąvokas, anachronistiškai taikomas E. išreikštomis mintims ir kartais nuo jų nutolsta. Tai nereiškia, kad peripatetikų ar neoplatonikų indėlis į E. studijas nėra vertingas, priešingai, jų interpretacijos kai kurias E. mintis padeda nušviesti plačiau. Platonui ypač rūpėjo kosmologiniai, teologiniai ir eschatologiniai klausimai, kuriuos jis išsamiai vystė savo knygoje. Jose E. vardas tiesiogiai ar užuominomis minimas ne kartą.⁷ Neoplatonikai, iš kurių mus pasiekia dalis E. fragmentų yra: Plotinas, Porfirijus, Hipolitas, Plutarchas ir Sekstas Empirikas. Kiekvienam iš jų rūpėjo etikos ir moralės klausimai, ypač susiję su sielos transmigracijos klausimu, nesmurtu ir vegetarizmu, gėrio ir blogio dualumu apskritai. Vieni tam tikriems klausimams pritarė, o kitų nesuprato ar atmetė. Polemika tarp minėtų autorių ir E. yra naudinga siekiant suvokti tai, kas nėra visiškai suprantama.

Dar vienas klausimas, o ką jei poemų (ne)suderinamumo sprendimas pradedamas iš neteisingo atskaitos taško? Ar teisinga E. taikyti kaltinimus dėl iracionalumo, kuomet jis pats nemastė tokiomis sąvokomis? Millerd drąsiai teigia, kad „vaizduotės ryškumas E. patraukė labiau nei loginis nuoseklumas, ir jis neišvengiamai glumina protus, kurie nėra tokie kaip jo paties. Svarbus dalykas norint jį suprasti yra nustoti galvoti tinkamu momentu.“⁸ Galime kalbėti apie du E. racionalumus, apie du veikalus, turinčius skirtingas genezes, struktūras, pasakojimo tikslus, adresatus, kalbėjimo toną etc., bet kurie galiausiai veda į vieną tikslą – iš moralinio ir etinio mokymo išplaukiančiu kosmologijos naratyvu.

Tikslai ir hipotezės.

Pagrindinis šio darbo tikslas yra išanalizuoti ir išsiaiškinti religinius aspektus E. filosofiniuose fragmentuose, teigiant, kad šie elementai yra neatsiejami nuo jo bendros filosofinės sistemos supratimo. Darbe teigiama, kad E. poemos, dažnai suvokiamos kaip nenuoseklios ir prieštaringos, yra

⁵ R22 Arist. *GA* 2.8 747a24–29 et 34–b8

⁶ Cic. *Quintil. Inst. or.* 1.4.4b. Apie E. poetiką daugiau žr. Mackenzie 2021: 102.

⁷ R46, 48, 50, 53–58, 66, 75, 99

⁸ Millerd 1908: 42.

vieningos dėl jų pagrindinių religinių temų ir motyvų. Nagrinėdami šiuos religinius aspektus galime giliau suprasti, kaip E. suderino akivaizdžią dichotomiją tarp fizinių ir eschatologinių aprašymų.

Pagrindinės hipotezės, kuriomis grindžiamas šis tyrimas, yra šios:

1. Religinė darna: Nepaisant fragmentiško jo kūrybinių pobūdžio, E. filosofija demonstruoja nuoseklią struktūrą, kai į ją žiūrima iš religinės perspektyvos.
2. Moralinė ir etinė struktūra. E. religiniai įsitikinimai reikšmingai atspindi jo etinius nurodymus, pabrėždami kosminėje tvarkoje gyvenančių individų moralines pareigas.
3. Mokslo ir religijos integracija: E. požiūris demonstruoja ankstyvą empirinių stebėjimų integraciją su religiniais ir metafiziniais apmąstymais, kaip iššūkį šiuolaikiniams mokslo ir religijos skirtumams.

Metodika.

Šiems tikslams pasiekti šiame darbe naudojamas hermeneutinio ir lyginamojo metodų derinys. Hermeneutinis požiūris apima atidų E. fragmentų skaitymą ir interpretavimą, atsižvelgiant į jo laikmečio istorinį ir kultūrinį kontekstą. Lyginamoji analizė naudojama ryšiams tarp E. ir kitų ikisokratinių filosofų, Parmenido ir Ksenofano, nubrėžti, taip pat nagrinėjant orfikų ir pitagorikų tradicijų įtaką jo mąstymui. Tyrimas grindžiamas išsamiu pagrindinių fragmentų tyrimu, paremtu antriniais šaltiniais ir mokslinėmis interpretacijomis. Integruojant šias įvairias perspektyvas, darbe siekiama parodyti vieningą E. filosofinės ir religinės pasaulėžiūros supratimą.

Aktualumas ir naujumas.

Ši darbas prisideda prie platesnės klasikinės filosofijos srities, pasiūlydamas naują požiūrį į E. mąstymą, pabrėžiant jo religinių ir filosofinių tyrinėjimų neatskiriamumą. Suabejojama tradiciniu požiūriu, kad senovės filosofija ir religija yra skirtingos ir dažnai priešingos sritys, o E. pristatomas kaip mąstytojas, suderinęs šiuos elementus vieningoje vizijoje. Šis darbas ne tik atskleidžia unikalų E. požiūrį, bet ir suteikia pagrindą suprasti sudėtingą mokslo ir religijos sąveiką senovės graikų mąstyme. Pakartotinai pažvelgus į E. iš integralios religinės perspektyvos, darbu siekiama įkvėpti tolesnius tyrimus ir dialogą apie filosofinių ir religinių tradicijų sąsajas tiek Antikos, tiek šiuolaikiniame diskurse.

2. $\Pi\Phi$ ir K skirtumai. „Beviltiški filosofinio kentauro prieštaravimai“

Nepaisant naujesnių ar jaunesnių mokslininkų bandymų grįsti filosofinę E. vienovę, senesnis (nuo ~1850 m.) požiūris, kad autorius parašė dvi (ar daugiau) poemų yra gajus ir ne taip lengvai pasiduoda griežtesnių klasikų tyrimams, atsiremiantiems į atidų fragmentų ir liudijimų nagrinėjimą. Riba tarp poemų atsirado, nes skirtumai tarp kai kurių ištraukų pakankamai ryškūs ir, bent iš pirmo žvilgsnio, atrodytų, pasakojantys apie visiškai kitas temas. Tiesa, ir viena, ir kita pusė stengiasi argumentuoti savo interpretacijas pirminiais šaltiniais, tačiau galime matyti, kad stebėjimų rezultatai dažnai priklauso nuo stebėtojo. H. S. Long taikliai pažymėjo, kad „negalime žiūrėti į E. savo akimis, bet dėl aplinkybių esame sumenkinti iki tokio statuso kaip vabzdžiai su mozaikiniu regėjimu, nes mūsų liudijimai įpareigoja E. žiūrėti ne per vieną, o per keliasdešimt akių porų.“

Štai, pavyzdžiui, Erwin Rohde be didesnių abejonių E. tarytum nustato skilusios asmenybės sindromą ir vienu atveju jį laiko E. mistiku, o – E. fiziologu.⁹ Jaeger nedalina E. asmenybės į dvi dalis, tačiau jas, skirtingas, sujungia į vieną ir pavadina E. filosofiniu kentauro,¹⁰ filosofu, kuris, kaip išsireiškė Burnet, „vargu, ar pats suvokė, kiek nesuderinamas poemas parašė“.¹¹ O’Brien griežtai peikia mokslininkus, bandančius parodyti, kad E. filosofijos vieningumo hipotezė turi rimtą pagrindą. Jis vadina tokius tyrėjus antrarūšiais ir šarlatanais, esą „koks buvo ir pats E.“, su pagarba žvelgdamas tik į vokiečių klasikinės filologijos atstovus. Jų siekis viską grįsti remiantis pirminiais šaltiniais sveikintinas, tačiau net ir tokie mokslininkai kartais pateikia pernelyg toli siekiančias ir jokiais įrodymais neparemtas interpretacijas.¹²

Panagrinėkime, kokie prieštaravimai ar nesuderinamumai tarp poemų verčia dalį mokslininkų laikyti E. skilusia asmenybe.¹³ Pradėti galime remdamiesi O’Brien pateiktu $\Pi\Phi$ ir K aptariamų temų išdėstymu:¹⁴

⁹ Rohde 1966: 382–383.

¹⁰ Jaeger 1945: 29.

¹¹ Burnet. 1930: 250.

¹² Būtent taip yra su E. poemų skaičiaus idėja, pvz. Diels iškelta hipotezė apie skirtingus E. poemų rašymo laikotarpius ir psichologinė tokios hipotezės interpretacija.

¹³ Apie skilusią E. asmenybę taip pat Kahn 1960: 426. E., gamtos filosofas, ir E., transmigracijos pranašas, yra suprantami tik vertinant juos atskirai. Atrodo, kad kartu jie sudaro skilusią asmenybę, kurios dviejų dalių nejungia jokia esminė sąsaja.

¹⁴ O’Brien 1995: 438–439.

***ΠΦ* struktūra:**

1. Pirminius pradus nusakantis teiginys (B17), pagal kurį gimtis ir mirtis yra ne bet kokio absoliutaus atsiradimo ar išnykimo, o jau egzistuojančių elementų susimaišymo ir atsiskyrimo rezultatas;
2. ilgi ir iš dalies pasikartojantys teiginiai apie vienio ir daugio kaitą su mirtingųjų tvarinių atsiradimu dėl augančio susivienijimo ar augančio atskyrimo;
3. kosmogonija;
4. zoogonija.

K* struktūra ir jos gyventojas, *daimonas

Centrinė ir problemiškesnė *K* figūra yra *daimonas*,¹⁵ aplink kurį sukasi ir iš kurio kyla pagrindinės *K* išdėstytos temos, kurių būtv galima išskirti keturias:

1. *Daimono* nuopuolis į Vaido valdomą pasaulį, kur vyrauja ligos, kančios ir kitos nelaimės.
2. Jo karčias klajones gyvenimo keliais, keturiems pradams jį nuolat nuo savęs atstumiant.
3. Keliuose fragmentuose apie *daimono* klajones kalbama kaip apie persikėlimą iš kūno į kūną, taigi kalbama apie *metempsiuchozės* reiškinių.
4. *K* priskiriami keli fragmentai, raginantys susilaikyti nuo tam tikrų augalų ir maisto. Iš Hipolito sužinome, kad E. savo pamokymuose kalbėjo apie susilaikymą nuo mėsos ir lytinių santykių.¹⁶

Apie nė vieną iš šių dalykų *ΠΦ* nėra tiesiogiai užsiminta ar juo labiau diskutuojama. Tai kelia daugybę įvairiausių klausimų. Kas yra *daimonas* ir iš kur jis atėjo bei kokia jo prigimtis? Iš kur *K* atsiranda sielų persikūnijimo tema, kurios nepastebime *ΠΦ*? *ΠΦ* kalba tik apie atsitiktinį elementų susidūrimą (dalykams susidarant) veikiant Meilei ir išsiskyrimą (dalykams išnykstant) patekus į Vaido įtaką. Kaip pažymi E. nėra nei gimimo, nei mirties, tik nuolatinė dalykų kaita. *ΠΦ* nurodyta, kad tik keturi elementai ir dvi jėgos yra amžini, visa kita tik laikini jų dariniai. B17.39 pabrėžia: *καὶ πρὸς τοῖς οὗτ' ἄρ τι ἐπιγίνεται οὐδ' ἀπολήγει.*¹⁷

E. prikišomas pagrindinis nenuoseklumas, kad esą jis vienu metu laikosi dviejų aiškiai nesuderinamų teiginių: (1) kad siela išgyvena kūno mirtį ir (2) kad gamtos pasaulyje nėra tokio dalyko kaip siela, kuri galėtų išgyventi. Vis dėlto, neatsižvelgiama į tai, kad vieną mokymą jis dėstė *K*, kitą *ΠΦ*. Tai gali būti du visiškai atskiri naratyvai, kuriuose, nors ir yra tekstinių ar filosofinių sąsajų, nukreipti į skirtingus adresatus, turintys atitinkamus tikslus ir nėra reikalo manyti, kad turime tikėtis rasti tarp poemų šimtaprocentinį atitikimą.

¹⁵ Neįmanoma pakankamai pabrėžti, kokia sudėtinga ir problemiška sąvoka yra E. *daimonas*. Jo nagrinėjimui skirta eilė straipsnių ir studijų: žr. Mackenzie 2020, Picot 2015, O'Brien 2001.

¹⁶ *Hipp. Ref.* VII.30.34.

¹⁷ Ir be šių juk niekas neatsiranda ir neišnyksta.

ΠΦ žodis *daimonas* du kartus paminėtas tame pačiame, B56 fragmente: αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ μεῖζον ἐμίσητο δαίμονι δαίμων,^{18/} ταῦτά τε συμπίπτεσκον, ὅπῃ συνέκυρσεν ἕκαστα,/ ἄλλα τε πρὸς τοῖς πολλὰ διηνεκῆ ἐξεγένοντο¹⁹. Įdomu pastebėti, kad *daimonų* susidūrimui naudojamas žodis συνέκυρσεν, nurodantis į veiksmo atsitiktinumą. Nepasakyta, kad *daimonas* mąstyty apie tokį veiksmą, t.y. atrodytu, kad jis neturi laisvos pasirinkimo valios²⁰ ir nekelia klausimo, ar jam maišytis su kitu *daimonu*, ar ne. Maišymasis vyksta tarsi pats savaime, atsitiktinai ar, sakytume, *natūraliai*.

Determinizmas vs. kompatibilizmas

Kaip suderinti *K* aprašytus *E.* raginimus moraliniais ir etiniais tikslais susilaikyti nuo tam tikrų dalykų ir *daimono* persikūnijimų į kitus kūnus laipsniškumą su atsitiktiniu *ΠΦ* elementų susijungimu? Jei visa vyksta atsitiktinai, kam svaičioti apie sąmoningą pasirinkimą neduoti melagingų įžadų, gyvūnų nežudymą ir jų bei tam tikrų augalų rūšių nevalgymą? Dalis tyrėjų nemano, kad *daimonas* turi laisvą valią ar pasirinkimą, tad jam negalima priskirti kaltės dėl nuodėmės. Toks supratimas, atrodytu, prieštarauja B115 naratyvui dėl *daimono* padarytos „klaidos“, kokia ji bebūtų.²¹ Toks požiūris verčia laikyti *E.* filosofinę sistemą pernelyg deterministine. Nors ji ir turi amžinus tikrus ciklus ir nuolatinę kaitą, vargu ar tai nurodo į mechanistinį visatos ir *daimono* veikimą. Osborne šiuo klausimu pateikia pakankamai įtikinamų argumentų, kad *E.* sistema neturi jokios mechanikos ar automatikos: tiek kosmologiniai, tiek asmeniniai *daimono* sprendimai priklauso nuo valios, kuri vėliau iššaukia atitinkamas reakcijas.²² Galbūt su tam tikromis išlygomis galėtume pasakyti, kad *E.* sistema yra kompatibilistinė. *Daimonas* turi savo valią, tačiau ne nuo jo priklauso, kaip vystysis jo gyvenimas priėmus tam tikrą sprendimą.

¹⁸ Ilgos O'Brien 1969: 325–36 diskusijos išvada yra, kad δαίμονι δαίμων čia reiškia „Meilės daleles atskirose galūnėse, [kurios] susimaišo viena su kita“. Idėją, kad *daimonai* yra meilės dalelės, pasiūlė Cornford 1912: 238–39, tuomet juo sekė Kahn 1960: 22, O'Brien ir kiti.

¹⁹ Bet kuomet dievai vis labiau maišėsi tarpusavyje, jie, kaip papuola, susidūrinėjo vienas su kitu, ir šalia jų be paliovos atsirasdavo daugelis kitų.

²⁰ Wright 1981: 273

²¹ Apie tai daugiau 5 skyriuje.

²² Osborne 2005: 298 daro išvadą, kad *daimono* valia apibrėžia (determinuoja) visatos ciklą.

3. ΠΦ ir K bendrybės

Tekstiniai sąskambiai

Kai B115 E. sako, kad eterio galybė veja *daimoną* į jūrą, ši bloškia jį į žemę, jį į saulę, o saulė atgal į oro sūkurius, beveik nekyla abejonių, kad pasirinktos sritys nėra atsitiktinės, o veikia kaip nuorodos į keturias šaknis, aprašytas ΠΦ. Čia ήλιος yra dažniausias žodis ugnies šakniai įvardyti, αιθήρ yra įprasta oro šaknies sąvoka, πόντος, θάλασσα, ὄμβρος ir Νῆστις yra vandens atitikmenys, o žemė abiejose poemose yra γαῖα ir χθών. Keturių šaknų būdas, veikla ir pagrindinė reikšmė paaiškinta ΠΦ, o K iš ΠΦ pažįstamais pavadinimais jos pasirodo kaip *daimono* tremties sritys.

Keturios šaknys jungiasi daugybe būdų, kad sukurtų pasaulyje atpažįstamų θνήτα įvairovę. E. sąvoka, vartojama ΠΦ skirtingoms θνήτα formoms ir rūšims įvardyti, yra εἶδος, pvz., εἶδα θνητῶν, εἶδα ποιπνύουσα (kalbant apie Kiprietės kūrinis) ir tapytojo similėje, εἶδα πᾶσιν ἀλίγκια. Ta pati sąvoka aptinkama K žodžiuose παντοῖα εἶδα θνητῶν, taip pat εἶδε' ἀμείβων.²³ Be to, frazė, reiškianti šaknų „mirtingų kelių keitimą“, kai nemirtingieji apsivelka mirtingus pavidalus, διαλλάξαντα κελεύθους,²⁴ vėl suteikiama *daimonams*, kai jie taip pat keičia savo kelius: μεταλλάσσοντα κελεύθους.²⁵

Berniukas, krūmas, paukštis ir žuvis yra εἶδα θνητῶν,²⁶ mirtingų pavidalų, kuriuos *daimonas* įgauna keliaudamas iš vieno gyvenimo kelio į kitą, pavyzdžiai. Tai yra gyvenimai skirtinguose elementuose. Todėl perėjimas iš vieno elemento į kitą gali būti suvokiamas kaip pagal būtinybės ištarmę (ἀνάγκη) vykstantis gyvybės viename elemente iškeitimas į kitą. Kai E. sako, kad kadaise buvo berniukas, krūmas, paukštis ir žuvis, jo žodžius galima interpretuoti atsižvelgiant į B115. E. mano, kad pagal būtinybę ir visuotinį dėsnį, patekus į Vaido įtaką, gimstama kaip θνητός. Tad tapęs pranašu, vedliu, šventiku ir gydytoju aukščiausiam εἶδα θνητῶν etape (B128), E., ko gero, sakyti, kad jo atveju dėsnis yra išbaigtas. Matyt, jis išgyveno nustatytus gimimus kaip θνητά, o kadangi tai paeiliui apima skirtingus elementus, ankstesni gyvenimai buvo paukščio, žuvies, augalo ir žmogaus pavidaluose.

²³ B71.3, 73.2, 23.5, 35.7.

²⁴ B35.

²⁵ B115.

²⁶ B117.

Subjektai ir reiškiniai

Kaip ir keturios šaknys, *ΠΦ* Meilė ir Vaidas turi savo vietą *K*, o jų prigimties ir funkcijos fiziniame darbe aprašymas padeda suprasti jų vaidmenį kitoje poemoje. *ΠΦ* Meilės įvardžiai yra Φιλότης, Γηθοσύνη, Ἀφροδίτη, Ἀρμονία ir Κύπρις, paskutiniai du randami ir *K*.²⁷ Kiprietės įtaka, sukelti visuotinį artumą, išsamiai aprašyta *K* B128 ir B130 ir sutampa su Φιλία/ Κύπρις *ΠΦ*. Be to, jos atsakomybė už draugiškas mintis, kuri *ΠΦ* pateikiama kaip viena iš jos savybių, randama *K*, kai jai valdant plinta draugiškos mintys.²⁸

Kaip Meilė *ΠΦ* ir *K* yra draugystės ir vienybės principas ir todėl veikia į gera, taip ir Vaidas yra papildomas neapykantos, priešiško ir atsiskyrimo principas. *ΠΦ* Neĩκος apibūdinamas kaip οὐλόμενον ir λυγρόν, tai primena pirmą kartą *K* pasirodžiusį Neĩκος kaip νεĩκος μαινόμενον.²⁹ Be to, *ΠΦ* sakoma, kad kūnai yra draskomi pikto vaidų“, o *K* B128 ir B137 aprašytas galūnių draskymas gali būti suprantamas kaip Vaido veikla, kai Kipridė nustoja galios.³⁰ Šio pasaulio vaizdavimas kaip Atės pieva, ἀτερπέα χῶρος, sustiprina *ΠΦ* pateiktą išsigimusio, augančio Vaido amžiaus aplinką.

ΠΦ keturios šaknys ir Meilės sfera išties yra dievai, bet atsiranda vieta ir „ilgaamžiams dievams, išsiskiriantiems garbe.“ Jie yra sudaryti iš laikinų šaknų derinių, kaip ir augalų, gyvūnų ir žmonių gyvybės. Tokių dievų pranašumas pasireiškia tuo, kad ypatingas šaknų suderinimas, suteikiantis jiems charakterį, iki išnykimo išlieka ilgiau nei kitų gyvybės formų. Kad θεοὶ τιμῆσι φέριστοι yra tiek pat θνητά, kiek augalų ir gyvūnų rūšys, rodo B21, kur sakoma, kad visa, kas buvo, yra ir bus, kyla iš šaknų: „Iš jų kilo ir medžiai, ir žmonės, ir moterys, gyvūnai ir paukščiai, ir vandenyje tarpstančios žuvys, ir ilgaamžiai dievai, išsiskiriantys garbe.“³¹

θεοὶ τιμῆσι φέριστοι *ΠΦ* yra paskutiniai gyvybės formų, atsirandančių dėl įvairių šaknų junginių, sąrašė, o *K* jie yra paskutinis ir garbingiausias gyvenimo, apimančio augalus ir gyvūnus, etapas. Frazės iš *ΠΦ* ir to paties veiksmožodžio βλαστάνειν kartojimas *K* yra priminimas apie šių dievų padėtį fiziniame poemoje, kur jie vaizduojami ne kaip visiškai skirtingos nuo žmonių būtybės. Jų kilmė tokia pati, mat juos sudaro tos pačios šaknys. Dievai pranašesni tik tuo, kad jų egzistavimo tuo pačiu pavidalu laikas yra ilgesnis.³² Be to, θεοὶ τιμῆσι φέριστοι gyvenimų eilės pabaigoje *K* beveik neabejotinai yra jos pradžioje minimi δαίμονες μακάρες. *ΠΦ* frazė θεοὶ δολιχαίωνες, kuri pabrėžia

²⁷ B17.24, Kiprietė B73.1, 75.2, 98.3, 95.1 *ΠΦ* ir 128.3 iš *K*. Harmonija B96.4 ir 27.2 ir B122.2. Taip pat žr. Plut. *de Is. et Os.* 370d: 'Ε. δὲ (B 18) τὴν μὲν ἀγαθουργὸν ἀρχὴν 'Φιλότητα' καὶ 'Φιλίαν' πολλακίς, <ἔτι> δ' 'Ἀρμονίαν' καλεῖ 'θεμερωπὶν'.

²⁸ B22.45, 130.1, 17.23 τῆ τε φίλα φρονέουσι, ir 130.2 φιλοφροσύνη τε δεδήει.

²⁹ B17.19, 109.3 ir 115.14.

³⁰ B20.4 κακῆσι διατμηθέντ' Ἐρίδεσσι. Ἐρίδες atkartojama B124.2, apibūdinant dabartinį laikotarpį.

³¹ B21.912 ir 23.58, kur sąrašas pakartojamas.

³² B21.10 ir 146.3

dievų gyvenimo trukmę (bet ne amžinybę), *daimonų* aprašyme nuskamba kaip οἴτε μακραίωνος λελάχασι βίοιο.³³

Šis skiriamosios linijos tarp žmonių ir dievų ištrynimasis, kuris epinėje tradicijoje buvo fiksuotas ir, išskyrus retus atvejus, neperžengiamas, turi du padarinius. Vienas iš jų yra tam tikro masto šių dievų statuso sumažinimas, parodant jų pranašumą tik tuo, kad jie gyvena ilgiau ir laimingiau nei kitos gyvybės formos. Antrasis – didesnės reikšmės augalų, gyvūnų ir žmonių gyvenimo padėčiai suteikimas, atpažįstant juose tokią pačią kaip ir gerbiamų dievų prigimtį. Vis dėlto, būdami tam tikrų šaknų dalių dariniai, jie turi trumpesnę ir ne tokį sėkmingą egzistavimo laikotarpį. Visos gyvybės formos turi φρόνησις³⁴ ir visos yra pakaitomis kontroliuojamos Meilės ir Vaido. Taigi *ΠΦ* teorija, kuri pašalina tradicinius skirtumus tarp gyvenimo dievo, žmogaus, gyvūno ir augalo pavidalais, daro mažiau stebinančius *K* aprašytus *daimono* iškęstus persikūnijimus iš vienos gyvybės rūšies į kitą.

ΠΦ ir *K* sugriauna skirtumą tarp žmonių ir ilgaamžių dievų, tarp augalų ir gyvūnų bei žmonių, tad jose kvestionuojamos įprastos gimties ir mirties sąvokos. *ΠΦ* pradžioje E. kritikuoja kitus dėl jų požiūrio siaurumo: „Supratę nedidelę gyvenimo dalį... jie įsitikinę tik tuo, ką patyrė kiekvienas... tačiau visi giriasi radę visumą.“³⁵ Šie žmonės daro pernelyg skubotas išvadas apie tų ōlon remdamiesi vien asmenine patirtimi dabartiniame gyvenime. Verčiau jie turėtų žiūrėti į šį gyvenimą ne kaip į prasidedantį gimtimi ir besibaigiantį mirtimi reiškinį, bet kaip į platesnio paveikslo dalį. Apie tai kalba B15:

οὐκ ἂν ἀνὴρ τοιαῦτα σοφὸς φρεσὶ μαντεύσαιτο,
ὡς ὄφρα μὲν τε βιώσει, τὸ δὴ βίοτον καλέουσι,
τόφρα μὲν οὖν εἰσὶν, καὶ σφιν πάρα δειλὰ καὶ ἐσθλά,
πρὶν δὲ πάγεν τε βροτοὶ καὶ <ἐπεὶ> λύθεν, οὐδὲν ἄρ' εἰσιν.³⁶

ΠΦ taip pat randame pamatinius (elėjietiškus) argumentus, kad niekas iš nieko neatsiranda ir tai, kas yra, negali nustoti buvę. Todėl gimties ir mirties sąvokos turi būti aiškinamos iš naujo, o jas pakeičia amžinai egzistuojančių šaknų susimaišymas ir atsiskyrimas. Kai šaknų dalys sujungiamos į gyvūno pavidalą, tai žmonės vadina gimtimi, o kai toks junginys suardomas, tai vadinama mirtimi.³⁷ Todėl nenuostabu, kai *K* sužinome, kad žmogus tam tikru būdu egzistuoja ir susiduria su gėriu ir blogiu prieš ir po dabartinio gyvenimo. Gimtis neturi būti laikoma atsiradimu iš to, ko anksčiau nebuvo, o mirtis sunaikinimu to, kas yra dabar.

³³ B146.3, 115.5, 21.12, 23.8. Santaniello 2012: 305 šiuose žodžių atgarsiuose įžvelgia ne poemų panašumą, bet skirtumą. Esą skirtingi įvardijimai nurodo į skirtingas būtybes. Toks teiginys neskamba įtikinamai, žinant, kad E. kalba eiliuotai ir kad tiems patiems reiškiniams jis netaiko visuomet identiškų sąvokų.

³⁴ B110.10 ir 103.

³⁵ B2.6.

³⁶ Tokius dalykus išmanantis žmogus niekuomet širdyje nepranašautų, kad kol žmonės gyvena tai, ką jie vadina gyvenimu, tol jie yra, ir patiria gera ir bloga, o prieš tai jie buvo sukurti, bet vėliau suiro, ir yra niekis.

³⁷ B9.15.

Tarp *ΠΦ* ir *K* yra dar vienas sąlyčio taškas. B105 E. sako: αἷμα γὰρ ἀνθρώποις περικάρδιόν ἐστι νόημα.³⁸ Teofrastas aiškina: διὸ καὶ τῷ αἵματι μάλιστα φρονεῖν· ἐν τούτῳ γὰρ μάλιστα κεκράσθαι ἐστι τὰ στοιχεῖα τῶν μερῶν.³⁹ E. mąstyme kraujui, kuris pasižymi beveik lygiomis dalių proporcijomis, tenka didžiausia reikšmė, kadangi tai yra žmogaus mąstymo įrankis. Šaknų, sudarančių θνητά, dariniai, atsiranda dėl Meilės veiklos, o geriausi susitarimai, labiausiai atitinkantys idealų sudedamųjų dalių santykį, galimi ten, kur Meilei mažiausiai trukdo Vaidas. Kai Meilė valdė sferą, o Vaidas buvo neveiklus, šaknys buvo puikiai sujungtos pagal šį santykį. Elementų darinys, kuris šiame nykstančios Meilės pasaulyje yra arčiausiai tobulo derinio, pasiekto tada, kai Meilė buvo visiškoje valdžioje, randamas žmonių kraujyje aplink širdį.

Kraujo, kaip mąstymo įrankio ir geriausio Afroditės darbo, reikšmė, aiškinama *ΠΦ*, iš karto nušviečia draudimą pralieti kraują, taip griežtai išdėstytą *K*. Šis draudimas išplėtotas trimis aspektais: pirma, kraujo praliejimas pateikiamas kaip viena iš *daimono* tremties iš palaimintųjų buveinės priežasčių. Antra, Kiprietės amžius pasižymėjo gyvūnų aukojimo nebuvimu. Trečia, besitęsiantis kraujo liejimas, φόνοϛ δυσσηχῆϛ (skerdynių gausmas) religijos vardu, yra vaizduojamas kaip besitęsiančio žmogaus gyvenimo kančios priežastis.⁴⁰ Tradicinę graikų baimę ir siaubą dėl žmogžudysčių ir kanibalizmo nusikaltimų sustiprina priminimas iš *ΠΦ*, kad tai yra Meilės kūrinių naikinimas, taigi ir „pasitikėjimas“ Vaidu.

Panašu, kad abi poemos nėra visiškai prieštaringos, o *ΠΦ* paruošia kelią *K* keliais klausimais. Keturių šaknų teorija padeda paaiškinti *daimono* gyvenimų pasikeitimą ore, žemėje, jūroje ir saulėje, o meilės ir vaido kosminės veiklos aprašymas yra būtinas norint parodyti, kaip *daimonas* gali patekti į šių galių įtaką ir kokios yra atitinkamos jų pasekmės. Be to, *ΠΦ* teigia, kad gimties ir mirties ribos yra netikros ir kad tradicinė teologija turi būti nagrinėjama iš naujo. Augalai, gyvūnai, žmonės ir dievai turi bendrą kilmę ir prigimtį, ir nėra nubrėžtų ribų, žyminčių gyvybės rūšis. Galiausiai pateikiamos ypatingos kraujo reikšmės priežastys.

³⁸ Žmonių kraujyje aplink širdį yra mąstymas.

³⁹ Labiausiai mąstoma krauju: mat ten elementai susijungę lygiomis dalimis. Theophr. *Sens.* 10.

⁴⁰ B27, 31, 35.14, 113.2, 146–147, 115.7

4. *K* & *ΠΦ* santykio hipotezės

E. tyrimuose būta įvairių bandymų paaiškinti, kokios (ne)suderinamos yra *K* ir *ΠΦ*. Vieni iš jų remiasi psichologinėmis autoriaus brandos interpretacijomis, išvelgiant skirtumus E. kūrinų charakteryje, nuotaikoje ir paskirtyje. Nuo maždaug 1850–ųjų iki praėjusio amžiaus priešpaskutinio dešimtmečio mokslininkai iš esmės sutarė, kad E. filosofija yra nesuderinama. Zeller trumpai ir aiškiai įvardijo savo požiūrį: „E. religiniai mokymai „neturi jokio matomo ryšio su moksliniais jo fizikos principais, o doktrina apie persikūnijimą ir apsisvalymą atrodo tik „kaip tikėjimo produktai, netobulai prijungti prie jo filosofinės schemos“.⁴¹ Vis dėlto, tokie autoriai kaip Osborne, Inwood ir Trepanier pateikė vertų susimąstyti išvalgų apie tai, kad nei pats E., nei jo kūrybos liudininkai nekalbėjo apie jokią skirtį tarp poemų.⁴² Neatrodė, kad ir Diogenas Laertijas, teigia Trepanier, E. kūryboje būtų pastebėjęs kokių nors skirtumų, įtampų ar prieštaravimų, nors VIII–oje *Filosofų gyvenimų* knygoje jis, panašu, cituoja fragmentus iš dviejų ar daugiau poemų.⁴³

Esminis vienijančios hipotezės klausimas, kaip į *ΠΦ* teoriją integruojasi *daimonas*, kuris *K* atlieka pagrindinį vaidmenį padarydamas nuodėmę, nupuldamas į kančių kraštą, keisdamas kūnus ir grįždamas atgal pas palaimintuosius dievus? E. paaiškina, kad vienis skyla į daugį, o šis grįžta į vienį, tačiau tai skirta apibūdinti makrokosmui, o kaip su mikrokosmu: augalu, gyvūnu, žmogumi ir dievu? E. nepasako nieko aiškaus nei apie *daimono* mirtį, nei amžinumą, tik postuluoja jo kelionę iš vieno kūno į kitą, tokiu būdu nurodydamas į *daimono* tvarumą ir tapatumą persikūnijimų grandinėje, tačiau kas lieka iš elementų junginio jiems išsiskyrus? Jei visa sudaryta iš keturių pradų ir dviejų jėgų, ar be jų gali išlikti kažkokia pastovi substancija, patenkanti į skirtingus kūnus, bet pati išliekanti nepakitusi? Kuomet E. išvardija kūnus, kuriuose buvo, ar jis tai atsimena, ar tai tėra bendro gamtos dėsnio nusakymas, jog visiems nusikaltusiems *daimonams* skirta tokia pati dalis? Vieni tyrėjai teigia, kad nėra jokios prasmės bausti *daimoną* įsikūnyti žemesnėse gyvybės formose, jei vėliau jis neatsimins, ką patyrė.⁴⁴ Kiti aiškina, jog *daimono* kūnų kaita nenurodo į jo ankstesnių įsikūnijimų atmintį, tačiau yra visuotinio dėsnio, lemiančio *daimono* gimimą skirtinguose kūnuose, išvada.⁴⁵ Išlikusiuose fragmentuose E. nepasako nieko aiškaus apie *daimono* atmintį, tad apie tai galima tik spėlioti.⁴⁶

⁴¹ Zeller 1892: 806; žr. *ibid.*, 809–17.

⁴² O'Brien 1995 savo požiūrio, pasirodžius Osborne ir Inwood 2001 darbams, nepakeitė, tik dar labiau sutvirtino ir griežtai atmetė bet kokius jų bandymus grįsti E. filosofijos vienovę kaip nepakankamai kvalifikuotus ar stokojančius atidumo.

⁴³ Trepanier 2004: 1–2.

⁴⁴ Long 1948: 49; Inwood 2001: 59.

⁴⁵ Tor contra Wright 2017: 321 teigia, kad Empedoklis tikriausiai prisimena apie praeitus gyvenimus, kuriuos patyrė. Wright 1981: 69. Tor požiūris man skamba įtikinamiau, nes susijęs su bendrai asmeniškėniu E. požiūriu į kūriniją, juo labiau į žmones.

⁴⁶ Galbūt klausimą būtų galima kiek nušviesti tiriant Platono įgimtos atminties sampratą, ypač turint omenyje, kad Platonui irgi buvo svarbus sielų persikūnijimo mitas.

Kitas yra *daimono* amžinumo klausimas. E. kosmologija veikia rato, t. y. sukimosi laike principu αἰὲν ἕασιν ἀκίνητοι κατὰ κύκλον ... περιπλομένοιο χρόνοιο / κύκλοιο.⁴⁷ Ar *daimonas* taip pat pasmerktas amžinam ratui? *Daimono* (ne)mirtingumo klausimas taip pat sukėlė nemaža mokslinių diskusijų. Vieni tyrėjai laikosi tvirtos pozicijos, jog nėra jokios kalbos apie ko nors nemirštamumą.⁴⁸ Jų teigimu, visa yra laikina, įskaitant ir θεοὶ δολιχαίωνες,⁴⁹ tačiau laikina nereiškia mirtinga. Jei tartume, kad *daimonas* yra amžinas, jis apimtų ir ilgaamžiškumo sąlygą, tačiau, matyt, atvirkštine seka tai neveikia: ilgaamžis nebūtinai yra amžinas, nors atsižvelgiant į E. poetinę išraišką tai galėtų būti įmanoma. Kita vertus, yra tyrėjų, tvirtinančių *daimono* (kaip sielos) amžinumo galimybę, atsižvelgiant į tai, kad amžina Meilė glūdi visuose elementuose, todėl jie ir siela yra amžini⁵⁰. Wright teigia, jog E. „nemirtingumo“ nereikėtų priimti tiesiogine to žodžio prasme: E. filosofijoje mirtingumas keičia nemirtingumą ir atvirkščiai.⁵¹ Esą anksčiau kartu su nemirtingais dievais džiaugęsis *daimonas* pats buvo nemirtingas, tačiau nusidėjęs dievų valiai buvo išstremtas ir pasmerktas ilgalaikiai kūnų kaitai tapo sąlyginai mirtingas, nes kūnai laikui bėgant suyra, taigi „miršta“. Kalbant apie kūnų kaitą ir sielos (*daimono*) nemirtingumą, pastebi Kahn, privalu kalbėti apie asmenybę, tačiau kas yra asmenybė E.?⁵²

Nepanašu, kad ΠΦ jis būtų pasakęs ką nors konkrečiau apie *daimoną* kaip asmenį, jo atsiradimą ir išnykimą. Pvz., B59 *daimonais* vadinami ir pirminiai elementai bei juos veikiančios jėgos⁵³ (αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ μείζον ἐμίσητο δαίμονι δαίμων). Ar tai galėtų reikšti, kad *daimonas* yra vienas iš elementų? Nėra užuominos, kuri leistų manyti, kad yra viena išskirtinė materija, iš kurios būtų sudaryta siela. To bent jau neleidžia spręsti išlikę fragmentai.⁵⁴ Remdamasis analogija tarp makro– ir mikro– kosmų, H. Long pateikia gana įtikinančią interpretaciją esą *daimonas* yra lėtai kintantis, iš vieno kūno į kitą keliaujantis Meilės ir Vaido junginys,⁵⁵ tuo tarpu kūnas, elementams išsiskaidžius sunykstantis darinys, nėra tapatus iš nuolatos egzistuojančių jėgų sudarytam *daimonui*. Vadinasi, tai yra dvi skirtingos struktūros, kurių pastarosios (sc. *daimono*) E., panašu, nesivargino aprašyti ΠΦ, kūrinyje, kaip pažymi Kahn, „vis dėlto, taip pat buvo paslaptingas kūrinys“⁵⁶.

Tai yra filosofinės minties trūkis, ligi šių dienų verčiantis mokslininkus siūlyti įvairiausias paaiškinimus siekiant susieti ar paneigti E. teorijų vientisumą, tačiau iš to, ką įmanoma rekonstruoti analizuojant fragmentus, tikslaus atsakymo negauname. Šiuo *daimono* sąvokos aptarimu

⁴⁷ B17.13, 17.29, 26.1

⁴⁸ Inwood 2001: 55; Wright 1981: 273.

⁴⁹ B 21.12 ir 23.8.

⁵⁰ Kahn 1960: 440.

⁵¹ Wright 1981: 292.

⁵² Kahn 1960: 436.

⁵³ Šiuo klausimu tyrėjai nesutaria, žr., pavyzdžiui, Guthrie 1962: 253 ir Inwood 2001: 52 contra Wright 1983: 212.

⁵⁴ B17: ταῦτα γὰρ ἴσα τε πάντα καὶ ἥλικα γένναν ἕασι / τιμῆς δ' ἄλλης ἄλλο μέδει πάρα δ' ἦθος ἐκάστωι / ἐν δὲ μέρει κρατέουσι περιπλομένοιο χρόνοιο.

⁵⁵ Long 1949: 156.

⁵⁶ Kahn 1960: 451 aiškina tam tikrų dalykų laikymą paslapyje misterijų pagrindu.

norėjau parodyti, kad tai yra rimta problema, neleidžianti *ΠΦ* teorijoje padėti tvirto pamato *Καθαροί* fragmentuose veikiančiai ir kūnus keičiančiai nemirtingai sielai. *Daimono* klausimas mūsų darbui yra reikšmingas, mat būtent jis yra pagrindinis veiksnys, apie kurį sukasi visa E. etika. Moraliniai jo priesakai skirti *daimonui*. Nepaisant tariamo ar tikro doktrinos plyšio, skirtingai nuo joniečių ir Parmenido, mokusio tik mąstyti, šio darbo temai svarbiausia labai aiškiai matoma E. pastanga išdėstyti žmonėms mokymą, kaip gyventi. Jo etiką daug lemia Pitagoro mokyklos etinė praktika,⁵⁷ skatinusi susilaikyti nuo mėsos, žuvies, pupų ir tam tikrų augalų rūšių. Pitagorininkai savo mokymą taip pat iš esmės grindė sielos persikūnijimo mitu⁵⁸. E. ir orfikų bei pitagoriečių etikos sąsajų tyrimus labai apsunkina vėlyvi pastarųjų šaltiniai.

Long taikliai pastebėjo, kad nėra reikalo hipotetinėmis šiuolaikinių mokslininkų teorijomis keisti Antikos komentarų, kurie neprieštarauja E. raštams. Nagrinėjamu atveju Hipolitas ir kiti Antikos autoriai teigia, kad E. daimonu įvardija sielą. Įdomu pastebėti, kad *daimonas*, būdamas tarsi pagrindinė *ΠΦ* ir *K* poemos skirianti siena,⁵⁹ vienijančiose jas hipotezėse virsta ir bendru jų vardikliu.

Evoliucija

Cornford apgailestavimu, dalis kritikų padarė viską, kad šios dvi poemos būtų padalintos, priskirdami jas skirtingiems E. gyvenimo laikotarpiams: sakoma, kad jaunystėje jis buvo moksliškas, o senatvėje – religingas, arba atvirkščiai.⁶⁰ Pirmoji E. suvokimo sąlyga yra panaikinti atotrūkį tarp religinių įsitikinimų ir mokslinių pažiūrų. Jo kūryba yra pynė, kurioje religija, poezija ir filosofija yra neatsiejamos. Jo vaizduotė yra konstruktyvi, renkanti elementus iš kiekvieno prieinamo sluoksnio – Hesiodo ir Jonijos kosmogonijos, Parmenido racionalizmo, orfinės mistikos, poetinės legendos, gydytojo patirties, poeto jausmingo atsako į gamtos vaizdus ir garsus, baimes ir viltis dėl dvasios, išstremtos iš dangaus – sujungianti visus šiuos elementus į vientisą pasaulio gyvybės ir žmogaus sielos, surištos kaip ir makrokosmosas gimties ir mirties rate, likimo viziją.

Dalis tyrėjų poemas priskyrė skirtingiems E. gyvenimo laikotarpiams: kai rašė antrąją, jo įsitikinimai ir pasaulėžiūra esą buvo pakitę. Bidez nutapė romantišką *K* paveikslą, kurį parašė jaunas vyras, pasiekęs savo jėgų viršūnę ir susilaukęs sėkmės politikoje, medicinoje ir mene, kreipdamasis į savo bendrapiliečius su pripažinto ir populiaraus lyderio pasididžiavimu ir užtikrintumu.⁶¹ Vėliau, išblaivytas tremties (yra liudijimų, kad buvo E. išstremtas), vienuroje pasuko į gamtos mokslų studijas, matyt, suvokęs savo ankstesnių pretenzijų į magiškas ar kvazimagiškas

⁵⁷ Žr. Inwood 2001: 23; Wright 1983: 4, 275, 293; Guthrie 1965: 141.

⁵⁸ Long 1948: 58.

⁵⁹ Pavyzdžiui, Burnet rašo, kad jo religinėje poemoje (*K*) yra tam tikrų sąlyčio taškų su kosmologija, tačiau šie taškai nėra esminiai, o kosmologinė E. sistema nepalieka vietos nemirtingai sielai, kurią suponuoja *K*.

⁶⁰ Cornford 1952: 121.

⁶¹ Bidez 1894.

galias kvailumą. Diels ir Wilamowitz buvo lygiai taip pat įsitikinę, kad doktrinos apie gamtą, kurias jie laikė „visiškai materialistinėmis ir ateistinėmis“, negalėjo būti parašytos tuo pačiu metu kaip ir *K* doktrinos, bet Diels visiškai pakeitė jų santykį. *K*, pasak jo, yra vėlesnis išsižadėjimas, kai tremties vienatvė privertė jos autorių patikėti mistika. Toks požiūris priklauso tik nuo psichologinės tikimybės, nes nėra jokių išorinių susijusio laikotarpio įrodymų.

Apjungimas

Kai kurie mokslininkai, iš esmės pasikliaujantys sintetiniu liudijimu, kurį (pseudo?) Hipolitas pateikia apie E. kalbėdamas knygoje „*Refutatio omnium haeresium*“, teigė vienos poemos hipotezę.⁶² Toks apjungimas, atrodo, sulaukė palaikymo, kai iki 1999 m. nežinomo papiruso fragmentuose buvo atrasta, kad dvi eilutės, paprastai priskiriamos *K*, praktiškai identiška forma rastos akivaizdžiai kosmologiniame kontekste.⁶³ Tačiau toks pagrindas nėra itin tvirtas, jei sutiksime su tuo, kad pasakojimas apie kosmoso kilmę ir struktūrą – nuo dangaus iki gyvūnų ir augalų, tradicijoje, besitęsiančioje iki Anaksimandro, puoselėjo homologijos santykius su moralinės ir religinės orientacijos naratyvu, performavo tradicinę mitinę temą apie nusikaltusių dievybių bausmę ir Pitagoro doktriną apie sielų persikėlimą iš kūno į kūną. Žvelgiant iš tokios perspektyvos, nestebina tekstiniai atgarsiai, kurie gali apimti ištisų eilių atkartojimą, ypač turint omenyje, kad eilučių ar jų grupių atkartojimas identišškai arba su nedideliais pakeitimais yra būdingas E. stiliaus bruožas.

Iki 1987 tyrėjai iš esmės sutarė, kad E. parašė bent dvi skirtingas poemas, tačiau dar iki pasirodant minėtam papirusui, Osborne iškėlė daug mokslinių diskusijų sukėlusią hipotezę, kad E. parašė tik vieną kūrinį. Osborne teigia, kad liudijimuose nėra įrodymų, kad apskritai buvo dvi poemos ir, kaip dažnai būdavo Antikoje, pavadinimus joms priskyrė vėlesni autoriai, o ne pats E.⁶⁴ Autorė taip pat remiasi paminėta Hipolito ištrauka. Vienas iš pagrindinių Osborne argumentų, nurodančių į tai, kad *K* fragmentai turėtų būti skaitomi prieš *ΠΦ*, yra ši mįslinga Plutarcho ištrauka, kurioje minimos kelios B115 eilutės, reikšmingos *daimono* istorijai:

Ἐμπεδοκλῆς ἐν ἀρχῇ τῆς φιλοσοφίας προαναφωνήσας οὐχ ἑαυτόν, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ πάντας ἀποδείκνυσι μετανάστας ἐνταῦθα καὶ ξένους καὶ φυγάδας ἡμᾶς ὄντας. ‘οὐ γὰρ αἷμα’ φησὶν ‘ἡμῖν οὐδὲ πνεῦμα συγκραθέν, ὃ ἄνθρωποι, ψυχῆς οὐσίαν καὶ ἀρχὴν παρέσχεν, ἀλλ' ἐκ τούτων τὸ σῶμα συμπέπλασται γηγενές καὶ θνητόν’, τῆς δὲ ψυχῆς ἀλλαχόθεν ἠκούσης δεῦρο τὴν γένεσιν ἀποδημίαν ὑποκορίζεται τῶ πραοτάτῳ τῶν ὀνομάτων.⁶⁵

⁶² Hippolytus, *Ref.* 7.29.30 yra geras pavyzdys, kaip visą E. sistemą galima interpretuoti *daimonų* tremties požiūriu.

⁶³ Martin, A., and Primavesi, O. 1999. *L'Empédocle de Strasbourg*. Berlin.

⁶⁴ Osborne 1987.

⁶⁵ Plut. *De exilio*. St. 607.C.6: E. filosofijos pradžioje nurodo, kad ne tik jis, bet visi mes, pradėdant nuo jo, čia esame atėjūnai, svetimšaliai ir bėgliai. „Kadangi ne kraujas“, sako, „mums, žmonės, ir (su juo) susietas kvėpavimas, suteikė sielai buvimą ir pradžią, bet iš žemės gimęs ir mirtingas kūnas yra iš šių nulipdytas“, ir kuomet siela čia atėjo iš kitur, E. gimimą meiliai vadina švelniausiu įmanomu žodžiu – kelione. Kirk–Raven 1983: 359 šią ištrauką pasitelkia kaip išeitį suderinamumo tarp poemų problemai.

Tai ganėtinai miglotas tekstas, iš kurio neaišku, ką šiame kontekste reiškia „filosofija“. Tai gali nurodyti ir į vieną, ir į kitą poemą, ir nebūtinai į kūrinio pradžią.⁶⁶ Visi pagrindiniai B115 šaltiniai: Plutarchas, Hipolitas, Filoponas, Asklepijus ir Plotinas, sutinka, kad E. kalba $\pi\epsilon\rho\iota\ \psi\upsilon\chi\eta\varsigma$. Jei siela atėjo iš kitur, tai iš kur?⁶⁷ Plutarchas aiškiai nurodo, kad iš fizinių elementų sudarytas tik žmogaus kūnas, tačiau čia nematyti jokios užuominos, kokia yra sielos sudėtis. Plutarcho liudijimas, ko gero, išduoda orfikams artimos doktrinos suvokimą, kuriuo, ko gero, nors negalime įrodyti faktais, naudojosi ir E. Orfikų mokymas teigia, kad sielai kūnas šiame mirtingame pasaulyje yra kaip bausmė skirtas kalėjimas. Kad ir koks netvirtas būtų aštrios kritikos sulaukęs Osborne interpretacijos pagrindas, jos tyrimo išvados mūsų darbui yra patrauklios. Viena iš jų teigia, kad vertinant Plutarcho žodžius „ $\acute{\epsilon}\nu\ \acute{\alpha}\rho\chi\eta\tilde{\iota}\ \tau\eta\varsigma\ \phi\iota\lambda\omicron\sigma\phi\iota\acute{\alpha}\varsigma$ “ kaip visos E. filosofijos dėstymo pradžią, į $\Pi\Phi$ fragmentus galime žiūrėti kaip į *K* pateiktos *daimono* dramatinės istorijos tąšą.⁶⁸

Tokiame skaityme kosmologijos veikimas tampa ir moraline problema. Osborne bandė iš naujo interpretuoti E. sistemą kaip visumą, pagrindine tema laikydama *daimonų* tremtį. Savo darbo rezultatai ji įvardija taip: „E. filosofija pirmiausia susijusi su tuo, ką galėtume pavadinti moraliniais ir religiniais klausimais. Jis ieško paaiškinimo, kaip pasaulyje gyvenančios būtybės pasirenka veikti ir kaip jų veiksmai, atrodo, turi įtakos viso pasaulio fizinei ir socialinei struktūrai. Pati $\Pi\Phi$ tampa moraline problema: fizinės kaitos tarp vienio ir daugio virsmai, kuriems anksčiau buvo skiriama tiek daug dėmesio, tėra E. aprašytos subtilios pusiausvyros tarp Meilės ir Vaido motyvacijų simptomai. Ši pusiausvyra yra metafizinis mūsų moralinės ir religinės patirties paaiškinimas. Todėl nenuostabu, kad neįmanoma rasti patenkinamo $\Pi\Phi$ paaiškinimo, neatsižvelgiant į moralinius ir religinius motyvacijos, kaltės, nuodėmės, atsakomybės ir bausmės aspektus.“ Tolesnėje darbo eigoje stengsiuosi antrinti šioms išvadoms ir jas atskleisti dar labiau.

⁶⁶ Remdamasis Plutarchu, van der Ben 1975 perkelia B115 ir dar 27 su *K* susijusius fragmentus į $\Pi\Phi$ įžangą.

⁶⁷ Tor 2017: 337, 53 išnaša. *Daimonų* materialioji sandara neaiški. Nėra jokios priežasties manyti, kad Empedoklis tai nurodė kai kuriose prarastose eilutėse. Wright 1981: 73 teigia, kad E. „tikisi grįžti pas dievus tuo pačiu elementų dariniu, kokiam yra dabar.“

⁶⁸ Taip pat ir Laks bei Most., Loeb 2016.

5. Religinio mąstymo svarba E.

Šiame skyriuje bandysiu parodyti, kokią reikšmę E. mąstymui turi su religija susiję adresatai, veiksniai ir sąvokos. Tam tikrus aspektus jau minėjome, o dabar pasigilinsime į tai, kas leidžia matyti, kad E. filosofinė sistema, apimanti tiek *K*, tiek *ΠΦ*, yra religiniu pagrindu besiremianti struktūra. Šiam tikslui turime naudingų fragmentus lydinčių liudijimų, tačiau ir patys fragmentai pakankamai aiškiai parodo, kad religija E. nėra antraeilis reiškinys, bet integralus filosofinės visumos pamatas. Pirmiausia aptarsime poemų formą, atkreipdami dėmesį į E. apeliavimą į Mūzą, tuomet teiginį apie dieviškas kūrinijos šaknis ir jas veikiančias kosmines jėgas, ir tiek fizinėje, tiek religinėje plotmėje veikiančius dievus. Pastebėsime, kad E. užsiima tradicinės religijos hermeneutika ir religines sąvokas, kaip antai senovės graikų religijoje gerai žinomų dievų vardus, „išverčia“ į apčiuopiamas ir suvokiamas filosofines sampratas, užimančias dinamišką padėtį tiek kosminėje sistemoje, tiek gyvųjų esybių gyvenime ir kūnuose. Sieksime parodyti, kad religinis mąstymas buvo neatsiejama E. filosofijos dalis ir, galima sakyti, buvo glaudžiai susijęs su jo kosmologinėmis ir metafizinėmis teorijomis.

Prieš pradėdant nagrinėti religinius E. fragmentų aspektus, dera tarti kelis žodžius apie tai, ką senovės graikui reiškė religija. Ikisokratikų žodyne nerasime žodžio „religija“ atitikmens.¹ Nėra kalbos apie „centralizuotą“ ar „valstybinę“ religiją senovės Graikijoje. Politeistinis mąstymas suteikė daug erdvės įvairiems ir įvairių dievų garbinimo kultams bei formoms ir nė vienas iš jų nebuvo teisingesnis už kitą. Žinoma, Olimpo viršūnėje viešpatavo Dzeusas, tačiau kiekvienas žmogus turėjo pasirinkimą, ką ir kaip garbinti. Taip pat tam tikro vieno dievo kulto pabrėžimas nereiškė, kad kiti dievai buvo prastesni. Skaitydami ikisokratikų tekstus, negalime nesistebėti, kaip dažnai jie vartoja žodį „dievas“ (*theos*). Čia verta prisiminti taiklų Willamowitz pastebėjimą, kad *theos* pirmiausia yra predikatas (ne Dievas yra meilė, bet Meilė yra *theos* (dieviška)).² Dievo ir dievų sąvoka bei skaičius E. fragmentuose kinta laisvai, kaip ir kitų poetų darbuose.³ Tam tikri tekstai praturtinti religiniais naratyvais, o jų ritmas ir išsireiškimų struktūra dažnai primena himnus. Parmenido Būties ir E. *ΠΦ* doktrinos pateikiamos kaip religiniai apreiškimai. E. yra puikus pavyzdys filosofo, nemačiusio konflikto tarp religijos ir to, ką dabar vadiname mokslu.⁴ Jo fragmentai atskleidžia pasaulėžiūrą, kurioje dieviškasis ir gamtos pasauliai yra glaudžiai susiję. Žemiau aptarsime keletą pagrindinių aspektų, atskleidžiančių, kaip religinis mąstymas formavo jo filosofiją:

¹ Tor 2023: 4.

² Wilamowitz, *Platon*, 1, 348.

³ Vlastos apie *θεός* sąvoką graikų sąmonėje 1952: 97.

⁴ Apie tai, ką mokslu laikė senovės graikai, daugiau skaityti Vlastos: 1952: 100, ypač 16 išnašą. Iš esmės tai buvo būties, *τὸ ὄν*, mąstymas, o ne fizika, chemija ar biologija šiuolaikinio mokslo prasme.

Mūzos

Pirmiausia atkreipkime dėmesį į poemų formą, t.y. kaip E. jas pradeda ir „įrėmina“.⁵ Kaip ir kiti senovės graikų poetai ir filosofai (pirmiausia E. svarią įtaką turėję Homeras ir Hesiodas, taip pat ir Parmenidas), E. savo kūrinuose tradiciškai kreipėsi į Mūzas, dainų ir menų deives, įkvepiančias poetus, muzikantus ir kitus menininkus. E. kreipiasi į jas du kartus: kartą į neįvardintą „ilgaamžės atminties“ Mūzą (B3)⁶ ir kartą į Kaliopę (B131). Hesiodo *Teogonijoje* būtent Kaliopė yra pagrindinė Mūza. E. savo darbuose naudojo šią formą, kad suteiktų autoritetą ir iškilmingumą savo filosofiniams ir kosmologiniams teiginiams. Jis kreipėsi į Mūzą kaip į įkvėpimo šaltinį, prašydamas pagalbos ir galių, kad galėtų atskleisti savo sudėtingus ir giluminius mokymus. Šis požiūris rodo, kad E. savo filosofiją laikė ne tik racionalių mąstymu, bet ir kaip įkvėptą, kone šventą žinių perdavimą.⁷

Kreipimasis į Mūzą taip pat padeda suartinti poeziją ir filosofiją, rodydamas, kad abu šie menai yra susiję su tiesos ieškojimu ir pasaulio pažinimu. E., pasitelkdamas Mūzą kaip tarpininkę tarp žmogaus ir dieviškosios tiesos, pabrėžia, kad jo žinios yra ne tik intelektualus atradimas, bet ir dvasinis įvykis. Tai, kad E. kreipėsi į Mūzą, atskleidžia jo kūrinių ryšį su archajinės ir klasikinės graikų literatūros tradicijomis, taip pat su tuo metu populiarėjančiomis mistinėmis ir religinėmis idėjomis. Galime manyti, kad jis siekė ne tik mokslinio ar filosofinio paaiškinimo, bet ir meninės, įkvepiančios kalbos, kuri galėtų paveikti ir pakeisti jo klausytojų bei skaitytojų mąstymą ir širdis.

B3: ἀλλὰ θεοὶ τῶν μὲν μανίην ἀποτρέψατε γλώσσης,
ἐκ δ' ὀσίων στομάτων καθαρὴν ὀχετεύσατε πηγὴν
καὶ σέ, πολυμνήστη λευκώλενε παρθένε Μοῦσα,
ἄντομαι, ὧν θέμις ἐστὶν ἐφημερίοισιν ἀκούειν,
πέμπε παρ' Εὐσεβίης ἐλάουσ' εὐήνιον ἄρμα.⁸

B131: εἰ γὰρ ἐφημερίων ἔνεκέν τιος, ἄμβροτε Μοῦσα,
ἡμετέρας μελέτας <ἄδε τοι> διὰ φροντίδος ἐλθεῖν,
εὐχομένωι νῦν αὖτε παρίστασο, Καλλιόπεια,
ἀμφὶ θεῶν μακάρων ἀγαθὸν λόγον ἐμφαίνοντι.⁹

Šiuose fragmentuose matome aliuziją į kritiką Ksenofanui, tai plačiau aptarsime kitame skyriuje. Fragmentų tonas aiškiai religinis, o tai, kad B3 priskiriamas *ΠΦ* dar labiau sumažina skirtį tarp poemų. Abiejuose fragmentuose atsikartoja keli žodžiai, Μοῦσα, θεοὶ ir θεῶν, bei ἐφημερίοισιν ir

⁵ Daugiau apie E. filosofijos įžangą žr. Sedley 1989.

⁶ Pagal prasmę tai galėtų būti Mnemosiunė. Taip teigia ir Hardie 2013: 234. E. kreipimasis būtent į ją būtų reikšmingas, nes atmintis buvo svarbi perduodant žinias ir poeziją žodžiu, taip pat susijusi su amžinųjų tiesų supratimu, pagrindiniu E. filosofinių mokymų elementu. Žodis „πολυμνήστη“ išskyrė komentatorių pasirinkimus į „daug atmenančią (ar dažnai atmenamą), taip pat „labai siekiamą“. *ibid.* 2013: 214.

⁷ Daugiau žr. Kahn 1960: 430.

⁸ Bet, dievai, šiųjų beprotybę varykite nuo liežuvio, ir leiskite šventomis lūpomis tekėti tyram šaltiniui. Ir tave, baltaranke, skaisčioji, ilgaamžės atminties Mūza, maldauju, siųsk tai, kas derama yra trumpaamžiams girdėti, iš garbingiausios vietos važnyčiodama vadžioms paklusnų vežimą.

⁹ Jei mat dėl kurio nors iš trumpaamžių, nemirtingoji Mūza, malonėtum atsižvelgti į manąjį rūpestį, dabar darkart, Kaliopė, būk šalia besimeldžiančiojo, apie palaimintuosius dievus vertingą žodį skelbiančiam.

ἐφ' ἡμερίων. Nesigilinsime į klausimą, kodėl šie du ryškias sąsajas turintys fragmentai kartais priskiriami skirtingoms poemoms, bet ryšys tarp jų akivaizdus.¹⁰ Svarbu paminėti, kad B3 nuskamba pačioje *ΠΦ* pradžioje, savo ritualine kalba užduodamas religinį toną visam su fizika susijusiam kūriniiui.¹¹ E. Mūzai priskiria ir naują, neįprastą dorybės vietą – Εὐσεβίης, pamaldumo ar dievobaimingumo (lot. pietas) buveinę. Demonstruodamas savo rūpestį „pamaldumu“, E. sukuria analogiją tarp „daug atmenančios“ Mūzos išvykimo taško ir tikslo, į kuri patekti galėjo Pausanijas, gerdamas iš E. lūpų pamokymų forma trykštanti tyrą Mnemosiunės šaltinį (καθαρήν πηγὴν).¹² Užbėgant už akių, galima pasakyti, kad Mūza yra arčiau Meilės nei Vaido.

Šaknys

Pirmoji tema, apie kurią E. ragina Pausaniją klausytis (B1), yra keturios šaknys (ρίζωματα). Aristotelis sako, kad E. buvo pirmasis, prabilęs apie keturis materialius elementus, o jo originalumas šiuo atžvilgiu paprastai yra neabejotinai pripažįstamas.¹³ Užbėgdami už akių, paminėsime reikšmingą E. mąstymo suvokimui B17 eilutę, iš kurios sužinome, kad „καὶ πρὸς τοῖς οὐτ' ἄρ τι ἐπιγίνεται οὐδ' ἀπολήγει“ („be šių daugiau juk niekas neatsiranda ir nesiliauja buvę“). „Šie“ yra fragmente B6 tradiciniais graikų dievų vardais nusakyti keturi pradai, iš kurių sudaryta visa E. nupasakota visata:

τέσσαρα γὰρ πάντων ρίζωματα πρῶτον ἄκουε·
 Ζεὺς ἀργῆς Ἥρη τε φερέσβιος¹⁴ ἠδ' Αἰδωνεύς
 Νῆστις θ', ἣ δακρύοις τέγγει κρούνωμα βρότειον.¹⁵

Dar Antikos autoriai nesutarė, kokiam dievui kokį elementą priskirti.¹⁶ Jų hipotezės iš esmės rėmėsi etimologiniu pagrindu, tačiau toks bandymas nebuvo visiškai vykęs.¹⁷ Iš šiuolaikinių tyrimų sužinome, kad Dzeusą tiksliau būtų laikyti oro elementu, Hera yra žemės, o Aidonėjas – ugnies atitikmuo.¹⁸ Nesiginčijama tik dėl vienintelio, Nestidės vardo. Kingsley argumentuotai parodo, kad tai yra geriau žinomas „sicilietiškas Persefonės ekvivalentas.“¹⁹ Tokiu atveju E. įvardija elementus kaip dvi tradicinių dievų poras, dangiškąją, Heros ir Dzeuso, bei požemių, Persefonės ir Hado

¹⁰ Wright B3 ir B131 pateikia vieną po kito.

¹¹ Taip pat Kahn 1960: 430. Guthrie šio fragmento stilių įvardija kaip mistiņiteologinį, šio fr. aptarimą žr. Guthrie 1965: 127.

¹² Apie Mūzų sąsajas su misterijomis ir etimologinę žodžio „Mūza“ kilmę daugiau žr. Hardie 2013: 234.

¹³ Arist. *Metaph.* 985a31.

¹⁴ Φερέσβιος, gyvybę teikianti, taikomas Herai, iš karto primena vaisingą žemę (γαῖα), kuri epitetu šiuo epitetu apibūdinama Hes. *Th.* 693 ir Hom. *himne Apolonui*, 341.

¹⁵ Pirmiausia išgirski apie keturias visų dalykų šaknis: ryškų Dzeusą ir gyvybę teikiančią Herą, ir Aidonėją, ir Nestidę, ašaromis drėkinančią šaltinį mirtingą.

¹⁶ Stobajaus versijoje Hera tapatinama su žeme, o Aidonėjas – su oru, „nes jis neturi savo šviesos, bet yra apšviestas saulės, mėnulio ir žvaigždžių.“ Diskusiją dėl Herai ir Aidonėjui priskiriamų elementų žr. Millerd *Empedocles* 1908: 31.

¹⁷ Apie tai daugiau žr. Kingsley 1995: 47 Hipolito bandymas aiškinti vardus etimologiškai: Hipp. *Haer.* 7.29.56.

¹⁸ Wright 1981: 23 pateikia lentelę su E. elementams įvardyti naudojamomis sąvokomis.

¹⁹ Kingsley (1995) 348–356 ir Rowett 2016: 7.

(Aidonėjo).²⁰ Metafizinės visatos substancijos E. mąstyme tampa asmenybėmis, kurios, panašiai į žmonių santykius, gali pasižymėti traukos ir stūmos (kad ir kaip techniškai tai skambėtų) nuotaikomis. Kituose fragmentuose E. įvardija tas pačias šaknis įprastesnėmis sąvokomis (saule, oru, vandeniui, eteriui). Terminologijos požiūriu jis nėra pernelyg išrankus, vienam ir tam pačiam dievui ar elementui jis gali priskirti daugybę vardų (ką vėliau, kalbėdami apie kosmines jėgas, pastebėsime su *Filotēs*).²¹ Dieviškų vardų priskyrimą elementams galima būtų nurašyti kaip dar vieną E. būdingą alegoriją ar kitą poetinę priemonę, tačiau tai būtų *lectio facillior*. Galbūt tai yra daugiau nei alegorija: toks E. pasirinkimas gali atspindėti autentišką antropologinę darnos ir disharmonijos dievų santuokoje idėjos kilmę. Mūsų temai svarbiausia tai, kad pačiame pirmame apie metafizines gamtos substancijas pasakojančiame fragmente, E. jas įvardija dieviškais vardais, kurie senovės graikams buvo labai gerai žinomi iš ankstesnių poetų. Toks pasirinkimas negali būti atsitiktinis, juo labiau nenuoseklus ar nesąmoningas. Dabar galime žvelgti į šaknis ne tik kaip į negyvas, mechaniškas materijos sudedamąsias, bet kaip į gyvus ir asmeninę valią turinčius (intencionalius) veikėjus.²²

E. „šaknys“ pasižymi dviem pagrindinėmis savybėmis. Jos yra amžinos, nesukurtos (ἀγένητα), neišnykstančios ir nesikeičiančios.²³ E. šiuos elementus įvardija dieviškais terminais, suteikdamas jiems ontologinį svarumą, lyg jos būtų dievybės,²⁴ palaikančios pasaulio tvarką. Elementams suteikti dieviški vardai nėra vien poetiniai papuošimai. Kaip paaiškės vėliau, jie yra jaučiantys. Iš tiesų, E. laikosi visos gamtos vieningumo sampratos, sakydamas, neegzistuoja niekas, kas neturėtų pojūčių (B103.10). Būdami ir jausmingi, ir amžini, jie yra nemirtingi ir dieviški. „Elementai irgi yra dievai“, – sako Aristotelis, o vėliau doksografai kartoja, kad ir elementai, ir jų mišinys (tai yra pilnas mišinys Sferą valdant Meilei) yra dievai.²⁵ Hilozoizmas gali būti modifikuotas, tačiau visiškas išnaikinimas yra laipsniškas procesas, nes jo šaknys yra senos ir gilios ne tik ankstesnėje filosofijoje, bet ir religijoje, o E., nepaisant visų savo intelektualinių gabumų, buvo ne religingumo priešingybė.

E. filosofinis požiūris iš naujo apibrėžia dieviškumą pamatinių gamtos pradų atžvilgiu, nustatydamas šiuos pradus: žemę, orą, ugnį ir vandenį – kaip esmines ir dieviškas šaknis.

²⁰ Daugiau žr. Rowett 2016: 8. Gerai žinoma Hado ir Persefonės istorija yra periodiška, kaip ir E. kosmosas: tai istorija apie porą, kuri pakaitomis susijungia ir išsiskiria. Mitas apie laikiną Persefonės sugrįžimą leidžia suprasti, ką E. turi omenyje, kai pasakoja apie dievus ar elementus, kurie pakaitomis susilieja meilėje ir tapę priešiški vienas kitam išsiskiria.

²¹ Apie E. sąvokų „dosnumą“ įvairiems reiškiniams žr. Guthrie 1965: 141. Rowett 2013: 23. 2022. Išsamiausiai E. fragmentuose naudojamus vardus nagrinėja Kingsley 1995.

²² Už elementų kaip asmenybių įžvalgas esu dėkingas Rowett 2016. Cornford išreiškia materialistinę šaknų sampratą ir apskritai neigia elementų gyvybingumą, kas, mano požiūriu, yra visiškai nepagrįsta, mat tai reikštų, kad E. yra nelogiškas ir nenuoseklus pasirinkdamas pasakojimo būdą. Trumpą diskusiją šia tema žr. Guthrie 1965: 155. Cornford mintis ateina iš neviešintų paskaitų. Curd 2004: 160 nėra įrodymų, kad kuri nors iš šaknų atsakytų jungtis su bet kuria kita arba kad yra kokių nors ypatingų sunkumų sujungti šaknis.

²³ B17, B21, B26. Nežinia kokių pagrindu, Hipolitas įvardija šaknis kaip mirtingas. (Ps.?) Hipp. *Haer.* 7.29.331.4.

²⁴ Apie keturis elementus, kaip asmenines dievybes, žr., pvz. Rangos 2012: 319 ir Rowett (2016) yp. 84–8, kuri teigia, kad elementai yra dieviški, asmeniniai veikėjai. Atkreipti dėmesį ir į Arist. *Gen. Corr.* 2.6.333b20–2.

²⁵ Arist. *GC.* 333b 20, Act. 1.7.28 (DK, A32).

Priskirdamas joms dieviškas savybes ir vardus, E. iškelia jas už materialios kūrinijos ribų, o tai rodo, kad jos turi savybių, tradiciškai priskiriamų olimpiniams dievams.²⁶ Dieviškojo statuso priskyrimas elementams susilieja su platesnėmis filosofinėmis ir teologinėmis E. idėjomis ir žymi reikšmingą dieviškumo supratimo pokytį. Pabrėždamas amžiną ir nekintamą šaknų prigimtį, E. sulygina jas su tradiciniais dievų atributais, kurie dažnai laikomi nemirtingais ir nepatenka į laiko ir pokyčių ribas. Amžinybės aspektas daro jas vertas dieviško statuso. Šaknys E. sistemoje yra pamatinės ir visa persmelkiančios. Skirtingai nuo antropomorfinių dievų, atsakingų už konkrečias sritis ir turinčių savus naratyvus, E. sistemos šaknys yra *visu* fizinių reiškinių ir gyvybės formų pagrindas. Visi gamtoje matomi pavidalai tėra iš šaknų maišymosi kylantys dariniai.²⁷ E. veiksmingai kuria filosofinę teologiją, kur šaknų supratimas ir apmąstymas tampa religinės pagarbos forma. Ši perspektyva skatina kontempliatyvų požiūrį į gamtos pasaulį. Turime dar du *IIΦ* fragmentus, kuriuose E. panaudoja dievų vardus fizikiniuose reiškiniuose, aprašydamas kaulų ir kraujo bei mėsos kūrimą.

B96: ἡ δὲ χθὼν ἐπίηρος ἐν εὐστέρνοις χοάνοισι
τὼ δύο τῶν ὀκτῶ μερέων λάχε Νήστιδος αἴγλης,
τέσσαρα δ' Ἡφαίστοιο· τὰ δ' ὅστέα λευκὰ γέγοντο
Ἄρμονίης κόλλησις ἀρηρότα θεσπεσίηθεν.²⁸

B98: ἡ δὲ χθὼν τούτοις ἴση συνέκυρσε μάλιστα,
Ἡφαίστωι τ' ὄμβρωι τε καὶ αἰθέρι παμφανόωντι,
Κύπριδος ὀρμισθεῖσα τελείους ἐν λιμένεσσιν,
εἴτ' ὀλίγον μείζων εἴτε πλεόνεσσιν (?) ἐλάσσων·
ἐκ τῶν αἱμά τε γέντο καὶ ἄλλης εἶδεα σαρκός.²⁹

Įdomu pastebėti senovės graikams būdingą harmonijos ir simetrijos siekį. Kaulas, sudarytas iš aštuonių dalių, kurių keturios yra Hefaisto (vyro) ir keturios Nestidės ir Harmonijos (moterų), kurią galime sieti su kituose fragmentuose pasirodančiu Afroditės vardu. B98 konkretus kraujo ir mėsos sudedamųjų dalių skaičius nenurodytas, tačiau santykis tarp vyriškos ir moteriškos giminės veikėjų yra toks pats kaip ir kauluose bei tarp B6 porų. Nestidės vardą jau minėjome. Kiprietę išvysime dar keliuose fragmentuose, reikšmingą padėtį ji užima ir K. Hefaistą ir Hadą E. galėjo tapatinti vieną su kitu, nes Sicilijoje jie abu buvo siejami su Etnos ugnikalniu.³⁰

Perkėlęs tradicinius dievus į gamtos reiškinius, kurie patys savaime nebuvo dieviški, E. sudievinio gamtą, nes dabar ji buvo suvokiama keturių elementų, turinčių dievams būdingų savybių,

²⁶ Hesiodas *Theog.*, žinoma, aprašo dievų kilmę, taigi jie ir gimsta, bet žmonių požiūriu dievai atrodo tarytum amžini, nes gyvena daug ilgiau.

²⁷ B17, B21, B107.

²⁸ O miela žemė plačiose daubose iš aštuonių dalių įgijo dvi Nestidės spindesio ir keturias Hefaisto: šie tapo kaulais baltais, žavingai sujungtais Harmonijos klijų.

²⁹ O žemė, įsitvirtinusi tobuluose Kipridės uostuose, su šiais suėjo beveik lygiomis dalimis, su Hefaistu ir lietumi, ir ryškiai tviskančiu oru ar kiek daugiau, ar kiek mažiau su daugiau ar mažiau: iš šių atsirado kraujas ir įvairių rūšių mėsa.

³⁰ Daugiau apie tai žr. Kingsley 1995: 76.

prasme.³¹ Tai nurodo į archajišką grįžimą prie Hesiodo, vaizduojantį iš Chaoso kilusį pasaulį, kurio dievas Uranas atstovauja dangui, o deivė Gaja – žemei. Tokioje schemoje dievai ir pagrindiniai elementai yra visiškai ir paprastai tapatinami vienas su kitu, nesinaudojant metonimijomis, sinekdochomis ar kitais poetiniais padailinimais: Uranas yra dangus, o Gaja yra žemė. E. paneigė sampratą, kad olimpiniai dievai „turi“ būti atskirti nuo kosminių reiškinių.³² Grįždamas prie pirminių dievų, E. kiekviename elemente atrado dievą, kuris nėra toks, kokį galėjo įsivaizduoti graikų tradicija. Šis naujas sudievinimas nebuvo paprastas sugrįžimas prie antropomorfinių Homero dievų. Veikiau E. sukūrė originalią sintezę. Dieviškasis žodis, nurodantis pirmuosius principus, dabar yra šaknis (πίζωμα). Tas žodis pats savaime nurodo į gyvybę – ko, pavyzdžiui, sąvokos „principas“ ar „elementas“ neišreiškia.³³

Tokių dievų kaip Dzeusas, Hera, Hadas ir Afroditė, įvedimas į gamtą pabrėžia dievų artumą žmonėms. Be to, tai suteikia progą permąstyti tradicinę religiją. E. išsaugo tradicinį vyro - moters ryšį tarp Dzeuso su Hera, o Hado su Persefone, nes jų ryšys priklauso ir netradicinės E. sistemos dinamikai. Tačiau suvokti, kad ugnis yra Dzeusas, reiškia atsisakyti tradicinio įvaizdžio, kuris Dzeusą sieja su oru arba eteriu. Suvokti, kad Hera yra φερέσβιος, o oras ar eteris yra Hera, reiškia sugriauti tradicinę Demetros ir Gajos sąsają su φερέσβιος ir tuo pačiu metu pastatyti Heros šaknį į eterinio Dzeuso vietą. Šis griovimas eina koja kojon su kitu griovimu, kruvinų tradicinės religijos aukų pasmerkimu – žinomiausia E. kova.

Moralinė ir kosminė tvarka: kosminės jėgos

B110 rašoma, kad visa turi mąstymą, tačiau kokios kokybės mąstymą? Už mąstymą ir jausmus atsakingos dvi ikisokratikų filosofijoje naujos jėgos: Meilė ir Vaidas. E. sistemoje be amžinų šaknų atsiranda dar dvi taip pat amžinos, kauzalinės, viena kitai priešingos jėgos: Meilė ir Vaidas. Jų amžinumą nurodo B16: ἤι γὰρ καὶ πάρος ἔσκε(?), καὶ ἔσσειται, οὐδέ ποτ', οἶω, τούτων ἀμφοτέρων κενεώσεται ἄσπετος αἰών.³⁴ Vėlgi, negalime nepastebėti žmogiško šių jėgų aprašymo. Šios jėgos pačios pasižymi jausmais ir sukelia juos kituose, šaknyse ir jų dariniuose: žmonėse, gyvūnuose, dievuose. Tai yra fizinės, psichologinės, etinės ir socialinės priešingų polių jėgos. Meilė apjungia skirtingus elementus ir skatina geras žmonių mintis ir darbus (B17.23).

Kalbant apie jų vardus, Meilė jų turi kelis. Žmonės ją vadina Gėtosiūne (Džiaugsmu) ir Afrodite (Meilės deive), taip pat Kipriete. (B17, 128), o Vaidas yra tiesiog Vaidas. Svarbu pastebėti, kad Meilė ir kiti jos vardai visuomet yra moteriškos giminės, tačiau Vaidas įvardijamas neutraliai.³⁵

³¹ Apie gamtos dieviškumą graikams žr. Vlastos 1952.

³² Taip, matysime kitame skyriuje, mąstė Ksenofanas.

³³ Už įžvalgą sąsajoje su Hesiodu dėkoju Picot 2013.

³⁴ Kaip ji [*scil.* Meilė ar Vaidas] buvo anksčiau, taip ir bus, ir manau, kad niekuomet beribis amžius šių dviejų nestokos.

³⁵ Apie Meilės ir Vaido, taip pat Sferos ir kitų dievybių gimines daugiau žr. Rowett 2016.

Viena vertus, jis yra asmuo, viena iš dviejų pagrindinių veikiančių kosminių jėgų. Kita vertus, tai yra destruktivus, Meilės darbus naikinantis principas. Galbūt pats Vaidas nėra gyva būtybė, kadangi gyvos būtybės apskritai yra Meilės kūriniai. Meilė sukuria kraują, kuriuo žmonės mąsto, o dėl Vaido įtakos žmonės smurtauja, žudo vienas kitą, lieja kraują, tokiu būdu naikindami kitų gyvųjų esybių mąstymą. Vaidas šėlsta, atskiria ir yra pražūtingas. Dėl tokių savybių vien Vaido aprašymas nėra patrauklus, ką jau kalbėti apie bendradarbiavimą su juo. E. su ilgesiu prisimena laikus, kai žmonės garbino Kiprietę, o ne vaidingus Arėją, Dzeusą, Poseidoną.

E. filosofijoje kosminės Meilės ir Vaido jėgos atlieka pagrindinį vaidmenį ne tik formuojant fizinį pasaulį, bet veikia ir kaip pagrindiniai dieviškosios kosmoso struktūros kūrėjai. Įsmenindamas šias jėgas kaip Meilę ir Vaidą, E. praturtina jas dieviškomis savybėmis, kurios iš esmės daro įtaką ir gamtos pasauliui, ir moralinei sferai. E. suvokė Meilės ir Vaido jėgas kaip dievybes, kurios valdo kūrimo ir naikinimo kosminį ciklą. Ši dualistinė sistema atspindi teologinį pasakojimą, kuriame kosminė darna (vienijimas) ir nesutarimas (atskyrimas) yra veikiamos dieviškųjų galių. Meilės ir Vaido jėgos, atsakingos už šaknų sąveiką, įveda į E. filosofinę sistemą kosminę moralę. Meilė skatina dorybėms artimas harmoniją ir vienybę.³⁶ Ši jėga yra panaši į kūrybingą ir geranorišką deivę, kuri skatina augimą ir ryšį tarp visų esybių (B17). Tuo tarpu Vaidas įveda būtinus pokyčius ir skirstymą, tarytum moralinio ir dvasinio augimo iššūkius ar išbandymus. Jis skaido ir sklaido, skatindamas individualumą, prieštaravimus ir pokyčius. Ši dinamika atspindi moralinius pasakojimus, dažnai priskiriamus dievų veiksams. Meilė ir Vaidas nėra vien abstraktūs E. kosmologijos principai. Jie įsmeninami kaip veiklios, dieviškos jėgos, turinčios valią ir tikslą.³⁷ Ši personifikacija leidžia joms atlikti veiksmus, kurie mitologijoje paprastai siejami su antropomorfiniais dievais: kūrimu, naikinimu, apskritai visų daiktų bei esybių likimą.

Platesne prasme Meilė ir Vaidas gali būti vertinami kaip kosminiai gėrio ir blogio arba tvarkos ir chaoso atvaizdai, atspindintys gilesnes moralines ir etines tiesas. Jų sąveika ir pusiausvyra valdo visatos moralinę tvarką, o tai rodo, kad norint gyventi etiškai, reikia pripažinti ir suvokti šias jėgas ir jų sąveiką.³⁸ E. visatos cikliškumas, kurį skatina meilės ir vaido dominavimas, atspindi dievišką dramą.³⁹ Šis nesibaigiantis kūrimo ir naikinimo, vienijimo ir atskyrimo ciklas atspindi religinius ar mitologinius pasakojimus apie gyvenimo, mirties ir atgimimo ciklus, išryškindamas gilų teologinį matmenį.⁴⁰

³⁶ Kadangi jų poveikis yra priešingas ir abu veikia kartu, jie reprezentuoja kažką panašaus į tuo pačiu metu vykstančią priešybių kovą, Heraklito „paslėptą harmoniją“. Kaip ir Herakleitui, gyvų būtybių pasaulis gali egzistuoti tik kol tęsiasi priešingų jėgų kova. Žr. Aristotelio, *GC*, 315a16.

³⁷ Čia, kaip ir apie elementų asmeniškumą, daugiau žr. Rowett 2016. Apie asmenišką Meilės veikimą žr. Sedley 2007.

³⁸ Osborne. 2003: 298.

³⁹ Apie E. poemų *dramatis personae* žr. O'Brien 1995: 442, poemą kaip dievišką dramą žr. Rangos 2012: 334.

⁴⁰ Induizme ir budizme kūrimo ir naikinimo sąvokos yra pamatinės, o tokios dievybės kaip Šiva atstovauja ir naikinimui, ir atkūrimui, panašiai kaip meilei ir vaidui. Šių jėgų pusiausvyra yra būtina kosminės tvarkos (*dharmos*) palaikymui. Taip pat prisiminkime *In/Jan* pusiausvyrą, dienos / nakties santykį Parmenide.

Moraliniu požiūriu E. idėjos skatina apmąstyti žmogaus egzistencijos prigimtį ir etišką elgesį. Meilės ir nesutarimų buvimas žmogaus sieloje gali būti vertinamas kaip raginimas ugdyti su Meile derančias dorybes, tokias kaip užuojauta, vienybė ir harmonija, tuo pačiu pripažįstant ir keičiant nesutarimų aspektus, tokius kaip pyktis, pavydas ir konfliktai. Šis dvilypumas skatina harmoningą požiūrį į gyvenimą, pripažįstant tiek kūrybinių, tiek destruktivių procesų būtinybę. Etiškas gyvenimas apima siekį siekti harmonijos (vedamas Meilės), kartu suprantant ir integruojant konfliktų ir pokyčių pamokas (vadovaujamas ginčo). E. šiuo požiūriu yra liberalus. Pasak jo, žmogus gali rinktis tarp Meilės ir Vaido.⁴¹ E. samprata apie meilę ir vaidą kaip dieviškąsias jėgas žymi reikšmingą nutolinimą nuo ankstesnės graikų minties. Kol ankstesni mąstytojai grumdavosi su dieviškumo prigimtimi, dažnai svyruodami tarp antropomorfizmo ir abstraktaus monoteizmo, E. įvedė dualistinę ir ciklišką kosmologiją, kur pats dieviškumas suprantamas per priešingų, bet tarpusavyje priklausomų jėgų sąveiką. Ši naujovė suteikė sudėtingesnę ir dinamiškesnę kosmoso supratimą, unikaliu būdu susiedama metafizinius principus su religine pagarba. Šaknų ir jėgų personifikacijų dieviškumas yra E. būdas parodyti visapusišką Meilės ir Vaido įtaką mūsų pasaulyje. Aristotelis pažymi, kad Vaidas ne mažiau nei Meilė yra atsiradimo priežastis, o Meilė sunaikinimo priežastis — συνάγουσα γὰρ εἰς τὸ ἐν φθείρει τὰ ἄλλα.⁴² Turbūt svarbiausias Aristotelio klausimas ir priekaištas E. yra šis: Tuomet kas yra pirmasis judintojas ir kokia judėjimo priežastis? Nes tai tikrai negali būti Meilė ir Vaidas.⁴³

Moraliniai ir etiniai rūpesčiai.

E. į klausimą dėl kauzalumo atsako iš religinės pusės. Už Meilės ir Vaido kaitą atsakinga yra ἀνάγκη.⁴⁴ Metafizinės ir antropomorfiniais pavidalais pasižyminčios šaknys ir jėgos dar labiau įgauna prasmę pradėdant svarstyti *K* fragmentus. Ketvirtame skyriuje minėtas B115, pripažįstama, yra vienas esmingiausių fragmentų norint suvokti E. mąstymą, ir pats reikšmingiausias nagrinėjant *daimono* nusikaltimo ir bausmės naratyvą, kuriame E. rūpestis *daimono* (sielos)⁴⁵ likimu atsiskleidžia vaizduotė žadinančiais ir geriau žmogaus protui suvokiamu pasakojimu. Skaitant *ΠΦ*, skaitytojo viduje vargu ar kyla svarstymai apie etines normas, į šaknų ir jėgų veiklą veikiau žvelgiama pakankamai beasmeniškai, tačiau įžengus į *K*, sunku likti abejingam vykstančiai dramai, kurios pagrindinis veikėjas yra „kankinančius gyvenimo kelius keičiantis *daimonas*.“

B115:

„ἔστιν Ἀνάγκης χρῆμα, θεῶν ψήφισμα παλαιόν,

⁴¹ Idėja, kad dievas yra tik geras, Hērakleitas, Ksenofanas, Sokratas.

⁴² Aristotle *GC* 333b21; Dėl paradoksalus Meilės veiklos pobūdžio žr. *GC* 333b27–33.

⁴³ Kontekstą žr. R13 Arist. *GC* 2.6 333b35–334a.

⁴⁴ Skyrių šiai temai skiria Guthrie 1969: 159167.

⁴⁵ Žodį „*daimonas*“ 5 eil. galime versti „siela“, taip paprasčiau suvokti, kas yra įsikūnijęs mirtinguose kūnuose, *daimonas* gali būti įvardijamas ir kaip „dievas“. Apie *daimono* reikšmes žr. Guthrie 1962: 318. Meilė ir Vaidas taip pat vadinami *daimonais* (B59).

αίδιον, πλατέεσσι κατεσφρηγισμένον ὄρκοις·
 εὔτε τις ἀμπλακίησι φόνωι φίλα γυῖα μίηνη,
 <νεϊκεῖ θ'> ὅς κ(ε) ἐπίορκον ἀμαρτήσας ἐπομόσση,
 δαίμονες οἶτε μακραίωνος λελάχασι βίοιο,
 τρίς μιν μυρίας ὥρας ἀπὸ μακάρων ἀλάλησθαι,
 φρομένους παντοῖα διὰ χρόνου εἶδεα θνητῶν
 ἀργαλέας βιότοιο μεταλλάσσοντα κελεύθους.
 αἰθέριον μὲν γάρ σφε μένος πόντονδε διώκει,
 πόντος δ' ἐς χθονὸς οὕδας ἀπέπτυσε, γαῖα δ' ἐς αὐγὰς
 ἡελίου φαέθοντος, ὁ δ' αἰθέρος ἔμβαλε δίναις·
 ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου δέχεται, στυγέουσι δὲ πάντες.
 τῶν καὶ ἐγὼ νῦν εἰμι, φυγὰς θεόθεν καὶ ἀλήτης,
 νεϊκεῖ μαινομένωι πίσυνος.⁴⁶

Pirmiausia pastebime sąsajas su *ΠΦ*, kur jau buvo paminėta plati priesaika, mirtingi pavidalai, besikeičiantys keliai, vaidas ir visatos pradai. Įdomu, kad elementai šiame fragmente nėra vadinami dievų vardais, o turi paprastus, labiau įsivaizduojamus ir kasdieniškus įvardžius, nors pasakojimo tonas aiškiai pasižymi religingumu ir mistika.

Čia kalbama apie žemišką ir mirtingą, pesimistiškai vaizduojamą pasaulį,⁴⁷ kur dominuoja Vaidas, suklydusio *daimono* visi nekenčia ir atstumia. Negana to, kad jis jau yra ištremtas klajoti toli nuo palaimintųjų (*μακάρων*) dievų, žemėje jis taip pat neranda jokio prieglobsčio. Į *daimoną* nukreiptai neapykantai fragmente nurodytos dvi pagrindinės priežastys: nužudymu suteptos galūnės ir melagingai prisiektos priesaikos sulaužymas, t.y. jis pažeidė dieviškuosius principus.⁴⁸ Gali būti, kad E. su *daimonu* siejo šį nusikaltimą, nes už jį tradiciškai buvo baudžiama tremtimi. Atėnuose, Spartoje ir kitur buvo įstatymas ir apskritai įprastas dalykas, kad žmogžudys turi būti ištremtas. Homero raštuose yra keli pavyzdžiai, kai žmogus, nužudęs žmogų, išvyko iš šalies, o Platonas *Istatymuose* teigia, kad ši bausmė už žmogžudystę yra gerbiama ir senas mitas.⁴⁹ Kai E. mato, kad jis gyvena pasaulyje, kuriame daugėja vaidų ir liūdesio, nors pats nupuolė iš palaimingos būsenos, natūralu, kad tokios tremties priežastimi jis nurodo nusikaltimą, kuris šiame pasaulyje atnešė atitinkamą bausmę. Hesiodo *Teogonijoje* pasakojama, kad už melagingą priesaiką, kaip ir kraujo praliejimą, baudžiama tremtimi: kiekvieną kartą, kai vienas iš nemirtingųjų Olimpo dievų prisiekia melagingą Stikso priesaiką, devynerius metus jam draudžiama dalyvauti dievų draugijoje ir šventėse, o dešimtuosius jis grįžta pas juos. Panašu, kad E. tremties klausimu įtaką padarė Hesiodas. Jo

⁴⁶ Yra Būtinybės ištarmė, pirmykštis įstatymas dievų, amžinas, sutvirtintas plačiomis priesaikomis: jei kas suklupeš nužudymu savas sutepa galūnes, ir kuris dėl vaido melagingą priesaiką suklydęs prisiekia – daimonai, kuriems ilgaamžis gyvenimas teko – tris dešimtis tūkstančių metų laikų toli nuo laimingųjų tam lemta klajoti, jie išauga per laiką visokiausiais mirtingųjų pavidalais, mainančiais skausmingus gyvenimo kelius. Mat eterio jėga jūron jį veja, jūra į dirvos laidą išspjovė, žemė į spindulius švytinčios saulės, o ši į sukurius eterio sviedė: vienas iš kito priima, bet visi neapkenčia. Vienas jų ir aš dabar esu, nuo dievų ištremtas klajoklis, šėlstančiam Vaidui paklūstantis.

⁴⁷ Pesimistiškai vaizduojamas tiek *ΠΦ*, tiek *K*. Daugiau žr. Wright 1981: 47. Tuo pasižymi Hesiodas ir Teognidas.

⁴⁸ Žr. Soph. *Ant.* 1044: Dangaus dievus suteršti — ne žmogaus jėgoms.

⁴⁹ Hom. *Il.* 13.696, 16.573, 23.85; *Od.* 13.258, 15.272, Xenophon *An.* 4.8.25, Plato *Leg.* 865d.

daimonas taip pat priverstas klajoti, tik kur kas ilgiau.⁵⁰ Tokie nusikaltimai primena ir kitas tragedijas, pvz. *Oidipą karalių*, kuris nežinia kieno, dievų valia ar dėl atsitiktinumo suklydo ir vėliau patyrė anagnorisę, panašiai kaip E. *daimonas*.⁵¹ Iš teksto neaišku, ar suklydo vienas, ar keli *daimonai*, kokia buvo viso to pradžia, jei Sfera kažkuomet buvo ideali ir joje nebuvo Vaido įtakos.⁵² Tik po kurio laiko E. kaip *daimonas* susivokia ir B139 sušunka: οἴμοι ὄτι οὐ πρόσθεν με διώλεσε νηλεὲς ἦμαρ, πρὶν σχέτλι' ἔργα βορᾶς περὶ χεῖλεσι μητίσασθαι.⁵³

Nusikaltimas iš esmės susijęs su kraujo praliejimu. Apie jo išskirtinumą lyginant su kitais elementų dariniais kalbama ir *ΠΦ*: kraujas aplink širdį yra žmogaus mąstymas. Tai yra tobuliausias iš netobulų (nes „mirtingų“) Afroditės kūrinijų. Kraujo išskirtinumas *ΠΦ* pasireiškė tuo, kad elementai jame suderinti beveik idealiu santykiu. *K* kraujas ir jo praliejimas įgauna dar ir moralinį skambesį. *K* Pirmiausia apie jį išgirstame B128, nukeliančiame skaitytoją į poetiniams pasakojimams būdingus „aukso amžiaus“ laikus:

οὐδέ τις ἦν κείνοισιν Ἄρης θεὸς οὐδὲ Κυδοιμός⁵⁴
οὐδὲ Ζεὺς βασιλεὺς οὐδὲ Κρόνος οὐδὲ Ποσειδῶν,
ἀλλὰ Κύπρις βασίλεια.
τὴν οἷ γ' εὐσεβέεσσιν⁵⁵ ἀγάλμασιν ἰλάσκοντο
γραπτοῖς τε ζώιοισι μύροισί τε δαιδαλεόδοις
σμύρνης τ' ἀκρήτου θυσίας λιβάνου τε θυώδους,
ξανθῶν τε σπονδὰς μελίτων ῥίπτοντες ἐς οὐδας·
ταύρων δ' ἀκρήτοισι φόνους οὐ δεύετο βωμός,
ἀλλὰ μύσος τοῦτ' ἔσκεν ἐν ἀνθρώποισι μέγιστον,
θυμὸν ἀπορραίσαντας ἐ<v>έδμεναι ἠέα γυῖα.⁵⁶

Idėja apie praėjusį amžių, kai tobulos moralės vyrai ir moterys gyveno tobulomis gamtos sąlygomis, kaip ir Edeno sode, buvo daug senesnė už E. ir galėjo atkelti į graikus iš Rytų.⁵⁷ Tuometinių

⁵⁰ Supratimą, kad dievai už nusikaltimus o ypač už melagingą priesaiką, išgyvena tam tikrą tremties iš dangaus laikotarpį, E. perėmė iš Hes. *Theog.* 793–804.

⁵¹ *Daimono* atsakomybės nagrinėjimas remiantis Oidipo istorija, žr. Osborne 2005.

⁵² Pagal griežtą logiką galima, pavyzdžiui, paklausti: jei *daimonams* įsikūnijimas yra bausmė už melagingas priesaikas ir kraujo praliejimą, ir jei žmonių sielos yra įsikūniję *daimonai*, kaip gali būti, kad buvo laikotarpis, kai žmonės buvo be nuodėmės ir nežudė? Osborne 1987: 48 kelia stebinančią mintį, kad Sfera kaip dievas galėjo susižeisti pati save.

⁵³ B139 Porph. *Abst.* 2.31.5: aiman, kad negailestingoji diena būtų mane pražudžiusi dar prieš rengiant lūpoms siaubingą puotą.

⁵⁴ Plg. *Orac. Sib.*, Section 5, 431: οὐκέτι γὰρ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσιν δεινά:/ οὐδὲ γαμοκλοπίαί καὶ παίδων Κύπρις ἄθεσμος./οὐ φόνος οὐδὲ κυδοιμός, ἔρις δ' ἐν πᾶσι δικαίη.

⁵⁵ Prisiminti *ΠΦ* B3: Mūza iš Eūseβίης.

⁵⁶ Nebuvo jiems dievas nei Arėjas, nei Kidoimas, nei Dzeusas buvo karalius, nei Kronas, nei Poseidonas, bet karalienė Kiprietė. Malonino ją dievagarbėm statulom ir tapytais gyvūnais, kvapiaisiais aliejais ir tepalais saldžiakvapiais, tyros mirtos aukomis ir smilkomo medžio, ar auksinio medaus aukas liedami ant žemės: aukuras nebuvo laistomas tyru jaučių krauju, bet didžiausia šventvagystė tarp žmonių buvo išplėšus sielą ryti kilnius kūnus.

⁵⁷ Hesiodas panašių aprašymų, kuriais E. sekė, neįvardijo aukso amžiumi. Apie „aukso amžiaus“ motyvą žr. Guthrie 1986: 135. Gali būti, kad prarastose poemų dalyse E. atpasakojo visą teogoniją, kaip Hesiodas, „Orfėjas“ ir kiti teologai. *ΠΦ* jis minėjo „ilgamžius dievus, išsiskiriančius garbe“ kartu su medžiais, žmonėmis, gyvūnais, paukščiais ir žuvimis, tarp keturių stichijų ir Meilės ir Vaido kūrinijų (B21.12). Pristatydamas B128 Porfirijus sako, kad fr. veiksmas vyksta „kai jis [E.] rašo apie dievų kilmę (θεογονία) ir apie aukas“.

klausytojų nuostabai, E. pasakoja, kad anuomet žmonės garbino ne tradicinius, patriarchalinės sistemos dievus, kurių valdovas buvo Dzeusas, bet vieną moterį, karalienę Kiprietę.⁵⁸ Polemika pirmose trijose eilutėse, nukreiptose prieš tradicinę teologiją, turėjo būti ypač skaudi Akraganto gyventojams, kur palei pietinę sieną nusidriekė eilė naujų šventyklų įvairiems dievams, pagrindinė iš kurių buvo skirta Dzeusui.⁵⁹ Žinia, kad visi paminėti dievai, be Kiprietės, yra susiję su karais ir nesantaika. Matyt, tai yra Neīkoç bendražygiai. Arėjas yra gerai žinomas karo dievas. Kiudoimas – mūšio gaudesio personifikacija. *Iliadoje* jis lydi Arėją ir Eniją,⁶⁰ o Aristofano *Taikoje* yra Karo palydovas. Hesiodo aukso amžių valdė Kronas,⁶¹ tačiau E. garbingos vietos jam neskiria.⁶² Pasakojimo metu turintys valdžią ir skatinantys vaidus, o Kiprietė, $\Pi\Phi$ tapatinama su Afrodite ir atitinkanti meilės aspektą, su tuo neturi nieko bendra. Jos valdymo laikotarpis šiuo metu pasibaigęs, tačiau, kaip pamatysime, E. bando perteikti klausytojams žinią, kad žmogus turėtų išsikelti tikslą puoselėti švarų, nenuodėmingą gyvenimą, ir galiausiai grįžti pas palaimintuosius dievus, iš kurių tarpo turėjo pasitraukti.

Svarbiausia, ką matome šiame fragmente, yra tai, kad žmonės Kiprietę garbino tyromis (švariomis) aukomis, kurios, visų pirma, nebuvo suterštos krauju. Prie Homero ir Hesiodo poemų pratusiems skaitytojams, tai turėjo būti bent kiek šokiruojantis teiginys. *Iliadoje*, *Odisėjoje*, *Darbuose ir dienose* gausu kruvinių, ypatingai jaučių, aukojimų.⁶³ Pasak E., religine ir moraline prasme mūsų pasaulis rieda žemyn nuo taikos ir harmonijos laikotarpio, kai valdė Afroditė, iki vaidų ir skerdynių amžiaus, kuomet nepaisomas principas, kad „visa mąsto“ ir visus sieja bendras ryšys, o žudomi ir aukojami gyvūnai yra mūsų artimieji. Ideali visuomenė, kurią E. aprašo B128, funkcionuoja kaip Hesiodo auksinė giminė ir kaip ankstesnės bendruomenės, į kurią vėl galima sugrįžti, jei tik elgsimės teisingai, aprašymas.⁶⁴

⁵⁸ „Karalienė Kiprietė“ sukurta pagal „karaliaus Dzeuso“ modelį. Kadangi eilutė yra nepilna, negalime žinoti, ar Kiprietė „karaliavo“, ar ji susijusi su kitu veiksmožodžiu.

⁵⁹ Wright 1981: 283.

⁶⁰ *Il.* 5.593.

⁶¹ Hes. *Op.* 111: Buvo tai laikas, kai Kronas danguj dar valdžią turėjo. Vertė J. Dumčius.

⁶² Paprastumo ir laimės amžius tradiciškai buvo vadinamas „Saturnia regna“, Krono laikotarpiu.

⁶³ Hes. *Op.* [. . .] aukoki aukas dievams nemariesiems, degink riebiąsias šlaunis, nusiplovęs rankas ir pamaldžiai.

⁶⁴ Apie mito reikšmę E., Hesiodui ir kitiems poetams žr. Mackenzie 2021: 157–162.

Reinkarnacija ir vegetarizmas

Religinį atspalvį B115 labiausiai suteikia žodžiai *μεταλλάσσοντα κελεύθους*, nurodantys į tai, kad E. tikėjo sielų persikūnijimo (*μετεμψύχωσις* ar, kaip įvardija Hipolitas, *μετενσωμάτωνωσις*⁶⁵) reiškiniu ar mitu. Graikai žinojo apie reinkarnaciją, bet ne visi žiūrėjo į ją taip rimtai kaip E. arba žvelgė į tai simboliškai.⁶⁶ Net ir Plutarchas, citavęs E. kalbėdamas apie mėsos nevalgymą, kuris jam atrodė morališkai opus klausimas, rašo, kad E. apie kūną kaip sielos kalėjimą kalbėjo alegoriškai.⁶⁷ Turime išlikusį Ksenofano pasišaipymą iš Pitagoro, esą atgimdavusio skirtinguose kūnuose: „Ir jie sako, kad kartą eidamas pro šuniuką, su kuriuo buvo netinkamai elgiamasi, jis pasigailėjo jo ir pasakė šiuos žodžius: „Nustok jį mušti, nes tai man tikrai brangaus draugo siela, kurią atpažinau išgirdęs jo šauksmą“.⁶⁸

Nors Pitagoro ir orfikų šaltiniai migloti ir jais remtis sudėtinga, pripažįstama, kad E. reinkarnacijos klausimu įtaką padarė būtent jie. V a. pr. Kr. egzistavo sisteminga religinė orfikų doktrina, ypatingai paplitusi Vakarų Graikijoje. Rašytojai kaip E. modifikuodavo ir pritaikydavo orfikų sistemą savo tikslams.⁶⁹ Iš B115 matome, kad E. dėstymas visiškai atitinka orfikų mokymo pagrindus: siela yra dieviška, nepriklausoma nuo kūno ir nemateriali. E. sielą įvardiją kaip *daimoną* ar dievą (*theos*), kad (jei galime remtis Plutarchu) ji atėjo iš kitur, ir visi elementai ją atstumia (B115), o *Anankē* apvelka ją nepažįstamu mėsos rūbu (B126). Jei *daimonas* būtų sudarytas iš elementų, jie turėtų būti jam pažįstami ir jo neatstumti. B17 E. sako: „Juk kadaise aš jau buvau berniukas ir mergaitė, krūmas ir paukštis, ir iš jūros iškylanti bežadė žuvis.“ Vadinasi, *daimonas* keliauja iš kūno į kūną, ir ta kelionė neapsiriboja vien žmogaus pavidalu. Be to, tarp šių gyvybės formų egzistuoja hierarchija: „tarp žvėrių gimsta kalnuose miegančiais liūtais, o tarp gražiakasių medžių – laurais.“ (B126). Labiausiai išaukštinti, arčiausiai dievų esantys žmonės yra pranašai ir himnų dainiai, gydytojai vadovai, kurie gali tapti garbe išsiskiriančiais dievais, su kitais nemirtingaisiais besidalinantys židiniu, valgantys prie to paties stalo, negavę žmogiškų kančių, nenuilstantys (B146, 147). Kontrastą tokiam palaimingam ir dieviškam gyvenimui sudaro itin pesimistinis šios žemės vaizdavimas, kur „skerdynės, pavydas, ir kitų Kėrių gentys, deginančios ligos, puvėsiai ir pūliniai po Atės pievą tamsoje klaidžioja.“ (B121). Šiomis alegorinėmis figūrų poromis E. herakleitiškai išreiškia fizinių, moralinių ir estetinių priešybių sambūvį, be kurių negalėtų egzistuoti gamtos pasaulis. Šis pasaulis, kaip ir *ΠΦ*, akivaizdžiai didžiąja dalimi valdomas Vaido, ir žmonių sielos čia liks surištos amžiams, jei neklausys pranašišku E. pamokymų ir neišsižadės Vaido ir visų jo darbų. E. savo pasakojimu *K* iškelia tikslą ir sąlygas jam pasiekti: jei jie nori būti laimingi, ištrūkti iš gimties ir

⁶⁵ Hipp. Ref. 8.10.2.6. Kad draudimas valgyti mėsą buvo viena iš K temų žr. Hipp. Ref. 7.30.34.

⁶⁶ Plotinas: R50. Asklepijus R59.

⁶⁷ Plut. *Esu carn.* 1.7 996B Jis alegoriškai sako, kad sielos yra surištos su mirtingaisiais kūnais, nes yra baudžiamos už tai, kad įvykdė žmogžudystes, valgė mėsą ir suėdė vienas kitą.

⁶⁸ Diog. Laert. 8.36.

⁶⁹ Apie orfikų religiją daugiau žr. Guthrie: 1993. H. S. Long 1948.

mirties rato ir grįžti pas palaimintuosius dievus, visų pirma jie turi susilaikyti nuo kitų gyvųjų būtybių žudymo ir valgymo.

Šiurpiausias ir reinkarnacijos klausimą vaizdžiau aprašantis fragmentas yra B137:

μορφήν δ' ἀλλάξαντα πατήρ φίλον υἷὸν ἀείρας
σφάζει ἐπευχόμενος μέγα νήπιος· οἱ δ' ἀπορεῦνται
λισσόμενον θύοντες· ὁ δ' αὖ νήκουστος ὀμοκλέων
σφάζας ἐν μεγάροισι κακὴν ἀλεγύνατο δαῖτα.
ὥς δ' αὐτῶς πατέρ' υἱὸς ἐλὼν καὶ μητέρα παῖδες
θυμὸν ἀπορραΐσαντε φίλας κατὰ σάρκας ἔδουσιν.⁷⁰

Pasakojimo ironija pasireiškia tuo, kad tai yra su dievais ir aukojimais susijusi scena, primenanti ne mažiau dramatišką Ifigenijos aukojimą *Agamemnone*.⁷¹ Vis dėlto, tai, kas iš išorės atrodo kaip religinė veikla, gali pasirodyti paprasčiausias neišmanymas. Tėvas yra kvailys (νήπιος), jis aklas ir kurčias, nes nežino, kad žudo savo sūnų. Netobulos joslės ir protas neleidžia atsiskleisti suvokimui. E. žodžiais: „ar nenutrauksite skerdynių gaudesio, ar nematote, kad dėl lengvabūdžio proto ryjate vienas kitą? (B136). Žinoma, mums reinkarnacija yra tikėjimo klausimas ir niekada nežinosime, ką iš tiesų valgome. Vis dėlto iš šio fragmento galima daryti prielaidą, kad E. moko principo „ką pasėsi, tą ir pjausi“: šį gyvenimą galiu valgyti gyvūną, kuris kitame gyvenime gali suvalgyti mane. Žiūrėdamas į reinkarnaciją kaip į mitą, žmogus neatsisakys žudymo ir mėsos valgymo, tačiau gerbdamas gyvybę kaip Afroditės kūrinį ir siekdamas suteikti kuo mažiau kančių kitoms gyvoms būtybėms, taip netalkinant Vaidui, tegul sielų persikūnijimas ir būtų mitas, žmogus pasirinks nesmurtauti. Esmė, kad žmogus gali rinktis, o gyvūnai – ne, jie paklūsta savo gyvūniškiems instinktams ir veikia, kaip pakliūva. Vadovaudamasis E. etikos principais žmogus mąstys, kad turėtų elgtis taip, kaip nori, kad elgtųsi su juo.

Iš aptartų fragmentų susidaro įspūdis, kad pats E. tikėjo sielų persikūnijimu, idėja, kuri suteikia jo filosofijai religinį matmenį, susijusį su sielos likimu. E. teigė, kad anksčiau buvo dievas ir dėl savo nusikaltimo susilaukė dieviškos bausmės, pagal kurią turėjo įsikūnyti daugybe mirtingų ir skausmingų pavidalų. Šis pasakojimas yra giliai religinis, atspindintis jo tikėjimą moraliniais veiksmy padariniais (panašiai kaip iš rytų kultūrų žinomas karmos, kurios atitikmuo E. fragmentuose yra ἀνάγκη, dėsnis), dieviškumu ir galimybe apsivalyti suklydus.

⁷⁰ Tėvas, pakėlęs pavidalą pakeitusį savą sūnų, perrėžia gerklę melddamasis, didžiausias kvailys: o tie pasimetę aukodami maldaujantį: bet jis, kurčias sūnaus šauksmams, jį papjovęs, savo menėse iškėlė baisią puotą. Taip pat ir tėvą sūnus pagriebę, o vaikai motiną, išplėšę sielą, suryja artimųjų mėsą.

⁷¹ Soph. *Ag.* 228.

Ritualai ir gryninimasis.

Pačia bendriausia prasme, siela turi išmokti „νηστεῦσαι κακότητος“ (susilaikyti [pažodžiui, *pasninkauti*] nuo nedorybės“). Šią trumpą, bet reikšmingą frazę cituoja Plutarchas, pasakojantis, kad siela turi gyventi tyrą gyvenimą, laikytis rekomenduojamų *καθαροῖ* ir, svarbiausia, susilaikyti nuo mėsos. *Καθαροῖ*, arba *apsivalymai*, nurodo į gryninimosi priemones: (nuodėmių) nusiplovimą, nuliejimą, aukojimus ir kitas ritualines formas, taip pat tam tikrų asketiško gyvenimo taisyklių ir principų laikymąsi.⁷² Tai yra praktiški pamokymai, kurie, kaip ir reinkarnacija ir vegetarizmas, ateina iš orfikų ir pitagorininkų doktrinų. E. pabrėžė ritualinių praktikų ir gryninimosi (*καθαροῖ*) svarbą kaip priemones siekiant dvasinio aiškumo ir galiausiai amžinybės. E. pateiktos mitybos taisyklės, įskaitant draudimą valgyti mėsą, atspindi platesnį susirūpinimą švara, nežalojimu ir gyvybės šventumu, būdingus daugeliui religinių tradicijų.

Išvada. Visos egzistencijos vienybė

ἀλλὰ τὸ μὲν πάντων νόμιμον διὰ τ' εὐρυμέδοντος
αιθέρος ἠνεκέως τέταται διὰ τ' ἀπλέτου ἀγῆς ...⁷³

Tai, kaip pastebi Bollack,⁷⁴ nėra žmonių išgalvotas pilietinis įstatymas, bet aukštesnių jėgų ar dievų valdžios, kaip ir B115 bei B30 paminėtų ištarmių ir priesaikų, visoms gyvosioms esybėms padiktuotas dėsnis. Tai yra įstatymas, nurodantis į panašumą ir vienybę tarp dievų, žmonių, gyvūnų ir augalų.⁷⁵ Aristotelis komentare B135 fragmentui cituoja Sofoklio *Antigonę*, kalbančią apie „Įstatymą, kuris ne šiandien ir ne vakar mums duotas ir kurio pradžios nežino niekas.“⁷⁶ B115 paminėtas Būtinybės įstatymas taip pat yra amžinas (ἀίδιον), patvirtintas pačių dievų. Žmonės, turintys labiau išlavintą mąstymą, turėtų lygiuotis į dieviškuosius įstatymus, apie ką kalba ir B135 komentuojantis Jamblichas.⁷⁷ Jis perteikia Pitagoro paliepiamą įstatymų leidėjams susilaikyti nuo gyvūnų, jų bendrumo ir panašios su žmonėmis sandaros pagrindu. Visų gyvų būtybių panašumą sandaros atžvilgiu patvirtina B21 ir B23: „Iš jų kyla visa, kas buvo, yra ir bus, – iš jų kilo medžiai, vyrai ir moterys, gyvūnai ir paukščiai ir vandenyje augančios žuvys, taip pat ir ilgaamžiai, garbe išsiskiriantys dievai. Mat šie yra tikri dalykai, ir bėgdami vienas per kitą jie įgauna skirtingus pavidalus, kadangi dėl maišymosi jie kinta.“ Jamblichas, pabrėždamas panašumą tarp žmonių ir gyvūnų, vartoja tuos pačius žodžius kaip ir Porfirijus, *συγγενῶν ζώων*. Pitagoro įsakymas įstatymų leidėjams suprantamas, nes jie visuomenėje užima aukštesnę nei dauguma žmonių padėtį, todėl turi rodyti atitinkamą pavyzdį, kaip ir pats E. B112.

⁷² Oidipas, padaręs nuodėmę, klausia: „Ποῖω καθαροῦ (koku *katharmos*) turėčiau apsivalyti?“. *Soph. O.T.* 99.

⁷³ B135: Bet visa ko įstatymas driekiasi be galo per plačiai valdantį dangų ir neapbrėpiamą saulės šviesą...

⁷⁴ Bollack 2003: 97–98.

⁷⁵ B21 ir B23.

⁷⁶ *Soph. Ant.* 456–457 (A. Dambrausko vertimas).

⁷⁷ *Iambl. VP* 24.108 žr. priedus B135.

Teisingumas yra skirta konkrečiai žmonėms: žuvis, gyvūnai ir paukščiai ryja vienas kitą, nes, kaip sako Hesiodas, skirtingai nei žmonės, jie neturi dίκης.

τόνδε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων,
 ἰχθύσι μὲν καὶ θηρσί καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς
 ἔσθειν ἀλλήλους, ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτοῖς·
 ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἧ πολλὸν ἀρίστη
 γίνεται.⁷⁸

Apibendrinant, religinis mąstymas nebuvo tik E. filosofinės struktūros dalis. Tai buvo pamatas, suteikiantis etinį, metafizinį ir praktinį jo mokymų matmenį. Be religinių aspektų supratimo, E. filosofijos vaizdas greičiausiai būtų nepilnas. Giliau pažvelgus, jo filosofija atspindi panteistinę ar galbūt pananteistinę perspektyvą, kurioje visa kūrinija yra tarpusavyje susijusi per dieviškąsias Meilės ir Vaido jėgas. Ši pasaulėžiūra reiškia religiškai motyvuotą visatos supratimą, kur viskas yra dieviškosios visumos dalis, siekiant galutinės vienybės, pranokstančios individualią įvairovę. Pripažinimas, kad visi esame didesnės dieviškosios visumos dalys, vaidina svarbų vaidmenį mūsų etinėje raidoje.⁷⁹

⁷⁸ Hes. *Op.* 275–278: Štai kokį dėsni žmonėms nustatė Dzeusas Kronietis:/ Žuvis ir žvėrys laukų ir paukščiai skrajūnai viens kitą / Ėda, nes jie niekadės nėra teisingumo pažinę./ O žmonėms teisingumą jis davė gėrį didžiausią.

⁷⁹ Taip pat ir Tor 2023: 20.

6. Dviejų racionalumų naratyvai

Aptarus religinio mąstymo reikšmę E. kyla klausimas: kokie autoriai jo filosofinei minčiai padarė didžiausią įtaką? Žinia, kad E. rašė laikotarpiu, kai intelektualiniuose Sicilijos sluoksniuose jau buvo paplitusios Homero ir Hesiodo eilės ir Hērakleito, Ksenofano bei Parmenido filosofiniai kūriniai. Suprantama, kad šių autorių raštai E. buvo prieinami, o jų įtaka atsispindi eilėse: reguliariai atkartojami poetiniai ir filosofiniai motyvai bei kalba, kai kurios ankstesnių rašytojų mintys su nežymiais pakeitimais perrašomos beveik identiškais žodžiais. Daugiau nei bet kuris kitas ikisokratinis filosofas E. yra akivaizdžiai paveiktas savo pirmtakų. Anaksimandras, Ksenofanas, orfikai, pitagorikai, Parmenidas ir kiti paliko jo kūryboje pėdsaką, o jo požiūris į sielą, matyt, bent iš dalies rėmėsi Hērakleitu.¹ Poetai nagrinėjo dievų kilmės ir veikimo Olimpe bei žmonių pasaulyje, filosofai – kosmologijos, ontologijos ir teologijos problemas. Pavyzdžiui, *Odisėja* ir *Iliada* gausios dievų veiklos aprašymais, o *Teogonijoje* skaitome apie jų atsiradimą ir istoriją, tačiau Hērakleitas nesizavėjo Homero eilėmis, o Hesiodo negyrė už sumanumą. Jo kritikos neišvengė ir Ksenofanas.² Apskritai nė vienas mąstytojas nepriėmė pirmtakų mokymo kaip vienintelės ir neginčijamos tiesos. Tarp jų visuomet vyko filosofinė polemika, susijusi su įtampomis tarp epistemologinių, ontologinių ir teologinių klausimų.

Tyrinėjant Ksenofano, Parmenido ir E. kūrybą, tarp jų mokymų pastebima filosofinės minties tąsa. Parmenidui artimas Ksenofanas, kuris galėjo būti ir tiesioginis jo mokytojas, o E. – jie abu. Tiesa, Parmenido įtaka jam gerokai svaresnė. Šiame skyriuje nagrinėsime, kokių sąsajų esama tarp E. ir Parmenido bei Ksenofano mąstymo. Stebėsime, kokie nesutarimai kyla tarp jų fragmentuose pateikiamų minčių, susijusių su būtimi ir dievais, ką E. perima sekdamas Parmenidu ir Ksenofanu, o kur nuo jų atitrūksta ir siekdamas išspręsti pirmtakų iškeltus iššūkius įveda naujus ontologinius ir teologinius veiksnius, dar labiau išryškinančius religijos reikšmę E. mąstymui.

¹ Kirk 1983: 360.

² Xen. B11.

Parmenidas

„... ir jis pats [Parmenidas] filosofuoja eilėmis lygiai taip pat kaip Hesiodas, Ksenofanas ir Empedoklis“³

Parmenido filosofija

Paskutinis ikisokratinės filosofijos etapas visų pirma susideda iš pliuralistinių E. ir Anaksagoro sistemų, iš pliuralizmo ir monizmo derinio, kuriam atstovauja Leukipo ir Demokrito atomizmas, ir galiausiai iš naujai pritaikyto jonietiškojo Diogeno Apoloniečio monizmo. Kiekviena iš šių sistemų savaip yra sąmoningas atsakymas Parmenidui. Savo amžininkams ir artimiausiems įpėdiniams Parmenidas atrodė kartą ir visiems laikams nustatęs tam tikrus kanonus, kurių visi būsimieji kosmologai vienaip ar kitaip turėjo laikytis.

Parmenidas teigė, kad vienintelis tikras kelias į žinias eina per protą ir kad jutiminė patirtis negali būti patikima norint perteikti tiesą. Jo filosofija yra įterpta į tiesos kelio (tikrovė supratimo kaip vienos ir vieningos, nekintančios, nedalomos ir amžinos) ir nuomonės kelio (apgaulingo, pojūčiais suvokiamo kaitos ir įvairovės pasaulio) dichotomiją. Ši radikali idėja metė iššūkį pagrindinėms ankstesnių filosofų prielaidoms ir reikalavo, kad vėlesni mąstytojai spręstų jo iškeltas problemas, susijusias su pokyčiais ir pliuralizmu.

Gera žinoma, kokios reikšmingos įtakos E. mąstymui turėjo Parmenido poema $\Pi\Phi$. Pamatinės E. $\Pi\Phi$ filosofinės sąvokos yra keturios šaknys: oras, ugnis, vanduo ir žemė, iš kurių sudaryta visata ir visos joje esančios gyvybės formos, bei dvi nuolatos tarpusavyje sąveikaujančios priešingos jėgos, vienijanti $\Phi\lambda\acute{o}\tau\eta\varsigma$ ir naikinanti Νεῖκος , ir be jų nieko (B17). Sekdamas Parmenido būties apibrėžimais,⁴ B8–17 E. įtvirtina supratimą, kad niekas iš niekur neatsirado praeityje ir niekur nedings ateityje, visata yra užpildyta ir pastovi, nepajudinama, nekintama, nedali, joje nėra nei tuštumos, nei pertekliaus. Tačiau tokiais predikatais nusakyta būtis gali būti tik idealus, abstraktus konceptas.⁵ Parmenido „rutulys“ yra, galima sakyti, vizualus tobulos būties simbolis, bet ne visatos vaizdinys. Sukaustyta, vientisa ir nedaloma parmenidiška būtis, atrodo, prieštarauja visiems juntamo patirties pasaulio predikatams.⁶ Taigi parmenidišką būtį įmanoma mąstyti tik kaip dvasinę, transcendentinę esatį.⁷ Atrodo, Parmenidas bandė apmąstyti ir patirties tikrovę, nes baigęs „patikimą svarstymą“ ($\text{παύω πιστὸν λόγον ἢ δὲ νόημα ἀμφὶς ἀληθείης}$), ima dėstyti nepatikimą ($\text{δόξας δ' ἀπὸ τοῦδε βροτείας μάνθανε κόσμον ἐμῶν ἐπέων ἀπατηλὸν ἀκούων}$). Parmenidas kalba apie du pradus –

³ D. L. 9.22. Tai nebūtinai reiškia, kad E. ir Parmenidą siejo betarpiška asmeninė pažintis. Teofrastas įžvelgia tarp jų panašumą, kadangi jie abu rašė hegzametru.

⁴ Parm. Fr. 8.

⁵ Tor 2023: 16 pažymi tą patį klausimą: kokią reikšmę fenomenaliam pasauliui turi Parmenido būtis?

⁶ Kad mąstant erdviškai nedalus ir anapus savęs nieko neturintis rutulys neįmanomas, aiškiai parodo Gorgijo „meditacija“ Περὶ τοῦ μὴ ὄντος (fr. 3).

⁷ Apie Parmenido būtį kaip nedievišką žr. Bryan 2020.

šviesų ir skaidrų bei tamsų, neperregimą ir sunkų: φλογὸς αἰθέριον πῦρ / νύκτ' ἀδαῆ, πυκινὸν δέμας ἐμβριθές τε (nors iš teksto eigos nėra visiškai aišku, ar pats tokiam dualizmui pritaria). Tolimesnė dalis neišlikusi, bet atrodo, kad Parmenidas šalia protui akivaizdžios ontologijos (visiškai abstraktaus mąstymo, kokia turi būti būtis, kad tai būtų būtis), bandė pateikti ir tikėtiną kosmologiją arba regimo pasaulio išaiškinimą.

Sintezė

E. tarsi bando suldyti kosmologinę plotmę su parmenidiška „nepajudinama“ būties samprata. E. pasaulis sudarytas iš keturių pradų,⁸ jame sąveikaujant Meilės ir Vaido jėgoms, iš elementų atsiranda pavidalų įvairovė. E. pasaulis nuolat kinta: atsiradimas yra skirtingų elementų susijungimas, o įvairovė kyla iš skirtingų elementų mišinio proporcijų. Tačiau patiems elementams ir juos veikiančioms jėgoms priskiriami Parmenido Būties predikatai,⁹ o pasaulio visumą apibūdina „rato amžinybė“ (αἰὲν ἔασιν ἀκίνητοι κατὰ κύκλον).¹⁰

Vienis ir daugis

E. labai svarbi vienio (τὸ ἓν) ir daugio ar daugelio (τὰ πολλά) skirtis,¹¹ jis kalba apie nuolatinį daugio virsmą vieniui, ir vienio – daugiui (τοτὲ μὲν γὰρ ἓν ηῦξήθη μόνον εἶναι ἐκ πλεόνων, τοτὲ δ' αὖ διέφυ πλεόν' ἐξ ἑνὸς εἶναι). Atrodo, kad susijungimą į „vienį“ ar darnią visumą (συνερχόμεν' εἰς ἓν ἅπαντα) jis numato tiek mikro (atskirų būtybių), tiek visatos lygmenyje (Φιλότητι συνερχόμεν' εἰς ἓνα κόσμον).¹² Teigdamas, kad patys elementai išlieka nepakitę ir kad visi pastebimi pokyčiai yra jų derinimo ir atskyrimo rezultatas, E. pateikia parmenidiškos pokyčių problemos sprendimą. Jis efektyviai suskaido vienintelę Parmenido tikrovę į daugybę pastovių substancijų (šaknų) ir įveda dinamines jėgas, kurios galėtų paaiškinti pokyčių ir įvairovės iliuziją, nepažeidžiant amžinosios tikrovės prigimties.

Įvairovė

E. vaizduojamas pasaulis pilnas augalų, gyvūnų, žmonių ir dievų. Visi jie turi mąstymą ir kvėpavimą, kai kurie ir kraują.¹³ Mąstantis ir jaučiantis E. κόσμος primena vėliau Platono *Timajuje*

⁸ Elementų vaizdiniai, matyt, kilo ir veikiant Jonijos „fiziologų“ idėjoms, ir empirinei patirčiai (kaip sako pats E. B21 fr.: ὁάρων προτέρων ἐπιμάρτυρα δέρκευ...). Panašūs elementai (pridėjus penktąjį, eterį) pasirodo Aristotelio veikale apie „tą φυσικά“.

⁹ Plg. E. B17 καὶ πρὸς τοῖς οὗτ' ἄρ τι ἐπιγίνεται οὐδ' ἀπολήγει· εἴτε γὰρ ἐφθείροντο διαμπερές, οὐκέτ' ἂν ἦσαν· τοῦτο δ' ἐπαυξήσειε τὸ πᾶν τί κε; καὶ πόθεν ἔλθόν; πῆι δέ κε κηξάπολοίτο, ἐπεὶ τῶνδ' οὐδὲν ἔρημον.

¹⁰ B17.13.

¹¹ Parmenidas daugį išvis neigė egzistuojant, bent „patikimo svarstymo“ dalyje.

¹² B26.

¹³ B110.10: žinok, kad visi dalykai turi išminties ir mąstymo dalį. Fragmentai, nurodantys į elementų valią: B21.8; B22.5; B35.6; B62.6. Visa ko mąstymą E. sistemoje neigiančių ir jiems oponuojančių autorių sąrašą žr. Finkelberg 1997: 7, 20 išnašą.

aprašytą pasaulį kaip kosminį gyvūną.¹⁴ E. pasaulis ir jo kūriniai visuomet gyvi. Mirtis tėra menkos nuovokos žmonių sugalvotas pavadinimas elementų išsiskyrimui įvardyti, o jų susijungimas vadinamas gimtimi.¹⁵ Visatoje niekas negimsta ir nemiršta, tad nėra reikalo kalbėti apie gyvybės laikinumą. E. nieko nesako (to bent jau nerandame fragmentuose), kad kokie nors dariniai būtų negyvi. Apskritai jis neskirsto gamtos į gyvą ir negyvą. Gyvoje gamtoje veikiant gyvoms jėgoms iš gyvų elementų kyla vyrai ir moterys, žvėrys ir paukščiai, žuvys ir ilgaamžiai dievai bei augalai.¹⁶ Be to, E. gamta ne tik gyva, bet ir dieviška.¹⁷ Vis dėlto, pats E. naudojasi mirtingiems žmonėms įprastomis gimties ir mirties sąvokomis.¹⁸

Teologija

Iš to, kad E., aprašydamas, savo kosmologiją, sekdamas Parmenidu, perima iš jo metafizines sąvokas, matyti E. pastanga kurti aiškiai suvokiamą, racionalų, naratyvą, atitinkantį Parmenido iškeltas ontologines kosmoso sąlygas. Vis dėlto, dar įdomiau pažvelgti į religinius Parmenido ir E. poemų vaizdinius ir kalbą.¹⁹ Parmenido poema skirstoma į tris dalis: Προοίμιον (įvadas), ἀληθεία (tiesos, ar, pažodžiui, ne–paslėpties, kelias) ir δόξα (nuomonės, arba klaidingas kelias). Pirmoji itin panaši į E. ΠΦ įžangą. Abu kūriniai, visų pirma, pristatomi kaip religinės atskleistys. E. poemų pradžioje kreipiasi į Mūzas (B3 ir B131), o Parmenidui kelią į „Tiesą“ rodo mergelės Heliadės, jį pasitinka palanki neįvardyta deivė ir praneša, apie kokius du kelius, teisingą (ἀληθεία) ir klaidingą (δόξα), iš jos išgirs „žinantis vyras“ (B1). Parmenido metafizika ir kosmologija apibūdinamos antgamtinio regėjimo pavidalu, suteikusi jam galimybę keliauti į Šviesos karalystę. Taip pat svarbu pastebėti tai, kad E. kaip ir Parmenidas, reformuoja tradicinę patriarchalinę teologiją ir į valdžią, kaip jau aptarėme anksčiau, paskiria moterį, karalienę Kiprietę.²⁰

Skirtingai nei Parmenidas, E. atkakliai laikosi riboto apreiškimo pobūdžio ir ezoterinės kokybės: jo mokymai patikėti tik Pausanijui, raginamam laikyti juos „bežadėje krūtinėje“.²¹ Dalinis apreiškimo pobūdis verčia galvoti apie išankstinį išventinimą, kur galutinis ir visiškas paslapčių atskleidimas paliekamas vėlesnei misterijai.²² E. daug labiau nei Parmenidas laikosi religinio apreiškimo formos ir stiliaus. Poema prasideda ir baigiasi tyrumo maldavimu ir nuoširdžiu nedorybės pasmerkimu. Slaptinai doktrinai priskiriama magiška galia: mokinys galės išgydyti nuo senatvės, sutramdyti ar sugrąžinti vėjus, sukelti liūtį ar sausrą ir grąžinti gyvybę mirusiems.²³

¹⁴ Platonas. 1995. *Timajas*. Vertė: N. Kardelis.

¹⁵ B9.

¹⁶ B21.12 ir B23.8.

¹⁷ Rangos 2012.

¹⁸ B9: νόμοι δ' ἐπίφημι και αυτός.

¹⁹ Apie vizijas žr. Mackenzie 2021: 166.

²⁰ Tor 2023: 17.

²¹ B111.2 ir B5.

²² Martin–Velasco 2016: 3, Hardie 2013: 224.

²³ B111. Dėl tokių E. pažadų O'Brien vadina jį šarlatanu 1995: 403.

Juslės

Aetijus rašo, kad „Pitagoras, Empedoklis ir Ksenofanas sako, kad jusliniai suvokimai yra apgaulūs.“²⁴ Čia galima prisiminti Hesiodo Mūzas, bylojančias, kad jos „moka daugel melų, panašių į tiesą, kalbėti, moka, kada užsinori, ir tikrą teisybę byloti“.²⁵ Priešingai nei Parmenidas, E. juslėms skiria didesnį vaidmenį kaip priemonėms, kuriomis įmanoma suvokti pamatinę tikrovės prigimtį. Tai galima pastebėti palyginus E. B3 su Parmenido B7. Abiejuose fragmentuose minimi trys: regėjimo, klausos ir skonio juslės, kuriomis galima nutiesti kelią į suvokimą (πόρος ἐστὶ νοῆσαι, B3.12; ὀδοῦ, ὀδὸν, 3). Kiekvienu atveju fragmente matome po neiginį, po kurio seka glaustos formos teiginys, susijęs su priešingu δέ. E. pamokymai ryškiai kontrastuoja su Parmenido: Pausanijui liepiama ne atmesti pojūčius, o naudoti juos harmoningai. Parmenidui pojūčiai eina to, kas–nėra, keliu, nuo kurio jaunuolis turi sulaukyti savo „mąstymą“ (νόημα), o E. pojūčiai yra netiesiogiai išsakyti „mąstymo keliai“ (πόροι νοῆσαι). Nurodymu νόει δ' ἤτι δῆλον ἕκαστον „suvok kiekvieną dalyką taip, kad jis būtų aiškus“, mokiniui liepiama atlikti veiksmą, kurio būtų neįmanoma teisingai atlikti pagal Parmenido epistemologiją, kur vienintelis voėiv pasitikėjimo objektas gali būti religinė atskleistas. Aliuzija į Parmenidą pabrėžia E. suvokimą, kad juslės gali būti panaudotos siekiant suvokimo. Be to, E. aiškiai nurodo, kad žmogus turi žinoti, kaip teisingai naudotis ir nesinaudoti juslėmis.²⁶

E santykis su Parmenidu

E. inovatyvumas pasireiškia tiesioginiu ryšiu su Parmenido filosofija, pabrėžiant mąstymo evoliuciją nuo juslinių duomenų atmetimo iki juslinio suvokimo įtraukimo į platesnę racionalią sistemą. Ši sąveika žymi reikšmingą senovės graikų mąstymo raidą, paveikusia, kaip vėlesni filosofai, įskaitant Platoną ir Aristotelį, spręš šias esmines metafizines problemas. Taikliais Finkelberg žodžiais tariant: E. Parmenido δόξα skolingas ne tik savo $ΠΦ$ teoriją, bet ir idėją integruoti šią teoriją su ἀληθεία doktrina. E. mokymas yra Parmenido mirtingųjų nuomonės patvirtinimas ir filosofinis gynimas: atskyręs δόξα nuo ἀληθεία, jis išlaisvino Parmenido $ΠΦ$ iš monistinės sistemos ir pakeitė ją iš nieko vertos pliuralistinės būties teorijos į savipakankamą aiškinamąjį modelį.²⁷

²⁴ Aet. 4.9.1. Kontekstą žr. prieduose: R30.

²⁵ Hes. *Theog.* 27.

²⁶ Išsamiau apie epistemologinį Ksenofano ir Parmenido požiūrį į jusles, taip pat trumpai apie E. žr. Tor 2017: 328.

²⁷ Finkelberg 1997: 8.

Ksenofanas

„Iš kur kiekvienas dievas atsirado, ar buvo visi amžinai, kaip jie atrodo, helėnai nežinojo, galima sakyti, iki vakar dienos. Juk Homeras ir Heziodas, mano nuomone, gyveno ne anksčiau kaip prieš keturis šimtus metų iki manęs. O šiedu ir sukūrė helėnams teogoniją, davė dievams vardus ir epitetus, paskirstė jiems garbingas vietas, užsiėmimus ir nusakė jų išvaizdą.“²⁸

Antropomorfinio tradicinių dievų vaizdavimo kritika

Ksenofanas išsiskiria iš ikisokratikų tvirtu teiginiu, kad dievas turi būti tolydus ir transcendentinis, atmetęs antropomorfinius ir moraliai ydingus dievybių vaizdavimus tradicinėje graikų religijoje. Jo pažiūros padėjo svarbius pagrindus vėlesnėms filosofinėms ir teologinėms moraliai tobulos ir abstrakčios dieviškosios būtybės sampratoms.

Odisėjoje ir *Iliadoje* bei *Teogonijoje* gausu pasakojimų apie dievų kilmę, savybes ir kasdienį gyvenimą bei kovas. Dievai šiuose kūriniuose pasižymi žmonėms būdingomis savybėmis. Čia nerasime informacijos apie Ksenofano aprašytą idealų, sferinį, galūnių neturintį, neantropomorfinį, dievą. Herodotas poetų indėlių į helėnų žinias apie dievus atsiliepia palankiai, tačiau Ksenofanas poetams, vaizdavusiems dievus kaip žmones, negailėjo kritikos: „Homeras ir Hesiodas dievams priskyrė viską, kas tarp žmonių yra kaltinimo ir priekaištų šaltiniai: vagystės, svetimavimą ir vienas kito apgaudinėjimą.“²⁹ Mąstymas, kad dievai gimsta ir rengiasi, kalba bei turi žmogaus pavidalą, pasak Ksenofano, būdingas mirtingiesiems (14 fr.).³⁰ Ksenofano „puolimas“ prieš poetus, ypač prieš antropomorfinį dievų vaizdavimą, buvo suprantamas kaip filosofinis mito atmetimas, taigi ir esminis pavyzdys istoriografiniame naratyve apie graikų progresą nuo „mitologinių“ iki „racionalių“ formų.³¹ Turime būti atsargūs ir nenuvertinti Ksenofano kritikos, kuri turi pagrindą. Ksenofanas į dieviškumą žvelgė filosofiškiau, nes žmogiškame dievų vaizdavime išvelgė pavojų patiems žmonėms. Gali būti, kad jam taip pat rūpėjo žmogaus moralė ir etika. Jei dievai elgiasi nuodėmingai, tuomet žmonės galėtų pamanyti, kad nuodėmė problema, nes dievai rodo atitinkamą pavyzdį. Ksenofanas, o vėliau ir Sokratas kritikavo pernelyg primityvų požiūrį, kad dievus kaip žmones galima patenkinti aukomis ir juos permaldauti. Ksenofano pastanga atvaizduoti dievą kaip idealų vienį ir kritika prieš pernelyg žmogišką dievų vaizdavimą nereiškia, kad jis atmetė tradicinius dievus apskritai. Tor pastebi, kad bandymai Ksenofano mąstyme griežtam monoteizmui patvirtinti nėra įrodymų.³²

²⁸ Hdt. *Hist.* 2.53. J. Dumčiaus vertimas.

²⁹ B11 Sext. *Emp. Adv. Math.* 9.193: πάντα θεοῖς ἀνέθηκαν Ὅμηρός θ' Ἡσίοδος τε/ ὅσσα παρ' ἀνθρώποισιν ὀνειδέα καὶ ψόγος ἐστίν,/ κλέπτειν μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλους ἀπατεύειν.

³⁰ Clem. Alex. *Strom.* 5.109.1 (et al.) ἀλλ' οἱ βροτοὶ δοκοῦσι γεννᾶσθαι θεοῦς, τὴν σφετέρην δὲ ἐσθῆτα ἔχειν φωνὴν τε δέμας τε.

³¹ Mackenzie 2021: 24.

³² Daugiau šia tema skaityti Tor 2023, ypač 13–15.

Bendras skeptiškumas pažinimo klausimu

Ksenofanas apskritai skeptiškai vertino ne tik žmogišką dievų vaizdavimą, bet ir žmogaus žinojimą apskritai. Ciceronas pastebi, kad „Parmenides Xenophanes minus bonis quamquam versibus sextus sed tamen illi versibus increpant eorum adrogantiam quasi irati, qui cum sciri nihil possit audeant se scire dicere.“³³ Gerai žinomame Ksenofano 34 fr. skaitome:

καὶ τὸ μὲν οὖν σαφὲς οὐτις ἀνὴρ ἴδεν οὐδέ τις ἔσται
εἰδὼς ἀμφὶ θεῶν τε καὶ ἄσσα λέγω περὶ πάντων·
εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα τύχοι τετελεσμένον εἰπών,
αὐτὸς ὁμῶς οὐκ οἶδε· δόκος δ' ἐπὶ πᾶσι τέτυκται.³⁴

„Viskas grindžiama *nuomone*.“ Iš tokio teiginio galima padaryti išvadą, kad nei kiti žmonės, nei pats Ksenofanas (jeigu jis yra žmogus, o ne vienintelis ir visa žinantis dievas) negali žinoti, ar jo pasakojimas yra teisingas. Ciceronas prie skeptikų priskiria ir E.: [...] et tamen isti physici raro admodum, cum haerent aliquo loco, exclamant quasi mente incitati, Empedocles quidem ut interdum mihi furere videatur, abstrusa esse omnia, nihil nos sentire nihil cemere nihil omnino quale sit posse reperire [...].³⁵ Toks priekaištas turi pagrindo, bet tik iš dalies. E. vietomis tvirtino, kad žmogaus mąstymas yra ribotas ir kvailais vadino tuos, kurie iš menkos asmeninės patirties vertina visumą (B2). Vis dėlto, negalime sakyti, kad E. pažiūros yra kraštutinės ar juo labiau beprotiškos. Prisiminkime, kokį išmanančio žmogaus pavyzdį pateikia E. B129:

ἦν δέ τις ἐν κείνοισιν ἀνὴρ περιώσια εἰδὼς,
ὅς δὴ μήκιστον πραπίδων ἐκτήσατο πλοῦτον,
παντοίων τε μάλιστα σοφῶν <τ'> ἐπιήρανος ἔργων·
ὀππότε γὰρ πάσησιν ὀρέξαιτο πραπίδεσσιν,
ῥεῖ' ὅ γε τῶν ὄντων πάντων λεύσσεσκεν ἕκαστον
καὶ τε δέκ' ἀνθρώπων καὶ τ' εἴκοσιν αἰώνεσσιν.³⁶

Toks žmogaus mąstymo ir gebėjimų išaukštinimas ryškiai kontrastuoja su Ksenofano teiginiu, kad žmogaus pažinimas itin ribotas ar netgi neįmanomas. Iš E. kalbos, nepaisant kelių eilučių apie žinojimo ribotumą, nejaučiame tokio griežtumo kaip iš Parmenido ir Ksenofano. Prisiminkime, kad E. neneigia juslinio gebėjimo suvokti absoliučiai, jis skatina panaudoti visas savo jusles siekiant

³³ Cic. *Acad.* 2.74: Parmenidas ir Ksenofanas, nors ir mažiau geromis eilėmis [*scil.* nei E.], bet vis dėlto eilėmis, beveik įtūžę puola išdidumą tų, kurie drįsta sakyti, kad žino, kai nieko negali žinoti.

³⁴ Sext. *adv. math.* VII.49, VII.110 (žr. VII.51), VIII.326 (et al.): Ir todėl niekada nebuvo žmogaus ir nebus, nei aiškiai žinančio apie dievus, nei ką aš sakau apie visus dalykus. Net jei jis pasakytų ką nors tobulo, vis dėlto jis pats nežino: viskas grindžiama *nuomone*.

³⁵ Cic. *Acad.* 2.14 [. . .] ir vis dėlto tie tavo gamtos filosofai, užstrigę kažkuriame taške, tarsi įaudrintu protu retkarčiais sušunka – E. tokiu būdu, kad man kartais atrodo, kad jis kliedi kaip pamišęs – esą viskas yra slaptina, kad nieko nesuvokiame, nieko neskiriame, iš viso nesugebame žinoti tikrosios jokių dalykų prigimties [. . .] [žr. B2].

³⁶ Prieš Ksenofano skeptiškumą pažinimo klausimu. Porph. *VP* 30: vyras buvo tarp jų, be galo daug išmanantis, proto kuris didžiausią įgijo turtą, visose srityse išmintingiausias ir darbuose labiausiai įgudęs: mat kai tik visa širdimi ko nors siekdavo, lengvai permatė kiekvieną iš esančių, ir dešimt ir dvidešimt žmonių gyvenimų.

pažinimo (B3). Juslės yra netobulos, bet gali būti panaudotos, ypač, kaip teigia Sekstas, jei jos pavaldžios protui.³⁷ Be to, „palaimintas žmogus, kuris dieviškų minčių įgijo turta, bet vargšas, kuriam težinomas tamsus požiūris į dievus.“ (B132) Šis fragmentas galimai yra į Ksenofaną (ir Parmenidą) nukreipta kritika. E. save pristato kaip pranašą ir žynį, kadangi jis yra ant apoteozės slenksčio, vadinasi, yra pažinęs dieviškumą, nes „panašus traukia panašų“, t.y. dieviškumą taip pat galima pažinti tik per dieviškumą, kurį E., matyt, įgijo gyvendamas pagal principus, skelbiamus Akraganto gyventojams.³⁸ Visgi skaitant 18 fr. net ir Ksenofanas neatrodo panašus į absoliutų skeptiką: „Ὅ τοι ἀπ' ἀρχῆς πάντα θεοὶ θνητοῖς παρέδειξαν, ἀλλὰ χρόνῳ ζητοῦντες ἐφευρίσκουσιν ἄμεινον.“³⁹

Teologija

Kalbant apie teologiją, ankstesniame skyriuje pastebėjome, kad E. pasaulyje yra daugybė sąsajų tarp žmonių ir dievų. Žmonės yra dieviški, o dievai žmogiški, pasižymintys dorybėmis ir nuodėmėmis, tad dievų vaizdavimu jis yra artimesnis Homerui ir Hesiodui. Jei Ksenofano dievas, panašiai kaip Parmenido būtis, yra idealios formos, pastovus, nekintantis ir ramus rutulys, E. fragmentuose, priešingai, nerasime tarp dievų tyrančios taikos ir pusiausvyros. Meilė ir Vaidas yra amžini priešai, tarp jų vyksta nuolatinė kova. E. elementai ir jėgos bei dievai veikia kaip žmogiškos asmenybės, savus norus ir polinkius turintys, mąslūs veikėjai. Afroditė turi žmogiškus delnus, Mūza – rankas, mėnulis – akį, Kipridė yra karalienė etc.⁴⁰ Vis dėlto, nors vietomis E. išlaiko senesnei poetinei tradicijai įprastą, antropomorfišką, tradicinių dievų vaizdavimą ir vardus, keliuose fragmentuose skaitome apie vieną dievą – rutulį (Σφαῖρος), nepasižymintį jokiais žmogiškais savybėmis, kas parodo Ksenofano priešingo antropomorfiniam požiūriui į dievus įtaką E.⁴¹

Diogeno *Filosofų gyvenimuose* skaitome: „Hermipas tvirtina, kad E. žavėjosi ne Parmenidu, o Ksenofanu, su kuriuo praleido dalį savo gyvenimo ir kurio poeziją mėgdžiojo.“⁴² Kokį Ksenofano mėgdžiojimą Diogenas turi omenyje? Ketvirtame skyriuje kalbėjome apie tradicinių, antropomorfinių dievų ir žmogiškais savybėmis pasižyminčių elementų bei šaknų dominavimą E. fragmentuose, tačiau B134 aptinkame dar vieną, visiškai netradicinį ir neantropomorfinį dievą:

οὐδὲ γὰρ ἀνδρομέητι κεφαλῆι κατὰ γυῖα κέκασται,
οὐ μὲν ἀπαὶ νότιοιο δύο κλάδοι αἴσσονται,
οὐ πόδες, οὐ θοὰ γοῦν(α), οὐ μήδεα λαχρήεντα,
ἀλλὰ φρήν ἱερὴ καὶ ἀθέσφατος ἔπλετο μοῦνον,

³⁷ R42 (ad B2 et B3) Sext. Emp. *Adv. Math.* 7. 115–16, 120–25.

³⁸ Daugiau apie E. dieviškumą žr. Panagioutou 1983

³⁹ B18: Stob. 1.8.2; 3.29.41.

⁴⁰ Picot 2013: 9–10 sistemingai išvardija visa, kas žmogiška, sąsajoje su dievais.

⁴¹ Apie Ksenofano įtaką E. ir skirtumus tarp jų daugiau skaityti Picot 2013, Finkelberg 1997.

⁴² D. L. 8.56.

φροντίσι κόσμον ἅπαντα καταΐσσοιςα θοῆισιν.⁴³

Šias eilutes cituoja Amonijus, teigdamas, kad E. smerkia antropomorfinį dievų vaizdavimą. Konkrečiai kalbama apie Apoloną, su kurio himnu siejamas šis fragmentas.⁴⁴ [...] ὁ Ἀκραγαντῖνος σοφὸς ἐπιρραπίσας τοὺς περὶ θεῶν ὡς ἀνθρωποειδῶν ὄντων παρὰ τοῖς ποιηταῖς λεγομένους μύθους, ἐπήγαγε προηγουμένως μὲν περὶ Ἀπόλλωνος, περὶ οὗ ἦν αὐτῷ προσεχῶς ὁ λόγος, κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ περὶ τοῦ θεοῦ παντὸς ἀπλῶς ἀποφαινόμενος [. . . = B134] διὰ τοῦ “ἱερή” καὶ τὴν ὑπὲρ νοῦν αἰνιττόμενος αἰτίαν [...]⁴⁵

Ar galime sakyti, kad E. prieštarauja poetų mitams, jei aiškiai matėme, kad jis seka mitiniu Homero ir Hesiodo tradicinių dievų vaizdavimu? Nepanašu, kad E. neigtų nei tradicinius dievus, nei Parmenido būtį, nei idealų Ksenofano dievą. Kodėl E. išlaiko dvejopą požiūrį į dievus, vieną tradicinį, kitą – abstraktų ir veikiau filosofinį? Tradiciniai dievai turi labiau religinę konotaciją, jie yra garbinami ir jiems atnašaujamos aukos. B134, kita vertus, E. kalba apie idealą, šventą protą (φρῆν ἱερή). Čia verta pacituoti dar kelis E. fragmentus, kurių dvi eilutės beveik identiškos su B134. B27, 28, 29:

οὐ στάσις οὐδὲ τε δῆρις ἀναΐσιμος ἐν μελέεσσιν.
οὐ γὰρ ἀπὸ νότιοιο δύο κλάδοι αἴσσονται,
οὐ πόδες, οὐ θοὰ γοῦν(α), οὐ μήδεα γεννήεντα,
ἀλλ' ὅ γε πάντοθεν ἴσος <έοῖ> καὶ πάμπαν ἀπείρων
Σφαῖρος κυκλοτερῆς μονίη περιηγεί γαίων.⁴⁶

Gali būti, kad E. žmogiško pavidalo neigimas šiuose fragmentuose yra Ksenofano 23.2 (οὗ τι δέμας θνητοῖσιν ὁμοίος οὐδὲ νόημα: nei forma, nei mintimis nepanašus į žmogišką pavidalą) išvystymas, tačiau E. atlieka bendresnį ir radikalesnį permąstymą, ką reiškia „dievas“, plėtodamas kosminio dieviškumo teoriją, kuri jau buvo pripažinta ikisokratiniame mąstyme.⁴⁷

Ksenofano postulatai apie dievą: (a) dievas neatsiranda (fr. 14); (b) dievas yra amžinas (fr. 14); (c) dievas yra stipriausias iš visų dalykų (frr. 25 ir 26); (d) dievas yra vienas (fr. 23); (e) jis yra tolydus rutulys, suvokiantis kiekvieną savo dalimi (fr. 24). Sferinis dievo vaizdavimas primena Parmenido 8.43 (πάντοθεν, εὐκύκλου σφαίρης ἐναλίγκιον ὄγκω) ir E. „apskritą rutulį“ (B27.4, 28.2,

⁴³ Mat nei žmogiška galva kūnas papuoštas, nei iš nugaros rankos dvi dygsta, nei pėdos, nei keliai mitrūs, nei paslėpsniai plaukuoti, bet buvo vien šventas, nenusakomas protas, mitriomis mintimis apskriejantis visą visatą.⁴³

⁴⁴ Himnas apolonui neišlikęs. Diog. Laert. 8.5758: [57] Jis [*scil.* Aristotelis] „*Apie poetus*“ taip pat sako [. . .] kad po to, kai jis parašė kitas poetas – Kserkso žygį ir Apolono himną – jo sesuo (arba duktė, kaip sako Hieronimas) vėliau juos sudegino, himną nevalingai, o persišką poemą savo noru, kadangi buvo nebaigta.

⁴⁵ Ammon. *In Interp.*, p. 249. 111. „Akraganto išminčius, prieštaravęs poetų pasakojamiems mitams apie dievus, kurie, pasak jų, yra žmogiško pavidalo, pirmiausia tęsė apie Apoloną [. . .], bet taip pat ir apie visą dieviškumą apskritai (toū θεοῦ παντὸς), pareiškęs [. . . = B134], žodžiu „šventas“ alegoriškai nurodydamas priežastį, kuri yra pranašesnė už intelektą [. . .].“

⁴⁶ Nei nesantaika, nei nederama kova galūnėse. Nei iš nugaros dygsta dvi šakos, nei pėdos, nei mitrūs keliai, nei gimdantys nariai, bet tai buvo rutulys, ir [yra] tik jis vienas, lygus sau pačiam.

⁴⁷ Vlastos 1952: 123.

and 29.3).⁴⁸ Iš aukščiau pacituotų E. fragmentų matyti, kad jo rutulys atitinka ar bent neprieštarauja visoms šioms dievo savybėms.

Kosmologiniu požiūriu, E. rutulys atitinka tobulą visatos harmoniją, kai visi elementai sudaro tobulą dermę ir, viešpataujant Meilei, rutulyje nėra jokios Vaido įtakos. Tokia tobula visatos pusiausvyra E. yra dievas, Aristotelio žodžiais tariant, „labiausiai palaimintas dievas“,⁴⁹ o jo akivaizdus prototipas yra vieninga kosminė Ksenofano dievybė. Tai iliustruoja nepaprastą nuoseklumą, kurį E. sugebėjo išlaikyti tarp skirtingų savo sistemos dalių. Mūsų pačių netobulame pasaulyje aukščiausios gyvybės apraiškos, būtent intelektas ir žinios, pasiekiamos per fizinę terpę, pasižyminčią beveik tobulu elementų deriniu. Tai reiškia, kad pasiekus tobulą derinį, jo rezultatas turi būti aukščiausia gyvybės forma, dieviškumas. Kaip ir Ksenofanui, jis taip pat nepajudinamas. Religine prasme tobulas meilės rutulys yra E. žmonėms iškelta idealistinė siekiamybė. Kyla mažai abejonių, kad dieviškumas jam siejosi su vienybės ir meilės principu.

E. santykis su Ksenofanu

Iš esmės Ksenofano samprata apie dievą buvo monoteistinė. Hipolitas, komentuodamas B115.13 kaip monoteistą vertino ir E., vadinamas jį tremtiniu ne nuo dievų, bet nuo *dievo* ar nuo dieviškumo. Ksenofano dievas yra tobula, visa žinanti ir visagalė būtybė, kuri iš esmės skiriasi nuo tradicinių graikų religijos dievų. Jo idėjos reikšmingai nukrypo nuo to meto politeistinių įsitikinimų ir padėjo pagrindus vėlesnei filosofinei ir teologinei monoteizmo sampratos raidai. Praktiškas religinis E. mokymas primena Pitagorą ir orfikus, bet teorinė E. teologija labiau primena Ksenofaną. E. $\Pi\Phi$ amžini elementai ir jėgos vadinami dievais, tačiau rutulys taip pat vadinamas dievu, tik visai kita šio žodžio prasme.⁵⁰ Naujoji E. $\kappa\acute{o}\sigma\mu\omicron\varsigma$ prasmė praplečia tradicinį požiūrį į dievus ir atveria kelią naujai teologijai, pagrįstai antropomorfinių bruožų neigimu, teigiamu dievo ryšiu su mąstymu ir pasauliu, kurį Ksenofanas apibrėžė fr. 23–26.

⁴⁸ Platesnius komentarus Ksenofano fragmentams žr. Leshner 1992 studijoje.

⁴⁹ *Metaph.* 1000b3, taip pat žr. *GC*, 333b21; *Simpl. Phys.* 1124.1.

⁵⁰ Išsamiau apie skirtumus tarp $\theta\epsilon\acute{o}\varsigma$, $\phi\rho\eta\nu$ $\iota\epsilon\rho\eta$ ir $\delta\alpha\acute{\iota}\mu\omega\nu$ daugiau žr. Santaniello 2012 ir Trepanier 2012.

7. Anapus vienybės ir skirtybės. E. kaip dviejų tiesių kūrėjas

E. dieviškoje sistemoje aptinkame įvairių rūšių dievus. Penktame skyriuje aptarėme tradicinius dievus, virtusius metafiziniais elementais ir jų judintojais, o šeštame įžvelgėme, kad E. remdamasis Ksenofano dievo ir Parmenido būties apibrėžimais, išvystė idealios būties ir dievo – rutulio modelį. Ir tame nėra jokios prieštaros. Du E. kuriami naratyvai pasižymi dviem skirtingomis genėzėmis. Viena teologinė, kita ontologinė. Parmenidiškas–ksenofaniškas rutulys kosmologiniame E. aprašomame lygmenyje virsta Meilės dominavimo sritimi, kur beveik nėra Vaido ir iš jo įtakos kylančių pernelyg didelių prieštaravimų, vaidų bei smurto. Toks rutulys yra nejudrus, pastovus, nepatiriantis drebėjimo.

Praktiniu požiūriu, Meilės valdžioje žmonės idiliškame ir, žiūrint į tai, kad gyvename Vaido persmelktame pasaulyje, atrodytų, utopiškame Aukso amžiuje gyvena taikiai ir atlieka vieningus ir draugiškus darbus. Į tai, kad tokiu laikotarpiu žmonių žemėje apskritai yra įvairovė augalų ir gyvūnų (ramių ir paklusnių žmogui), nebūtina žvelgti kaip į E. nenuoseklumą ar logikos trūkumą. Esą iš kur galėjo kilti įvairovė, jei dominuojant Meilei viskas grįžta į vientisą ir tolydų vienių? Nežinia, ar toks klausimas kilo pačiam E., visuomet atsižvelgiančiam į abiejų jėgų sandūrą.¹ Tiek Meilė, tiek Vaidas, yra kūrėjai. Tam tikra prasme jie abu skiria ir jungia. Meilė kurdamą vienių, o Vaidas įvairovę. Simplikijus rašo, kad „ne Meilė yra vienis, bet Vaidas taip pat veda į vienių.“² Pasak Aetijaus, E. „vienis yra Dievas, taip pat vienis yra ir būtinybė, kurio medžiaga – keturi elementai, jo formos: Vaidas ir Meilė.“³ Remiantis tokiais aiškinimais, galima būtų atsakyti ir į Aristotelio priekaištą dėl to, kad E. aiškiai nenurodo, kas yra pagrindinis judintojas. Jei pagrindinis E. sistemos judintojas yra pagal Ksenofano dievą ir Parmenido būtį aprašytas vienintelis ir aukščiausias Dievas (Būtinybė), atsakingas už amžiną Meilės ir Vaido kaitą, kurie savo ruožtu daro įtaką elementams, atrodytų, kad viskas stoja į vietas.

Dvi tiesos

Sekstas Empirikas rašo: Ἐμπεδοκλῆς δὲ ὁ Ἀκραγαντῖνος κατὰ μὲν τοὺς ἀπλούστερον δοκοῦντας αὐτὸν ἐξηγεῖσθαι ἐξ κριτήρια τῆς ἀληθείας παραδίδωσιν. δύο γὰρ δραστηρίους τῶν ὄλων ἀρχὰς ὑποθέμενος, φιλίαν καὶ νεῖκος, ἅμα τε τῶν τεσσάρων μνησθεῖς ὡς ὑλικῶν, γῆς τε καὶ ὕδατος καὶ ἀέρος καὶ πυρός, πάντων ταῦτα ἔφη κριτήρια τυγχάνειν.⁴

¹ R68, R70.

² Žr. priedus. R68 (žr. ad B17, B21, B22, B23, B26) Simpl. *In Phys.*, pp. 157.25–161.20.

³ R28a Aet. 1.7.28 (Stob.)

⁴ Kontekstą žr. prieduose: R42 (ad B2 et B3) Sext. Emp. *Adv. Math.* 7.115: Empedoklis iš Akraganto, pasak tų, kurie, atrodo, pateikia paprasčiausią jo interpretaciją, siūlo šešis tiesos kriterijus. Mat visatos atžvilgiu nustatęs du veiklius principus – Meilę ir Vaidą, taip pat paminėjęs dar keturis materijos pradus: žemę, vandenį, orą ir ugnį, jis pasakė, kad tai yra visų dalykų kriterijai.

Reikšminis žodis šioje ištraukoje yra ἀληθεία (tiesa, ar ne–paslėptis). E. pateikia šešis *tiesos* kriterijus. Matėme, kokie reikšmingi E. yra keturi elementai ir dvi juos veikiančios jėgos. Tai yra metafiziniai E. dėstomos ontologijos pagrindai. Taip pat jiems suteikti dievų vardai ir padėtis. Jie yra amžini ir nekintami rato principu veikiančiame pasaulyje. Visa kūrinija sudaryta iš keturių dieviškomis savybėmis pasižyminčių, į gyvybę nurodančia sąvoka pavadintų šaknų. Jėgos taip pat yra gyvos ir dieviškos, amžinos ir nekintančios. Kinta tik jų valdymo laikotarpiai. Pasaulyje matomi įvairūs kūriniai yra sudaryti iš pradų ir juos veikia priešingos jėgos. Panašus traukia panašų, žemę suvokiame žeme, vandenį vandeniui etc. Tai yra pirmoji, fundamentinė, ontologinė, iki tam tikro lygmens abstrakti ir filosofinė tiesa, kuriai daug dėmesio skyrė ir Parmenidas bei Ksenofanas. Tačiau E. tuo neapsiriboja, jam tai nėra vienintelė tiesa.

Antroji iš jų yra eschatologinė, aiškiai orfikų ir pitagorikų mokymu besiremianti, rūpesti siela išreiškianti, tiesa. Ji kalba ne apie abstrakčią fizinę gamtą (nors ir apima tam tikrus jos elementus), bet apie *daimono* moralinius klystkelius ir išeitį iš šiame pasaulyje veikiančio, nuolat besisukančio gimties ir mirties rato. Hieroklis sąsajoje su žodžiu tiesa bendrai nupasakoja žmogaus kaip *daimono* kelionę žemyn iš laimingųjų pasaulio, nurodydamas, kad E. yra pitagorikas.

κάτεισι γὰρ καὶ ἀποπίπτει τῆς εὐδαίμονος χώρας ὁ ἄνθρωπος, ὡς Ἐμπεδοκλῆς φησιν ὁ Πυθαγόρειος, „φυγὰς θεόθεν καὶ ἀλήτης, νεῖκεϊ μαινομένῳ πίσυνος“, ἄνεισι δὲ καὶ τὴν ἀρχαίαν ἔξιν ἀπολαμβάνει, εἰ φύγοι τὰ περὶ γῆν καὶ τὸν „ἀτερπέα χῶρον“ [B115.13], ὡς ὁ αὐτὸς λέγει, „ἔνθα Φόνος τε Κότος τε καὶ ἄλλων ἔθνεα Κηρῶν“ [B121.2], εἰς ὃν οἱ ἐκπεσόντες „Ἄτης ἂν λειμῶνα κατὰ σκότος ἠλάσκουσιν“ [B121.3]. ἢ δὲ ἔφεσις τοῦ φεύγοντος τὸν τῆς Ἄτης λειμῶνα πρὸς τὸν τῆς ἀληθείας ἐπέιγεται λειμῶνα, ὃν ἀπολιπὼν τῇ ὀρμῇ τῆς περορρησίσεως εἰς γήινον ἔρχεται σῶμα ὀλβίου αἰῶνος ἀμερθεῖς. τούτοις δὲ καὶ ὁ Πλάτων ἐστὶ σύμφωνος περὶ μὲν τῆς καθόδου ταυτὶ λέγων.⁵

Šioje ištraukoje taip pat paminėti visi E. eschatologiniame naratyve paminėti žingsniai. *Daimonui* tapus tremtiniu nuo dievų, jis turi grynintis ir ištrūkus iš šio Vaido valdomo kančių pasaulio grįžti į pradinį būvį, prie palaimintųjų dievų stalo (B147), ar, Hieroklio žodžiais tariant, veržtis iš Atės į Tiesos pievą.

Abi šios tiesos, ontologinė ir eschatologinė, pasižyminčios skirtingomis genezėmis senovės graiko, ypač tokios ryškiaspalvės asmenybės kaip E. sąmonėje, gali egzistuoti vienu metu, šalia ir viena kitai neprieštarauti. Apie tai, kad eschatologinė tiesa taip pat yra tiesa, byloja ir pats E.:

⁵ Hier. *In carm. aur.* 24.2–3. Mat žmogus leidžiasi ir nukrenta iš palaiminto krašto, kaip sako pitagorietis Empedoklis: „ištremtas nuo dievų ir klajoklis, paklūstantis šėlstančiam Vaidui“. O pakyla ir ankstesnę būklę susigrąžina, jei vengia to, kas priklauso šiai žemei ir paties šio „bedžiaugsmio krašto“, kaip jis pats sako, „kur skerdynės, pavydas, ir kitų Kėrių gentys“, į kurią puolantys „po Atės pievą tamsoje klaidžioja“: Bėgančiojo iš „Atės pievos“ troškimas veržiasi į Tiesos pievą“, kurią palikęs priverstas sparnų numetimo jis atkeliauja į žemišką kūną, kai iš jo yra atimtas palaimingas gyvenimas. Ir Platonas tam pritaria, apie nusileidimą šitaip sakydamas...

ὦ φίλοι, οἶδα μὲν οὐνεκ' ἀληθείη πάρα μύθοις,
 οὐς ἐγὼ ἐξερέω· μάλα δ' ἀργαλέη γε τέτυκται
 ἀνδράσι καὶ δούσζηλος ἐπὶ φρένα πίστιος ὀρμή.⁶

Bėda ta, kad įtikinimo puolimas ar paprasčiausiai tikėjimo klausimas žmogui yra skausmingas.

Galiausiai turiu paaiškinti, į ką darbo pavadinime nurodo mįslingi žodžiai „nesuvokiama“, „vienybė“ ir „skirtybė“. „Nesuvokiamumu“ būtų galima įvardinti aukščiausią E. sistemos veikimo priežastį. E. filosofijos vienybę siejant su vienio sąvoka, matome, kad vienis taip pat yra visa ko priežastis, ar, Aetijaus žodžiais tariant, Dievas. Skirtybė yra įvairovė, kuri neprieštarauja vieniui ir gali jame tarpti. Viename pasaulyje yra žmonės, gyvūnai ir augalai, ką įvardintume kaip įvairove ar skirtybe. Skirtingos gyvųjų būtybių formos, lytys, išvaizda, būdas etc. Tačiau visi jie sudaryti iš tų pačių amžinų elementų, visus juos veikia tos pačios jėgos ir visi pavaldūs tai pačiai Būtinybei, ar Dievui. Vienybe skirtybėje ar skirtybių vienybe, bet ne vienove (visišku visa ko susijungimu ir asmeniškumo praradimu, ištirpimu) galime laikyti E. teigiamą ryšį tarp visų gyvųjų esybių, visa vienijantį įstatymą.

⁶ B114 O mieliaji, žinau, kad žodžiuose, kuriuos pasakysiu, yra tiesa: tačiau labai skausmingas ir įkyrus vyrų protams būna įtikinimo puolimas.

8. Išvados

Šiuo darbu bandžiau pasigilinti į vieną iš dviejų didžiausių su E. tyrimais susijusių problemų: rasti suprantamą dviejų poemų suderinamumo paaiškinimą žvelgiant į E. mąstymą iš religinės perspektyvos. Gilinausi į sudėtingą ir dažnai mįslingą E. filosofiją, tyrinėdamas iš pažiūros paradoksalią jo poemų vienybę ir skirtybę. Nagrinėdamas religinius elementus ir metafizinius E. kūrinų pagrindus, siekiau atskleisti būdingą jo minties nuoseklumą, nepaisant akivaizdžių prieštaravimų.

Filosofijos ir religijos integracija.

E. filosofinė struktūra yra unikalus religinės minties ir mokslinio tyrimo derinys, atspindintis pasaulėžiūrą, kurioje šios sritys nėra atskiros, o giliai persipynusios. Ši sintezė akivaizdi jo poetiniuose kreipiniuose į Mūzas ir mitologinės kalbos vartojimu apibūdinant gamtos procesus. Pavyzdžiui, E. naudoja dievų ir *daimonų* vaizdinius, kad paaiškintų elementų sąveiką ir kosminius ciklus, taip suteikdamas religinę reikšmę savo gamtos filosofijos aprašymui. Šis požiūris rodo, kad E. kosmoso supratimas apima ir racionalią analizę, ir dvasinę įžvalgą, kaip iššūkį šiuolaikinei mokslo ir religijos dichotomijai.

Mūzų kreipimasis yra simbolinis gestas, susiejantis jo kūrybą su dievišku įkvėpimu, kurį tvirtina poetai, tokie kaip Homeras ir Hesiodas. Šis dieviškas įkvėpimas nėra tik retorinė priemonė, bet ir pabrėžia jo filosofinių įžvalgų šventumą ir gilumą. Integruodamas religines invokacijas su savo kosmologinėmis teorijomis, E. sujungia atotrūkį tarp empirinių žinių ir dvasinės išminties, teigdamas, kad tikram supratimui reikia abiejų.

Cikliška egzistencijos prigimtis.

Pagrindinė E. kūrybos tema – egzistencijos cikliškumas, valdomas priešingų Meilės ir Vaido jėgų. Šios jėgos skatina amžiną keturių pagrindinių elementų (žemės, oro, ugnies ir vandens), kurie sudaro visą materiją, sujungimo ir atskyrimo procesą. E. šį ciklą apibūdina ne tik kaip fizinį reiškinį, bet ir kaip moralinę bei etinę kelionę. Perėjimai tarp vienybės ir daugybės, gimimo ir mirties simbolizuoja kosminę tvarką, kurioje etiškas elgesys ir dvasinis apsivalymas yra būtini sielos progresui ir galiausiai grįžimui į dieviškąją sferą. Šis cikliškas egzistencijos matymas pabrėžia gyvenimo ir su juo susijusių moralinių įsipareigojimų tarpusavio ryšį.

E. kosminio ciklo samprata atspindi gilų gamtos procesų ir metafizinių principų supratimą. Meilė ir Vaidas yra ne tik fizinės jėgos, bet ir moraliniai veiksniai, formuojantys sielų ir kosmoso likimą. Šis cikliškas procesas, kai periodiškai pasiekiami, o vėliau suardoma vienybė, atspindi žmogaus gyvenimo, mirties ir atgimimo patirtį, pabrėždamas nuolatinę sielos evoliuciją per skirtingas egzistencijos būsenas.

Empiriniai ir ezoteriniai matmenys.

Empedoklio filosofija veikia tiek empiriniu, tiek ezoteriniu lygmenimis. Empirinėje pusėje jo teorijos apie elementus ir jų sąveiką yra ankstyvoji mokslinio tyrimo forma, siekiant paaiškinti gamtos reiškinius stebimais principais. Tačiau šios fizinės teorijos yra giliai integruotos su ezoteriniais mokymais apie sielos kelionę, reinkarnaciją ir apsivalymą. Dvigubas jo darbo pobūdis atspindi holistinį požiūrį, kai empiriniai stebėjimai nėra atskirti nuo dvasinių ir moralinių svarstymų. Šis dvilypumas praturtina mūsų supratimą apie ikisokratinę filosofiją, parodydamas, kaip senovės mąstytojai dažnai derindavo racionalų mąstymą su mistiniais ir religiniais elementais.

Ši E. minties dvilypumą iliustruoja jo jutiminio suvokimo ir biologinių procesų paaiškinimas. Jis naudoja poetines analogijas ir mitologines nuorodas, kad paaiškintų fiziologines funkcijas, siūlydamas vientisą mokslinio stebėjimo ir religinės simbolikos integraciją. Šis požiūris išryškina senovės Graikijos tendenciją gamtą vertinti kaip dieviškos reikšmės persmelktą pasaulį, kur kiekvienas fizinis reiškinys turi atitinkamą religinį atitikmenį.

Moralinės ir etinės išvados.

E. mokymai turi reikšmingų moralinių ir etinių pasekmių, ypač susijusių su elgesiu su gyvomis būtybėmis ir gyvenimo būdu. Jo pasisakymas už vegetarizmą ir ritualinį grynumą kyla iš jo tikėjimo sielų persikūnijimu ir visų gyvybės formų šventumu. Šios praktikos pateikiamos kaip būtinos sielos apsivalymui ir išsivadavimui iš reinkarnacijos ciklo. Susilaikydami nuo žalingų veiksmų, tokių kaip mėsos valgymas ar nešvarus elgesys, asmenys gali susiderinti su kosmine tvarka ir sustiprinti savo dvasinę pažangą. Ši etinė sistema atspindi platesnę religinę pasaulėžiūrą, kai moralinis elgesys tiesiogiai veikia žmogaus dvasinį likimą.

E. etiniai mokymai yra ne abstraktūs principai, o praktinės gairės, kaip gyventi harmonijoje su kosmosu. Jo dėmesys neprievartumui ir tyrumui atspindi gilią užuojautą visoms gyvoms būtybėms, pagrįstą tikėjimu, kad visas gyvenimas ir jame esanti gyvybė yra susiję. Ši etinė nuostata dera su platesnėmis orfikų ir pitagorikų tradicijomis, kurios taip pat pabrėžė grynumą ir neprievartą kaip dvasinės pažangos priemones.

Teksto fragmentiškumas ir interpretacijos iššūkiai.

Išlikusių E. kūrinių fragmentiškumas kelia nemažų interpretacijos iššūkių. Nepaisant to, kruopšti fragmentų ir liudijimų analizė atskleidžia nuoseklią viziją, apimančią jo fizines teorijas ir religinius įsitikinimus. Fragmentiški tekstai rodo pasaulėžiūrą, kurioje moksliniai gamtos paaiškinimai yra neatsiejami nuo religinių ir etinių dimensijų. Ši integrali perspektyva yra labai svarbi norint visapusiškai suprasti E. mintį, pabrėžiant būtinybę jo filosofijos interpretacijoje atsižvelgti ir į empirinius, ir į dvasinius aspektus.

E. kūrybos fragmentai, nors ir neišbaigti, suteikia vertingų įžvalgų apie jo holistinį požiūrį į filosofiją. Mokslininkai turi suprasti šių fragmentų sudėtingumą, aiškindami juos platesniame senovės graikų mąstymo kontekste. Tai reiškia, kad reikia suderinti iš pažiūros prieštarigus teiginius ir suprasti poetinę ir simbolinę kalbą, kurią E. naudojo savo idėjoms perteikti. Iššūkis yra iš šių fragmentų atkurti nuoseklų pasakojimą, atskleisti pagrindinę jo įvairių mokymų vienybę.

Galimybės tolesniems tyrimams.

Šis darbas atveria keletą galimybių tolimesniems E. filosofijos tyrimams. Būsiami tyrimai galėtų ištirti Pitagoro minties įtaką jo idėjoms, ypač susijusioms su sielų persikūnijimu ir etinėmis praktikomis. Lyginamoji analizė su kitais ikisokratiniais filosofais, tokiais kaip Hērakleitas ir Parmenidas bei Ksenofanas galėtų atskleisti unikalius E. minties aspektus ir jo vietą platesniame senovės graikų filosofijos kontekste. Be to, nagrinėjant jo darbo išvadas siekiant suprasti mokslo ir religijos integraciją į senovės mąstymą, būtų galima gauti vertingų įžvalgų apie istorinę filosofinių ir religinių idėjų raidą.

Tolesni tyrimai taip pat galėtų gilintis į konkrečius būdus, kuriais E. kosmologija paveikė vėlesnę filosofinę ir religinę mintį. Tyrinėjant jo idėjų recepciją neoplatonizme ir ankstyvajame krikščioniškame mąstyme, galima atskleisti ilgalaikį jo integralaus požiūrio palikimą. Be to, tarpdisciplininės studijos, jungiančios filosofiją, teologiją ir istoriją, galėtų pasiūlyti išsamesnį supratimą apie tai, kaip E. idėjas interpretavo ir pritaikė kitos kartos.

Paskutinės mintys.

E. darbai liudija filosofinės minties sudėtingumą ir gilumą. Jo gebėjimas susieti įvairias tyrimo kryptis – nuo empirinių gamtos stebėjimų iki mistinių ir religinių mokymų – meta iššūkį šiuolaikiniams mokslo ir religijos skirtumams. Vertindami E. filosofijos vienybę ir įvairovę, įgyjame įžvalgų ne tik apie jo pasaulėžiūrą, bet ir apie platesnes senovės Graikijos intelektualines tradicijas. Šis holistinis požiūris išlieka aktualus ir šiandien, siūlydamas modelį, kaip integruoti racionalų tyrimą su religiniais ir etiniais svarstymais mūsų suvokime apie kosmosą ir mūsų vietą jame.

E. filosofija kviečia persvarstyti skirtingų pažinimo sričių ribas. Jo integralus požiūris, jungiantis empirinius stebėjimus su religine išmintimi, suteikia pagrindą spręsti šiuolaikinius iššūkius, kuriems reikia holistinio mąstymo. Studijuodami Empedoklį prisimename apie tarpdisciplininio požiūrio vertę ir filosofijos potencialą pasiūlyti gilių įžvalgų apie tikrovės prigimtį ir žmogaus egzistenciją.

9. Abstract

Empedocles, a pre-Socratic philosopher from ancient Greece, is a fascinating yet complex figure whose work has given rise to various interpretations and scholarly debates. His contributions span a wide range of fields, including philosophy, cosmology, theology, and ethics, making him a key figure in understanding the confluence of rational and religious thought in ancient Greek philosophy. This work seeks to explore the complex interplay of religious and philosophical elements in Empedocles' fragments, providing insights into how these aspects come together to form a coherent worldview.

Empedocles' philosophy, despite its fragmentary nature, remains one of the most interesting and complex systems of ancient Greek thought. He stands out not only for his cosmological and physical research, but also for his deep religious and ethical insights. Empedocles theorized the four roots (earth, air, fire, and water) and their interaction through Love ($\phi\lambda\acute{o}\tau\eta$) and Void ($\nu\epsilon\acute{\iota}\kappa\omicron\varsigma$) that govern the order of the universe. This perspective combines empirical and metaphysical elements, showing that Empedocles' thought includes both scientific and spiritual aspects.

In this paper, I will argue the connection between the poems by discerning the religious connections of their fragments and supporting the idea that both $\Pi\Phi$ and the lines attributed to K arise primarily from E.'s enthusiasm, divine inspiration, and that both the apparently material nature and the living being, the daimon, and their being and fate is described based on religious thinking. For this purpose, we will have to examine what Greek religion is and what place E. occupies in it, what questions and tensions arise between him and other pre-Socratics, primarily the ideas taught in the works of Parmenides and Xenophanes and the poets Hesiod and Homer. What does E. retain from its predecessors and where does its innovativeness manifest itself? Based on the biography of E., can we say that in a certain sense he is a moralist and a preacher, and his works are instructions and sermons not only for Pausanias, but through him and for all people in general?

One more question, what if the solution to the (in)compatibility of the poems starts from the wrong starting point? Is it right to accuse E. of irrationality when he himself did not think in such terms? Millerd boldly states that "the vividness of the imagination appealed to E. more than the logical consistency, and it inevitably baffles minds not like his own." The important thing in order to understand it is to stop thinking at the right moment." We can talk about two rationalities of E., about two works that have different genesis, structures, narrative goals, addressees, speaking tone, etc., but which ultimately lead to one goal – from the moral point of view emerging cosmological narrative of ethical teaching.

10. Literatūros sąrašas

Šaltiniai

1. Aetius. In Diels & Kranz.
2. Aischilas. 1988. *Agamemnonas. Orestėja*. Iš senosios graikų kalbos vertė Jonas Dumčius. Vaga.
3. Aristotelis. *De Generatione et Corruptione*. In Diels & Kranz.
4. – *Metaphysica*. In Diels & Kranz.
5. Diels & Kranz.. Diels, H. and W. Kranz. *Die Fragmente der Vorsokratiker* 6th ed., Berlin: Weidmann 1951
6. Hèrakleitas. 1995. *Fragmentai*. Iš sen. graikų k. vertė Mantas Adomėnas. Vilnius: Aidai.
7. Herodotas. 1988. *Istorija*. Iš sen. graikų k. vertė Jonas Dumčius. Vilnius: Mintis.
8. Hesiodas. 2002. *Teogonija*. Iš sen. graikų k. vertė Audronė Kudulytė–Kairienė. Vilnius: Aidai.
9. – 2008. Darbai ir dienos. In *Graikų literatūros chrestomatija*. Iš sen. graikų k. vertė Jonas Dumčius. Vilnius: Mintis.
10. Hierocles. In Diels & Kranz.
11. Hippolytus. *Refutatio Omnium Haeresium*. In Diels & Kranz.
12. Homeras. 1979. *Odisėja*. Iš sen. graikų k. vertė Antanas Dambrauskas. Vilnius: Vaga.
13. – 2007. *Iliada*. Iš sen. graikų k. vertė Antanas Dambrauskas. Vilnius: Vaga.
14. Jamblichas. In Diels & Kranz.
15. Ksenofanas. *Fragmentai*.
16. Leonard, W. E . *The Fragments of Empedocles*. Translated into English Verse. Chicago: Open Court, 1908.
17. Loeb 2016. *Early Greek Philosophy, Volume V Western Greek Thinkers, Part 2*. By Laks, André Most, Glenn W. (eds.). Harvard University Press.
18. Menander. *Rhetor*. In Diels & Kranz.
19. Parmenidas. 1991. *Fragmentai*. Iš sen. graikų k. vertė Mantas Adomėnas. Naujasis Židinys, 1991 Nr. 10.
20. Platonas. 1968. *Dialogai*. Iš sen. graikų k. vertė Merkelis Račkauskas. Vilnius: Vaga.
21. – 1995. *Timajas*. Iš sen. graikų k. vertė Naglis Kardelis. Vilnius: Aidai.
22. – 1996. *Faidras*. Iš sen. graikų k. vertė Naglis Kardelis. Vilnius: Aidai.
23. – 2017. *Filebas*. Iš sen. graikų k. vertė Tatjana Aleknienė.
24. Plotinas. *Enneades*. In Diels & Kranz.
25. Plutarchas. *Isis et Osiris*. In Diels & Kranz.
26. Porphyrius. *De Abstinencia*. In Diels & Kranz.
27. Sextus Empiricus. *Adversus Mathematicos*. In Diels & Kranz
28. Sofoklis. 1985. *Oidipas*. Iš sen. graikų k. vertė Antanas Dambrauskas. Vilnius: Vaga.
29. – 1988. *Antigonė*. Iš sen. graikų k. vertė Antanas Dambrauskas. Vilnius: Vaga.

Mokslinė literatūra

1. Barnes, H. E. 1967. 'Unity in the Thought of Empedocles'. *Classical Journal* 6, 18–23.
2. Barnes, J. 1999. *The Presocratic Philosophers*. Rev. ed. London.
3. van der Ben, N. 1975. *The Proem of Empedocles' Peri Physios: Towards a New Edition of All the Fragments*. Amsterdam
4. Bidez, J. 1894. *La Biographie d'Empédocle*. Brussels
5. Bollack. 2003. *Purifications*. Paris.
6. Bremmer, J. 2010 *In The Gods of Ancient Greece: Identities and Transformations*. Edinburgh
7. Bryan, J. (2020) 'The non-divinity of Parmenides' what-is', *Anais de Filosofia Clássica* 27, 71–95.
8. Burnet, J. 1930. *Early Greek Philosophy*. 4 th ed. London: A. & C. Black.
9. Cornford, F. M. 1912. *From Religion to Philosophy: A Study in the Origins of Western Speculation*. London.
10. – 1952. *Principium Sapientiae: the origins of Greek philosophical thought*. Cambridge: CUP.
11. Curd, P. 2004. *The Legacy of Parmenides: Eleatic Monism and Later Presocratic Thought*. Princeton, NJ.
12. Diels, H. & Kranz, W. 1951–1952. *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 6th edn, 3 vols. Berlin.
13. Dodds, E. R. 1951. *The Greeks and the Irrational*. Berkeley, CA.
14. Finkelberg, A. 1997. 'Xenophanes' physics, Parmenides' Doxa and Empedocles' theory of cosmogonical mixture', *Hermes* 125: 1–16.
15. – 1965. *A History of Greek Philosophy*, vol. 2: *The Presocratic Tradition from Parmenides to Democritus*. Cambridge.
16. – 1993. *Orpheus and Greek Religion*, corrected ed., London.
17. Hardie, A. 2013. 'Empedocles and the Muse of the Agathos Logos'. *AJPh* 134: 209–46.
18. Inwood. 2001. *The Poem of Empedocles. A Text and Translation*. University of Toronto Press.
19. Jaeger, W. 1939. *Paideia: The Ideal of Greek Culture: In Search of the Divine Centre*. 3 vols. Translated by G. Highet. Oxford.
20. Kahn. 1960. Religion and Natural Philosophy in Empedocles' Doctrines of the Soul'. *Archiyfur Geschichte der Philosophie* 42, 3–35; repr. in A. Mourelatos, ed. *The Pre-Socratics* 426–56.
21. – 1994. Empedocles and His Interpreters: The Four-Element Doxography. *Phronesis*, Vol. 39, No. 3, pp. 235–254
22. – 1995. *Ancient Philosophy, Mystery, and Magic. Empedocles and Pythagorean Tradition*. OUP.
23. – 1996. Empedocles Two Poems. *Hermes*. 124. Bd., H. 1 (1996), pp. 108–111
24. Kirk, G.S., J.E. Raven, and M. Schofield. 1983. *The Presocratic Philosophers* 2nd ed. Cambridge: CUP.
25. Lesher, J. H. 1992. *Xenophanes of Colophon: A Text and Translation with a Commentary*. Toronto.
26. Long, H. S. 1948. "A Study of the Doctrine of Metempsychosis in Greece from Pythagoras to Plato." Ph. D. diss., Princeton University.
27. – 1949. 'The Unity of Empedocles' Thought'. *AJPh* 70: 142–58
28. Long, A. A. 1963. 'The Principles of Parmenides' Cosmogony'. *Phronesis* 8: 90–107.
29. – 2020. Empedocles, Personal Identity, and the Narrative of the Fallen Daimōn. *Phoenix* 74, pp. 111–30.
30. – 2021. *Poetry and Poetics in the Presocratic Philosophers: Reading Xenophanes, Parmenides and Empedocles as Literature*. Cambridge.
31. Martin, A., and Primavesi, O. 1999. *L'Empédocle de Strasbourg*. Berlin.

32. Martin–Velasco, M. J. & Garcia Blanco, M. J. 2016. *Greek Philosophy and Mystery Cults*. Cambridge Scholars Publishing.
33. Millerd, C.E. 1908. *On the Interpretation of Empedocles*. Chicago: University of Chicago Press.
34. Mourelatos, A. P. D. 1987. 'Quality, Structure and Emergence in Later Presocratic Philosophy' pp. 127–94 in *Proceedings of the Boston Area Colloquium in Ancient Philosophy* vol. 2, ed. J. Cleary. Lanham, Md.: University Press of America.
35. O'Brien. 1967. 'Empedocles' Cosmic Cycle' *Classical Quarterly* 17 (1967) 29–40
36. – 1969. *Empedocles' Cosmic Cycle*. CUP.
37. – 1995. Empedocles Revisited. *Ancient Philosophy* 15: 403–70.
38. – 2001. 'Empedocles: The Wandering Daimon and the Two Poems'. *Aevum(ant)* 1 (n.s.): 79–179.
39. Osborne (vėliau Rowett, C.), C. 1987. 'Empedocles Recycled'. *CQ* 37: 24–50.
40. – 2005. *Sin and Moral Responsibility in Empedocles's Cosmic Cycle*. In: Pierris, ed., pp. 283–308.
41. Palmer, J. A. 2009. *Parmenides and Presocratic Philosophy*. Oxford.
42. Panagiotou, S. 1983. Empedocles on his Own Divinity. *Mnemosyne* 36, pp. 276–85.
43. Picot, J.–C. and Berg, W. 2013. 'Empedocles vs. Xenophanes: differing notions of the divine', *Organon* 45: 5–19.
44. – 2015. 'Lions and promoi: Final Phase of Exile for Empedocles' *daimones*'. *Phronesis* 60: 380–409.
45. Pierris, A. L. (ed.) 2005. *The Empedoclean Κόσμος: Structure, Process and the Question of Cyclicity*. Patras.
46. Prier. 1976 *Archaic Logic: Symbol and Structure in Heraclitus, Parmenides and Empedocles*
47. Rangos, S. 2012. 'Empedocles on Divine Nature'. *Revue de Métaphysique et de Morale* 3: 315–38.
48. Rohde, E. 1966. *Psyche, the Cult of Souls & Belief in Immortality Among the Greeks*. Harper & Row.
49. Rowett, C. (anksčiau Osborne, C.) 2013. 'On calling gods by the right names', *Rhizomata* 1: 168–193.
50. – 'Love, Sex and the Gods: Why Things Have Divine Names in Empedocles' Poem, and Why They Come in Pairs'. *Rhizomata* 4: 80–110.
51. Santaniello, C. 2012. 'Θεός, δαίμων, φρήν ιερή: Empedocles and the divine', *Revue de métaphysique et de morale* 75: 301–313.
52. Sedley, D. N. 1989. „The Proems of Empedocles and Lucretius“ *Greek, Roman and Byzantine Studies* 30. 269–96
53. – (ed.). 2003. *The Cambridge Companion to Greek and Roman Philosophy*. Cambridge.
54. Solmsen, F. 1965. 'Love and Strife in Empedocles' Cosmology'. *Phronesis* 10: 109–48.
55. Sorabji, R. 1980. *Necessity, Cause and Blame*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
56. Tor, S. 2017. *Mortal and Divine in Early Greek Epistemology: A Study of Hesiod, Xenophanes and Parmenides*. Cambridge.
57. – 2023. Empedocles the Wandering Daimōn and Trusting in Mad Strife. *Phronesis*.
58. – 2023. [Neišspausdinta] *Natural Theology?*
59. Trépanier, S. 2003. 'Empedocles on the Ultimate Symmetry of the World'. *OSAPh* 24: 1–57.
60. – 2004. *Empedocles: An Interpretation*. London.
61. – 2010. 'Early Greek Theology: The Gods as Nature and Natural Gods'. In *The Gods of Ancient Greece: Identities and Transformations*, ed. A. Erskine and J. Bremmer. Edinburgh: 273–317.

62. 2014. 'From Wandering Limbs to Limbless Gods: Δαίμων as Substance in Empedocles'. *Apeiron* 47: 172–210.
63. 2017. 'From Hades to the Stars: Empedocles on the Cosmic Habitats of Soul'. *ClAnt* 36: 130–82.
64. Vlastos, G. 1947. "Equality and Justice in the Early Greek Cosmologies." *CPh* 42 (1947): 156–78.
65. – 1952. 'Theology and Philosophy in Early Greek Thought', *Philosophical Quarterly*, 97–123.
66. Wright, M.R. 1981. *Empedocles: The Extant Fragments*. New Haven and London: Yale University Press.
67. Zuntz, G. 1971. *Persephone: Three Studies in Religion and Thought in Magna Graecia*. Oxford.

11. Priedai. Fragmentai ir testimonia

E. fragmentų seka pateikiama pagal Diez–Kranz numeraciją. Tekstas paremtas Diels–Kranz ir redakcija (čia nesiekta išspręsti teksto problemų, bet atskirais atvejais pasirinktas mums įtikimesnis skaitymas).

Šalia kai kurių fragmentų pateikiami mūsų temai svarbesni kontekstai, kuriuose cituojamos ar komentuojamos E. eilutės. Tačiau nesiekta pateikti visų fragmentus ar tam tikras jų eilutes bei frazes cituojančių vietų. Fragmentų šaltinių tekstai paimti iš leidimų, esančių TLG tekstyne (žr. TLG Canon).

ΠΦ

B1 Diog. Laert. 8.6061	
Παυσανίη, σὺ δὲ κλύθι, δαΐφρονος Ἀγχίτεω υἱέ	o tu, Pausanijau, išmintingojo Anchito sūnau, klausykis
B2 Sext. Emp. <i>Adv. Math.</i> 7. 123 (et al.)	
στεινωποὶ μὲν γὰρ παλάμαι κατὰ γυῖα κέχονται· πολλὰ δὲ δεῖλ' ἔμπαια, τὰ τ' ἀμβλύνουσι μέριμνας. παῦρον δ' ἐν ζωῆσι βίου μέρος ἀθρήσαντες ὠκύμοροι καπνοῖο δίκην ἀρθέντες ἀπέπταν αὐτὸ μόνον πεισθέντες, ὅτῳ προσέκυρσεν ἕκαστος πάντοσ' ἐλαυνόμενοι, τὸ δ' ὄλον <πᾶς> εὐχετα εὐρεῖν· οὕτως οὐτ' ἐπιδερκτὰ τὰδ' ἀνδράσιν οὐτ' ἐπακουστά οὔτε νόωι περιληπτὰ.	suvaržytos po kūną pasklidusios jėgos: daugybė įsiveržusių skausmų silpnina jų apmąstymus. Vos truputėlį per mažą gyvenimo dalį tesuvoke, linkę greitai mirti, pakeliami ir išsklaidomi tarsi pelenai, įsitikinę tik tuo, ką patyrė kiekvienas, blaškomi visomis kryptimis, visi giriasi atradę visumą: tad šių dalykų žmonės negali nei išvysti, nei išgirsti, nei protu suvokti.
σὺ <δ'> οὖν, ἐπεὶ ὦδ' ἐλάσθης, πεύσσει οὐ πλέον ἢ βροτεῖη μήτις ὄρωρεν. ¹	bet tu, kadangi čia atsitraukei, išmoksi ne daugiau, nei maringas žmogaus mąstymas leidžia.
B3 Sext. Emp. <i>Adv. Math.</i> 7.125 (et al.)	
ἀλλὰ θεοὶ τῶν μὲν μανίην ἀποτρέψατε γλώσσης, ἐκ δ' ὀσίων στομάτων καθαρὴν ὀχετεύσατε πηγῆν καὶ σέ, πολυμνήστη λευκώλενε παρθένε Μοῦσα, ἄντομαι, ὧν θέμις ἐστὶν ἐφημερίοισιν ἀκούειν, πέμπε παρ' Εὐσεβίης ἐλάουσ' εὐήνιον ἄρμα.	bet, dievai, šiųjų beprotybę varykite nuo liežuvio, ir leiskite šventomis lūpomis tekėti tyram šaltiniui. Ir tave, baltaranke, skaisčioji, ilgaamžės atminties Mūza, maldauju, siųsk tai, kas derama yra trumpaamžiams girdėti, iš garbingiausios vietos važnyčiodama vadžioms paklusnų vežimą.
μηδέ σέ γ' εὐδόξιοι βιήσεται ἄνθεα τιμῆς πρὸς θνητῶν ἀνελέσθαι, ἐφ' ὧι θ' ὀσίης πλέον εἰπεῖν θάροσεῖ – καὶ τότε δὴ σοφίης ἐπ' ἄκροισι θαάζειν. ἀλλ' ἄγ' ἄθρει πάσιμ παλάμη, πῆ δὴλον ἕκαστον, μήτε τιν' ὄψιν ἔχων πίσει πλέον ἢ κατ' ἀκοῆν ἢ ἀκοῆν ἐρίδουπον ὑπὲρ τρανώματα γλώσσης, μήτε τι τῶν ἄλλων, ὀπόση πόρος ἐστὶ νοῆσαι, γυῖων πίστιν ἔρκε, νόει δ' ἦ δὴλον ἕκαστον.	ir lai tavęs netraukia iš maringųjų priimti šlovingos garbės gėlių, dėl to įžūlaujant paminti šventumą ir pasakyti per daug – ir tuomet skubėk į išminties aukštumas. Bet nagi, kiekviena galia tirk, kaip apsireiškias kiekvienas dalykas, nei kiek labiau nepasitikėdamas regėjimu nei klausa, nei skardžia ausimi labiau nei skvarbiu liežuvio, ir nesulaikyk pasitikėjimo bet kuria kita galūne, per kurią imanoma suvoktis, bet suvok kiekvieną dalyką taip, kad jis būtų aiškus.
B4 Clem. Alex. <i>Strom.</i> 5.18.4	
ἀλλὰ κακοῖς μὲν κάρτα μέλει κρατέουσιν ἀπιστεῖν· ὡς δὲ παρ' ἡμετέρης κέλεται πιστώματα Μούσης, γνώθι διασηθέντος ἐνὶ σπλάγχθοισι λόγιοι.	bet juk menkieji išties linkę netikėti valdančiais: tačiau mokykis, kaip ragina manos Mūzos patikinimai, kai širdyje bus išskaidyta ištarmė.
B5 Plut. <i>Quaest. conv.</i> 8.8.1 728E	
στεγάσαι φρενὸς ἔλλοπος εἴσω	... laikyti nebylioje širdyje.
B6 Aet. 1.3.20 (Ps. Plut.) (et al.)	
τέσσαρα γὰρ πάντων ριζώματα πρῶτον ἄκουε· Ζεὺς ἀργῆς Ἥρη τε φερέσβιος ἠδ' Αἰδωνεύς Νῆστις θ', ἢ δακρύοις τέγγει κρούνωμα βρότειον.	pirma išgirski apie keturias visų dalykų šaknis: ryškų Dzeusą ir gyvybę teikiančią Herą, ir Aidonėją, ir Nestidę, ašaromis drėkinančią maringą šaltinį.
B7 Hesych. A.441	
<ἀγένητα:> στοιχεῖα. παρ' Ἑμπεδοκλεῖ HESYCH.	negimę [pradai]

¹ T. p. leidžia.

B8 Aet. 1.30. 1 (Ps.Plut.) (et al.)	
ἄλλο δέ τοι ἔρέω· φύσις οὐδενὸς ἔστιν ἀπάντων θνητῶν, οὐδέ τις οὐλομένου θανάτιο τελευτή, ἀλλὰ μόνον μίξις τε διάλλαξις τε μιγέντων ἔστι, φύσις δ' ἐπὶ τοῖς ὀνομάζεται ἀνθρώποισιν.	dar kai ką tau pasakysiu: nėra gimties jokių dalykų mirtingų, nei baigties nuo bjaurios mirties, bet yra vien tik susimaišymas ir atsiskyrimas mišrių dalykų, „gimtis“ yra žmonių suteiktas pavadinimas.
B9 Plut. Adv. Col. 11 1113AB	
οἱ δ' ὅτε μὲν κατὰ φῶτα μιγέντ' εἰς αἰθέρ' ἴκωνται (?) ἢ κατὰ θηρῶν ἀγροτέρων γένος ἢ κατὰ θάμνων ἢ κατ' οἰωνῶν, τότε μὲν τὸ <λέγουσι> γενέσθαι, εὔτε δ' ἀποκρινθῶσι, τὸ δ' αὖ δυσδαίμονα πότμον· ἢ θέμις <οὐ> καλέουσι, νόμοι δ' ἐπίφημι καὶ αὐτός.	kuomet jie pagal žmogaus pavidalą susimaišo ir ateina į eterį, ar pagal žvėrių laukinių pavidalą, ar pagal krūmų, ar pagal paukščių, tuomet sakoma, kad jie gimsta, o kai atsiskiria, šitai vėlgi vadina nelaiminga mirtimi: tokios sąvokos neteisingos, bet sekdamas papročiu naudojuosi jomis ir pats.
B10 Plut. Adv. Col. 11 1113B	
θάνατον ... ἀλοίτην ...	mirtis... keršytoja
B11 Plut. Adv. Col. 12 1113C	
νήπιοι· οὐ γάρ σφιν δολιχόφρονές εἰσι μέριμναί, οἱ δὴ γίγνεσθαι πάρος οὐκ εὖν ἐλπίζουσιν, ἢ τι καταθήσκειν τε καὶ ἐξόλλυσθαι ἀπάντη.	kvėšos: jie neturi toli siekiančių rūpesčių, manantys, kad tai, ko nėra, atsiranda, ar kad kažkas miršta ir yra visiškai sunaikinama.
B12 Phil. Aetem. mund. 5, p. 74.78 (v. 12); Ps. Arist. MXG 2 975a34	
ἔκ τε γὰρ οὐδάμ' ἐόντος ἀμήχανόν ἐστι γενέσθαι καὶ τ' ἐὼν ἐξαπολέσθαι ἀνήνυστον καὶ ἄπυστον· αἰεὶ γὰρ τῆι γ' ἔσται, ὅπῃ κέ τις αἰὲν	mat iš nieko nesamo neįmanoma kažkam atsirasti, ir tai, kas yra, negali būti ir negirdėta, kad būtų sunaikinta, tai bus visuomet, kad ir kur tai bepadėtųm
B13 Aet. 1.18.2 (Stob., Theod. Cur. 4. 14)	
οὐδέ τι τοῦ παντὸς κενεὸν πέλει οὐδὲ περισσόν.	jokia visumos dalis nėra nei tuščia, nei perteklinė.
B14 Ps.Arist. MXG 2 976b25	
τοῦ παντὸς δ' οὐδὲν κενεόν· πόθεν οὖν τί κ' ἐπέλθοι;	visumoje jokios tuštumos. Iš kur tad kažkas galėtų ją padidinti?
B15 Plut. Adv. Col. 12 1113D	
οὐκ ἂν ἀνὴρ τοιαῦτα σοφὸς φρεσὶ μαντεύσαιτο, ὡς ὄφρα μὲν τε βιώσι, τὸ δὴ βίον καλέουσι, τόφρα μὲν οὖν εἰσίν, καὶ σφιν πάρα δειλὰ ² καὶ ἐσθλά, πρὶν δὲ πάγεν τε βροτοὶ καὶ <ἐπεὶ> λύθεν, οὐδὲν ἄρ' εἰσιν.	Tokius dalykus išmanantis žmogus niekuomet širdyje nepranašautų, kad kol žmonės gyvena tai, ką jie vadina gyvenimu, tol jie yra, ir patiria gera ir bloga, o prieš tai jie buvo sukurti, bet vėliau suiro, ir yra niekis.
B16 (Ps.?) Hippol. Ref. 6.25. 1	
ἦ γὰρ καὶ πάρος ἔσκε(?), καὶ ἔσεται, οὐδέ ποτ', οἶω, τούτων ἀμφοτέρων κενεώσεται ἄσπετος αἰών.	kaip ji [<i>scil.</i> Meilė ar Vaidas] buvo anksčiau, taip ir bus, ir manau, kad niekuomet beribis amžius šių dviejų nestokos.

² žr. Hesiod fr. 164 (DK 2B7).

<p>B17 Simpl. <i>In Phys.</i>, pp. 158.1159.4 et al.</p> <p>δίπλ' ἐρέω· τοτὲ μὲν γὰρ ἐν ἠὺξήθῃ μόνον εἶναι ἐκ πλεόνων, τοτὲ δ' αὖ διέφυ πλέον' ἐξ ἐνὸς εἶναι. δοιὴ δὲ θνητῶν γένεσις, δοιὴ δ' ἀπόλειψις· τὴν μὲν γὰρ πάντων σύνοδος τίκτει τ' ὀλέκει τε, ἡ δὲ πάλιν διαφρομένων θρεφθεῖσα διέπτῃ. καὶ ταῦτ' ἀλλάσσοντα διαμπερὲς οὐδαμὰ λήγει, ἄλλοτε μὲν Φιλότητι συνερχόμεν' εἰς ἐν ἅπαντα, ἄλλοτε δ' αὖ δίχ' ἕκαστα φορεύμενα Νεῖκεος ἔχθει. <οὕτως ἦ μὲν ἐν ἐκ πλεόνων μεμάθηκε φύεσθαι> ἡδὲ πάλιν διαφύντος ἐνὸς πλέον' ἐκτελέθουσι, τῆι μὲν γίνονται τε καὶ οὐ σφισιν ἔμπεδος αἰών· ἦ δὲ διαλλάσσοντα διαμπερὲς οὐδαμὰ λήγει, ταύτηι δ' αἰὲν ἔασιν ἀκίνητοι κατὰ κύκλον. ἀλλ' ἄγε μύθων κλύθι· μάθη γάρ τοι φρένας αὖξει· ὡς γὰρ καὶ πρὶν εἶπα πιφαύσκων πείρατα μύθων, δίπλ' ἐρέω· τοτὲ μὲν γὰρ ἐν ἠὺξήθῃ μόνον εἶναι ἐκ πλεόνων, τοτὲ δ' αὖ διέφυ πλέον' ἐξ ἐνὸς εἶναι, πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γαῖα καὶ ἠέρος ἄπλετον ὕψος, Νεϊκός τ' οὐλόμενον δίχα τῶν, ἀτάλαντον ἀπάντη, καὶ Φιλότης ἐν τοῖσιν, ἴση μῆκός τε πλάτος τε· τὴν σὺ νόωι δέρκευ, μηδ' ὄμμασιν ἦσο τεθηπῶς· ἦτις καὶ θνητοῖσι νομίζεται ἔμφυτος ἄρθροις,³ τῆι τε φίλα φρονέουσι καὶ ἄρθμια ἔργα τελοῦσι, Γηθοσύνην καλέοντες ἐπώνυμον ἡδ' Ἀφροδίτην· τὴν οὐ τις μετὰ τοῖσιν ἐλισσομένην δεδάηκε θνητὸς ἀνὴρ· σὺ δ' ἄκουε λόγου στόλον οὐκ ἀπατηλόν. ταῦτα γὰρ ἴσα τε πάντα καὶ ἡλικά γένναν ἔασι, τιμῆς δ' ἄλλης ἄλλο μέδει, πάρα δ' ἦθος ἐκάστωι, ἐν δὲ μέρει κρατέουσι περιπλομένοιο χρόνοιο. καὶ πρὸς τοῖς οὗτ' ἄρ τι ἐπιγίνεται οὐδ' ἀπολήγει· εἴτε γὰρ ἐφθειρόντο διαμπερὲς, οὐκέτ' ἂν ἦσαν· τοῦτο δ' ἐπαυξήσειε τὸ πᾶν τί κε; καὶ πόθεν ἐλθόν; πῆι δὲ κε κήξαπόλοιο, ἐπεὶ τῶνδ' οὐδὲν ἔρημον; ἀλλ' αὐτ(ὰ) ἔστιν ταῦτα, δι' ἀλλήλων δὲ θέοντα γίνγεται ἄλλοτε ἄλλα καὶ ἠνεκὲς αἰὲν ὁμοῖα.</p>	<p>ištarmę dvilypę papasakosiu: kartą juk tik vienis išaugo iš daugio, o kitąkart vienis vėl išsiskaidė, kad taptų daugiu. Kaip dviguba marių dalykų gimtis, taip dvigubas ir sunykimas: vieną kartą⁴ juk visų dalykų sąjunga ir pagimdo, ir sunaikina. O kita užaugusi besidalant išsiskaidė į visas puses. Ir šie besimainantys dalykai nesiliauja kitę, vieną kartą Meilės visi surenkami į vienį, o kitąkart vėl vaido atskiriami vienas nuo kito (šitaip vienis iš daugio išmokęs atsirasti) ir vėlgi vieniui skylant atsiranda daugis, šitaip jie atsiranda ir neturi pastovaus gyvenimo: bet taip, kaip niekuomet nesiliauja kitę, taip visuomet jie yra nekintami rate. bet nagi, išgirsks mano žodžius: mat mokymasis augina išmintį: kaip ir anksčiau, nubrėždamas savo žodžių ribas, sakiau, papasakosiu dvilypę ištarmę: juk kartą vienis būti išaugo iš daugio, o kitąkart vėl atsiskyrė iš vienio, kad taptų daugiu. Ugnis ir vanduo, ir žemė, ir beribės oro aukštybės, ir Vaidas pražūtingas skyrium nuo jų, prilygstantis jiems visomis kryptimis, ir Meilė tarp jų, lygi jiems ir ilgiu, ir pločiu: ją protu stebėk, ir nesėdėk apstulbusiomis akimis: pripažįstama, kad ji yra įgimta žmonių galūnėse, jos dėka mašto draugiškai žmonės ir darbus vieningus atlieka, Džiaugsmo vadindami vardu ar Afroditės: jos, besisukančios tarp kitų, nesuvokė joks maringas vyras: tačiau tu klausykis bylos neapgaulingos. Mat visi šie yra lygūs ir bendraamžiai, tik kiekvienas turi skirtingą privilegiją, mat kiekvienas yra kitokio būdo, ir besisukant laikui valdo pakaitomis. Be šių daugiau juk niekas neatsiranda ir nesiliauja buvę: Mat jei būtų nuolatos naikinami, nebebūtų: ir kas padidintų šią visumą ir iš kur ateitų? Ir kaip jie sunyktų, jei be jų nieko nėra? Tik šie dalykai yra, o bėgdami vienas per kitą jie tampa tai vienokiais, tai kitokiais, bet yra amžinai panašūs.</p>
<p>B18 Plut. <i>de Is. et Os.</i> 48 370D</p>	
<p>Φιλίη.</p>	<p>Meilė.</p>
<p>B19 Plut. <i>de prim. frig.</i> 16 952B</p>	
<p>σχεδόνην Φιλότητα.</p>	<p>Lipni⁵ Meilė.</p>
<p>B20 Simpl. <i>In Phys.</i>, p. 1124. 1218</p>	
<p>τοῦτο μὲν ἂν βροτέων μελέων ἀριδείκετον ὄγκον· ἄλλοτε μὲν Φιλότητι συνερχόμεν' εἰς ἐν ἅπαντα γυῖα, τὰ σῶμα λέλογχε, βίου θαλέθοντος ἐν ἀκμῆι· ἄλλοτε δ' αὖτε κακῆσι διατμηθέντ' Ἐρίδεοσι πλάζεται ἀνδix' ἕκαστα περιρρηγμῖνι βίοιο. ὡς δ' αὐτως θάμνοισι καὶ ἰχθύσιν ὕδρομελάθροις θηρσί τ' ὀρειλεχέεσσιν ἰδὲ πτεροβάμοσι κύμβαις.</p>	<p>tai gerai žinoma mirtingų galūnių masėje: kartą visos kūnui priklausančios galūnės, gyvenimui sužydėjus labiausiai, Meilėje sueinančios į vienį: o kitąkart vėl, Vaidų sudraskytos į gabalus, klajoja kiekviena atskirai gyvenimo pakrante. Taip pat yra ir su krūmokšniais, ir su žuvimis, gyvenančiomis vandeny, ir su žvėrimis, besiglaudžiančiais kalnuose, ir su sparnų nešamais paukščiais.</p>

³ Gali būti, kad lytiniuose organuose.

⁴ *Nom.* karta, *Acc.* kartą.

⁵ Pažodžiui: klampi, kibi; perkeltine prasme tvirta, atkakli.

<p>B21 Simpl. <i>In Phys.</i> p. 159.1326 (v. 114) et p. 33.817 (v. 312) (et al.)</p> <p>ἀλλ' ἄγε, τόνδ' ὀάρων προτέρων ἐπιμάρτυρα δέρκευ, εἴ τι καὶ ἐν προτέροισι λιπόξυλον ἐπλετο μορφῆι, ἠέλιον μὲν λευκὸν ὄραν καὶ θερμὸν ἀπάντη, ἄμβροτα δ' ὄσσοι εἶδει τε καὶ ἀργέτι δευεται αὐγῆι, ὄμβρον δ' ἐν πᾶσι δνοφόνετ' ἀτε ρίγαλέον τε· ἐκ δ' αἴης προρέουσι θελεμνά τε καὶ στερεωπά. ἐν δὲ Κότῳ διάμορφα καὶ ἄνδιχα πάντα πέλονται, σὺν δ' ἔβη ἐν Φιλότῃ καὶ ἀλλήλοισι ποθεῖται. ἐκ τούτων γὰρ πάνθ' ὅσα τ' ἦν ὅσα τ' ἔστι καὶ ἔσται, δένδρεά τ' ἐβλάστησε καὶ ἀνέρες ἠδὲ γυναῖκες, θῆρες τ' οἰωνοὶ τε καὶ ὕδατοθρέμμονες ἰχθύς, καὶ τε θεοὶ δολιχαίωνες τιμῆισι φέριστοι. αὐτὰ γὰρ ἔστιν ταῦτα, δι' ἀλλήλων δὲ θέοντα γίγνεται ἀλλοιωπά· τόσον διὰ κρήσις ἀμείβει.</p>	<p>bet nagį, jei ankstesnio įrodymo pavidalas ir buvo silpnas, įsidėmėk šį anksčiau išdėstytą ištarmių liudijimą: visur kaitrią ir ryškiai spindinčią saulę, karštyje ir spindinčioje šviesoje skęstančius dieviškus kūnus, ir visur tamsų ir vėsų lietų: ir iš žemės kyla tvirtai išsakiniję kūnai. Veikiant Šėlui, jie yra skirtingų pavidalų ir visi pavieniui, tačiau Meilės įtakoje jie sueina draugėn ir trokšta vienas kito. Iš šių mat atsiranda visa, kas buvo, yra ir bus. Ir medžiai išdygo, ir vyrai, ir moterys, ir žvėrys, ir paukščiai, ir vandenyje besimaitinančios žuvis, ir ilgąamžiai, garbe išsiskiriantys dievai. Yra tik šie dalykai, vieni per kitus bėgdami jie įgyja skirtingus pavidalus: šitaip maišymasis juos keičia.</p>
<p>B22 Simpl. <i>In Phys.</i>, pp. 160.28161.7 (et al.)</p> <p>ἄρθμια μὲν γὰρ ταῦτα ἐαυτῶν πάντα μέρεσιν, ἠλέκτωρ τε χθών τε καὶ οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα, ὅσσα φιν ἐν θνητοῖσιν ἀποπλαχθέντα πέφυκεν. ὥς δ' αὐτως ὅσα κρήσιν ἐπαρκέα μᾶλλον ἔασιν, ἀλλήλοισι ἔστερκεται ὁμοιωθέντ' Ἀφροδίτῃ. ἐχθρὰ <δ' ᾗ> πλεῖστον ἀπ' ἀλλήλων διέχουσι μάλιστα γέννηι τε κρήσει τε καὶ εἶδεσιν ἐκμάκτοισι, πάντῃ συγγίνεσθαι ἀήθεα καὶ μάλα λυγρά Νείκεος ἐννεσίησι, ὅτι σφίσι γένναν ἔοργεν.</p>	<p>Mat visi šie: saulė ir žemė, dangus ir jūra – yra vienovėje su jų pačių dalimis, kurios, nuo jų [elementų] atskirtos, gimė mirtinguose kūnuose. Tokiu pačiu būdu, tie, kurie maišytis linkę labiau, Afroditės padaromi panašūs ir jaučia abipusį prieraišumą. Bet tie, kurie gimtimi, maišymusi ir įgautais pavidalais labiausiai skiriasi vienas nuo kito, yra ir labiausiai priešiški, visiškai nepratę būti kartu ir labai liūdni, kad jiems teko gimti Vaido įtakoje.</p>
<p>B23 Simpl. <i>In Phys.</i>, p. 160. 111</p> <p>ὥς δ' ὀπότεν γραφέες ἀναθήματα ποικίλλωσιν ἀνέρες ἀμφὶ τέχνης ὑπὸ μήτιος εὖ δεδαῶτε, οἴτ' ἐπεὶ οὖν μάρνησιν πολύχροα φάρμακα χερσίην, ἀρμονίηι μείζαντε τὰ μὲν πλέω, ἄλλα δ' ἐλάσσω, ἐκ τῶν εἶδεα πᾶσιν ἀλίγκια πορσύνουσι, δένδρεά τε κτίζοντε καὶ ἀνέρας ἠδὲ γυναῖκας θῆράς τ' οἰωνούς τε καὶ ὕδατοθρέμμονας ἰχθύς καὶ τε θεοὺς δολιχαίωνας τιμῆισι φερίστους· οὕτω μὴ σ' ἀπάτη φρένα καινύτω ἄλλοθεν εἶναι θνητῶν, ὅσσα γε διῆλα γεγάκασιν ἄσπετα, πηγῆν, ἀλλὰ τορῶς ταῦτ' ἴσθι, θεοῦ πάρα μῦθον ἀκούσας.</p>	<p>Kaip kad tapytojai, vyrai, dėl išminties gerai įgudę savo mene, rankomis įvairiaspalvius dažus pačiuopę puošia šventas aukas, tiksliau deriniu vienu įmaišę daugiau, kitų mažiau, iš jų visiems dalykams panašius pavidalus suteikia, sukurdami ir medžius, ir vyrus, ir moteris, žvėris ir paukščius, ir vandenyje besimaitinančias žuvis, ir ilgąamžius, garbe išsiskiriančius dievus: tad lai tavo proto neapima apgaulė, kad yra kitas visų, kiek tik akys aprėpia, nesuskaiciuojamų mirtingųjų šaltinis, bet aiškiai šiuos dalykus suvok, dievišką žodį išgirdęs.</p>
<p>B24 Plut. <i>Def. orac.</i> 15 418C</p>	
<p>κορυφὰς ἐτέρας ἐτέρησι προσάπτων μύθων μὴ τελείην ἀτραπὸν μίαν,</p>	<p>išvadas vieną su kita sujungęs, kad nebūtų laikomasi tik vieno ištarmės kelio.</p>
<p>B25 Schol. in Plat. <i>Gorg.</i> 498e, et al.</p>	
<p>... καὶ δις γάρ, ὃ δεῖ, καλόν ἐστιν ἐνισπεῖν.</p>	<p>... ir dukart mat, kas reikalinga, gražu yra pasakyti.</p>
<p>B26</p> <p>ἐν δὲ μέρει κρατεύουσι περιπλομένοιο κύκλιοι, καὶ φθίνει εἰς ἄλληλα καὶ αὐξεται ἐν μέρει αἴσης. /αὐτὰ γὰρ ἔστιν ταῦτα, δι' ἀλλήλων δὲ θέοντα γίνοντ(αι) ἀνθρωποὶ τε καὶ ἄλλων ἔθνεα θηρῶν ἄλλοτε μὲν Φιλότῃ συνερχόμεν' εἰς ἓνα κόσμον, ἄλλοτε δ' αὖ δίχ' ἕκαστα φορούμενα Νείκεος ἔχθει, εἰσόκεν ἐν συμφύντῃ τὸ πᾶν ὑπένερθε γέννηται./ οὕτως ἦ μὲν ἐν ἐκ πλεόνων μεμάθηκε φύεσθαι ἠδὲ ἄλιν διαφύντος ἐνὸς πλέον' ἐκτελέθουσι, τῇ μὲν γίγνονταί τε καὶ οὐ σφισιν ἔμπεδος αἰών· ἦ δὲ τὰδ' ἀλλάσσοντα διαμπερές οὐδαμὰ λήγει, ταύτῃ δ' αἰὲν ἔασιν ἀκίνητοι κατὰ κύκλον.</p>	<p>Jie valdo pakaitomis besisukant ratui, nyksta vienas į kitą ir auga pakaitomis pagal tvarką. Mat tik šie dalykai yra, vienas per kitą bėgdami jie tampa žmonėmis ir kitų rūšių gyvūnais, sykį veikiant Meilei sueinantys į vieną tvarką, kitąsyk vėl atskirai vienas nuo kito nunešami Vaido šėlsmo, iki kol visa susijungia į vieną visumą ir tampa pažabota. Tokiu būdu, kiek vienis iš daugio įpratęs atsirasti ir vėl vieniui išsibarsčius rasti daugis, tiek jie gimsta ir nėra jiems gyvenimo tvirto: bet kiek jie nepailsta nuolatos besikeitę, tiek nuolatos yra rate nepakitę.</p>

B27 Simpl. <i>In Phys.</i> , pp. 1183.3084.1 (et al.), Plut. <i>Fac. orb. lun.</i> 12 926E	
ένθ' οὐτ' ἡελίοιο δεδίττεται ἀγλαόν εἶδος οὐδὲ μὲν οὐδ' αἴης λάσιον μένος οὐδὲ θάλασσα·	čia nematyti nei spindinčios saulės pavidalo, nei šiauštos žemės galios, nei jūros:
ἐνθ' οὐτ' ἡελίοιο διείδεται ὠκέα γυῖα . . . οὕτως Ἀρμονίης ποκινῶι κρύφωι ἐστήρικται Σφαῖρος κυκλοτερῆς μονίηι περιηγεί γαίων.	čia nei saulės matomos greitos galūnės... šitaip Sfera apvalaina, tvirtai laikoma glaudžiamė Harmonijos skliaute, džiaugiasi apvalu nekintamumu.
B27a Plut. <i>Max. c. princ. phil. esse diss.</i> 2 777C	
οὐ στάσις οὐδὲ τε δῆρις ἀναίσιμος ἐν μελέεσσιν.	nei nesantaika, nei nederama kova galūnėse.
B29/28 Stob. 1.15.2ab (pp. 144.20145.1) (et al.), Simpl. <i>In Phys.</i> , p. 1124.2, (Ps.?) Hipp. <i>Haer.</i> 7.29.13	
οὐ γὰρ ἀπὸ νότοιο δύο κλάδοι αἴσσονται, οὐ πόδες, οὐ θοὰ γοῦν(α), οὐ μῆδεα γεννήεντα, ἀλλ' ὃ γε πάντοθεν ἴσος <ἐοῖ> καὶ πάμπαν ἀπείρων Σφαῖρος κύκλον στερῆς μονίηι περιηγεί γαίων.	nei iš nugaros dygsta dvi šakos, ⁶ nei pėdos, nei mitrūs keliai, nei gimdantys nariai, bet tai buvo rutulys, ir [yra] tik jis vienas, lygus sau pačiam.
B30 Arist. <i>Metaph.</i> B4 1000b1416 (et al.)	
αὐτὰρ ἐπεὶ μέγα Νεῖκος ἐνὶ μελέεσσιν ἐθρέφθη ἐς τιμάς τ' ἀνόρουσε τελειομένοιο χρόνοιο, ὅς σφιν ἀμοιβαῖος πλατέος παρ' ἐλήλαται ὄρκου ...	bet kai didysis subrendo galūnėse Vaidas ir į garbę iškilo besibaigiant laikui, pasikeitimas, kuris jiems plačios priesaikos apibrėžtas ...
B31 Simpl. <i>In Phys.</i> , p. 1 184.4	
πάντα γὰρ ἐξείης πελεμίζετο γυῖα θεοῖο.	mat visos viena po kitos pradėjo drebėti dievo galūnės.
B32 Ps.Arist. <i>Lin.</i> 972b29	
δύω δέει ἄρθρον.	sąnarys dvejetą suriša.
B33 Plut. <i>Amic. mult.</i> 5 95A	
ὡς δ' ὅτ' ὀπὸς γάλα λευκὸν ἐγόμφωσεν καὶ ἔδησε ...	kaip kad kuomet figmedžio sula pieną sutraukė ir surišo ...
B34 Arist. <i>Meteor.</i> 4.4 382a12	
ἄλφιτον ὕδατι κολλήσας ...	miežius vandeniui suklijavęs ...
B35 Simplificius <i>in Cael.</i> 52.8.30; 1617 <i>ex in Phys.</i> 32.13	
αὐτὰρ ἐγὼ παλίνορσος ἐλεύσομαι ἐς πόρον ὕμων, τὸν πρότερον κατέλεξα, λόγου λόγον ἐξοχετεύων, κείνον· ἐπεὶ Νεῖκος μὲν ἐνέρτατον ἴκετο βένθος δίνης, ἐν δὲ μέσηι Φιλότης στροφάλιγγι γέννηται, ἐν τῇι δὴ τάδε πάντα συνέρχεται ἐν μόνον εἶναι, οὐκ ἄφαρ, ἀλλὰ θελημὰ συνιστάμεν' ἄλλοθεν ἄλλα. τῶν δὲ τε μισγομένων χεῖτ' ἔθνεα μυρία θνητῶν (?)· πολλὰ δ' ἄμεικτ' ἔστηκε κεραιομένοισιν ἐναλλάξ, ὅσσ' ἔτι Νεῖκος ἔρκε μετάρσιον· οὐ γὰρ ἀμεμφέως τῶν πᾶν ἐξέστηκεν ἐπ' ἔσχατα τέρματα κύκλου, ἀλλὰ τὰ μὲν τ' ἐνέμιμε μελέων τὰ δὲ τ' ἐξεβεβήκει. ὅσσον δ' αἰὲν ὑπεκπροθέοι, τόσον αἰὲν ἐπήμει ἠπίοφρων Φιλότητος ἀμεμφέος ἄμβροτος ὀρμή· αἶψα δὲ θνήτ' ἐφύοντο, τὰ πρὶν μάθον ἀθάνατ' εἶναι, ζωρὰ τε τὰ πρὶν ἄκριτα διαλλάξαντα κελεύθους. τῶν δὲ τε μισγομένων χεῖτ' ἔθνεα μυρία θνητῶν, παντοίαις ἰδέησιν ἀρηρότα, θαῦμα ἰδέσθαι.	bet grįšiu į anksčiau pradėtos dėstyti giesmės kelią, nuo ištarmės vesdamas vienos prie kitos: kuomet Vaidas pasiekė gilumą sukurio žemiausią, o verpeto viduryje atsiduria Meilė, joje dalykai visi susijungia būti į vienį, ne staiga, bet noriai iš skirtingų vietų susirenkantys draugėn. Ir jiems besimaišant pasipylė gausybė mirtingų būtybių: bet daugelis, kuriuos iš viršaus laikė dar Vaidas, besikeisdami su tais, kurie susimaišė, išliko nesusimaišę: mat Vaidas nevisiškai išsisklaidė į tolimiausias rato ribas, dalis jo pasiliko rėmuose, o kita dalis iš jų ištrūko. O kiek jis nuolatos spruko į priekį, tiek pastoviai įkandin sekė švelnus tobulos dieviškos Meilės šaltinis: ir tučtuojau anksčiau pratę būti nemirtingi tapo mirtingi, grynai anksčiau buvę dėl pasikeitusio būdo tapo maišytai. Ir jiems besimaišant pasipylė būtybių mirtingų gausybė, visokiausius pavidalus įgijusių, nuostabu pažiūrėtų.
B36 Stob. 1.10.11	
τῶν δὲ συνερχομένων ἐξ ἔσχατον ἴστατο Νεῖκος.	tolyn nuo susieinančių draugėn traukėsi Vaidas.
B37 Arist. <i>GC</i> 2.6 333b12	
αὖξει δὲ χθῶν μὲν σφέτερον δέμας, αἰθέρα δ' αἰθήρ.	augina žemė savą masę, o oras – orą.
B38 Clem. Alex. <i>Strom.</i> 5.48.3	
εἰ δ' ἄγε τοι λέξω πρῶθ' † ἥλιον ἀρχὴν †, ἐξ ὧν δὴλ' ἐγένοντο τὰ νῦν ἐσορῶμεν ἅπαντα, γαῖα τε καὶ πόντος πολυκύμων ἠδ' ὑγρὸς ἀήρ Τιτάν ἠδ' αἰθήρ σφίγγων περὶ κύκλον ἅπαντα.	ei, nagi, papasakosiu tau pirmiausia, iš kur atsirado saulė ir visi kiti mums matomi dalykai, žemė ir banguota jūra, drėgnas oras, ir Titanas oras, laikantis tvirtai visa apjuosęs.
B39 Arist. <i>Cael.</i> 2. 13 294a2528 (et al.)	
εἴπερ ἀπείρονα γῆς τε βάθη καὶ δαυιλὸς αἰθήρ, ὡς διὰ πολλῶν δὴ γλώσσας ἐλθόντα ματαίως ἐκκέχεται στομάτων ὀλίγον τοῦ παντὸς ἰδόντων ...	jei beribės yra žemės gelmės ir platus oras, kaip liežuviais per burnas daugelio, mažą visumos dalį tepamačiusių, tuščiai išsiliejo...

⁶ prk. rankos.

B40 Plut. <i>Fac. orb. lun.</i> 2 920C	
Ἥλιος ὄξυβελῆς ἢ δ' ἰλάειρα Σελήνη.	aštristrėlė saulė ir švelniai blizgantis mėnulis.
B41 <i>Etym. Mag.</i> 426.54427.1 (et al.)	
ἀλλ' ὁ μὲν ἀλισθεῖς μέγαν οὐρανὸν ἀμφιπολεῖ.	bet (saulė) surinkta didelį dangų apskrieja.
B42 Plut. <i>Fac. orb. lun.</i> 16 929C	
ἀπεστέγασεν δὲ οἱ αὐγὰς, ἔστ' ἂν ἴη καθύπερθεν, ἀπεσκνίφωσε δὲ γαίης τόσσον ὅσον τ' εὖρος γλαυκώπιδος ἔπλετο μήνης.	ji išskleidė spindulius iš viršaus, ir ant žemės numetė šešėlį tokio dydžio, kokio pločio spindintis buvo mėnulis.
B43 Plut. <i>Fac. orb. lun.</i> 16 929DE	
ὡς αὐγὴ τύπασα σεληναίης κύκλον εὐρύν ...	kaip spindulys, smogęs į platų mėnulio apskritimą ...
B44 Plut. <i>Pyth. orac.</i> 12 400B	
ἀνταυγεῖ πρὸς Ὀλυμπον ἀταρβήτοισι προσώποις.	bebaimiu veidu atspindi šviesą į Olimpą.
B45 Ach. <i>Tat. Introd. Arat.</i> 16	
κυκλοτερὲς περὶ γαῖαν ἐλίσσεται ἀλλότριον φῶς.	aplink žemę sukasi svetimos šviesos apskritimas.
B46 Plut. <i>Fac. orb. lun.</i> 9 925B	
ἄρματος ὡς πέρι χνοίη ἐλίσσεται ἢ τε παρ' ἄκρην ... (?)	kaip vežimo stebulė sukasi aplink viršūnę ji ... (?)
B47 Coll. locut. util. s. v. ἀγῆς = <i>Anecd. Gr.</i> 1.337. 15 Bekker	
ἀθρεῖ μὲν γὰρ ἄνακτος ἐναντίον ἀγέα κύκλον.	mat stebi ryškų, priešais esančio, šeimininko apskritimą.
B48 Plut. <i>Quaest. Plat.</i> 8.3 1006F	
νύκτα δὲ γαῖα τίθησιν ὑφισταμένη φαέεσσι	o žemė, palindusi po spinduliais, sukelia naktį
B49 Plut. <i>Quaest. conv.</i> 720E	
νυκτὸς ἐρημαίης ἀλαώπιδος ...	vienišos, aklos nakties...
B50 Tzetzes <i>All. II.</i> 15.86	
Ἴρις δ' ἐκ πελάγους ἄνεμον φέρει ἢ μέγαν ὄμβρον.	Ksenofanas apie Iridę kalbėjo o Iridė iš jūros atgena vėją ar didelį lietų.
B51 Hdn. <i>Schem. Hom.</i> 13 (et al.)	
καρπαλίμως δ' ἀνόπαιον ...	staigiai aukštyn ...
B52 Prod. <i>In Tim.</i> 3 ad 31b (vol. 2, p. 8.28 Diehl)	
πολλὰ δ' ἔνερθ(ε) οὐδεος πυρὰ καίεται.	ir daug liepsnų dega po žemės paviršiumi.
B53 Arist. <i>GC</i> 2.6 334a3	
οὕτω γὰρ συνέκυρσε θεὸν τοτέ, πολλάκι δ' ἄλλως.	mat šitaip pasitaikė bėgantis kartais, dažnai ir kitaip.
B54 Arist. <i>GC</i> 2.6 334a45	
αιθῆρ <δ' αὖ> μακρῆσι κατὰ χθόνα δύετο ρίζαις.	(oras) ilgomis šaknimis nusileido ant žemės.
B55 Arist. <i>Meteor.</i> 2.3 357a25	
γῆς ἰδρῶτα θάλασσαν.	žemė, jūros prakaitas.
B56 Heph. <i>Ench.</i> 1, p. 2.13	
ἄλς ἐπάγη ριπήσιν ἐωσμένος ἡέλιος.	druska, saulės spindulių suslėgta, sulipo.
B57 Simpl. <i>In Cael.</i> , p. 586.12 (v. 1) et 587.12 (v. 23) (et al.)	
ἦι πολλὰ μὲν κόρσαι ἀναύχενες ἐβλάστησαν, γυμνοὶ δ' ἐπλάζοντο βραχίονες εὐνίδες ὄμων, ὄμματά τ' οἱ(α) ἐπλανᾶτο πενητεύοντα μετώπων.	čia daug galvų beakalių atsirado, plikos be pečių klaidžiojo rankos, ir stokojančios tarpuakio akys klajojo.
B58 Simpl. <i>In Cael.</i> , p. 587. 1819	
<γυῖα> ἀπὸ τῆς τοῦ Νείκους διακρίσεως ὄντα <ἐπλανᾶτο> τῆς πρὸς ἄλληλα μίξεως ἐφιέμενα'.	galūnės, Vaido atskirtos, klajojo siekdamos sąjungos.
B59 Simpl. <i>In Phys.</i> , p. 327.29, Simpl. <i>In Cael.</i> , p. 587.2023 (et al.)	
αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ μείζον ἐμίσητο δαίμονι δαίμων, ταῦτά τε συμπίπτεσκον, ὅπῃ συνέκυρσεν ἕκαστα, ἄλλα τε πρὸς τοῖς πολλὰ διηνεκῆ ἐξεγέροντο.	bet <i>daimonas</i> su daimonu kuomet vis labiau tarpusavyje maišėsi, jie, kaip pakliūva, susidūrinėjo vienas su kitu, o be jų nuolatos atsirasdavo daugelis kitų.
B60 Plut. <i>Adv. Col.</i> 28 1123B	
... εἰλίποδ' ἀκριτόχειρα kerėpliuojantys su nesuskaičiuojamomis rankomis ...

B61 Simpl. <i>In Phys.</i> , pp. 371.33372.9; <i>Ael. Nat. anim.</i> 16.29 (et al.) πολλά μὲν ἀμφιπρόσωπα καὶ ἀμφίστερνα φύεσθαι βουγενῆ ἀνδρόπρωρα, τὰ δ' ἔμπαλιν ἐξανατέλλειν ἀνδροφυῆ βούκρανα, μειγμένα τῆι μὲν ἀπ' ἀνδρῶν τῆι δὲ γυναικοφυῆ σκieroῖς ἡσκημένα γυίοις.	daug būtybių su veidais ir krūtinėmis iš abiejų pusių atsirado, jaučiai su žmogiškais veidais ir, priešingai, pasirodė žmonės, turintys jaučių veidus, tie, kurių vyriškos ir moteriškos prigimty susimaišė, turėjo tamsius kūnus.
B62 Simpl. <i>In Phys.</i> , pp. 381.31382.3 (et al.) νῦν δ' ἄγ', ὅπως ἀνδρῶν τε πολυκλαύτων τε γυναικῶν ἐννουχίους ὄρηκας ἀνήγαγε κρινόμενον πῦρ, τῶνδε κλύ' οὐ γὰρ μῦθος ἀπόσκοπος οὐδ' ἀδαίμων. οὐλοφυεῖς μὲν πρῶτα τύποι χθονὸς ἐξανέτελλον, ἀμφοτέρων ὕδατός τε καὶ εἶδος αἴσαν ἔχοντες· τοὺς μὲν πῦρ ἀνέπεμπε θέλον πρὸς ὁμοῖον ἰκέσθαι, οὔτε τί πω μελέων ἐρατὸν δέμας ἐμφαίνοντας οὔτ' ἐνοπῆν οἶόν τ' ἐπιχώριον ἀνδράσι γυῖον.	o dabar išgirska, kaip naktį atsiskirdama ugnis pažėrė apgailėtinių vyrų ir moterų atžalų: mat pasakojimas nei nesusijęs, nei nemokytas. Pirmiausia gryni pavidalai išdygo iš žemės, tiek vandens, tiek ugnies dalį turintys: ugnis linkusius prie savųjų siuntė į priekį, dar neapreiškiančius nei galūnių mielo pavidalo, nei balso, nei kalbos, būdingų žmonėms.
B63 Arist. <i>GA</i> 1.18 722b1213 et 4.1 764b3 ἀλλὰ διέσπασται μελέων φύσις· ἡ μὲν ἐν ἀνδρὸς ...	bet galūnių esmė atskirta: dalis vyro [kūne] ...
B64 Plut. <i>Quaest nat.</i> 21 917C τῶι δ' ἐπὶ καὶ πόθος εἶσι δι' ὄμιος ἀμμυμνήσκων (?).	ir jam troškimas, primindamas per akis
B65 Arist. <i>GA</i> 1.18 723a2426 ἐν δ' ἐχῆθη καθαροῖσι· τὰ μὲν τελέθουσι γυναῖκες ψύχεος ἀντιάσαντα	jie buvo išlieti grynose vietose: dalis tapo moterimis šaltį sutikę
B66 Schol. in Eur. 18 (vol. 1, p. 249.24 Schwartz) σχιστοὺς λειμῶνας ... Ἀφροδίτης.	padalytas Afroditės pievas
B67 Gal. <i>In Hipp. Epid.</i> 6.2.46, pp. 119.17120.2 ἐν γὰρ θερμότεροι τοκάς ἄρρενος ἔπλετο γαστήρ(?)· καὶ μέλανες διὰ τοῦτο καὶ ἀδρομελέστεροι ἀνδρες καὶ λαχνήεντες μᾶλλον.	mat iš šiltesnės [iščių] dalies atsirado vyras dėl to vyrai ir tamsūs, ir tvirtesni, ir plaukuotesni.
B68 Arist. <i>GA</i> 4.8 777a10 μηνὸς ἐν ὀγδοάτου δεκάτη πύον ἔπλετο λευκόν.	aštunto mėnesio dešimtą dieną tapo baltais pūliais.
B69 Prod. <i>In Remp.</i> 2.34.26 δίγονοι.	dukart gimę
B70 Ruf. <i>Ephes. Part. corp.</i> 229 ἀμνίον.	avikailis ⁷
B71 Simpl. <i>In Cael.</i> , p. 530.14 εἰ δὲ τί σοι περὶ τῶνδε λιπόξυλος ἔπλετο πίστις, πῶς ὕδατος γαίης τε καὶ αἰθέρος ἡελίου τε κίρναμένων εἶδη τε γενοῖατο χροῖά τε θνητῶν τόσσ', ὅσα νῦν γεγάσι συναρμοσθέντ' Ἀφροδίτη ...	bet jei dėl šių dalykų tau trūko pasitikėjimo, kaip iš vandens, žemės, oro ir saulės maišymosi kilo pavidalai ir spalvos mirtingų dalykų, tokie, kokie dabar atsirado sujungti Afroditės ...
B72 Athen. <i>Deipn.</i> 8.10 334B πῶς καὶ δένδρεα μακρὰ καὶ εἰνάλοι καμασῆνες ...	kaip aukšti medžiai ir žuvis jūroje ...
B73 Simpl. <i>In Cael.</i> , p. 530.67 ὥς δὲ τότε χθόνα Κύπρις, ἐπεὶ τ' ἐδίηεν ἐν ὄμβρωι, εἶδεα ποιπνύουσα θεῶι πυρὶ δῶκε κρατῦναι ...	ir kaip tuomet, kai Kipridė žemę sudrėkino vandeniui, skubiai triūsdoma atidavė ugniai pavidalus sutvirtinti ...
B74 Plut. <i>Quaest. conv.</i> 5.10.4 685F φῦλον ἄμουσον ἄγουσα πολυσπερέων καμασῆνων.	vedanti gentį nebylią vaisingų žuvų.
B75 Simpl. <i>In Cael.</i> , p. 530.9 (v. 12) et <i>In Phys.</i> , p. 331.9 (v. 2) τῶν δ' ὅσ' ἔσω μὲν πυκνά, τὰ δ' ἔκτοθι μανὰ πέπηγε, Κύπριδος ἐν παλάμησι πλάδης τοιῆσδε τυχόντα ...	bet iš tų, kurie vidujai tankūs, o išorėje reti, Kipridės rankose gavę tokį gležnumą ...
B76 Plutarch <i>quaest. conv.</i> 618b τοῦτο μὲν ἐν κόγχαισι θαλασσονόμων βαρυνώτοις, ναὶ μὴν κηρύκων τε λιθορρίνων χελύων τε· ἐνθ' ὄψει χθόνα χρωτὸς ὑπέρτατα ναιετάουσαν.	sunkianugarėse midijose, gyvenančiose jūroje, ir plokščiuose ⁸ , ir tvirtakiaučiuose vėžliuose pastebėsi, kad žemė gyvena pačiame mėsos paviršiuje.
B77–78 Plut. <i>Quaest. conv.</i> 3.2.2 649C; Theophr. <i>CP</i> 1.13.2 <δένδρεα δ'> ἐμπεδόφυλλα καὶ ἐμπεδόκαρπα τέθληεν καρπῶν ἀφθονήησι κατ' ἡέρα πάντ' ἐνιαυτόν.	[o medžiai], visuomet žali ir visuomet vaisingi, išdygo, dėl oro kasmet gausūs vaisių.

⁷ membrana aplink vaisių.

⁸ *Nom. sg.* plokštys, žuvis.

B79 Theophr. <i>CP</i> 1.7.1 (et al.) οὕτω δ' ὠϊοτοκεῖ μακρὰ δένδρεα πρῶτον ἐλαίας ...	tad aukšti medžiai pirmiausia deda alyvuogių kiaušinėlius
B80 Theophr. <i>CP</i> 1.7.1 (et al.) οὐνεκεν ὀψίγονοι τε σίδαι καὶ ὑπέρφλοια μῆλα	štai kodėl granatai vėlyvi, o obuoliai ypatingai sultingi.
B81 Plut. <i>Quaest. nat.</i> 2 912C οἶνος ἀπὸ φλοιοῦ πέλεται σαπὲν ἐν ζύλῳ ὕδωρ.	vanduo iš žievės, raugintas medyje, tampa vynu.
B82 Arist. <i>Meteor.</i> 4.9 387b46 ταῦτὰ τρίχες καὶ φύλλα καὶ οἰωνῶν πτερὰ πυκνά καὶ λεπίδες γίνονται ἐπὶ στιβαροῖσι μέλεσσιν.	tokie patys yra plaukai ir lapai, ir tankios paukščių plunksnos, ir žvynai atsiranda ant stiprių galūnių.
B83 Plut. <i>Fort.</i> 3 98D αὐτὰρ ἐχίνοις ὄξυβελεῖς χαῖται νότοις ἐπιπεφρίκασι.	... bet ežiams ant nugarų šiaušiasi smailagaliai plaukai
B84 Arist. <i>Sens.</i> 2 437b26438a3 ὡς δ' ὅτε τις πρόοδον νοέων ὀπλίισατο λύχρον χειμερίην διὰ νύκτα, πυρὸς σέλας αἰθομένοιο, ἄψας παντοίων ἀνέμων λαμπτήρας ἀμοργούς, οἳ τ' ἀνέμων μὲν πνεῦμα διασκιδνάσιν ἀέντων, φῶς δ' ἔξω διαθρῶσκον, ὅσον ταναώτερον ἦεν, λάμπεσκεν κατὰ βηλὸν ἀτειρέσιν ἀκτίνεσσιν· ὡς δὲ τότ' ἐν μήνιξι ἐεργμένον ὠγύγιον πῦρ λεπτῆσιν <τ> ὀθόνησι λοχάζετο κύκλοπα κούρην, <αῖ> χοάνησι δίαντα τετρήατο θεσπεσίησιν· αἱ δ' ὕδατος μὲν βένθος ἀπέστεγον ἀμφιναέντος, πῦρ δ' ἔξω δῖεσκον, ὅσον ταναώτερον ἦεν.	kaip kuomet koks keliauti ketinantis vyras pasiruošia šviesą, atšiaurią naktį degindamas ugnies liepsną, prieš visokius vėjus sutvirtinęs drobiniais apdangalais, kurie išsklaido pučiančius vėjo gūsius, šviesa, kuri labiau išsisklaidžiusi buvo, veržiasi išorėn ir nepalaužiamais spinduliais šviečia per slenkstį: taip pat ir apskritoje lėliukėje slypėjo pirminė ugnis, susupta membranose ir gležnuose audiniuose. Šie saugojo ją nuo gilaus vandens, o ugnis, kuri labiau išsisklaidžiusi buvo, veržėsi išorėn.
B85 Simpl. <i>In Phys.</i> , p. 331.7 ἢ δὲ φλοῦξ ἰλαίρα μινυθαδῆς τύχε γαίης	švelni liepsna susidūrė su žemės grumsteliu.
B86 Simpl. <i>In Cael.</i> , p. 529.23 ἐξ ὧν ὄμματ' ἔπηξεν ἀτειρέα δὴ Ἀφροδίτη.	iš šių Afroditė sukūrė nepavargstančias akis.
B87 Simpl. <i>In Cael.</i> , p. 529.25 γόμεφοις ἀσκήσασα καταστόργοις Ἀφροδίτη.	meilės kniedėmis sutvirtinusi Afroditė.
B88 Arist. <i>Poet.</i> 21 1458a5 (et al.) μία γίγνεται ἀμοτέρων ὄψ.	vienas atsiranda iš abiejų (akių) regėjimas
B89 Plut. <i>Quaest. nat.</i> 19 916D (γνούς, ὅτι) πάντων εἰσὶν ἀπορροαί, ὅσ' ἐγένοντο ...	(žinodamas, kad) kad iš visų atsiradusių dalykų teka šaltiniai ...
B90 Plut. <i>Quaest. conv.</i> 5.8.2 683E (et al.) ὡς γλυκὸν μὲν γλυκὸν μάρπτε, πικρὸν δ' ἐπὶ πικρὸν ὄρουσεν, ὄξυ δ' ἐπ' ὄξυ ἔβη, δαερὸν δ' ἐποχεῖτο δαηρῶδι.	taigi saldus čiupo saldu, o kartus pas kartų skubėjo, aštrus glaudėsi prie aštraus, o karštas poravosi su karštu.
B91 Alex. (?) <i>Quaest.</i> 2.23, p. 72.26 ὕδωρ οἴνωι ... μᾶλλον ἐνάρθμιον, αὐτὰρ ἐλαίωι οὐκ ἐθέλει.	(vanduo) su vynu ... labiau maišosi, bet su alyvuogių aliejumi nepageidauja.
B92 Arist. <i>GA</i> 2.8 747a34b3 τῶι καττιτέρωι μειχθέντα τὸν χαλκόν	vari, maišytą su alavu
B93 Plut. <i>Def. orac.</i> 41 433B βύσσωι δὲ ἴγλαυκῆς κρόκουτ' καταμίσγεται ἀκτῆς	o su linu maišosi ryškaus šafrano spindesys (?)
B94 Plut. <i>Quaest. nat.</i> 39 <i>et niger in fundo fluvii color exstat ab umbra, atque cavernosis itidem spectatur in antris.</i>	ir juoda spalva upės gelmėje atsiranda iš šešėlio, taip pat pastebima ir tuščiavidurėse uolose.
B95 Simpl. <i>In Cael.</i> , p. 529.2627 Κύπριδος, (φησίν,) ἐν παλάμησιν ὅτε ζῦμ πρῶτ' ἐφύοντο.	kuomet Kipridės delnuose pirmiausia kartu suaugo.
B96 Simpl. <i>In Phys.</i> , p. 300.2124 (et al.) ἢ δὲ χθὼν ἐπίηρος ἐν εὐστέρνοις χοάνοισι τῶ δύο τῶν ὀκτῶ μερέων λάχε Νήστιδος αἴγλης, τέσσαρα δ' Ἡφαίστιοι· τὰ δ' ὅστέα λευκὰ γένοντο Ἀρμονίης κόλλησιν ἀρηρότα θεσπεσίηθεν.	o miela žemė plačiose daubose iš aštuonių dalių įgijo dvi Nestidės spindesio ir keturias Hefaisto: šie tapo kaulais baltais, žavingai sujungtais Harmonijos klijų.
B97 Arist. <i>PA</i> 1.1 640a1922 ῥάχιν	stuburas

B98 Simpl. <i>In Phys.</i> , p. 32.610	
ἡ δὲ χθὼν τούτοισιν ἴση συνέκυρσε μάλιστα, Ἥφαιστῶι τ' ὄμβρωι τε καὶ αἰθέρι παμφανόωντι, Κύπριδος ὀρμισθεῖσα τελείοις ἐν λιμένεσσιν, εἶτ' ὀλίγον μείζων εἶτε πλεόνεσσιν (?) ἐλάσσων· ἐκ τῶν αἱμά τε γέντο καὶ ἄλλης εἶδεα σαρκός.	o žemė, įsitvirtinusi tobuluose Kipridės uostuose, su šiais suėjo beveik lygiomis dalimis, su Hefaištu ir lietumi, ir ryškiai tviskančiu oru ar kiek daugiau, ar kiek mažiau su daugiau ar mažiau: iš šių atsirado kraujas ir įvairių rūšių mėsa.
B99 Arist. <i>An.</i> 1.2 404b1315 (et al.)	
κώδων. σάρκινος ὄζος	varpelis, mėsos atauga ⁹
B100 Arist. <i>Resp.</i> 7 473b9474a6	
ὧδε δ' ἀναπνεῖ πάντα καὶ ἐκπνεῖ πᾶσι λίφαιμοι σαρκῶν σύριγγες πύματον κατὰ σῶμα τέτανται, καὶ σφιν ἐπὶ στομίοις πυκιναῖς τέτρηνται ἄλοξιν ῥινῶν ἔσχατα τέρθρα διαμπερές, ὥστε φόνον μὲν κεύθειν, αἰθέρι δ' εὐπορίην διόδοισι τετμηῆσθαι. ἔνθεν ἔπειθ' ὅποταν μὲν ἀπαῖξι τέρην αἶμα, αἰθῆρ παφλάζων καταῖσεται οἴδματι μάργωι, εὔτε δ' ἀναθρώισκη, πάλιν ἐκπνέει, ὥσπερ ὅταν παῖς κλεψύδρῃ παίζουσα διειπετέος χαλκοῖο – εὔτε μὲν αὐλοῦ πορθμὸν ἐπ' εὐειδεῖ χειρὶ θεῖσα εἰς ὕδατος βάπτισι τέρην δέμας ἀργυφέοιο, οὐδεὶς ἄγγοσδ' ὄμβρος ἐσέρχεται, ἀλλὰ μιν εἶργει ἀέρος ὄγκος ἔσωθε πεσῶν ἐπὶ τρήματα πυκνά, εἰσόκ' ἀποστεγάσῃ πυκινὸν ῥόον· αὐτὰρ ἔπειτα πνεύματος ἐλλείποντος ἐσέρχεται αἴσιμον ὕδωρ. ὥς δ' αὐτως, ὅθ' ὕδωρ μὲν ἔχη κατὰ βένθεα χαλκοῦ πορθμοῦ χωσθέντος βροτέωι χροῖ ἡδὲ πόροιο, – αἰθῆρ δ' ἐκτὸς ἔσω λελημένος ὄμβρον ἐρύκει, ἀμφὶ πύλας ἡθμοῖο δυσηχέος ἄκρα κρατύνων, εἰσόκε χειρὶ μεθῆι, τότε δ' αὖ πάλιν, ἔμπαλιν ἢ πρὶν, πνεύματος ἐμπίπτοντος ὑπεκθέει αἴσιμον ὕδωρ. ὥς δ' αὐτως τέρην αἶμα κλαδασόμενον διὰ γυῖων ὀπότε μὲν παλινόρσον ἀπαῖξιε μυχόνδε, αἰθέρος εὐθὺς ῥεῦμα κατέρχεται οἴδματι θῶον, εὔτε δ' ἀναθρώισκη, πάλιν ἐκπνέει ἴσον ὀπίσσω.	šitaip įkvepia visa ir iškvepia: visuose bekraujai mėsų vamzdeliai išsidriekę po kūno paviršių, ir jų žiotyse odos paviršius yra sudurstytas tankiomis skylutėmis, kad kraujas būtų sulaikomas, o šiais koridoriais orui pratekėti būtų prakirstas lengvas kelias. Tuomet, kai tik nuo paviršiaus skuba švelnus kraujas, siautulingas oras pašėlusiu pliūpsniu neria žemyn, o kai kraujas pakyla, oras vėl iškvepia, kaip kad kuomet mergaitė, žaidžianti spindinčios bronzos vandens laikrodžiui ¹⁰ , dailia ranka užspaudžia vamzdelio angą ir panardina jį į vienalytę spindinčio vandens masę, joks skystis dar nepatenka į indą, bet oro masė, slegianti jį iš vidaus prie tankių skylučių, sulaiko vandenį, iki kol jį atleidžia suslėgtą srovę: ir tuomet, orui ištekėjus, patenka atitinkamas kiekis vandens. Panašiai, kai vandenį jį sulaiko bronzinio indo tuštumoje, o kaklelio anga yra užspausta žmogaus rankos, išorėje esantis oras, verždamasis vidun, sulaiko vandenį, tvirtai suturėdamas jį iš abiejų šaižiai skambančio kiaurasamčio užtvaros pusių, iki kol mergaitė atleidžia ranką, tuomet vyksta atgalinis procesas. Priešingai nei anksčiau, orui veržiantis vidun, išteka atitinkamas kiekis vandens. Panašiai ir kuomet švelnus kraujas, plūstantis per kūną, skuba atgal į vidų, iškart šėlstančiu pliūpsniu įsiveržia oro srovė, o kai kraujas šokteli, lygiai tiek pat oro vėl iškvepiama atgal.
B101 Plut. <i>Curios.</i> 11 520F et <i>Quaest. nat.</i> 23 917E (v. 1); Ps.Alex. <i>Probl.</i> 4. 102, p. 22.7 (v. 2)	
κέρματα θηρεῖων μελέων μυκτῆρσιν ἐρευνῶν, <ζῶονθ'> ὅσσ' (?) ἀπέλειπε ποδῶν ἀπαλῆι περι ποίηι ...	šnervėmis sekdamas žvėrių kūnų liekanas, kurias švelnios <gyvūnų> letenos paliko žolėje ...
B102 Theophr. <i>Sens.</i> 22	
ὧδε μὲν οὖν ννοιῆς τε λελόγχασι πάντα καὶ ὀσμῶν.	šitaip visiems yra paskirtas kvėpavimas ir uoslė.
B103 Simpl. <i>In Phys.</i> , p. 331.12	
τῆιδε μὲν οὖν ἰότητι Τύχης πεφρόνηκεν ἅπαντα.	tad čia juk valia atsitiktinumo visa mąsto.
B104 Simpl. <i>In Phys.</i> , p. 331.14	
καὶ καθ' ὅσον μὲν ἀραιότατα ξυνέκυρσε πεσόντα ...	ir kaip liauniausi kartu sukrito ...
B105 Porph. in Stob. 1.49.53	
αἵματος ἐν πελάγεσσι τεθραμμένη ἀντιθορόντος, τῆι τε νόημα μάλιστα κικλήσκειται ἀνθρώποισιν· αἶμα γὰρ ἀνθρώποις περικάρδιόν ἐστι νόημα.	(širdis), maitinama pirmyn ir atgal tekančio kraujo jūrose, ten labiausiai sutelkta tai, ką žmonės vadina mąstymu, mat aplink širdį tekančiame kraujyje yra žmogaus mąstymas.
B106 Arist. <i>Metaph.</i> Γ5 1009b1819 (et al.)	
πρὸς παρεὸν γὰρ μητις ἀέξεται ἀνθρώποισιν.	Žmogaus išmintis auga pagal tai, kas yra priešais.
B107 Theophr. <i>Sens.</i> 10	
ἐκ τούτων <γὰρ> πάντα πεπήγασιν ἀρμοσθέντα καὶ τούτοις φρονέουσι καὶ ἡδοντ' ἡδ' ἀνιῶνται.	iš šių yra sujungti ir sudaryti visi dalykai, ir jais jie [žmonės] mąsto ir jaučia malonumą ir skausmą.

⁹ apie ausį.¹⁰ klepsidra.

<p>B108 Arist. <i>Metaph.</i> Γ5 1009b2021 (et al.) ὄσσον <γ'> ἄλλοιοι μετέφυν, τόσον ἄρ σφισιν αἰεὶ καὶ τὸ φρονεῖν ἄλλοια παρίσταται ...</p>	<p>tiek, kiek tapo kitokie, tiek visuomet pasikeičia ir jų mąstymas ...</p>
<p>B109 Arist. <i>An.</i> 1.2 404b1315 (et al.) γαῖη μὲν γὰρ γαῖαν ὀπώπαμεν, ὕδατι δ' ὕδωρ, αἰθέρι δ' αἰθέρα δῖον, ἀτὰρ πυρὶ πῦρ αἰδηλον, στοργὴν δὲ στοργῆι, νεῖκος δὲ τε νεῖκεϊ λυγροῖι.</p>	<p>žeme mat žemę pažįstame, vandeniui vandenį, oru orą dievišką, taip pat ir ugnimi ugnį naikinančią, meilę meile, o vaidą vaidu pražūtingu.</p>
<p>B110 (Ps.?) Hipp. <i>Haer.</i> 7.29.26 (et al.) εἰ γὰρ κέν σφ' ἀδινῆσιν ὑπὸ πραπίδεςσιν ἐρείσας εὐμενέως καθαρῆσιν ἐποπτεύσης μελέτησιν, ταῦτά τέ σοι μάλα πάντα δι' αἰῶνος παρέσσονται, ἄλλα τε πόλλ' ἀπὸ τῶνδ' ἐκτίσειαι· αὐτὰ γὰρ αὖξαι ταῦτ' εἰς ἦθος ἕκαστον, ὅπη φύσις ἐστὶν ἕκασται. εἰ δὲ σύ γ' ἄλλοίων ἐπορέξῃσαι, οἷα κατ' ἄνδρας μυρία δειλὰ πέλονται ἅ τ' ἀμβλύνοσσι μερίμνας, ἦ σ' ἄφαρ ἐκλείψουσι περιπλομένοιο χρόνοιο σφῶν αὐτῶν ποθέοντα φίλην ἐπὶ γένναν ἰκέσθαι· πάντα γὰρ ἴσθι φρόνησιν ἔχειν καὶ νόματος αἴσαν.</p>	<p>mat jei stumsi juos po tankiomis mintimis ir palankiai nusiteikęs bei su tyru ketinimu stebėsi, visi šie dalykai, be abejonės, liks su tavimi per gyvenimą, ir be jų įgysi dar daug kitų: mat jie patys augs pagal tai, kas yra šalia, kiekvienas pagal savo būdą. bet jeigu tu sieksi dalykų kitokių, tūkstančiai kurių bukina pasigailėtinų vyrų mąstymą, jie kaipmat paliks tave besisukant laikui, trokštantys sau panašių pagal kilmę draugiją pasiekti: mat žinok, kad visi dalykai turi išminties ir mąstymo dalį.</p>
<p>B111 Diog. Laert. 8.59 (et al.) φάρμακα δ' ὅσσα γεγᾶσι κακῶν καὶ γήραος ἄλκαρ πεύση, ἐπεὶ μούνωι σοὶ ἐγὼ κρανέω τάδε πάντα. παύσεις δ' ἀκαμάτων ἀνέμων μένος οἷ τ' ἐπὶ γαῖαν ὀρνύμενοι πνοιαῖσι καταφθινύθουσιν ἀρούρας· καὶ πάλιν, ἦν ἐθέλησθα, παλίντιτα πνεύματ(α) ἐπάξεις· θήσεις δ' ἐξ ὄμβροιο κελαινοῦ καίριον αὐχμόν ἀνθρώποις, θήσεις δὲ καὶ ἐξ αὐχμοῖο θερείου ῥεύματα δενδρεόθρεπτα, τά τ' αἰθέρι ναιήσονται(?), ἄξεις δ' ἐξ Αἰδαο καταφθιμένου μένος ἀνδρός,</p>	<p>išmoksi apie priemones kaip apsaugą nuo ligų ir senatvės, kadangi tik tau vienam aš išpildysiu visus šiuos dalykus. sustabdysi nenuilstančių vėjų galią, kurie siausdami aplink žemę gūsiais naikina laukus: ir vėlgi, jei panorėsi, pusiausvyrą grąžinančius vėjus sukelsi: po juodos audros sukelsi sausrą, žmonėms reikalingą, o taip pat po vasaros sausros sukelsi iš dangaus srūvančias, medžius maitinančias, liūtis, ir išvesi iš Hado mirusio vyro gyvybę.</p>

K

<p>B112 Diog. Laert. 8.54 (v. 12a) + 8.62 (v. 12, 411); Diod. Sic. 13.83.1 (v. 3); Clem. Alex. Strom. 6.30.1 (v. 10, 12)</p> <p>ὦ φίλοι, οἱ μέγα ἄστνυ κατὰ ξανθοῦ Ἀκράγαντος ναίειτ' ἄν' ἄκρα πόλεος, ἀγαθῶν μελεδήμονες ἔργων, (ξείνων αἰδοῖοι λιμένες, κακότητος ἄπειροι, χαίρειτ'· ἐγὼ δ' ὑμῖν θεὸς ἄμβροτος, οὐκέτι θνητὸς πωλεῦμαι μετὰ πᾶσι τετιμένος, ὥσπερ ἔοικα, ταινίαις τε περίστεπτος στέφεσιν τε θαλείοις. τοῖσιν ἴμ' ἄν' ἴκωμαι ἐς ἄστεα τηλεθάοντα, ἀνδράσιν ἠδὲ γυναιξί, σεβίζομαι· οἱ δ' ἄμ' ἔπονται μυρίοι ἐξερέοντες, ὅπῃ πρὸς κέρδος ἀταρπός, οἱ μὲν μαντοσυνέων κεχρημένοι, οἱ δ' ἐπὶ νούσων παντοίων ἐτύθοντο κλυεῖν εὐηκέα βάζιν, δηρὸν δὴ χαλεπήσι πεπαρμένοι <ἀμφ' ὀδύνησιν>.</p>	<p>Mielieji, gyvenantys didžiame mieste prie auksinio Akraganto,¹¹ ant akropolio šlaitų, uolūs geradariai, svetimšaliams pagarbūs uostai, nepažinę blogybės, džiaukitės:¹² aš jums dievas nemarus, nebe mirtingasis, vaikštau¹³ pagerbtas tarp visų kaip dera, apvainikuotas juostomis ir puošniais vainikais. Kai tik [lydimas?] vyrų ir moterų įžengiu į klestintį miestą, esu šlovinamas: tūkstančiai seka klausdami, kur takas prie pelno, kiti pranašysčių teiraujasi, treči nuo visokių ligų trokšta išgirsti¹⁴ gydantį žodį, seniai kamuojami veriančių skausmų.</p>
<p>B113 Sext. Emp. Adv. Math. 1.302</p> <p>ἀλλὰ τί τοῖσδ' ἐπίκειμ' ὥσει μέγα χρῆμά τι πράσσων, εἰ θνητῶν περιέμι πολυφθερέων¹⁵ ἀνθρώπων;</p>	<p>Bet kam taip stengiuosi dėl šių (dalykų?), tarsi kažką svarbaus darydamas, jei pranokstu daug kartų mirstančius žmones?</p>
<p>B114 Clem. Alex. Strom. 5.9.1</p>	
<p>ὦ φίλοι, οἶδα μὲν οὐνεκ' ἀληθείη πάρα μύθοις, οὗς ἐγὼ ἐξερέω· μάλα δ' ἀργαλέη γε τέτυκται ἀνδράσι καὶ δύσζηλος ἐπὶ φρένα πίστιος ὀρμή.</p>	<p>O mielieji, žinau, kad žodžiuose, kuriuos pasakysiu, yra tiesa: tačiau labai skausmingas ir įkyrus vyrų protams būna įtikinimo puolimas.</p>
<p>B115 (Ps.?) Hipp. Haer. 7.29, 1424 (v. 12, 48, 912); Plut. Exil. 17 607C (v. 1, 3, 56, 912, 13); Philop. In An., p. 73.3233 (v. 1314) (et al.)</p>	<p>B115 (Ps.?) Hipp. Haer. 7.29, 1424 (v. 12, 48, 912); Plut. Exil. 17 607C (v. 1, 3, 56, 912, 13); Philop. In An., p. 73.3233 (v. 1314) (et al.)</p>
<p>ἔστιν Ἀνάγκης χρῆμα, θεῶν ψήφισμα παλαιόν, αἰδίων, πλατέεσσι κατεσφρηγισμένον ὄρκοις· εὐτέ τις ἀμπλακίησι φόνωι φίλα γυῖα μίηνῃ,¹⁶ <νεῖκεῖ θ'> ὅς κ(ε) ἐπίορκον ἀμαρτήσας ἐπομόσση, δαίμονες οἶτε μακραίωνος λελάχασι βίοιο, τρὶς μιν μυρίας ὥρας ἀπὸ μακάρων ἀλάλησθαι, φουμένους παντοῖα διὰ χρόνου εἶδεα θνητῶν ἀργαλέας βιότοιο μεταλλάσσοντα κελεύθους. αἰθέριον μὲν γάρ σφε μένος πόντονδε διώκει, πόντος δ' ἐς χθονὸς οὐδας ἀπέπτυσσε, γαῖα δ' ἐς αὐγὰς ἡελίου φαέθοντος, ὁ δ' αἰθέρος ἔμβαλε δίναις· ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου δέχεται, στυγέουσι δὲ πάντες. τῶν καὶ ἐγὼ νῦν εἰμι,¹⁷ φρυγὰς θεόθεν καὶ ἀλήτης, νεῖκεῖ μαινομένοι πίσυνος.</p>	<p>Yra Būtinybės ištarmė, pirmykštis įstatymas dievų, amžinas, sutvirtintas plačiomis priesaikomis: jei kas suklupeš¹⁸ nužudymu savas sutepa galūnes, ir kuris dėl vaido melagingą priesaiką suklydęs prisiekia – <i>daimonai</i>, kuriems ilgaamžis teko gyvenimas – tris dešimtis tūkstančių metų laikų¹⁹ toli nuo laimingųjų tam lemta klajoti, jie išauga per laiką visokiausiais mirtingųjų pavidalais, mainančiais skausmingus gyvenimo kelius. Mat eterio²⁰ jėga jūron jį veja, jūra į dirvos laitą²¹ išspjovė, žemė į spindulius švytinčios saulės, o ši į sukurius eterio sviedė: vienas iš kito priima, bet visi neapkenčia. Vienas jų ir aš dabar esu, nuo dievų išstremtas klajoklis, šėlstančiam Vaidui paklūstantis.</p>

¹¹ Akraganto upė, kurios vardu pavadintas pats miestas, buvo rusvai gelsvos spalvos.

¹² įprastas graikiškas pasisveikinimas, bet čia svarbi ir tiesioginė žodžio reikšmė.

¹³ galimas vertimas ‚kylu ir leidžiuosi‘, bet šiame kontekste nelabai įtikimas.

¹⁴ ἐτύθοντο (aor. gnomicus) klausė /klausia kad išgirstų.

¹⁵ Dviprasmiška. Gali reikšti, kad žmonės gali mirti įvairiomis formomis arba kad pavieniai žmonės miršta daug kartų.

¹⁶ v. I. ἀμπλακίησι φόβωι φίλα γυῖα ἴμιν (taip yra Plutarcho, kuris vienintelis mini šią eilutę, rankraštyje); kita vertus, konjektūra tvirtai paremta kitais Empedoklio kontekstais.

¹⁷ plg. kitą eilutės versiją Hipolito ir Plutarcho citatose.

¹⁸ ἀμπλακίησι: dėl paklydimų ar nusizengimų; pan. ἀμαρτήσας suklydęs ar nusidėjęs.

¹⁹ trys μυρίας ὥρας simbolinis labai ilgo laiko, trijų epochų? įvardinimas.

²⁰ αἰθήρ ir ἀήρ Empedoklis vartoja sinonimiškai, jie atstovauja vieną pradą.

²¹ οὐδας poet. pagrindas.

B116 Plut. <i>Quaest. conv.</i> 9.5 745C	
ὁ δὲ Πλάτων ἄτοπος, ταῖς μὲν αἰδίους καὶ θείας περιφοραῖς ἀντὶ τῶν Μουσῶν τὰς Σειρήνας ἐνιδρύων οὐ πάνυ φιλανθρώπους οὐδὲ χρηστοὺς δαίμονας, τὰς δὲ Μούσας ἢ παραλείπων παντάπασις ἢ τοῖς τῶν Μοιρῶν ὀνόμασι προσαγορεύων καὶ καλῶν θυγατέρας Ἀνάγκης. ἄμουςον γὰρ ἢ Ἀνάγκη, μουσικὸν δ' ἢ Πειθῶ, καὶ Μούσαις ἰφιλοδαμοῦσα πολὺ μᾶλλον οἶμαι τῆς Ἐμπεδοκλέους <Χάριτος> «στυγέει δύσκλητον Ἀνάγκην»·	Tačiau Platonas yra juokingas, amžinuose ir dieviškuose apsisukimuose ²² vietoje Mūzų įkurdindamas Sirenas, ne itin mylinčias žmones ir ne geradares dievybes, o Mūzas išvis praleisdamas arba šaukdamas jas Moirų vardais ir vadindamas Būtinybės dukromis. Juk Būtinybė yra kažkas nemūziško, o Peito mūziška ir kaip Mūzoms [draugiška?] ²³ , manau, daug labiau nei Empedoklio „Charitė“ „neapkenčia sunkiai pakeliamos Lemties“ .
B117 Diog. Laert. 8.77 (et al.)	
ἤδη γὰρ ποτ' ἐγὼ γενόμεν κοῦρός τε κόρη τε θάμνος τ' οἰωνός τε καὶ ἔξαλος ἔλλοπος ἰχθύς.	Juk kadaise aš jau buvau ²⁴ berniukas ir mergaitė, krūmas ir paukštis, ir iš jūros išskylanti bežadė ²⁵ žuvis.
B118 Clem. Alex. <i>Strom.</i> 3.14.2	
Ἡράκλειτος γοῦν κακίζων φαίνεται τὴν γένεσιν, ἐπειδὴν φησὶ «γενόμενοι ζῶειν ἐθέλουσι μόρους τ' ἔχειν» μᾶλλον δὲ ἀναπαύεσθαι, «καὶ παῖδας καταλείπουσι μόρους γενέσθαι». δῆλος δὲ αὐτῷ συμπερόμενος καὶ Ἐμπεδοκλῆς λέγων· «κλαῦσά τε καὶ κώκυσα ἰδὼν ἀσυνήθεα χῶρον». καὶ ἔτι·	Kaip bebūtų, atrodo, jog Herakleitas gimimą laiko blogiu, kuomet tvirtina: „gimusieji geidauja gyventi ir gauti mirties dalias“, ar veikiau ilsėtis, „ir dar vaikus palieka [naujoms] mirties dalioms gimti“. ²⁶ Jam akivaizdžiai pritaria ir Empedoklis, sakydamas: „Verčiau ir klyčiau išvydęs neįprastą žemę“. Ir dar:
B119 Plut. <i>Exil.</i> 17 607C	
ἐξ οἴης τιμῆς τε καὶ ὄσσου μήκεος ὄλβου ...	iš kokios garbės ir palaimos viršūnės ...
B120 Porph. <i>Antr.</i> 8, p. 61.19	
ἠλύθομεν τόδ' ὑπ' ἄντρον ὑπόστεγον ...	atvykome į šią skliautuotą ²⁷ olą ...
B121 Hierocl. <i>In Carm. Aur.</i> 24.23 (et al.)	
..... ἀτερπέα χῶρον, ἔνθα Φόνος τε Κότος τε καὶ ἄλλων ἔθνεα Κηρῶν (αὐχμηραὶ τε νόσοι καὶ σήψιες ἔργα τε ρευστά) Ἄτης ἂν λειμῶνα κατὰ σκότος ἠλάσκουσιν. bedžiaugsmį kraštą, kur skerdynės, pavydas, ir kitų Kėrių ²⁸ gentys, (deginančios ligos, puvėsiai ir pūliniai) [..?] po Atės ²⁹ pievą tamsoje klaidžioja.
B122 Plut. <i>Tranquil. an.</i> 15 474B (et al.)	
ἔνθ' ἦσαν Χθονίη τε καὶ Ἡλιόπη ταναῶπις, Δῆρις θ' αἰματόεσσα καὶ Ἀρμονίη θεμερῶπις, Καλλιστώ τ' Αἰσχρή τε, Θόωσά τε Διηναίη τε, Νημερτής τ' ἐρόεσσα μελάγκουρός τ' Ἀσάφεια.	Čia buvo Chtonija ir toliaregė Helijopė, ³⁰ kraujuota Kova ir orioji Harmonija, Kalisto ³¹ ir Gėda, Skuba ir Gaišatis, ³² žavioji Nemertė ³³ ir tamsiaplaukė Migla
B123 Corn. <i>Theol.</i> 17	
Φυσώ τε Φθιμένη τε, καὶ Εὐναίη καὶ Ἐγερεῖς, Κινώ τ' Ἀστεμφής τε, πολυστέφανός τε Μεγιστώ καὶ Φορῦη, Σωπή τε καὶ Ὀμφαίη ...	Augimas ir Irimas, Miegas ir Pabudimas, Judėjimas ir Sąstingis, daugiavainikė Didybė ir Purvas, ³⁴ Tylėjimas ir Ištarmė ...
B124 Clem. Alex. <i>Strom.</i> 3.14.2 (et al.)	
ὃ πόποι, ὃ δειλὸν θνητῶν γένος, ὃ δυσάνολβον· οἶων ἐξ ἐρίδων ἔκ τε στοναχῶν ³⁵ ἐγένεσθε.	O varge, o niekam tikusi mirtingųjų gimine, o nelaimingoji! iš kokių vaidų ir aimanų gimėte.

²² sc. aštuonių sferų trajektorijose.

²³ φιλοδαμοῦσα f. l. < φιλόδημος οὔσα.

²⁴ γενόμεν galimas vertimas: tapau / pasidariau / gimiau / atsiradau kaip...; apie transmigracijos sampratą tokie vertimo skirtumai didesnio aiškumo neteiktų.

²⁵ arba žvynuota (< λεπὶς), bet jau Antikoje priimtas ir svarbus aiškinimas „nebyli“ plg. Plut. <ἔλλοπας> οἷον ἰλλομένην τὴν ὅσα καὶ καθειργομένην ἔχοντας (Emp. 134 (5) fr.); v. l. ἔμπυρος švytinti, ἔμπορος keliautoja.

²⁶ Hērakleitas. *Fragmentai.* 43 psl. (M. Adomėno vertimas).

²⁷ ὑπόστεγον po stogu, perdengtą.

²⁸ prk. mirties nešėjų, mirčių.

²⁹ prk. aklumo, nežinios.

³⁰ Čia žemės ir saulės epitetai; ir toliau nimfų, nereidžių ir kt. vardais nusakomos pasaulio apibrėžtys; vienos personifikacijos yra tradicinės, kitos atrodo sugalvotos Empedoklio (t. p. žr. kitą fragmentą).

³¹ Čia regis simbolizuojanti grožį.

³² Kita interpretacija: greita jaunystė ir lėta senatvė.

³³ „Neklystančioji“.

³⁴ Plg. φορῦνω.

³⁵ Porphyry's reading of νεικέων for στοναχῶν reinforces the link with the Strife of the Physics.

B125 Clem. Alex. <i>Strom.</i> 3.14.2	
ἐκ μὲν γὰρ ζῶων ἐτίθει νεκρὰ εἶδε' ἀμείβων, <ἐκ δὲ νεκρῶν ζῶοντα>.	iš gyvų padarė mirusius, pavidalus pakeitęs, <o iš mirusių gyvų>.
B126 Plut. <i>Esu carn.</i> 2.4 998C	
οὕτω τὸ πρῶτον ἄγριον τι ζῶον ἐβρώθη καὶ κακοῦργον, εἴτ' ὄρνις τις ἢ ἰχθὺς εἴλικυστο· καὶ γευσάμενον οὕτω καὶ προμελετήσαν ἐν ἐκείνοις τὸ φονικὸν ἐπὶ βοῦν ἐργάτην ἦλθε καὶ τὸ κοσμοῦν πρόβατον καὶ τὸν οἰκουρὸν ἀλεκτρούνα· καὶ κατὰ μικρὸν οὕτω τὴν ἀπληστίαν στομώσαντες ἐπὶ σφαγὰς ἀνθρώπων καὶ πολέμους καὶ φόνους προῆλθον. ἀλλ' ἐὰν μὴ προσασποδείξῃ τις, ὅτι χρῶνται κοινοῖς αἰ ψυχαῖ σώμασιν ἐν ταῖς παλιγγενεσίαις καὶ τὸ νῦν λογικὸν αὐθις γίνεταί ἄλογον καὶ πάλιν ἡμερον τὸ νῦν ἄγριον, ἀλλάσσει δ' ἢ φύσις ἅπαντα καὶ μετοικίζει	Taip iš pradžių buvo valgomas koks nors laukinis ir kenksmingas gyvūnas, vėliau buvo ryjamas paukštis ar žuvis. Taigi (mūsų) žudikiškas pradas šitaip ragaudamas ir įgudęs su laukiniais gyvūnais, perėjo prie darbinio jaučio, vilną teikiančios avies ³⁶ ir namų prižiūrėtojo gaidžio. Taip palaipsniui pražioję savo nepasotinamą apetitą (žmonės) žengė prie žmonių skerdimo ir karų bei žudynių. Bet jei niekas negali įrodyti, kad sielos atgimdamos naudojasi bendrais ³⁷ kūnais, ir dabar protinga būtybė vėl tampa neprotinga, ar dabar laukinė vėl tampa romi ³⁸ , o gamta viską keičia ir apgyvendina kitur:
«σαρκῶν ἀλλογνῶτι περιστέλλουσα χιτῶνι», ταῦτ' οὐκ ἀποτρέψει τὸ ἀνήμερον, τὸ ἀκόλαστον, τὸ καὶ σώματι νόσους καὶ βαρύτητας ἐμποιῶν καὶ ψυχῆν ἐπὶ πόλεμον ἀνομώτερον τρεπομένην διαφθεῖρον, ὅταν ἐθισθῶμεν [μὴ] αἵματος ἄνευ καὶ φόνου μὴ ξένον ἐστῆν, μὴ γάμον ἐορτάζειν, μὴ φίλοις συγγίγνεσθαι.	„aprengianti nepažįstamu mėsos rūbu“. Ar neatgrasys tai, kad laukinis ir nežabotas pradas sukelia kūno ligas ir negalavimus bei subjauroja sielas, krepiamas į vis labiau nevaldomą ³⁹ karą, kai tik įprantame be kraujo ir žudymo nepriimti svečių, nešvęsti santuokos ar negalėti susitikti su draugais?
B127 Ael. <i>Nat. anim.</i> 12.7 (et al.)	
ἐν θήρεσσι λέοντες ὀρειλεχέες χαιμαεῦναι γίνονται, δάφνα δ' ἐνὶ δένδρεσιν ἠκυκόμοισιν.	tarp žvėrių gimsta kalnuose miegančiais liūtais, o tarp gražiakasių medžių – laurais.
B128 Athen. <i>Deipn.</i> 12 510C (v. 17); Porph. <i>Abst.</i> 2.21.24 (v. 13, 47), 27 (v. 810) (et al.)	
οὐδὲ τις ἦν κείνοισιν Ἄρης θεὸς οὐδὲ Κυδοιμὸς οὐδὲ Ζεὺς βασιλεὺς οὐδὲ Κρόνος οὐδὲ Ποσειδῶν, ἀλλὰ Κύπρις βασίλεια. τὴν οἱ γ' εὐσεβέεσσιν ἀγάλασιν ἰλάσκοντο γραπτοῖς τε ζῳίοισι μύροισι τε δαιδαλεόδομοις σμύρνης τ' ἀκρήτου θυσίαις λιβάνου τε θυώδους, ξανθῶν τε σπονδᾶς μελίτων ρίπτοντες ἐς οὐδας· ταύρων δ' ἀκρήτοισι ⁴⁰ φόνους οὐ δεύετο βωμὸς, ἀλλὰ μύσος τοῦτ' ἔσκεν ἐν ἀνθρώποισι μέγιστον, θυμὸν ἀπορραΐσαντας ἐ<v>έδμεναι ἠέα ⁴¹ γυῖα.	Nebuvo jiems dievas nei Arėjas, nei Kidoimas, ⁴² nei Dzeusas buvo karalius, nei Kronas, nei Poseidonas, . . . bet karalienė Kiprietė . . . Malonino ją dievagarbėm statulom ir tapytais gyvūnais, kvapiaisiais aliejais ir tepalais saldžiakvapiais, tyros mirtos aukomis ir smilkomo medžio, ar auksinio medaus aukas liedami ant žemės: aukuras nebuvo laistomas tyru jaučių krauju, bet didžiausia šventvagystė ⁴³ tarp žmonių buvo išplėšus sielą ryti kilnius kūnus. ⁴⁴
B129 Porph. <i>VP</i> 30	
ἦν δὲ τις ἐν κείνοισιν ἀνὴρ περιώσια εἰδῶς, ὃς δὴ μήκιστον πραπίδων ἐκτέησατο πλοῦτον, παντοίων τε μάλιστα σοφῶν <τ> ἐπήρανος ἔργων· ὁπότε γὰρ πάσησιν ὀρέξαιτο πραπίδεσσιν, ρεῖ' ὅ γε τῶν ὄντων πάντων λεύσσεσκεν ἕκαστον καὶ τε δέκ' ἀνθρώπων καὶ τ' εἴκοσιν αἰώνεσσιν.	vyras buvo tarp jų, be galo daug išmanantis, proto kuris didžiausią įgijo turtą, visose srityse išmintingiausias ir darbuose labiausiai įgudęs: mat kai tik visa širdimi ko nors siekdavo, lengvai permatė kiekvieną iš esančių, ir dešimt ir dvidešimt žmonių gyvenimų. ⁴⁵

³⁶ τὸ κοσμοῦν πρόβατον gyvulio, kuris (mus) rengia.

³⁷ sc. vienos rūšys perima kitų rūšių kūnus.

³⁸ Ar kultūringa (ἡμερον).

³⁹ ἀνομώτερον neribojamą jokių įstatymų.

⁴⁰ v. l. ἀκρίτοισι nenusakomais / nesuskaičiuojamais žudymais (bet akritūtois čia netinka į hegzametrą).

⁴¹ < ἦϋς; v. l. ἦια.

⁴² Mūšio gaudesio personifikacija.

⁴³ μύσος išniekinimas, susitepimas.

⁴⁴ γυῖα paž. galūnes ar kūno dalis.

⁴⁵ v. l.: ρεῖά γε τῶν ὄντων πάντων λεύσσεσκεν ἕκαστα, legvai įžvelgdavo bet ką, kas yra. καὶ τε δέκ' ἀνθρώπων καὶ τ' εἴκοσιν αἰώνεσσιν per dešimt ir dvidešimt žmonių kartų.

B130 Schol. in Nic. <i>Ther.</i> 452c, p. 185	
ἦσαν δὲ κτῖλα πάντα καὶ ἀνθρώποισι προσηνῆ, θῆρες τ' οἰωνοὶ τε, φιλοφροσύνη τε δεδήει.	buvo visi klusnūs ir švelnūs žmonėms – žvėrys ir paukščiai – liepsnojo draugystė.
B131 (Ps.?) Hippol. <i>Ref</i> 7.31	
εἰ γὰρ ἐφημερίων ἔνεκέν τις, ἄμβροτε Μοῦσα, ἡμετέρας μελέτας <ἄδε τοι> διὰ φροντίδος ἐλθεῖν, εὐχομένωι νῦν αὐτε παρίστασο, Καλλιόπεια, ἀμφὶ θεῶν μακάρων ἀγαθὸν λόγον ἐμφαίνοντι.	jei mat dėl kurio nors iš trumpaamžių, nemirtingoji Mūza, malonėtum atsižvelgti į maną rūpestį, dabar darkart, Kaliope, būk šalia besimeldžiančiojo, apie palaimintuosius dievus skelbiančiam žodį vertingą.
B132 Clem. Alex. <i>Strom.</i> 5.140.5	
ὄλβιος, ὃς θεῶν πραπίδων ἐκτίσατο πλοῦτον, δειλὸς δ', ὧι σκοτόεσσα θεῶν πέρι δόξα μέμηλεν.	Palaimintas, kuris dieviškų minčių įgijo turta, bet vargšas, kuriam težinomas tamsus požiūris į dievus.
B133 Clem. Alex. <i>Strom.</i> 5.81.2; Theod. <i>Cur.</i> 1.74	
οὐκ ἔστιν πελάσασθαι ἐν ὀφθαλμοῖσιν ἐφικτόν ἡμετέροις ἢ χερσὶ λαβεῖν, ἥτις τε μεγίστη πειθοῦς ἀνθρώποισιν ἀμαξίτος εἰς φρένα πίπτει.	Neįmanoma pasiekti savomis akimis ar rankomis paimti, taip pat ir tikėjimo kelias į žmonių protą tiesiasi vargiai.
B134 Ammon. <i>In Interp.</i> , p. 249.711 (et al.)	
οὐδὲ γὰρ ἀνδρομέτη κεφαλῆι κατὰ γυῖα κέκασται, οὐ μὲν ἀπαι νότιοιο δύο κλάδοι αἰσσοῦνται, οὐ πόδες, οὐ θοὰ γοῦν(α), οὐ μήδεα λαχνήντα, ἀλλὰ φρήν ἱερὴ καὶ ἀθέσφατος ἐπλετο μοῦνον, φροντίσι κόσμον ἅπαντα καταΐσσοῦσα θοήσιν.	Mat nei žmogiška galva kūnas papuoštas, nei iš nugaros rankos dvi dygsta, nei pėdos, nei keliai mitrūs, nei paslėpsniai plaukuoti, bet buvo vien šventas, nenusakomas protas, mitriomis mintimis apskriejantis visą pasaulį.
B135 Arist. <i>Rhet.</i> 1.13 1373b14–16	
ἀλλὰ τὸ μὲν πάντων νόμιμον διὰ τ' εὐρυμέδοντος αιθέρος ἠνεκέως τέταται διὰ τ' ἀπλέτου αὐγῆς ...	Bet visa ko įstatymas driekiasi be galo per plačiai valdantį dangų ir neaprepiamą saulės šviesą...
Iamblichus, <i>De vita Pythagorica</i> 24.108	
ἤδη δὲ καὶ τῶν πολιτικῶν τοῖς νομοθέταις προσέταξεν ἀπέχεσθαι τῶν ἐμψύχων· ἅτε γὰρ βουλομένους ἄκρως δικαιοπραγεῖν ἔδει δήπου μηδὲν ἀδικεῖν τῶν συγγενῶν ζώων. ἐπεὶ πῶς ἂν ἐπεισαν δίκαια πράττειν τοὺς ἄλλους αὐτοὶ ἀλισκόμενοι ἐν πλεονεξίᾳ; συγγενικὴ δ' ἡ τῶν ζώων μετοχή, ἅπερ διὰ τὴν τῆς ζωῆς καὶ τῶν στοιχείων τῶν αὐτῶν κοινωνίαν καὶ τῆς ἀπὸ τούτων συνισταμένης συγκράσεως ὥσανεὶ ἀδελφότητι πρὸς ἡμᾶς συνέζευκται.	Be to, iš politikų ir įstatymų leidėjams įsakė susilaikyti nuo gyvūnų: mat norint vykdyti aukščiausią teisingumą, būtina niekuomet neskriausti mums giminingų gyvū būtybių. Mat kaip įtikintų kitus elgtis teisingai, patys būdami panirę į godumą? Mat gyvū padarų sambūvis yra giminiškas yra, esą dėl gyvybės ir tų pačių elementų bendrumo, ir iš jų sudaryto mišinio jie tarsi yra susieti su mumis brolyste.
B136 Sext. Emp. <i>Adv. Math.</i> 9.129	
οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Πυθαγόραν καὶ τὸν Ἐμπεδοκλέα καὶ τὸ λοιπὸν τῶν Ἰταλῶν πληθὸς φασὶ μὴ μόνον ἡμῖν πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς εἶναι τινα κοινωνίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἄλογα τῶν ζώων. ἐν γὰρ ὑπάρχειν πνεῦμα τὸ διὰ παντὸς τοῦ κόσμου διήκον ψυχῆς τρόπον τὸ καὶ ἐνοῦν ἡμᾶς πρὸς ἐκεῖνα. διόπερ καὶ κτείνοντες αὐτὰ καὶ ταῖς σαρξὶν αὐτῶν τρεφόμενοι ἀδικήσομεν τε καὶ ἀσεβήσομεν ὡς συγγενεῖς ἀναιροῦντες. ἐνθεν καὶ παρήνουν οὗτοι οἱ φιλόσοφοι ἀπέχεσθαι τῶν ἐμψύχων καὶ ἀσεβεῖν ἔφασκον τοὺς ἀνθρώπους ἔβωμόν ἐρεύθοντας μακάρων θερμοῖσι φόνοισιν, καὶ Ἐμπεδοκλῆς πού φησιν «οὐ παύσεσθε φόνοιο δυσηγέος; οὐκ ἐσορᾶτε ἀλλήλους δάπτοντες ἀκηδείησι νόοιο;» καὶ [B124] «μορφὴν δ' ἀλλάξαντα πατῆρ ... ἔδουσιν»	Pitagoras ir Empedoklis bei likusi italų dauguma sako, kad bendrybė yra ne tik tarp mūsų ir dievų, bet ir tarp mūsų bei nemąstančių gyvūnų. Viena mat yra dvasia, per visą visatą persismelkusi kaip siela, ir vienijanti mus vienus su kitais. Todėl žudydami juos ir jų mėsa maitindamiesi nusikaltume ir nusidėtume kaip savus niokodami. Tad ir patardavo šie filosofai susilaikyti nuo gyvūnų ir nusidedant skelbė žmones, „aukurą rausvinančius šiltu laimingųjų krauju“, ir Empedoklis kažkur sako „ar nenutrauksite skerdynių gaudesio, ar nematote, kad dėl lengvabūdžio proto ryjate vienas kitą“ ir [B124] „tėvas pavidalą pakeitusį ... suryja“.
B137 Sext. Emp. <i>Adv. Math.</i> 9.129	
μορφὴν δ' ἀλλάξαντα πατῆρ φίλον υἱὸν ἀείρας σφάζει ⁴⁶ ἐπευχόμενος μέγα νήπιος· οἱ δ' ἀπορεῦνται ⁴⁷ λίσσομενον θύοντες· ὁ δ' αὖ νήκουστος ⁴⁸ ὁμοκλέων	Tėvas, pakėlęs pavidalą pakeitusį savą sūnų, perrėžia gerklę melsdamasis, didžiausias kvailys: o tie pasimetę (?) ⁴⁹ aukodami maldaujantį: bet jis, kurčias

⁴⁶ v. I. σφάζει.

⁴⁷ v. I. οἱ δ' ἐπορεῦνται / οἱ δὲ πορεῦνται.

⁴⁸ ὁ δ' ἀνήκουστος.

⁴⁹ Vieta laikoma neaiškia, nuolat siūlomos konjektūros.

σφάξας ἐν μεγάροισι κακὴν ἀλεγύνατο δαΐτα. ὡς δ' αὐτῶς πατέρ' υἱὸς ἐλὼν καὶ μητέρα παῖδες θυμὸν ἀπορραΐσαντε φίλας κατὰ σάρκατος ἔδουσιν.	sūnaus šauksmams, jį papjovęs, savo menėse iškėlė baisią puotą. Taip pat ir tėvą sūnus pagriebęs, o vaikai motiną, išplėšę sielą, suryja artimųjų mėšą.
B138 Aristotle <i>Poet.</i> 1457b13	
χαλκῶ ἀπὸ ψυχὴν ἀρύσας	variu sielą ištraukęs
B139 Porph. <i>Abst.</i> 2.31.5	
οἴμοι ὅτι οὐ πρόσθεν με διώλεσε νηλεὲς ἦμαρ, πρὶν σχέτλι' ἔργα βορᾶς περὶ χεῖλεσι μητίσασθαι.	aiman, kad negailestingoji diena būtų mane pražudžiusi dar prieš rengiant lūpoms siaubingą puotą.
B140 Plut. <i>Quaest. conv.</i> 3.1 646D	
δάφνης φύλλων ἅπο πάμπαν ἔχουσιν	susilaikyti nuo lauro lapų
B141 Aul. Gell. <i>Noct.</i> 4.11.9	
δειλοί, πάνδειλοι, κυμάτων ἅπο χεῖρας ἔχουσιν	vargšai, visiškai vargšai, verčiau sulaukyti rankas nuo purų
B142 Herc. 1012, Col. 40.710 (DK)	
τὸν δ' οὐτ' ἄρ τε Διὸς τέγειο δόμοι αἰγ<ιόχοιο> οὐ>τε ποτ' Αἶδεω δέ<χετ' ἢδ' οἰκτ<ρ>ῆς τέγος <αὐ>δ<ῆς>.	Jo niekada nepriims nei skliautuoti Dzeuso rūmai, nei Hado buveinė ...
B143 Theon Sm. <i>Exp.</i> , p. 15.1011	
κρηνάων ἅπο πέντε ταμόντ' <ἐν> ἀτειρεῖ χαλκῶ ...	iš penkių šaltinių atkirtusį nedylančiu variu
B144 Plut. <i>Cohib. ira</i> 16 464B	
νηστεῦσαι κακότητος	susilaikyti nuo piktadarybės ⁵⁰
B145 Clem. Alex. <i>Protr.</i> 27.3	
τοιγάρτοι χαλεπήσιν ἀλόοντες κακότησιν οὐποτε δειλαίων ἀχέων λωφήσετε θυμὸν.	Todėl baisių blogybių krečiami niekad neišlaisvinsite širdies iš baisių kančių.
B146 Clem. Alex. <i>Strom.</i> 4. 150.1	
εἰς δὲ τέλος μάντιες τε καὶ ὕμνοπόλοι καὶ ἱητροὶ καὶ πρόμοι ἀνθρώποισιν ἐπιχθονίοισι πέλονται, ἔνθεν ἀναβλαστοῦσι θεοὶ τιμησὶ φέριστοι.	galiausiai tampa pranašais ir himnų dainiais bei gydytojais ir žemės žmonių vadovais, iš ten iškyla garbe išsiskiriantys dievai.
B147 Clem. Alex. <i>Strom.</i> 5.122.3 (et al.)	
ἀθανάτοις ἄλλοισιν ὁμέστιοι, αὐτοτράπεζοι ἔόντες, ἀνδρείων ἀχέων ἀπόκληροί, ἀτειρεῖς.	su kitais nemirtingaisiais besidalinantys židiniu, valgantys prie to paties stalo, negavę žmoniškų kančių, nenuilstantys
B148 Plut. <i>Quaest. conv.</i> 5.8 683E	
ἀμφιβρότην χθόνα	žmogų apgaubianti žemė
B149 Plut. <i>Quaest. conv.</i> 5.8.2 683E	
νεφεληγερέτην	... debesų varovas [i. e. oras] ...
B150 Plut. <i>Quaest. conv.</i> 5.8.2 683E	
πολυαίματον ἦπαρ	pilnakraujės kepenys
B151 Plut. <i>Amat.</i> 13 756E	
... ζεῖδωρον ... [sc. Ἀφροδίτην]	... gyvybę duodančią [scil. Afroditę] ...
152 Aristotle <i>Poet.</i> 1457b22	
γῆρας ἡμέρας	dienos senatvė
B153 Hesych. s.v. βαυβώ	
βαυβώ	įščios
B153a Theon Sm. <i>Exp.</i> , p. 104.1	
... ἐν ἑπτὰ ... ἑβδομάσιν per ... septynias savaites ...

⁵⁰ Gali reikšti „būti laisvam nuo kančios“; pažodžiui: pasninkauti nuo blogio.

Testimonia

R1 Arist.	a <i>Poet.</i> 1 1447b17–19
οὐδὲν δὲ κοινόν ἐστιν Ὀμήρῳ καὶ Ἐμπεδοκλεῖ πλὴν τὸ μέτρον, διὸ τὸν μὲν ποιητὴν δίκαιον καλεῖν, τὸν δὲ φυσιολόγον μᾶλλον ἢ ποιητὴν.	Homeras ir Empedoklis neturi nieko bendro, išskyrus metra. Štai kodėl pirmąjį teisinga vadinti poetu, o kitą – gamtos filosofu, o ne poetu.
	b <i>De poetis</i> (Diog. Laert. 8.57)
ἐν δὲ τῷ περὶ ποιητῶν φησὶν ὅτι καὶ Ὀμηρικὸς ὁ Ἐμπεδοκλῆς καὶ δεινὸς περὶ τὴν φράσιν γέγονε, μεταφορικός τ' ὢν καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς περὶ ποιητικὴν ἐπιτεύγμασι χρώμενος	Savo knygoje „Apie poetus“ jis [t.y. Aristotelis] sako, kad Empedoklis buvo homeriškas ir turėjo galingą dikciją, nes išmanė metaforas ir naudojo kitas sėkmingas poetines priemones.
	c <i>Rhet.</i> 3.5 1407a31–35
τρίτον μὴ ἀμφιβόλοις. τοῦτο δ' ἂν μὴ τάναντία προαιρηῆται, ὅπερ ποιοῦσιν ὅταν μὴδὲν μὲν ἔχωσι λέγειν, προσποιῶνται δὲ τι λέγειν· οἱ γὰρ τοιοῦτοι ἐν ποιήσει λέγουσιν ταῦτα, οἷον Ἐμπεδοκλῆς.	Trečia, [<i>scil.</i> geras stilius išvengia] dviprasmybių, nebent sąmoningai pasirenkama priešingai, ką daro žmonės, kurie neturi ką pasakyti, tik apsimeta, kad kažką sako. Tokie žmonės sako tai poezijoje, pavyzdžiui, Empedoklis.
R2 Cic.	a <i>De orat.</i> 1.50.217
[. . .] dicantur ei quos physicos Graeci nominant idem poetae, quoniam Empedocles physicus egregium poema fecerit.	[. . .] tuos žmones, kuriuos graikai vadina „gamtos filosofais“, galima vadinti ir poetais, nes gamtos filosofas Empedoklis sukūrė išskirtinę poemą.
	b <i>Lael.</i> 24
Agrigentium quidem doctum quemdam virum canninibus Graecis vaticinatum ferunt, quae in rerum natura totoque mundo constarent quaeque moverentur, ea contrahere amicitiam, dissipare discordiam.	Sakoma, kažkoks mokytojas žmogus iš Akraganto graikų poemose pranašiskai giedojo, kad draugystė sujungia viską, kas yra gamtoje ir visame pasaulyje, ir visus dalykus, kurie juda, o vaidai juos išskiria.
R3	a <i>Quintil. Inst. or.</i> 1.4.4
[. . .] nec ignara philosophiae cum propter plurimos in omnibus fere carminibus locos ex intima naturalium quaestionum subtilitate repetitos, tum vel propter Empedoclea in Graecis, Varronem ac Lucretium in Latinis, qui praecepta sapientiae versibus tradiderunt.	[. . .] Nei [<i>scil.</i> kalbos ir literatūros studijos bus tobulos], jei jis neišmano filosofijos ne tik dėl to, kad beveik visose poemose yra daug ištraukų, pagrįstų neaiškiomis gamtos filosofijos mintimis, bet ir dėl Empedoklio tarp graikų bei Varono, ir Lukrecijaus tarp lotynų, eilėmis perteikusių išminties priesakus.
	b
[. . .] Empedocles, quem nescias utrumne inter poetas an inter philosophos numeres, quia de rerum natura versibus scripsit ut apud Romanos Lucretius et Varro [...].	[. . .] Empedoklis, kurį nežinia, ar reikėtų priskirti prie poetų, ar prie filosofų, nes apie daiktų prigimtį jis rašė eilėmis, kaip Lukrecijus ir Varonas tarp romėnų [. . .].
R4 (ad B80) Plut. <i>Quaest. conv.</i> 5.8.2 683D–E	
τὰ δὲ μῆλα καθ' ἦντινα διάνοιαν ὁ σοφὸς ὑπέρφλοια [žr. B80] προσειρήκοι, διαπορεῖν, καὶ μάλιστα τοῦ ἀνδρὸς οὐ καλλιγραφίας ἔνεκα τοῖς εὐπροσωποτάτοις τῶν ἐπιθέτων, ὡσπερ ἀνθηροῖς χρώμασι, τὰ πράγματα γανοῦν εἰωθότος, ἀλλ' ἕκαστον οὐσίας τινὸς ἢ δυνάμεως δῆλωμα ποιοῦντος, οἷον ἄμφιβρότην χθόνα [B148] τὸ τῆ ψυχῆ περιεκείμενον σῶμα, καὶ ἄνελεγερέτην [B149] τὸν ἀέρα καὶ πολυαίματον [B150] τὸ ἦπαρ.	[<i>Scil.</i> savo ruožtu sakiau, kad] nežinojau, ką išminčius [<i>scil.</i> Empedoklis] ketino, kai jis obuolius pavadino „storaodžiais“ [= B80], juolab kad tas žmogus neturėjo įpročio puošti daiktus itin šviesiais epitetais, pavyzdžiui, gėlių spalvomis, vien dėl gražaus rašto, bet vietoj to jis vartojo kiekvieną posakį, norėdamas nurodyti kokią nors esmę ar galią, pavyzdžiui, kai sielą supantį kūną vadina „žmogų gaubiančia žeme“ [B148], orą – „debesų rinkėju“ [B149], o kepenis – „su daugybe“. kraujas“ [B150].
R5	a Diog. Laert. 8.57
Ἀριστοτέλης δ' ἐν τῷ Σοφιστῆ (Rose 65) φησι πρῶτον Ἐμπεδοκλέα ῥητορικὴν εὐρεῖν, Ζήνωνα δὲ διαλεκτικὴν.	Aristotelis savo knygoje „Sofistas“ sako, kad Empedoklis buvo pirmasis žmogus, atradęs retoriką, o Zenonas – dialektiką.
	b <i>Quintil. Inst. or.</i> 3.1.8
nam primus post eos, quos poetae tradiderunt, movisse aliqua circa rhetoricen Empedocles dicitur. artium autem scriptores antiquissimi Corax et Tisias Siculi, quos insecutus est vir eiusdem insulae Gorgias Leontinus, Empedocles, ut traditur, discipulus.	Teigiama, kad po jų, kurių vardus perduoda poetai, Empedoklis buvo pirmasis asmuo, pradėjęs retoriką. Tačiau seniausi traktatų autoriai buvo siciliečiai Koraksas ir Tisias, po kurių sekė žmogus iš tos pačios salos, Gorgijas iš Leontino, Empedoklio mokinys, pagal tradiciją.

R6	Hipp. <i>Vet. med.</i> 20
λέγουσι δέ τινες ἰητροὶ καὶ σοφισταί, ὡς οὐκ εἶη δυνατὸν ἰητρικὴν εἰδέναι ὅστις μὴ οἶδεν ὃ τί ἐστὶν ἄνθρωπος, [. . .]. τείνει δὲ αὐτοῖς ὁ λόγος ἐς φιλοσοφίην, καθάπερ Ἐ. ἢ ἄλλοι, οἱ περὶ φύσιος γεγράφασιν, <φασίν>, ἐξ ἀρχῆς ὃ τί ἐστὶν ἄνθρωπος καὶ ὅπως ἐγένετο πρῶτον καὶ ὁπόθεν συνεπάγη· ἐγὼ δὲ τοῦτο μὲν, ὅσα τινὶ εἴρηται ἢ σοφιστῆι ἢ ἰητρῶι ἢ γέγραπται περὶ φύσιος, ἧσσον νομίζω τῆι ἰητρικῆι τέχνηι προσήκειν ἢ τῆι γραφικῆι. νομίζω δὲ περὶ φύσιος γινῶναι τι σαφὲς οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν εἶναι ἢ ἐξ ἰητρικῆς.	Hipokratas, senovės medicina. Kai kurie gydytojai ir ekspertai (σοφισταί) teigia, kad medicinos išmanyti neįmanoma žmogui, kuris nežino, kas yra žmogus [. . .]. Tačiau tai, apie ką jie kalba, priklauso filosofijai (φιλοσοφίη), kaip ir Empedoklis bei kiti žmonės, rašę apie gamtą, kas yra žmogus nuo pat pradžių, kaip jis iš pradžių atsirado ir iš ko jis susideda. Bet aš manau, kad tai, ką apie gamtą pasakė ar parašė koks nors ekspertas (σοφιστής) ar gydytojas, mažiau priklauso medicinos menui nei tapybos [arba: rašymo] menui, ir manau, kad nėra jokio kito šaltinio, kaip tik medicina, norint turėti aiškių žinių apie gamtą.
R7 Plat. <i>Symp.</i> 189d5–7, 189e5–190a4, 190b5–c1, 190c6–	B112, 191a6–b1, 191b5–B113
[. . .] ἔστι δὴ οὖν ἐκ τόσου ὁ ἔρωσ ἔμφυτος ἀλλήλων τοῖς ἀνθρώποις καὶ τῆς ἀρχαίας φύσεως συναγωγὸς καὶ ἐπιχειρῶν ποιῆσαι ἐν ἐκ δυοῖν καὶ ἰάσασθαι τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην. ἕκαστος οὖν ἡμῶν ἐστὶν ἀνθρώπου σύμβολον, ἅτε τετμημένος ὡσπερ αἰ ψήτται, ἐξ ἐνὸς δύο· ζητεῖ δὴ αἰεὶ τὸ αὐτοῦ ἕκαστος σύμβολον.	[. . .] Taigi nuo tada seksualinis potraukis buvo įskiepytas į žmones vienas kitam; ji vėl sujungia mūsų senovės natūralią formą ir bandymus padaryti vieną iš dviejų ir išgydyti žmogaus prigimtį. Taigi kiekvienas iš mūsų yra pusė žmogaus, nes buvome perpjauti per pusę kaip plokščios žuvis, padaryti du iš vieno. Ir kiekvienas visada ieško savo trūkstamos pusės.
R8	a Arist. <i>GC</i> 1.1 315a3–19
Ἐμπεδοκλῆς μὲν οὖν ἔοικεν ἐναντία λέγειν καὶ πρὸς τὰ φαινόμενα καὶ πρὸς αὐτὸν αὐτός. Ἄμα μὲν γὰρ οὐ φησιν ἕτερον ἐξ ἐτέρου γίνεσθαι τῶν στοιχείων οὐδέν, ἀλλὰ τᾶλλα πάντα ἐκ τούτων, ἅμα δ' ὅταν εἰς ἐν συναγάγη τὴν ἅπασαν φύσιν πλὴν τοῦ νεῖκου, ἐκ τοῦ ἐνὸς γίνεσθαι πάλιν ἕκαστον. Ὡστ' ἐξ ἐνὸς τινος δῆλον ὅτι διαφοραῖς τισι χωριζομένων καὶ πάθειν ἐγένετο τὸ μὲν ὕδωρ τὸ δὲ πῦρ, καθάπερ λέγει τὸν μὲν ἥλιον λευκὸν καὶ θερμόν, τὴν δὲ γῆν βαρὺ καὶ σκληρόν· ἀφαιρουμένων οὖν τούτων τῶν διαφορῶν (εἰσὶ γὰρ ἀφαιρεται γενόμεναί γε) δῆλον ὡς ἀνάγκη γίνεσθαι καὶ γῆν ἐξ ὕδατος καὶ ὕδωρ ἐκ γῆς, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, οὐ τότε μόνον ἀλλὰ καὶ νῦν, μεταβάλλοντά γε τοῖς πάθειν. Ἔστι δ' ἐξ ὧν εἴρηκε δυνάμενα προσγίνεσθαι καὶ χωρίζεσθαι πάλιν, ἄλλως τε καὶ μαχομένων ἀλλήλοισι ἐτι τοῦ νεῖκου καὶ τῆς φιλίας. Διόπερ καὶ τότε ἐξ ἐνὸς ἐγεννήθησαν· οὐ γὰρ διὴ πῦρ γε καὶ γῆ καὶ ὕδωρ ὄντα ἐν ἧν τὸ πᾶν.	Taigi Empedoklis tarsi prieštarauja ir reiškiniams, ir sau. Nes tuo pat metu, kai jis sako, kad niekas iš elementų negali atsirasti iš kito, bet kad visi kiti dalykai atsiranda iš jų, jis taip pat sako, kai surenka visą gamtą, išskyrus Vaidą, į vientisą vienį, kad kiekvienas dalykas atsiranda dar kartą iš vienio [plg. B35]; taip, kad yra akivaizdu, kad vanduo ir ugnis atsirado iš kažkokios vienos būtybės (dalykai, kurie skiriasi dėl tam tikrų skirtumų ir jausmų), kaip jis sako, kad saulė yra nuostabi ir karšta, o žemė sunki ir kieta. Taigi, kai šie skirtumai išnyksta (nes jie gali išnykti, kadangi atsirado), akivaizdu, kad žemė būtinai atsiranda iš vandens, o vanduo iš žemės, ir tas pats kiekvienam iš kitų, ne tik tada, bet ir dabar pokyčiai vyksta jausmų lygmenyje. Ir iš to, ką jis sako, išplaukia, kad jie gali susijungti ir atskirti, ypač kai Vaidas ir Meilė vis dar kovoja vienas prieš kitą; štai kodėl tada viskas atsirado iš Vienio – nes tikrai, jei egzistavo ugnis, žemė ir vanduo, visuma nebuvo viena.
R9	Arist. <i>Cael.</i> 3.6 305a1
Εἰ δὲ στήσεται που ἡ διάλυσις, ἦτοι ἄτομον ἔσται τὸ σῶμα ἐν ᾧ ἴσταται, ἢ διαιρετὸν μὲν οὐ μέντοι διαιρεθησόμενον οὐδέποτε, καθάπερ ἔοικεν Ἐμπεδοκλῆς βούλεσθαι λέγειν.	Jei išsiskyrimas kažkur sustoja, tai arba kūnas, kai išsiskyrimas sustoja, bus nedalomas, arba dalomas, bet iš tikrųjų niekada nebus išdalytas, kaip, atrodo, turėjo omenyje Empedoklis.
R10	Arist. <i>GC</i> 2.7 334a26–31
ἐκείνους τε γὰρ τοῖς λέγουσιν ὡς Ἐμπεδοκλῆς τίς ἔσται τρόπος; ἀνάγκη γὰρ σύνθεσιν εἶναι καθάπερ ἐξ πλίνθων καὶ λίθων τοῖχος· καὶ τὸ μίγμα δὲ τοῦτο ἐκ σωζομένων μὲν ἔσται τῶν στοιχείων, κατὰ μικρὰ δὲ παρ' ἄλληλα συγκειμένων. Οὕτω δὴ σὰρξ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον.	Tiems, kurie kalba kaip Empedoklis, koks bus jų būdas [scil. paaiškinti kūrimą]? Nes būtinai tai bus sambūris, tarsi iš plytų ir akmenų sumūryta siena: ir šis mišinys bus sudarytas iš elementų, kurie buvo išsaugoti ir kurių mažos dalys yra sujungtos viena šalia kitos – šitaip išties ir mėsa, ir kiekvienas iš kitų dalykų.
R11	Arist. <i>Metaph.</i> A4 985a21–29
[. . .] καὶ Ἐμπεδοκλῆς ἐπὶ πλέον μὲν τούτου χρεῖται τοῖς αἰτίοις, οὐ μὴν οὐθ' ἰκανῶς, οὐτ' ἐν τούτοις εὐρίσκει τὸ ὁμολογούμενον. πολλαχοῦ γοῦν αὐτῷ ἢ μὲν φιλία διακρίνει τὸ δὲ νεῖκος συγκρίνει. ὅταν μὲν γὰρ εἰς τὰ στοιχεῖα δίστιηται τὸ πᾶν ὑπὸ τοῦ νεῖκου, τότε τὸ πῦρ εἰς ἐν συγκρίνεται καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων ἕκαστον· ὅταν δὲ πάλιν ὑπὸ τῆς φιλίας συνίωσιν εἰς τὸ ἐν, ἀναγκαῖον ἐξ ἐκάστου τὰ μόρια διακρίνεσθαι πάλιν.	[. . .], o Empedoklis priešasčių griebiasi daugiau nei jis [t.y. Anaksagoras], bet daro tai nepakankamai, ir šiuose jam taip pat nepavyksta atrasti darnos. Nes pagal jį Meilė skiria, bet Vaidas daugelyje veiklų taip pat dalyvauja. Nes kai visuma, veikiant Vaidui, išsiskiria į elementus, tuo metu ugnis susijungia į vienį, kaip ir kiekvienas kitas elementas: ir kai atvirkščiai jie susijungia į vienį, veikiant Meilei, būtina, kad dalys vėl atsiskirtų nuo kiekvienos iš jų.

<p>R12 Arist. <i>Phys.</i> 8.1 252a27–32</p> <p>εἰ δὲ προσωριεῖται τὸ ἐν μέρει, λεκτέον ἐφ' ὧν οὕτως, ὥσπερ ὅτι ἔστιν τι ὃ συνάγει τοὺς ἀνθρώπους, ἢ φιλία, καὶ φεύγουσιν οἱ ἐχθροὶ ἀλλήλους· τοῦτο γὰρ ὑποτίθεται καὶ ἐν τῷ ὅλῳ εἶναι· φαίνεται γὰρ ἐπὶ τινῶν οὕτως. τὸ δὲ καὶ δι' ἴσων χρόνων δεῖται λόγου τινός.</p>	<p>Jeį permairnas jam reikėtų apibrėžti išsamiau [<i>scil.</i> ne apeliuojant į Meilės ir Vaido dominavimo būtinybę, tada jis turėtų pasakyti, kokiais atvejais viskas vyksta taip, pavyzdžiui, sakydamas, kad yra kažkas, kas suartina žmones, būtent Meilė, o priešai bėga vienas nuo kito; nes jis daro prielaidą, kad taip atsitinka ir visatoje, nes pastebima, kad tam tikrais atvejais viskas vyksta būtent taip. Kalbant apie vienodų laikotarpių idėją, tai taip pat reikalauja paaiškinimo.</p>
<p>R13 Arist. <i>GC</i> 2.6 333b35–334a</p> <p>Ἔτι δὲ καὶ φαίνεται κινούμενα· διέκρινε μὲν γὰρ τὸ νεῖκος, ἠνέχθη δ' ἄνω ὁ αἰθήρ οὐχ ὑπὸ τοῦ νεῖκου, ἀλλ' ὅτ' ἐμὲν φησιν ὥσπερ ἀπὸ τύχης [. . . = B53], ὅτ' ἐμὲν φησι πεφυκεῖναι τὸ πῦρ ἄνω φέρεσθαι, ὁ δ' αἰθήρ, φησί, „μακρῆσι κατὰ χθόνα δῦετο ρίζαις.“ [B54] Ἄμα δὲ καὶ τὸν κόσμον ὁμοίως ἔχειν φησιν ἐπὶ τε τοῦ νεῖκου νῦν καὶ πρότερον ἐπὶ τῆς φιλίας. Τί οὖν ἐστὶ τὸ κινεῖν πρῶτον καὶ αἴτιον τῆς κινήσεως; οὐ γὰρ δὴ ἡ φιλία καὶ τὸ νεῖκος.</p>	<p>Be to, akivaizdu, kad jie [t.y. elementai] juda [<i>scil.</i> patys]. Nes iš tikrųjų Vaidas išskyrė; bet ne dėl Vaido eteris pakilo į viršų, kartais jis sako, kad tai tarsi atsitiktinumas [. . . = B53], kartais jis sako, kad ugnis turi natūralų polinkį judėti aukštyn, o eteris, kaip pats sako, „ilgomis šaknimis nugrimzdo po žemę“ [B54]. Tuo pat metu jis taip pat sako, kad pasaulis yra toje pačioje padėtyje ir dabar, Vaido įtakoje, kaip ir buvo anksčiau, Meilės įtakoje. Tuomet kas yra pirmasis judintojas ir kokia judėjimo priežastis? Nes tai tikrai negali būti Meilė ir Vaidas.</p>
<p>R14 Arist. <i>Cael.</i> 2.13 295a29–b3</p> <p>Ἔτι δὲ πρὸς Ἐμπεδοκλέα κἀν ἐκεῖνό τις εἴπειεν. Ὅτε γὰρ τὰ στοιχεῖα διειστήκει χωρὶς ὑπὸ τοῦ νεῖκου, τίς αἰτία τῆ γῆ τῆς μονῆς ἦν; Οὐ γὰρ δὴ καὶ τότε αἰτιάσεται τὴν δίνην. Ἄτοπον δὲ καὶ τὸ μὴ συννοεῖν ὅτι πρότερον μὲν διὰ τὴν δίνην ἐφέρετο τὰ μόρια τῆς γῆς πρὸς τὸ μέσον· νῦν δὲ διὰ τίν' αἰτίαν πάντα τὰ βάρους ἔχοντα φέρεται πρὸς αὐτήν; Οὐ γὰρ ἢ γε δίνη πλησιάζει πρὸς ἡμᾶς. Ἔτι δὲ καὶ τὸ πῦρ ἄνω φέρεται διὰ τίν' αἰτίαν; Οὐ γὰρ διὰ γε τὴν δίνην. Εἰ δὲ τοῦτο φέρεσθαι που πέφυκεν, δῆλον ὅτι καὶ τὴν γῆν οἰητέον.</p>	<p>Empedokliui galima dar paprieštarauti: kai dėl Vaido elementai atsiskyrė vieni nuo kitų, kokia buvo žemės nejudrumo priežastis? Nes jis tikrai nepriskirs priežasties sūkuriui ir tuo metu“. Taip pat absurdiška neatsižvelgti į tai: anksčiau žemės dalys dėl sukimosi buvo nešamos link centro; bet šiuo metu dėl kokios priežasties visi sunkūs kūnai yra nešami link jos [t.y. žemės]? Nes sūkurys, aišku, prie mūsų nesiartina. Be to, dėl kokios priežasties ugnis kyla į viršų? Nes juk tikrai ne dėl sūkurių. Ir jei jos prigimtis yra būti kažkur nuneštai, tai, matyt, taip reikia galvoti ir apie žemę. [. . .].</p>
<p>R22 Arist. <i>GA</i> 2.8 747a24–29 et 34–b8</p> <p>[. . .] τὸ δὲ τῶν ἡμιόνων γένος ὄλον ἄγονόν ἐστιν. περὶ δὲ τῆς αἰτίας, ὡς μὲν λέγουσιν Ἐμπεδοκλῆς καὶ Δημόκριτος – λέγων ὁ μὲν οὐ σαφῶς Δημόκριτος δὲ γνωρίμως μᾶλλον – οὐ καλῶς εἰρήκασιν. λέγουσι γὰρ ἐπὶ πάντων ὁμοίως τὴν ἀπόδειξιν τῶν παρὰ τὴν συγγένειαν συνδυαζομένων. [. . .] Ἐμπεδοκλῆς δ' αἰτιάται τὸ μίγμα τῶν σπερμάτων γίνεσθαι πυκνὸν ἐκ μαλακῆς τῆς γονῆς οὐσης ἐκατέρας· συναρμόττειν γὰρ τὰ κοῖλα τοῖς πυκνοῖς ἀλλήλων, ἐκ δὲ τῶν τοιούτων γίνεσθαι ἐκ μαλακῶν σκληρῶν ὥσπερ τῶ καττιτέρῳ μιχθέντα τὸν χαλκόν – λέγων οὕτ' ἐπὶ τοῦ χαλκοῦ καὶ τοῦ καττιτέρου τὴν αἰτίαν ὀρθῶς [. . .] οὐθ' ὅλως ἐκ γνωρίμων ποιούμενος τὰς ἀρχάς. τὰ γὰρ κοῖλα καὶ τὰ στερεὰ ἀρμόττοντα ἀλλήλοις πῶς ποιεῖ τὴν μίξιν οἶον οἴνου καὶ ὕδατος; τοῦτο γὰρ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐστὶ τὸ λεγόμενον·</p>	<p>[. . .] visa mulų rasė yra sterili. Tačiau apie priežastį Empedoklis ir Demokritas kalbėjo neteisingai, pirmasis kalbėjo neaiškiai, o Demokritas suprantamiau. Mat jie panašiai ginčijasi dėl visų [<i>scil.</i> gyvūnai], kurie poruojasi už savo rūšies ribų. [. . .] Empedoklis priežastį sieja su tuo, kad sėklų mišinys tampa tankus, o kiekviena iš dviejų sėklų, iš kurių ji pagaminta, yra minkšta; nes tuščiavidurės ir tankios dalys dera viena į kitą, o iš tokios rūšies sėklų kietos susidaro iš minkštų, kaip bronzos, sumaišyta su alavu. Bet jis tinkamai nepaaiškina priežasties ir bronzos bei alavo atveju [. . .] ir apskritai jis savo principus kildina ne iš žinomų faktų. Nes kaip abipusis tuščiavidurių ir kietų dalių sujungimas sukuria mišinį, pavyzdžiui, tarp vyno ir vandens? Tai, ką jis sako, yra virš mūsų galvų.</p>

R25 Theophr. <i>Sens.</i> 23–24	[Mąstymas]
<p>ὡσαύτως δ' ἂν τις καὶ περὶ τὴν φρόνησιν ἀπορήσειεν, εἰ γὰρ τῶν αὐτῶν ποιεῖ καὶ τὴν αἴσθησιν. καὶ γὰρ ἅπαντα μεθέξει τοῦ φρονεῖν. καὶ ἅμα πῶς ἐνδέχεται καὶ ἐν ἀλλοιώσει καὶ ὑπὸ τοῦ ὁμοίου γίνεσθαι τὸ φρονεῖν; τὸ γὰρ ὁμοιον οὐκ ἀλλοιοῦται τῷ ὁμοίῳ. τὸ δὲ δὴ τῷ αἵματι φρονεῖν καὶ παντελῶς ἄτοπον· πολλὰ γὰρ τῶν ζώων ἄναιμα, τῶν δὲ ἐναίμων τὰ περὶ τὰς αἰσθήσεις ἀναιμότατα τῶν μερῶν. ἔτι καὶ ὅστοῦν καὶ θριξ αἰσθάνοιτ' ἂν, ἐπεὶ οὖν ἐξ ἀπάντων ἐστὶ τῶν στοιχείων. καὶ συμβαίνει ταῦτ' εἶναι τὸ φρονεῖν καὶ αἰσθάνεσθαι καὶ ἦδεσθαι καὶ <τὸ> λυπεῖσθαι καὶ [τὸ] ἀγνοεῖν· ἄμφω γὰρ ποιεῖ τοῖς ἀνομοίοις. ὥσθ' ἅμα τῷ μὲν ἀγνοεῖν ἔδει γίνεσθαι λύπην, τῷ δὲ φρονεῖν ἠδονήν.</p> <p>[24] ἄτοπον δὲ καὶ τὸ τὰς δυνάμεις ἐκάστοις ἐγγίνεσθαι διὰ τὴν ἐν τοῖς μορίοις τοῦ αἵματος σύγκρασιν, ὡς ἢ τὴν γλωτταν αἰτίαν τοῦ εὖ λέγειν <οὔσαν ἢ> τὰς χεῖρας τοῦ δημιουργεῖν, ἀλλ' οὐκ ὄργανον τὰξιν ἔχοντα. διὸ καὶ μᾶλλον ἂν τις ἀποδοίη τῇ μορφῇ τὴν αἰτίαν ἢ τῇ κράσει τοῦ αἵματος, ἢ χωρὶς διανοίας ἐστίν· οὕτως γὰρ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων.</p> <p>Ἐμπεδοκλῆς μὲν οὖν εἰστικὸν ἐν πολλοῖς διαμαρτάνειν.</p>	<p>[23] Lygiai taip pat gali kilti sunkumų dėl mąstymo, jei jis iš tikrųjų mano, kad jis kyla iš tų pačių dalykų, kaip ir jutimas. Juk tada visi dalykai turės dalį mąstymo. Ir kaip įmanoma, kad mąstymas vyktų tuo pačiu metu ir dėl skirtumo, ir dėl to, kas yra panašu? Nes to, kas panašu, nepakeičia tai, kas panašu. Kalbant apie teiginį, kad mąstymas vyksta per kraują, tai visiškai absurdas: daugelis gyvūnų neturi kraujo, o tarp tų, kurie turi kraują, su pojūčiais susijusiose kūno dalyse kraujo yra mažiausiai. Be to, kaulai ir plaukai jaustų, nes jie taip pat susideda iš visų elementų. O rezultatas toks, kad mąstyti, suvokti ir jausti malonumą [<i>scil.</i> iš vienos pusės], ir patirti skausmą bei būti neišmanančiam [<i>scil.</i> iš kitos pusės] būtų identiška (mat abu aiškina nepanašumu): kad nežinią turėtų lydėti skausmas, o mąstymą – malonumas.</p> <p>[24] Taip pat absurdiška teigti, kad kiekvieno žmogaus gebėjimai vystosi dėl kraujo susimaišymo jo kūno dalyse, tarsi liežuvis būtų iškalbos, o rankos – meistriskumo priežastis, vietoje to, kad jie būtų laikomi instrumentais. Šiuo pagrindu priežastį būtų geriau priskirti formai, o ne kraujo mišiniui, kuris neturi mąstymo. Tas pats pasakytina ir apie kitus gyvūnus.</p> <p>Taigi atrodo, kad Empedoklis daugeliu dalykų klydo.</p>
R26 Aet. 1.5.2 (Ps.–Plut.)	
Ἐμπεδοκλῆς δὲ κόσμον μὲν ἓνα, οὐ μέντοι τὸ πᾶν εἶναι τὸν κόσμον ἀλλ' ὀλίγον τι τοῦ παντὸς μέρους, τὸ δὲ λοιπὸν ἀργὴν ὕλην.	Empedoklis: pasaulis yra vienas, bet pasaulis yra ne visuma, o maža visumos dalis, o likusi dalis yra inertiška materija. ⁵¹
R27 Aet. 1.13.1 (Ps.–Plut., Stob.)	
Ἐμπεδοκλῆς πρὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων θραύσματα ἐλάχιστα, οἷονεῖ στοιχεῖα πρὶν στοιχείων, ὁμοιομερῆ [ὅ ἐστι στρογγύλα].	Empedoklis: prieš keturis elementus yra mažiausios kibirkštys, kaip ir elementai prieš elementus, homoiomerai, yra sferiniai.
R28	a 1.7.28 (Stob.)
<Empedoklis> τὸ ἓν. καὶ τὸ μὲν ἐν τὴν ἀνάγκην, ὕλην δὲ αὐτῆς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, εἶδη δὲ τὸ νεῖκος καὶ τὴν φιλίαν. [. . .]	<Empedoklis:> [<i>scil.</i> Dievas yra] vienis. Ir vienis yra būtinybė, o jo medžiaga – keturi elementai, jo formos: Vaidas ir Meilė [. . .].
	b Aet. 1.26.1 (Ps.–Plut.)
Ἐμπεδοκλῆς οὐσίαν ἀνάγκης αἰτίαν χρηστικὴν τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν στοιχείων.	Empedoklis: būtinybės esmė yra priežastis, kuri naudojasi principais ir elementais.
R29 Aet. 5.25.4 (Ps.–Plut.)	
Ἐμπεδοκλῆς τὸν θάνατον γεγενῆσθαι διαχωρισμὸν τοῦ πυρώδους <καὶ γεώδους>, ἐξ ὧν ἢ σύγκρισις τῷ ἀνθρώπῳ συνεστάθη· ὥστε κατὰ τοῦτο κοινὸν εἶναι τὸν θάνατον σώματος καὶ ψυχῆς·	Empedoklis: mirtis įvyko kaip ugnies elemento atskyrimas nuo tų, iš kurių sudaromas mišinys žmogui. Taigi šiuo požiūriu ji [t.y. mirtis] yra bendra kūnui ir sielai [. . .]. [Materialistinė samprata, kūnas ir siela vienas, ne orfiška].
R30 Aet. 4.9.1 (Stob.)	
[. . .] Ἐμπεδοκλῆς [. . .] ψευδεῖς εἶναι τὰς αἰσθήσεις.	[. . .] Empedoklis [. . .]: pojūčiai yra apgaulingi.
R32 (ad B118) Sext. <i>Emp. Adv. Math.</i> 11.96	
Ἄλλ' εἰώθασί τινες τῶν ἀπὸ τῆς Ἐπικούρου αἰρέσεως [. . .] λέγειν, ὅτι φυσικῶς καὶ ἀδιδάκτως τὸ ζῶον φεύγει μὲν τὴν ἀλγηδόνα, διώκει δὲ τὴν ἠδονήν· γεννηθὲν γοῦν καὶ μηδέπω τοῖς κατὰ δόξαν δουλεύον ἅμα τῷ ῥαπισθῆναι ἀσυνήθει ἀέρος ψύξει ἔκλαυσέ τε καὶ ἐκόκυσεν.	Tačiau kai kurie Epikūro sekėjai susidūrė su tokiais sunkumais paprastai atkerta, kad gyvūnai iš prigimties ir nemokyti vengia kančių ir vaikosi malonumų: tad gimęs ir dar nevergaujantis kitų nuomonei ⁵² vos užgautas „neįprastai“ šalto vėjo „verkė ir klykė“.

⁵¹ Skirtumas tarp pasaulio ir visumos yra stoiškas.

⁵² toῖς κατὰ δόξαν nuomonės suformuotiems dalykams.

<p>R33 Lucr. 1.734–747</p> <p>hie tamen et supra quos diximus inferiores partibus egregie multis multoque minores, quamquam multa bene ac divinitus invententes ex adyto tamquam cordis responsa dedere sanctius et multo certa ratione magis quam Pythia quae tripodī a Phoebi lauroque profatur, principiis tamen in rerum fecere ruinas et graviter magni magno cecidere ibi casu. primum quod motus exempto rebus inani constituunt et res mollis rarasque relinquunt, aera solem ignem terras animalia frugis nec tamen admiscent in eorum corpus inane; deinde quod omnino finem non esse secundis corporibus faciunt neque pausam stare fragori [. . .]</p>	<p>Nepaisant to, jis ir tie, kurie, kaip anksčiau sakiau, daugeliu atžvilgių buvo daug prastesni ir gerokai žemesni už jį, nors dėl dieviškojo įkvėpimo padarę daug puikių atradimų, davė pranašiskus atsakymus, tarsi jie būtų atėję iš širdies šventovės. Šventesniu ir daug tvirtesniu būdu nei Pitija, kalbanti per Foibo trikojį ir laurus. Vis dėlto, kalbėdami apie daiktų prigimtį, jie žlugo ir, kad ir kokie būtų puikūs, patyrė krachą su didžiu nuopoliu: Pirmiausia todėl, kad jie priima judesį, bet slopina tuštumą ir mano, kad daiktai yra minkšti ir poringi, oras, saulė, ugnis, žemė, gyvūnai, augalai, bet nepaisant to, jie nemaišo tuštumos į savo kūną. Tada jie nenustato kūnų padalijimo pabaigos ir nesuteikia atokvėpio jų susiskaidymui [. . .]</p>
<p>R34 Diog. Oen. 42.II–III et V Smith</p> <p>[Col. II] [. . .] μεταβαίνειν [φη]σὶ τὰς ψυχὰς ἐκ σωμάτων εἰς σώματα μετὰ τὸ τὰ πρῶτα διαφθαρήναι καὶ ἐπ' ἄπειρον τοῦτο γέινεσθαι, ὥσπερ οὐκ ἐροῦντος αὐτῶ τινος: “Ἐμπεδοκλείς, ν. εἰ μὲν οὐ[ν] δύνανται καθ' ἑαυτὰς [α]ἰ ψυχὰι μένειν μηδὲ κ.τ.λ.υλεις σύρειν εἰς ζ[ῳ]ον φύσιν καὶ τούτου χάριν μεταφέρειν [α]ὐτάς, τί σοι δύνανται ἢ μετάβασις; ν. ἐν γὰρ [ρ τῶ] μεταξύ χρόνῳ, δι' οὗ τὸ μεταβαίνειν αὐτα[ῖς γεί]νεται ζῳου φύσιν [δι] ἔχον, τὸ πᾶν ταραχθ[ή]σονται. εἰ δὲ μη[δαμῶς] ἔχουσι μένειν ἄ[νευ] σώματος, τί μά[λιστα] ἑαυτῶ παρέχει[ς πρά]γματα, μᾶλλον [δὲ ἐ]κείναις, σύρω[ν αὐτάς] καὶ μεταβιβάζ[ω]ν εἰς ἕτερον ἐξ ἑτέρου [ζῳ]ον; καὶ ταῦτα πο . . . [Col. V] ἄ[μεινον γ]ὰρ ἀπλῶς ἀφθάρτους [ἦν] τὰς ψυχὰς καθ' ἑαυτὰς ποιεῖν καὶ μὴ εἰς μακρὸν ἐμβαλεῖν αὐτά[ς] περίπλου, ἴνα σου τὸ πανέσχατον σεμνότερον ὑπῆρχε τὸ ψεῦσμα. ν. ἦ σοὶ μὲν, Ἐμπεδοκλείς, ἀπιστήσομε[ν] τὰς μεταβάσεις τα[ύ]τα.”</p>	<p>[Col. II] [. . .] Jis sako, kad sielos persikelia iš vieno kūno į kitus po to, kai sunaikinami pirmieji, ir tai tęsiasi iki begalybės, tarsi niekas jo neklaustų: „Empedokli, jei sielos gali išgyventi pačios ir išsilaiko pačios, tau nereikia jų įtempti į gyvos būtybės prigimtį ir dėl šios priežasties perkelti, [Col. III], tai kam tau kūnų kaita? Nes per tarpinį laiką, per kurį vyksta perkėlimas, [trikdantis] gyvos būtybės prigimtį, jie taps visiškai netvarkingi. Bet jei, kita vertus, jie išvis negali išgyventi be kūno, kodėl tu pats, o juo labiau jie, nerimauja, tempdami ir perkeldami juos iš vienos gyvos būtybės į kitą? . . . [Pl. V] Nes būtų buvę geriau sielas paversti tiesiog nesunaikinamomis, o ne išsiųsti jų į didžiulę kelionę, tokiu atveju tavo paskutinė klaida būtų buvusi vertingesnė. Arba, Empedokli, mes atsisakysime tavimi tikėti dėl šių persikėlimų [. . .].</p>
<p>R35 Plut. Adv. Col. 10–11 1111F–1112B</p> <p>Ὁ δὲ Κωλώτης, [. . .], πάλιν ἐξάπτεται τοῦ Ἐμπεδοκλέους ταῦτ' ἐπεί μὲν οὐχ ὁρῶ καθ' ὃ τὸ πρὸς τὸ ζῆν ὑπεναντιοῦται τοῖς ὑπολαμβάνουσι μήτε γένεσιν τοῦ μὴ ὄντος εἶναι μήτε φθορὰν τοῦ ὄντος, ἀλλ' ὄντων τινῶν συνῶδ' πρὸς ἄλληλα τὴν γένεσιν διαλύσει δ' ἀπ' ἀλλήλων τὸν θάνατον ἐπονομάζεσθαι. ὅτι γὰρ ἀντὶ τῆς γενέσεως εἶρηκε τὴν φύσιν, ἀντιθεῖς τὸν θάνατον αὐτῇ δεδήλωκεν ὁ Ἐμπεδοκλῆς. εἰ δ' οἱ μίξεις τὰς γενέσεις τιθέμενοι τὰς δὲ φθορὰς διαλύσεις οὐ ζῶσιν οὐδὲ δύνανται ζῆν, τί ποιοῦσιν ἕτερον οὗτοι; καίτοι ὁ μὲν Ἐμπεδοκλῆς τὰ στοιχεῖα κολλῶν καὶ συναρμόττων θερμότησι καὶ μαλακότησι καὶ ὑγρότησι μίξιν αὐτοῖς καὶ συμφυῖαν ἐνωτικὴν ἀμωσγέπως ἐνδίδωσιν, οἱ δὲ τὰς ἀτρέπτους καὶ ἀσυμπαθεῖς ἀτόμους εἰς τὸ αὐτὸ συναλεύνοντες</p>	<p>Kolotas [. . .] dar kartą puola Empedoklį, išreiškiantį tą pačią [scil. kaip Demokritas, ankstesnio Koloto puolimo objektas] mintį [. . . = B8]. Aš pats nesuprantu, kokiu būdu tai yra kliūtis gyventi, jei manome, kad nėra nei to, kas neegzistuoja, gimimo, nei to, kas egzistuoja, sunaikinimo, o tai, ką žmonės vadina „gimimu“, įvyksta tam tikriems dalykams, kurie egzistuoja, susijungus vieniems su kitais, ir tai, ką žmonės vadina „mirtimi“, įvyksta jiems išsiskaidžius. Tai, kad Empedoklis pasakė „gamta“ (<i>physis</i>) vietoje „gimimas“ (<i>genesis</i>), jis aiškiai nurodė priešindamas jai „mirtį“. Bet jei tie žmonės, kurie teigia, kad gimdymai yra mišiniai, o sunaikinimai yra išsiskaidymai, negyvena ir negali gyventi, ką jie daro kitaip? Be to, sujungdamas ir derindamas elementus šiluma, minkštumu ir drėgme, Empedoklis vienaip ar kitaip suteikia jiems vienijantį mišinį ir sanglaudą, o tie, kurie stumia kartu nelanksčius ir aistringus atomus [. . .].</p>
<p>R36 Cic. <i>Ad Q.</i> 2.9.3</p> <p>Lucreti poemata ut scribis ita sunt: multis luminibus ingenii, multae tamen artis; sed cum veneris, virum te putabo, si Sallusti Empedoclea legeris, hominem non putabo.</p>	<p>Lukrecijaus poemos yra tokios, kokias juos apibūdini, su daugybe puikių ištraukų, parodančių jo talentą, bet, vis dėlto, ir puikų meniškumą. Bet kai atvyksi, manysiu, kad esi vyriškas, jei gali skaityti Saliustijaus <i>Empedoklęją</i>, bet nemanysiu, kad esi žmogus.</p>

<p>R37 Diog. Laert. 8.67</p> <p>οὐ παρήκε δ' οὐδὲ τοῦτον ὁ Τίμων, ἀλλ' ὥδε αὐτοῦ καθάπτεται λόγων· καὶ Ἐμπεδοκλῆς ἀγοραίων ληκητῆς ἐπέων· ὅσα δ' ἔσθηνε, τοσσάδε εἶλεν ἀρχῶν ὅς διέθηκ' ἀρχὰς ἐπιδευέας ἄλλων.</p>	<p>Jis taip pat neišvengė Timono, kuris jį puola šiais žodžiais: ir Empedoklis, vulgarių eilių rėksnys; Jis kuo subtiliausiai brėžė skirtumus; Jo išdėstytiems principams paaiškinti reikalingi kiti principai.</p>
<p>R38 Cic. Acad. 2.14</p> <p>[. . .] et tamen isti physici raro admodum, cum haerent aliquo loco, exclamant quasi mente incitati, Empedocles quidem ut interdum mihi furere videatur, abstrusa esse omnia, nihil nos sentire nihil cemere nihil omnino quale sit posse reperire [. . .].</p>	<p>[. . .] ir vis dėlto tie tavo gamtos filosofai, užstrigę kažkuriame taške, tarsi įaudrintu protu retkarčiais sušunka – Empedoklis tokiu būdu, kad man kartais atrodo, kad jis klieđi kaip pamišęs – esą viskas yra slaptinga, kad nieko nesuvokiame, nieko neskiriame, iš viso nesugebame žinoti tikrosios jokių dalykų prigimties [. . .] [žr. B2].</p>
<p>R39 (ad B136 et B137) Sext. Emp. Adv. Math. 9.127–30</p> <p>[127] οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Πυθαγόραν καὶ τὸν Ἐμπεδοκλέα καὶ τὸ λοιπὸν τῶν Ἰταλῶν πλῆθος φασι μὴ μόνον ἡμῖν πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς εἶναι τινα κοινωνίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἄλογα τῶν ζώων. ἔν γάρ ὑπάρχειν πνεῦμα τὸ διὰ παντὸς τοῦ κόσμου διήκον ψυχῆς τρόπον τὸ καὶ ἐνοῦν ἡμᾶς πρὸς ἐκεῖνα. [128] διόπερ καὶ κτείνοντες αὐτὰ καὶ ταῖς σαρξίν αὐτῶν τρεφόμενοι ἀδικήσομεν τε καὶ ἀσεβήσομεν ὡς συγγενεῖς ἀναιροῦντες. ἔνθεν καὶ παρήνουν οὗτοι οἱ φιλόσοφοι ἀπέχεσθαι τῶν ἐμψύχων καὶ ἀσεβεῖν ἔφασκον τοὺς ἀνθρώπους ἄβωμόν ἐρεύθοντας μακάρων θερμοῖσι φόνοισιν⁵³, [129] καὶ Ἐμπεδοκλῆς πού φησιν [. . . = B136] καὶ [. . . = B137]. [130] ταῦτα δὴ παρήνουν οἱ περὶ τὸν Πυθαγόραν, πταίοντες· οὐ γάρ εἰ ἔστι τι διήκον δι' ἡμῶν τε καὶ ἐκείνων πνεῦμα, εὐθὺς ἔστι τις ἡμῖν δικαιοσύνη πρὸς τὰ ἄλογα τῶν ζώων.</p>	<p>Pitagoras ir Empedoklis bei likusi italų dauguma sako, kad bendrybė yra ne tik tarp mūsų ir dievų, bet ir tarp mūsų bei nemąstančių gyvūnų. Viena mat yra dvasia, per visą visatą persismelkusi kaip siela, ir vienijanti mus vienus su kitais.</p> <p>[128] Todėl žudydami juos ir jų mėsa maitindamiesi nusikalstume ir nusidėtume kaip savus niokodami. Tad ir patardavo šie filosofai susilaikyti nuo gyvūnų ir nusidedant skelbė žmones, „aukurą rausvinančius šiltu laimingųjų krauju“,</p> <p>[129] ir Empedoklis kažkur sako [. . . = B136] ir [. . . = B137].</p> <p>[130] Tokių dalykų mokė Pitagoro sekėjai, o klydo. Mat jei yra mus ir juos persmelkianti dvasia, tai nereiškia, kad tarp mūsų ir nemąstančių gyvūnų yra kažkoks teisingumas.</p>
<p>R41 (Ps.–?) Hipp. Haer. 1.3.1–2</p> <p>Ἐμπεδοκλῆς δὲ μετὰ τούτους (sc. τοὺς Πυθαγορείους) γενόμενος καὶ <αὐτὸς> περὶ δαιμόνων φύσεως εἶπε πολλά, <καὶ> ὡς ἀναστρέφονται διοικοῦντες τὰ κατὰ τὴν γῆν, ὄντες πλεῖστοι. οὗτος τὴν τοῦ παντὸς ἀρχὴν νεῖκος καὶ φιλίαν ἔφη, καὶ τὸ τῆς μονάδος νοερὸν πῦρ τὸν θεόν, καὶ συνεστάναι ἐκ πυρὸς τὰ πάντα καὶ εἰς πῦρ ἀναλυθήσεσθαι· ᾧ σχεδὸν καὶ οἱ Στωϊκοὶ συντίθενται δόγματι, ἐκπύρωσιν προσδοκῶντες. μάλιστα δὲ πάντων συγκατατίθεται τῇ μετενσωματώσει, οὕτως εἰπών [. . . = B117]</p>	<p>Tačiau Empedoklis, gimęs vėliau už juos (t. y. Pitagoriečius), pats daug kalbėjo apie <i>daimonų</i> prigimtį, aiškindamas, ir jie sukasi⁵⁴ tvarkydami žemiškus reikalus, ir kad jų yra daugybė. Jis tvirtino, kad visa ko pradžia yra vaidas ir meilė, ir kad dievas yra mąstanti vienio⁵⁵ ugnis, ir kad visa yra sudaryta iš jos ir galiausiai virs į ugnį: šiai nuomonei beveik pritaria ir stoikai, tikėdamiesi visuotinio gaisro. Tačiau visų labiausiai jis pasisako už⁵⁶ persikūnijimą, sakydamas šitaip: . . . = B117].</p>

⁵³ vers. Pythagor. XII Nauck?

⁵⁴ ἀναστρέφονται sukinėjasi, zuja, pluša.

⁵⁵ μονάς monada, čia, atrodo, yra τὸ ἐν vienio sinonimas.

⁵⁶ μάλιστα δὲ πάντων συγκατατίθεται τῇ μετενσωματώσει sc. ryžtingiausiai iš visų dalykų / filosofų? palaiko mokymą apie persikūnijimą.

<p>R42 (ad B2 et B3) Sext. Emp. <i>Adv. Math.</i> 7. 115–16, 120–25</p> <p>Ἐμπεδοκλῆς δὲ ὁ Ἀκραγαντῖνος κατὰ μὲν τοὺς ἀπλούστερον δοκοῦντας αὐτὸν ἐξηγεῖσθαι ἐξ κριτήρια τῆς ἀληθείας παραδίδωσιν. δύο γὰρ δραστηρίους τῶν ὄλων ἀρχὰς ὑποθέμενος, φιλιαν καὶ νεῖκος, ἅμα τε τῶν τεσσάρων μνησθεὶς ὡς ὑλικῶν, γῆς τε καὶ ὕδατος καὶ ἀέρος καὶ πυρός, πάντων ταῦτα ἔφη κριτήρια τυγχάνειν. [116] παλαιὰ γὰρ τις [. . .] ἄνωθεν παρὰ τοῖς φυσικοῖς κυλίνεται δόξα περὶ τοῦ τὰ ὅμοια τῶν ὁμοίων εἶναι γνωριστικά [. . .] [120] [. . .] εἶοικε καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς ταύτη συμπεριφέρεισθαι, ἕξ τε οὐσῶν τῶν τὰ πάντα συνεστακυῶν ἀρχῶν λέγειν ἰσάριθμα ταύταις ὑπάρχειν τὰ κριτήρια, δι' ὧν γέγραφε [121] [. . . = B109], ἐμφαίνων ὡς γῆν μὲν καταλαμβάνομεθα μετουσίᾳ γῆς, ὕδωρ δὲ κατὰ μετοχὴν ὕδατος, ἀέρα δὲ μετουσίᾳ τοῦ ἀέρος, καὶ ἐπὶ πυρός τὸ ἀνάλογον. [122] ἄλλοι δὲ ἦσαν οἱ λέγοντες κατὰ τὸν Ἐμπεδοκλέα κριτήριον εἶναι τῆς ἀληθείας οὐ τὰς αἰσθήσεις ἀλλὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, τοῦ δὲ ὀρθοῦ λόγου τὸν μὲν τινα θεῖον ὑπάρχειν τὸν δὲ ἀνθρώπινον ὧν τὸν μὲν θεῖον ἀνεξοιστον εἶναι, τὸν δὲ ἀνθρώπινον ἐξοιστόν. λέγει δὲ περὶ μὲν τοῦ μὴ ἐν ταῖς αἰσθήσεσι τὴν κρίσιν ἀληθοῦς ὑπάρχειν οὕτως [. . . = B2.18a]. περὶ δὲ τοῦ μὴ εἰς τὸ παντελὲς ἄληπτον εἶναι τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἰκνεῖται ὁ ἀνθρώπινος λόγος ληπτὴν ὑπάρχειν, διασαφεῖ τοῖς προκειμένοις ἐπιφέρων [. . . = B2.8b9]. καὶ διὰ τῶν ἐξῆς ἐπιπλήξας τοῖς πλέον ἐπαγγελλομένοις γινώσκειν παρίστησιν, ὅτι τὸ δι' ἐκάστης αἰσθήσεως λαμβανόμενον πιστόν ἐστι, τοῦ λόγου τούτων ἐπιστατοῦντος, καίπερ πρότερον καταδραμῶν τῆς ἀπ' αὐτῶν πίστεως. [125] φησὶ γὰρ [. . . = B3]</p>	<p>[115] Empedoklis iš Akraganto, pasak tų, kurie, atrodo, pateikia paprasčiausią jo interpretaciją, siūlo šešis tiesos kriterijus. Mat visatos atžvilgiu nustatęs du veiklius principus – Meilę ir Vaidą, taip pat paminėjęs dar keturis materijos pradus: žemę, vandenį, orą ir ugnį, jis pasakė, kad tai yra visų dalykų kriterijai.</p> <p>[116] Nes yra senovės [. . .] požiūris, kuris nuo neatmenamų laikų sklandė tarp gamtos filosofų, kad panašus pažįsta panašų. [. . .] [120] [. . .] Empedoklis, regis, laikosi šios doktrinos ir sako, kad yra šeši principai, iš kurių viskas padaroma, ir kriterijų skaičius yra lygus šiems, kai rašo [121] [. . . = B109], teigdamas, kad mes suvokiame žemę, nes turime dalį žemės, vandenį, nes turime dalį vandens, orą, nes turime dalį oro, ir analogiškai su ugnimi. [122] Tačiau buvo ir kitų [<i>scil.</i> be abejonės: stoikų], kurie sakė, kad pagal Empedoklį tiesos kriterijus yra ne pojūčiai, o teisingas mąstymas, ir kad vienas teisingas mąstymas yra dieviškas, o kitas – žmogiškas; ir iš jų vienas, dieviškasis, negali būti išreikštas, o kitas, žmogiškasis, gali būti išreikštas. [123] Taip jis sako, kad tiesos atskleidimas slypi ne pojūčiuose: [. . . = B2.1–8a]; [124] bet kad tiesa nėra visiškai nesuvokiama, ir pagal žmogaus gebėjimo mąstyti ribas ji yra suvokiama, jis tai paaiškina papildydamas ankstesnes eilutes [. . . = B2.8b9]. Ir toliau, puldamas tuos, kurie didžiuojasi žinantys daugiau, jis įtvirtina, kad tai, ką užčiuopia kiekvienas pojūtis, yra patikima, jei juos valdo protas, nepaisant to, kad anksčiau jis puolė juslėmis besiremiantį tikėjimą. [125] Nes jis sako: [. . . = B3].</p>
<p>R43 (ad B129) Porph. VP 30–31 (et al.)</p> <p>[. . .] τούτοις καὶ Ἐμπεδοκλῆς μαρτυρεῖ λέγων περὶ αὐτοῦ [. . . = B129]. τὸ γὰρ 'περιώσια' καὶ 'τῶν ὄντων λεύσσεσκεν ἕκαστα' καὶ 'πραπίδων πλοῦτον' καὶ τὰ εὐοικότα ἐμφαντικὰ μάλιστα τῆς ἐξαιρέτου καὶ ἀκριβεστέρας παρὰ τοὺς ἄλλους διοργανώσεως ἐν τε τῶ ὀρᾷ καὶ τῶ ἀκούειν καὶ τῶ νοεῖν [τοῦ Πυθαγόρου].</p>	<p>[. . .] Empedoklis tai liudija [<i>scil.</i> kad Pitagoras klausėsi dangiškos harmonijos], kai apie jį sako: [. . . = B129]. Posakiai „nepaprastai“, „jis matė kiekvieną iš visų dalykų, kurie yra“, „mąstymo organų gausa“ ir kiti panašūs žodžiai visų pirma rodo, kad Pitagoras turi nepaprastą organų gebėjimą, tikslesnį nei kitų žmonių matymo, klausos ir mąstymo atžvilgiu.</p>
<p>R44 Sext. Emp. <i>Adv. Math.</i> 7.92</p>	
<p>[. . .] καθάπερ ἔλεγε καὶ ὁ Φιλόλαος [. . . = B109]</p>	<p>[. . .] kaip sakė ir Filolajas: [. . . = B109]⁵⁷</p>
<p>R45 (žr. ad B5) Plut. <i>Quaest. conv.</i> 8.8.1 728E</p>	
<p>[. . .] ἔλεγε δὲ τῆς ἐχεμυθίας τοῦτο γέρας εἶναι, τοὺς ἰχθῦς καλεῖν <ἔλλοπας> [. . .] καὶ τὸν ὁμώνυμον ἐμοὶ τῶ Πausaniā Πυθαγορικῶς παραινεῖν τὰ δόγματα [. . . = D258]</p>	<p>[. . .] Jis [<i>scil.</i> nežinomas autorius] pasakė, kad vadinti žuvį [nebylią] (<i>ellopos</i>) tyla yra [<i>scil.</i> pitagorietiška] [. . .] ir kad būtent kaip pitagorietis, mano bendravardis [t.y. kalbėtojas Plutarcho dialoge pavadintas Empedokliu], dėstė savo doktrinas Pausanijui [. . .].</p>

⁵⁷ Šias eilutes Aristotelis cituoja kaip E.

<p>R46 Sext. Emp. <i>Adv. Math.</i> 1.302–3</p> <p>καὶ μὴν ὡς ἐν τούτοις ἐστὶ τυφλός, οὕτω κὰν τοῖς περὶ αὐτῶν γραφεῖσι ποιήμασιν, οἷον Ἐμπεδοκλέους λέγοντος [. . . = B112.4–5a] καὶ ἄλιν [. . . = B113]. ὁ μὲν γὰρ γραμματικὸς καὶ ὁ ἰδιώτης ὑπολήγονται κατ' ἀλαζονειαν καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὑπεροψίαν ταῦτ' ἀνεφθέγγθαι τὸν φιλόσοφον, ὅπερ ἀλλότριόν ἐστι τοῦ κὰν μετρίαν ἔξιν ἐν φιλοσοφίᾳ ἔχοντος, οὐχ ὅτι γε τοῦ τοσοῦτου ἀνδρός· ὁ δὲ ἀπὸ φυσικῆς ὀρμώμενος θεωρίας, σαφῶς γινώσκων ὅτι ἀρχαῖον ὄλως τὸ δόγμα ἐστὶ, τοῖς ὁμοίοις τὰ ὅμοια γινώσκουσαι, ὅπερ ἀπὸ Πυθαγόρου δοκοῦν κατεληλυθέναι κείτῃ μὲν καὶ παρὰ Πλάτωνι ἐν τῷ Τιμαίῳ, εἰρηται δὲ πολὺ πρότερον ὑπ' αὐτοῦ Ἐμπεδοκλέους [. . . = B109], συνήσει ὅτι ὁ Ἐμπεδοκλῆς θεὸν ἑαυτὸν προσηγόρευσεν, ἐπεὶ μόνος καθαρὸν ἀπὸ κακίας τηρήσας τὸν νοῦν καὶ ἀνεπιθόλωτον τῷ ἐν ἑαυτῷ θεῷ τὸν ἐκτὸς θεὸν κατεῖληφεν.</p>	<p>Kaip jis [t.y. gramatikas] yra aklas šių [<i>scil.</i> techninių traktatų] atžvilgiu, taip pat ir šiomis temomis parašytų poemų, kuomet Empedoklis sako [. . . = B112.4–5a], ir vėl [. . . = B113]. Nes gramatikas ir paprastas žmogus manys, kad filosofas tai pasakė iš pasididžiavimo ir paniekos kitiems žmonėms, o tai svetima kiekvienam, turinčiam net nuosaikią filosofijos būklę, jau nekalbant apie tokį didų žmogų. Bet kas laikosi gamtos mokslų kaip atskaitos taško, nes gerai žino, kad doktrina, kad panašus traukia panašų, yra gana sena, kadangi manoma, kad ji kilusi iš Pitagoro, taip pat randama Platono <i>Timajuje</i> ir buvo paskelbta daug anksčiau paties Empedoklio [. . . = B109] – supras, kad Empedoklis save vadino dievu, kadangi jis vienintelis išlaikė savo dvasią tyrą nuo blogio ir neužterštą, jis suprato dievą vidujai per dievą anapus jo.</p>
<p>R47 Plut. <i>Esu carn.</i> 1.7 996B</p> <p>οὐ χειρὸν δ' ἴσως καὶ προανακρούσασθαι καὶ προαναφωνῆσαι τὰ τοῦ Ἐμπεδοκλέους· ἀλληγορεῖ γὰρ ἐνταῦθα τὰς ψυχάς, ὅτι φόνων καὶ βρώσεως σαρκῶν καὶ ἀλληλοφαγίας δίκην τίνουσαι σώμασι θνητοῖς ἐνδέδεται.</p>	<p>Tikrai ne blogiau kaip muzikinę įžangą ir pratarmę skelbti Empedoklio eilutes. Mat jis ten alegoriškai sako, kad sielos surišamos su mirtingaisiais kūnais, nes yra baudžiamos už nužudymą, mėsos vartojimą ir vienas kito valgymą.</p>
<p>R48 (ad B115 et B119) Plut. <i>Exil.</i> 17 607C</p> <p>ὁ δ' Ἐμπεδοκλῆς ἐν ἀρχῇ τῆς φιλοσοφίας προαναφωνήσας (B115, 1. 3. 5. 6. 13), οὐχ ἑαυτὸν, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ πάντας ἀποδείκνυσι μετανάστας ἐνταῦθα καὶ ξένους καὶ φυγάδας ἡμᾶς ὄντας, 'οὐ γὰρ αἷμα' φησὶν 'ἡμῖν οὐδὲ πνεῦμα συγκραθέν, ὃ ἄνθρωποι, ψυχῆς οὐσίαν καὶ ἀρχὴν παρέσχεν, ἀλλ' ἐκ τούτων τὸ σῶμα συμπέλασται γηγενές καὶ θνητόν', τῆς δὲ ψυχῆς ἀλλαχόθεν ἠκούσης δεῦρο τὴν γένεσιν ἀποδημίαν ὑποκορίζεται τῷ πραοτάτῳ τῶν ὀνομάτων. τὸ δ' ἀληθέστατον, φεύγει καὶ πλανᾶται θεῖοις ἐλαυνομένη δόγμασι καὶ νόμοις, εἴθ' ὥσπερ ἐν νήσῳ σάλον ἔχουση πολύν, καθάπερ φησὶν ὁ Πλάτων (<i>Phaedr.</i> 250c), 'ὄστρέου τρόπον' ἐνδεδεμένη τῷ σώματι διὰ τὸ μὴ ἀναφέρειν μηδὲ μνημονεύειν 'ἐξ οἷς τιμῆς τε καὶ ὄσσου μήκεος ὄλβου' [B119.1] μεθέστηκεν, οὐ Σάρδεων Ἀθήνας οὐδὲ Κορίνθου Λήμνον ἢ Σκῦρον ἀλλ' οὐρανοῦ καὶ σελήνης γῆν ἀμειψαμένη καὶ τὸν ἐπὶ γῆς βίον.</p>	<p>Empedoklis, savo filosofijos pradžioje kaip įžangą paskalbęs [. . . = B115.1, 3, 5, 6, 13], nurodo, kad ne tik jis, bet visi mes, pradėdant nuo jo, čia esame atėjūnai, svetimšaliai ir bėgliai. „Kadangi ne kraujas“, sako, „mums, o žmonėms, ir (su juo) susietas kvėpavimas, suteikė sielai buvimą ir pradžią, bet iš žemės gimęs ir mirtingas kūnas yra iš šių elementų nulipdytas“, ir kadangi siela čia atėjo iš kitur, E. gimimą meiliai vadina švelniausiu įmanomu žodžiu – kelione. Visiška tiesa, (siela) bėga ir klajoja, varoma dievų nutarimų ir įstatymų, tarytum smarkiai bangų blaškomoje saloje, kaip Platonas sako, „įkalinta kūne lyg austrė (kiaute)“, todėl, kad negali atsitokėti⁵⁸ nei prisiminti, „iš kokios didelės garbės ir palaimos viršūnės“ [B119.1] nupuolė – ne Sardes į Atėnus, ne Korintą į Lemną ar Skirą, bet dangų ir mėnulį į žemę ir žemišką gyvenimą iškeitusi; jei čia nors truputį pakeičia vietą, kenčia kaip vystantis augalas ir jaučiasi nejaukiai. Išties augalui labiau nei kitos yra tinkama tam tikra žemė, kurioje jis tvirtėja ir auga, bet iš žmogaus jokia vieta neatima palaimos, kaip ir dorybės ar išminties.</p>
<p>R49 (ad B122) Plut. <i>Tranquil. an.</i> 15–16 474B</p> <p>ἀλλὰ μᾶλλον, ὡς Ἐμπεδοκλῆς, διτταί τινες ἕκαστον ἡμῶν γινόμενον παραλαμβάνουσι καὶ κατάρχονται μοῖραι καὶ δαίμονες· [. . . = B122] ὥστε τούτων ἐκάστου σπέρματα τῶν παθῶν ἀνακεκραμένα δεδεγμένης ἡμῶν τῆς γενέσεως καὶ διὰ τοῦτο πολλὴν ἀνωμαλίαν ἔχουσης, εὐχεται μὲν ὁ νοῦν ἔχων τὰ βελτίονα προσδοκᾷ δὲ καὶ ἄταερα, χρῆται δ' ἀμφοτέροις τὸ ἄγαν ἀφαιρῶν.</p>	<p>Bet tai veikia, kaip Empedoklis [<i>scil.</i> sako], kad du likimai ir dievybės užvaldo kiekvieną iš mūsų ir valdo, kai gimstame [. . . = B122], todėl nuo tada, kai mūsų gimimui teko šių abiejų mišrios sėklos ir dėl šios priežasties jis turi daug nukrypimų, mūsų protas nori turėti geresnes [sąlygas], bet taip pat saugosi kitų ir naudojami jom abiem, išvengdamas jų pertekliaus.</p>

⁵⁸ ἀναφέρειν intr.; bet galimi vertimai atstatyti / nurodyti.

<p>R50 (ad B115 et B120) Plot. <i>Enn.</i> 4.8.1</p> <p>[. . .] ἀπορῶ, πῶς ποτε καὶ νῦν καταβαίνω, καὶ ὅπως ποτέ μοι ἔνδον ἢ ψυχῇ γεγένηται τοῦ σώματος [. . .]. Ἐμπεδοκλῆς τε εἰπὼν ἁμαρτανούσας νόμον εἶναι ταῖς ψυχαῖς πεσεῖν ἐνταῦθα καὶ αὐτὸς <φυγὰς θεόθεν> γενόμενος ἤκειν <πίσυνος μαινομένῳ νεΐκει> τοσοῦτον παρεγύμνου, ὅσον καὶ Πυθαγόρας, οἶμαι, καὶ οἱ ἀπ' ἐκείνου ἠνίττοντο περὶ τε τούτου περὶ τε πολλῶν ἄλλων. Τῷ δὲ παρῆν καὶ διὰ ποιήσιν οὐ σαφεῖ εἶναι. Λείπεται δὴ ἡμῖν ὁ θεῖος Πλάτων, ὃς πολλά τε καὶ καλὰ περὶ ψυχῆς εἶπε [. . .]· καὶ <τὸ σπήλαιον> αὐτῷ, ὅσπερ Ἐμπεδοκλεῖ τὸ <ἀντρον> [ἄρ. B120], τότε τὸ πᾶν – δοκῶ μοι – λέγειν [. . .].</p>	<p>[. . .] Esu suglumęs, kaip gali atsitikti taip, kad dabar nusileidžiu žemyn, ir kaip mano siela kada nors galėjo atsidurti kūne [. . .]. Empedoklis, kuris sakė, jog yra dėsniš, kad klystančios sielos čia nupuola, ir jis pats atvyko tapęs „tremitiniu nuo dievų“ „paklusdamas šėlstančiam Vaidui“, šiuo klausimu atskleidė tiek pat, kiek apie tai ir daugelį kitų dalykų mįslingai kalbėjo, manau, ir Pitagoras, ir jo sekėjai; be to, neaiškiai, nes jis rašo poeziją. Taigi mums liko dieviškasis Platonas, kuris pasakė daug puikių dalykų apie sielą [. . .] ir jo „urvas“ [<i>Rep.</i> 7.514a], kaip ir Empedoklio „urvas“ [plg. B120], man atrodo, nurodo šią visatą [. . .].</p>
<p>R51 (ad B126) Porph. in Stob. 1.49.60 (< 382 F22–26 Smith)</p> <p>Αὐτῆς γὰρ τῆς μετακοσμήσεως εἰμαρμένη καὶ φύσις ὑπὸ Ἐμπεδοκλέους δαίμων ἀνηγόρευται, ἴσαρκῶν ἀλλογνῶτι περιστέλλουσα χιτῶνι, [D19] καὶ μεταμπίσχουσα τὰς ψυχάς.</p>	<p>Šio kosminio pertvarkymo likimą ir prigimtį Empedoklis vadina dieviškumu apgaubiančiu[<i>scil.</i> jas] nepažįstamu kūno apsiaustu [D19] ir apvelkantį sielas naujais drabužiais.</p>
<p>R52 (ad B121) Synes. <i>Provid.</i> 1 1.3–4</p> <p>δύο δὲ ἢ τοῦ κόσμου φύσις παρέχεται, τὴν μὲν φωτοειδῆ, τὴν δὲ αἰδιδῆ: [. . .] [4] κείται δὲ Θέμιδος νόμος ἀγορευῶν ψυχαῖς, ἥτις ἂν ὁμιλήσασα τῇ τῶν ὄντων ἐσχατιᾷ τηρήσῃ τὴν φύσιν καὶ ἀμόλυντος διαγένηται, ταύτην δὴ τὴν αὐτὴν ὁδὸν αὐθις ἀναρρῦναι καὶ εἰς τὴν οἰκείαν ἀναχυθῆναι πηγῆν, ὅσπερ γε καὶ τὰς ἐκ τῆς ἐτέρας μερίδος τρόπον τινὰ ἐξορμησαμένας φύσεως ἀνάγκη ἐς τοὺς συγγενεῖς αὐλισθῆναι κευθμῶνας [. . . = B121.2–3]</p>	<p>[1] Pasaulio prigimtis turi du [<i>scil.</i> šaltinius], vienas jų šviečiantis, kitas neryškus [. . .]. [4] Yra nustatytas Temidės įstatymas, skelbiantis sieloms: ta siela, kuri pažinusi tolimiausias kūrinijos ribas išsaugo savo prigimtį ir išlieka nesusitepusi, įteka atgal į tą patį kelią ir vėl įsilieja į giminingą šaltinį, kaip ir iš kitos dalies kažkokiu būdu išgarmėjusias sielas prigimties būtinybė verčia įsikurti joms tinkamose landynėse: [. . . = B121.2–3]</p>
<p>R53 (ad B121) Hierocl. <i>In Carm. Aur.</i> 24.2–3</p> <p>κάτεισι γὰρ καὶ ἀποπίπτει τῆς εὐδαίμονος χώρας ὁ ἄνθρωπος, ὡς Ἐμπεδοκλῆς φησὶν ὁ Πυθαγόρειος, [. . . = B115.13b–14]. ἀνεῖσι δὲ καὶ τὴν ἀρχαίαν ἕξιν ἀπολαμβάνει, εἰ φύγοι τὰ περὶ γῆν καὶ τὸν ἀτερπέα χῶρον [B121.1], ὡς ὁ αὐτὸς λέγει, ἔνθα Φόνος τε Κότος τε καὶ ἄλλων ἔθνεα Κηρῶν [B121.2], εἰς ὃν οἱ ἐκπεσόντες Ἄτης ἂν λειμῶνα κατὰ σκότος ἠλάσκουσιν [B121.3]. ἢ δὲ ἔφεσις τοῦ φεύγοντος τὸν τῆς Ἄτης λειμῶνα πρὸς τὸν τῆς ἀληθείας ἐπέιγεται λειμῶνα, ὃν ἀπολιπὼν τῇ ὀρμῇ τῆς πτερορρυήσεως εἰς γῆιν ἔρχεται σῶμα ὀλβίου αἰῶνος ἀμερθεῖς. τούτοις δὲ καὶ ὁ Πλάτων ἐστὶ σύμφωνος περὶ μὲν τῆς καθόδου ταυτὶ λέγων [. . . = Plat. <i>Phaedr.</i> 248c5–8].</p>	<p>Mat žmogus leidžiasi ir nukrenta iš palaiminto krašto, kaip sako pitagorietis Empedoklis, [. . . = B115.13b–14]. Bet pakyla ir ankstesnę būklę susigrąžina, jei vengia to, kas priklauso šiai žemei, ir paties šio „bedžiausmio krašto“, kaip jis pats sako, „kur skerdynės, pavydas, ir kitų Kėrių gentys“, į kurią puolantys „po Atės pievą tamsoje klaidžioja“. Bėgančiojo iš „Atės pievos“ troškimas veržiasi į Tiesos pievą“, kurią palikęs, priverstas sparnų numetimo, jis atkeliauja į žemišką kūną, kai iš jo yra atimtas palaimingas gyvenimas. Ir Platonas tam pritaria, apie nusileidimą šitaip sakydamas... [. . . = <i>Phaedr.</i> 248c5–8].</p>
<p>R54 Procl. <i>In Tim.</i> 3 ad 34b–c (vol. 2, p. 116.18–29 Diehl)</p> <p>ἐπειδὴ δὲ καὶ αἰσθησὶν ἔχομεν καὶ τὰ αἰσθητὰ πρὸ ὀμμάτων ἐστὶν ἡμῶν, εἰκῆ τε ζῶμεν καὶ κατὰ τὸ προστυχὸν καὶ, ὃ φασι, κάτω κάρα ποιούμεθα τὴν τῶν ὄντων κρίσιν. ὃ καὶ <Ἐμπεδοκλῆς> [frg. 2, 2D.] ἡμῶν κατοδुरόμενος ἔφη: [. . . = B2.2]. πολλὰ γὰρ ἐμπίπτοντα τοῖς ὄντως ἡμῖν δειλοῖς, ὡς φυγάσι θεόθεν γενομένοις, ἀμβλύνει τὴν τῶν ὄντων θεωρίαν. ἐπειδὴ δὲ, ὅσπερ καὶ οὗτος ὁ φιλόσοφος εἶπεν, ἔξωθεν ἐρήκεν ἡμῖν τοῦτο τὸ προστυχὸν καὶ τὸ εἰκαῖον, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πλάτων <μετέχειν> ἡμᾶς αὐτῶν εἶπεν, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῆς οὐσίας ἡμῶν ἀνεγείρεσθαι ταῦτα:</p>	<p>Bet kadangi mes turime pojūčius ir juntami dalykai taip pat yra prieš akis, mes gyvename kaip pakliūva ir priklausomai nuo to, kas atsitinka, ir, kaip sakoma, egzistuojančius dalykus vertiname „žemyn galva.“ Taip kalbėjo ir Empedoklis, apgailėstas dėl mūsų likimo [. . . = B2.2]. Mat daugelis dalykų, kurie mus, apgailėtini kokie išties esame, ištinka, nes esame „dieviškumo tremitiniai“ [plg. B115.13] bukina mūsų mąstymą apie esančius dalykus. Tačiau kadangi, kaip sakė ir šis filosofas, tai [t.y. dieviškumas] mums atsuntė šį atsitiktinumą ir betiksliskumą [plg. B2.2, 5–6], dėl šios priežasties ir Platonas sako, kad mes juose tik „dalyvaujame“, bet jie kyla ne iš mūsų pačių esmės.</p>

<p>R55 Herm. <i>In Phaedr.</i>, p. 160.14–15 <Ἀπέρχονται> οὖν, φησὶ, τουτέστι φεύγουσιν ἐπὶ τὸ ἄθεον καὶ σκοτεινόν, φυγὰς θεοθεν καὶ ἀλήτης. [=B115.13b]</p>	<p>Jos [t.y. sielos] išvyksta, sako jis [t.y. Platonas <i>Faidras</i> 248b], tai yra, kad jos bėga tremtyje link to, kas bedieviška ir tamsu, „dievų tremtinys ir klajoklis“ [B115.13].</p>
<p>R56 (žr. ad B120) Porph. Antr. 8 Ἀφ' ὧν οἶμαι ὀρμώμενοι καὶ οἱ Πυθαγόρειοι καὶ μετὰ τούτους Πλάτων ἄντρον καὶ σπήλαιον τὸν κόσμον ἀπερήναντο. παρά τε γὰρ Ἐμπεδοκλεῖ αἱ ψυχοπομποὶ δυνάμεις λέγουσιν «ἠλύθομεν τόδ' ὑπ' ἄντρον ὑπόστεγον», παρά τε Πλάτωνι ἐν τῷ ἐβδόμῳ τῆς Πολιτείας λέγεται «ιδὲ γὰρ ἀνθρώπους οἷον ἐν κατωγείῳ ἄντρῳ καὶ οἰκίσει σπηλαιώδει ἀναπεπταμένη πρὸς φῶς, τὴν εἴσοδον ἐχούση μακρὰν παρ' ἅπαν τὸ σπήλαιον»</p>	<p>Kuo remdamiesi, manau, pirma pitagoriečiai, o po jų Platonas visatą pavadino urvu ir ola. Juk ir pas Empedoklį sielas vedančios jėgos sako: „atvykome į šią uždengtą olą“, ir Platono septintoje <i>Valstybės</i> knygoje sakoma: „[sivaizduok žmones olą primenančiame požeminiame būste. Per įėjimą į olą plačiai krinta šviesa.⁵⁹“</p>
<p>R57 (ad B121) Procl. <i>In Remp.</i> 2.157.9–158.3 Τὸν μὲν οὖν λειμῶνα καὶ διὰ τούτων οἶμαι δηλοῖ τῶν ῥημάτων <ὄτι> τὸν δικαστικόν, ὡσπερ ἐν τῷ Γοργία [<i>Gorg.</i> 523b], τόπον ἀποκαλεῖ. [. . .] ὃν ἀπεδείκνυμεν ἔμπροσθεν ἐναργῶς αὐτὸν εἶναι τὸν αἰθέρα τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς ὄλης μέσον καὶ οὐχὶ τῶν ἐγκοίλων μόνων τῆς γῆς. ἔστι μὲν οὖν ὁ λειμῶν οὗτος ταύτην ἔχων τὴν ἐπωνυμίαν ὡς ἀρχὴ τῆς τῶν ῥευστῶν φύσεως καὶ τῶν ἐν ὑγρῷ τρεφομένων περιοχῇ πάντων λόγων τε γενεσιουργῶν καὶ ζωῆς ὑλικῆς ἀστάτως κινουμένης τόπος· τοιοῦτοι γὰρ οἱ λειμῶνες ὑδρηλοὶ τινες καὶ ἀνθέων καὶ ἄλλων τοιούτων γέμοντες. τοῦτον Ἐμπεδοκλῆς ἰδὼν τὸν λειμῶνα παντοῖον αὐτὸν εἶναι κακῶν πλήρη καὶ εἶπεν καὶ εἰπὼν ἀνώμωξεν· [. . . = B107]. μισοφαῆς γὰρ οὗτος ὁ χῶρος, ὡς καὶ τὸ σκότος ἐν αὐτῷ ἐγένετο, καὶ τῆς τίσεως †κακούργῳ παντί.</p>	<p>Na, tada aš manau, kad šiais žodžiais [<i>scil. Rep. X</i> 614d3–e3] jis [t.y. Platonas] taip pat nurodo, kad pievą vadina teismo vieta, kaip ir <i>Gorgijuje</i> [t.y. 523b]. [. . .] anksčiau aiškiai parodėme, kad tai [t.y. ši vieta] yra eteris, esantis viduryje tarp dangaus ir visos žemės, o ne tik tarp dangaus ir žemės įdubimų. Taigi, ši stepė gavo savo pavadinimą iš to, kad ji yra skysčių prigimties šaltinis, kad joje yra viskas, kas maitinama drėgme, ir kad tai yra kuriančių principų ir materialios gyvybės vieta, kuri juda netaisyklingai. Nes tokios yra pievos, laistytos, pilnos gėlių ir kitų panašių dalykų. Empedoklis, pamatęs šią pievą, pasakė, kad ji pilna visokių nedorybių, ir tai sakydamas apgailestaudamas sušuko: [. . . = B107]. Nes šis regionas „nekenčia šviesos“ [<i>Chaldėjos orakulai</i> 181], nes jame gimė ir tamsa, ir [<i>scil. kadangi tai regionas</i>] baumės kiekvienam piktadariui.</p>
<p>R58 Iambl. <i>An. in Stab.</i> 1.49.37 (1.375.2–11 Wachsmuth) Καὶ οὗτοι μὲν προῦποκειμένων τῶν ἀτάκτων καὶ πλημμελῶν κινήματων ἐπεισιέναι φασὶν ὕστερα τὰ κατακοσμοῦντα αὐτὰ καὶ διατάττοντα καὶ τὴν συμφωνίαν ἀπ' ἀμφοτέρων οὕτως συνυφαίνουσι, κατὰ μὲν <Πλωτῖνον> τῆς πρώτης ἐτερότητος, κατ' <Ἐμπεδοκλέα> δὲ τῆς [πρώτης] ἀπὸ τοῦ θεοῦ φυγῆς, καθ' <Ἡράκλειτον> [. . .] κατὰ δὲ τοὺς <Γνωστικούς>, κατ' <Ἀλβῖνον> [. . .]</p>	<p>Jie [t.y. skirtingos platonikų grupės] sako, kad netaisyklingi ir chaotiški judesiai egzistavo anksčiau, o tvarkos ir išsidėstymo priežastys buvo įvestos vėliau, ir kad tokiu būdu jie užmezga jų abiejų harmoniją. Pasak Plotino [plg. <i>Enn.</i> 6.1.1] pirmoji kaita atsakinga už nusileidimą. Pasak Empedoklio, tai yra pirmoji tremtis nuo dievo, pasak Herakleito [. . .], anot gnostikų [. . .], anot Albino [. . .].</p>
<p>R59 (> ad B115 <i>P/ΠΦ</i>) Asclep. <i>In Metaph.</i>, p. 197.15–24 . . . ὁ Ἐμπεδοκλῆς, τί ἐστὶν αἴτιον τῆς ἀπλῶς κινήσεως; οὐ γὰρ δεῖ λέγειν ἀπλῶς ὅτι οὕτως πέφυκεν, ἐπεὶ οὕτω πάντα ῥᾶστα ἐπιλύεσθαι. λέγομεν οὖν ὁ πολλάκις εἴρηται, ὅτι πάντα ταῦτα συμβολικῶς ἔλεγεν ὁ Ἐμπεδοκλῆς· οὕτε γὰρ τὸν σφαῖρον ὑπετίθετο φθίρεσθαι, ὡς φησιν, οὕτε δὲ τὸν αἰσθητὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ τούτων ἐδήλου τὴν ἄνοδον καὶ τὴν κάθοδον τῆς ψυχῆς. διὸ ἔλεγεν [. . . = B115.13–14]. ἔστι γὰρ καὶ ἐν τῷ σφαίρῳ διάκρισις, εἴ γε πολλὰ νοητά, ἀλλὰ καλύπτεται ὑπὸ τῆς ἀφράστου ἐνώσεως. καὶ ἐν τῷ αἰσθητῷ δὲ ἐστὶν ἔνωσις, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπικρατεῖ ἡ διάκρισις.</p>	<p><. . . > Empedokli, kokia apskritai yra judėjimo priežastis? Juk nereikėtų tiesiog sakyti, kad taip nutiko, nes taip viskas išsprendžiama per lengvai. Todėl mes sakome, kaip dažnai sakydavome, kad Empedoklis visa tai pasakė simboliškai. Nes jis nemanė, kaip jis sako, kad Sfera buvo sunaikinta, taip pat ir juntamas pasaulis, bet šiais išsireiškimais nurodė sielos kilimą ir nusileidimą. Štai kodėl jis pasakė: [. . . = B115.13–14]. Nes Sferoje taip pat yra atskirtis, nes yra mąstomų dalykų įvairovė, bet ji paslėpta nenusakomo susijungimo. Ir juntamame pasaulyje taip pat yra susivienijimas, bet labiau dominuoja atskyrimas.</p>

⁵⁹ Plat. *Rep.* 7.514a. (J. Dumčias vertimas).

<p>R60 Olymp. <i>In Gorg.</i> 35.12</p> <p><Κοινωνεῖν γὰρ ἀδύνατος> [507 e 5]: ἡ γὰρ κοινωνία φιλία τίς ἐστίν, ἢ δὲ φιλία, ὡς οἱ σοφοὶ φασιν (ὃ ἐστίν οἱ Πυθαγόρειοι καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς φάσκων τὴν φιλίαν ἐνοῦν τὸν Σφαῖρον), ἐνοποιός ἐστίν· ἢ γὰρ φιλία πρὸς τῆ μῦ τῶν πάντων ἐστίν ἀρχή, εἴ γε ἐκεῖ ἔνωσις πανταχοῦ καὶ οὐδαμοῦ διάκρισις. ὁ οὖν ἄδικος παντὶ ἐχθρός ἐστὶ καὶ οὐδενὶ κοινωνεῖ.</p>	<p>„Nes jis negali dalintis“ [Gorgias 507e5]: nes dalijimasis yra tam tikra draugystė, o draugystė, kaip sako išminčiai (tai yra pitagoriečiai ir Empedoklis, teigiantys, kad draugystė [t.y. Meilė] suvienija sferą, kuria vienybę. Nes be visų dalykų [t.y. sferos] principo, yra ir draugystė, jei tikrai tiesa, kad visur yra susivienijimas ir niekur nėra atskirties. Taigi neteisingas žmogus visų neapkenčia ir su niekuo nesidalija.</p>
<p>R61 Prod. <i>In Parm.</i> 2.723.15–724.8</p> <p>[. . .] Ὁ καὶ Ἐμπεδοκλῆς ὕστερον ἐωρακῶς, ἅτε Πυθαγόρειος καὶ αὐτὸς ὢν, Σφαῖρον ἀπεκάλει πᾶν τὸ νοητὸν ὡς ἠνωμένον ἑαυτῷ, καὶ εἰς ἑαυτὸν συννεύειν τὸν καλλοποιὸν καὶ ἐνοποιὸν διὰ τοῦ κάλλους θεόν· πάντα γὰρ ἐρῶντα ἀλλήλων καὶ ἐφιέμενα ἀλλήλων ἦνται πρὸς ἀλλήλα αἰωνίως, καὶ ἐστίν αὐτῶν ὁ ἔρωσ νοητὸς, καὶ ἡ συνουσία καὶ ἡ σύγκρασις ἄφραστος. Οἱ δὲ γε πολλοὶ, φουγάδες ἀπὸ τῆς ἐνώσεως ὄντες καὶ τῆς τῶν ὄντων μονάδος, ἐπὶ δὲ τὸ πλῆθος κατασυρόμενοι διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς ζωὴν μεριστήν οὔσαν καὶ διηρημένην [. . .] αὐτὰ τὰ πολλὰ κεχωρισμένα τῆς ἑαυτῶν ἐνότητος ἐλάμβανον [. . .].</p>	<p>[. . .] ką Empedoklis, nes jis pats irgi buvo pitagoriētis [<i>scil.</i> kaip Parmenidas] vėliau pamatė [<i>scil.</i> kad egzistuoja du tikrovės lygmenys]; todėl jis pavadino suvokiamų dalykų visumą „Sfera“, nes ji yra vieninga savyje ir linksta į save dėl grožio dievo, dievo, kuris kuria grožį ir vienybę.⁶⁰ Nes visa, kas myli vienas kitą ir trokšta vienas kito, buvo suvienyti vienas su kitu amžiams, ir jų troškimas yra suprantamas, o jų sąjunga ir mišinys yra nenusakomi. Tačiau dauguma žmonių, būdami tremtiniais nuo susivienijimo ir esamų dalykų monados, tempiami juose esančios gyvybės, kuri yra dalijama ir atsieta, daugio link, [. . .] griebėsi paties daugialypiškumo atskirai nuo jiems priklausančios vienybės [. . .].</p>
<p>R62 Plut. <i>Esu carn.</i> 2,3 997D–E</p> <p>Ποῖον οὖν οὐ πολυτελὲς δεῖπνον, εἰς ὃ [οὐ] θανατοῦται τι ἔμψυχον; μικρὸν ἀνάλωμα ἡγούμεθα ψυχῆν; οὐπω λέγω τάχα μητρὸς ἢ πατρὸς ἢ φίλου τινὸς ἢ παιδός, ὡς ἔλεγεν Ἐμπεδοκλῆς· ἀλλ’ αἰσθήσεώς γε μετέχουσιν [. . .] σκόπει δ’ ἡμᾶς πότεροι βέλτιον ἐξημεροῦσι τῶν φιλοσόφων, οἱ καὶ τέκνα καὶ φίλους καὶ πατέρας καὶ γυναῖκας ἐσθίειν κελεύοντες [ὡς] ἀποθανόντας, ἢ Πυθαγόρας καὶ Ἐμπεδοκλῆς ἐθίζοντες εἶναι καὶ πρὸς τὰ ἀλλογενῆ δίκαιος.</p>	<p>Kokio patiekalo, už kurį nužudoma gyva būtybė, kaina nebūtų didelė? Ar gyvybę laikome maža kaina? Aš jau nekalbu apie motiną ar tėvą, apie kokį nors draugą ar vaiką, kaip sakė Empedoklis [žr. B137], bet kas turi bent kokį pojūtį [. . .]. Tačiau pagalvokite, kuri iš dviejų filosofų grupių daro mus geresnius, ar tie [t.y. cinikai], kurie liepia mums valgyti savo vaikus, draugus, tėvus, žmonas, kadangi jie mirę, ar Pitagoras ir Empedoklis, kurie įpratina mus laikytis teisingumo ir kitų rūšių atžvilgiu?</p>
<p>R63 (103 Bollack) Plut. <i>Soll. anim.</i> 7 964D–E</p> <p>ἐπεὶ τό γε μὴ παντάσῃ καθαρεῦναι ἀδικίας τὸν ἄνθρωπον οὕτω τὰ ζῷα μεταχειριζόμενον Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἡράκλειτος ὡς ἀληθεῖς προσδέχονται, πολλάκις ὀδυρόμενοι καὶ λοιδοροῦντες τὴν φύσιν, ὡς ἀνάγκη καὶ πόλεμον οὔσαν, ἀμυγῆς δὲ μηδὲν μηδ’ εἰλικρινῆς ἔχουσιν ἀλλὰ διὰ πολλῶν κἀδίκων παθῶν περαιομένην· ὅπου καὶ τὴν γένεσιν αὐτὴν ἐξ ἀδικίας συντυγχάνειν λέγουσι, τῷ θνητῷ συνερχομένου τοῦ ἀθανάτου, καὶ τρέφεσθαι τὸ γεννώμενον παρὰ φύσιν μέλεσι τοῦ γεννήσαντος ἀποσπώμενοις.</p>	<p>Empedoklis ir Herakleitas pripažįsta kaip teisingą idėją, kad žmogus nėra visiškai tyras nuo neteisingumo, turint omenyje, kad jis taip elgiasi su gyvūnais; jie dažnai skundžiasi ir niekina gamtą kaip būtinybę ir karą, kaip neturinčią nieko nesumaišyto ir tyro, ir kaip veikiančią pagal daug teisingų [o gal: neteisingų] kančių. Todėl jie sako, kad pats kūrimas atsiranda dėl neteisybės, nes tai, kas nemirtinga, susitinka su mirtinga, o tai, kas gimsta, maitinama prieš gamtą galūnėmis, atplėštomis nuo tėvų [žr. B137].</p>
<p>R64 Theophrastus, <i>De pietate</i>, Fr. 12 (apud Porphyrium,</p> <p>τὰ μὲν ἀρχαῖα τῶν ἱερῶν νηφάλια παρὰ πολλοῖς ἦν νηφάλια δ’ ἐστίν τὰ ὑδρόσπονδα, τὰ δὲ μετὰ ταῦτα μελίσπονδα· τοῦτον γὰρ ἔτοιμον παρὰ μελιττῶν πρῶτον ἐλάβομεν τὸν ὑγρὸν καρπὸν· εἴτ’ ἐλαιόσπονδα. τέλος δ’ ἐπὶ πᾶσιν τὰ ὕστερον γεγονότα οἰνόσπονδα· μαρτυρεῖται δὲ ταῦτα οὐ μόνον ὑπὸ τῶν [ἐν] κύρβεων [στηλῶν], αἱ τῶν Κρήτηθέν εἰσι Κορυβαντικῶν ἱερῶν οἷον ἀντίγραφ’ ἅττα πρὸς ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ παρ’ Ἐμπεδοκλέους, ὃς περὶ τῆς θεογονίας διεξιὼν καὶ περὶ τῶν θυμάτων παρεμφαίνει λέγων [. . .] žr. B128]</p>	<p>in op. <i>De abstinentia</i> 2.20)</p> <p>Senovėje žmonių aukos paprastai buvo be vyno: o be vyno yra vandens ir medaus aukos: mat pirmiausia surinkdavome kaip tik šį, bičių suneštą tekantį derlių: po to buvo aliejaus aukos. Galiausiai, po visų šių atsirado vyno nuliejimo aukos: šitai liudija ne tik įrašai ant stelių (κύρβεις), kurie iš tiesų yra kažkokie apeiginių koribantų tekstų iš Kretos nuorašai, bet ir Empedoklis, kuris dėstydamas apie teogoniją nušviečia ir aukojimus kalbėdamas: [. . .] žr. B128]</p>

⁶⁰ Proklas tikriausiai turi omenyje meilę, kurią Empedoklis taip pat vadina Afrodite.

<p>R65 (Žr. ad B139) Porph. <i>Abst.</i> 2.31</p> <p>οἷς γοῦν ἢ αἰσθησις τοῦ τῶν ἀλλοφύλων ἄπτεσθαι ζῶων ἀπέκλινεν, τούτων ὁ νοῦς πρόδηλός ἐστιν ὁμοφύλων ἀφεξόμενος. πάντων μὲν οὖν ἴσως ἦν κράτιστον εὐθὺς ἀποσχέσθαι· ἐπεὶ δ' ἀναμάρτητος οὐδεὶς, λοιπὸν δὴ ἀκείσθαι τοῖς ὕστερον διὰ τῶν καθαρμῶν τὰς πρόσθε περὶ τὴν τροφὴν ἀμαρτίας. τοῦτο δὲ ὁμοίως γένοίτ' ἂν, εἰ πρὸ ὁμμάτων ποιησάμενοι τὸ δεινὸν ἀνευφημήσαιμεν κατὰ τὸν Ἐμπεδοκλέα λέγοντες [. . . = B139]. τὸ γὰρ τοῖς ἀμαρτήμασι συναλγεῖν τὴν οἰκείαν αἴσθησιν, εὗρασθαί τι τοῖς ὑπάρχουσι κακοῖς ἄκος ζητούντων [. . .] βίον, ἵνα καθάπερ ἀγνὰ θύματα τῷ δαίμονι τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος ἀπαρχόμενος τύχη τῆς ὀσίας καὶ τῆς παρὰ θεῶν ὠφελείας.</p>	<p>Žmones, kuriuos nuovoka privertė susilaikyti nuo kitų rūšių gyvū būtybių žudymo, šviesus protas sulaukys ir nuo giminingų. Juk būtų buvę geriausia susilaikyti iškart nuo visų: bet kadangi nė vienas nėra be trūkumo, lieka vėliau gimusiems per išgryninimus gydyti anksčiau padarytas su mityba susijusias klaidas. Kažkas panašaus įvyktų, jei prieš akis regėdami šį baisų nusikaltimą Empedoklio žodžiais sušuktume [. . . = B139]. Kad dėl klaidų kenčia ir mūsų pačių nuovoka, mums stengiantis rasti vaistą nuo apėmusio blogio [. . .] gyvenimą, kad kiekvienas žmogus, dieviškai galiai aukojantis tyras aukas, įgytų šventumą ir dievų pagalbą.</p>
<p>R66 Plut. <i>Def. orac.</i></p> <p>καὶ ὁ Ἡρακλέων „τὸ μὲν ἐφεστάναι τοῖς χρηστηρίοις“ εἶπε „μὴ θεοὺς οἷς ἀπηλλάχθαι τῶν περὶ γῆν προσήκόν ἐστιν, ἀλλὰ δαίμονας ὑπηρέτας θεῶν, οὐ δοκεῖ μοι κακῶς ἀξιοῦσθαι· τὸ δὲ τοῖς δαίμοσι τούτοις μονονουχὶ δράγδην λαμβάνοντας ἐκ τῶν ἐπῶν τῶν Ἐμπεδοκλέους ἀμαρτίας καὶ ἄτας καὶ πλάνας θεηλάτους ἐπιφέρειν, τελευτῶντας δὲ καὶ θανάτους ὥσπερ ἀνθρώπων ὑποτίθεσθαι, θρασύτερον ἡγοῦμαι καὶ βαρβαρικώτερον.“</p>	<p>a 16 418E</p> <p>Ir Herakleonas pasakė: „Man neatrodo bloga idėja, kad orakulams vadovautų ne dievai, kuriems dera, kad jie būtų nutolę nuo žemiškų dalykų, o <i>daimonai</i>, kurie yra dievų tarnai. Tačiau priskirti šiems demonams nuodėmės, nusikaltimus ir dievo siųstas klajones, tarsi saujomis semiamas iš Empedoklio eilučių, ir priskirti jiems baigtį ir mirtį, kaip ir žmonėms – manau, tai pernelyg įžūlu ir barbariška.“</p>
<p>„ἀλλὰ φαύλους μὲν“ ἔφη „δαίμονας οὐκ Ἐμπεδοκλῆς μόνον, ὃ Ἡρακλέων, ἀπέλιπεν, ἀλλὰ καὶ Πλάτων καὶ Ξενοκράτης καὶ Χρύσιππος· ἔτι δὲ Δημόκριτος (fr. 166) εὐχόμενος ‘εὐλόγων εἰδώλων’ τυγχάνειν, ἢ δῆλος ἦν ἕτερα δυστράπελα καὶ μοχθηρὰς γινώσκων ἔχοντα προαιρέσεις τινὰς καὶ ὀρμάς.“</p>	<p>b 17 419A</p> <p>[Filipas atsako:] „Empedoklis nėra vienintelis, kuris mums perdavė blogus <i>daimonus</i>: Platonas, Ksenokratas ir Chrisipas taip pat. Ir Demokritas, kai nori susidurti su „palankiais vaizdais“, aiškiai žino kitus, kurie yra keblūs ir turi nedorų ketinimų bei impulsų.</p>
<p>„ὃ μέντοι μόνον ἀκήκοα τῶν Ἐπικουρείων λεγόντων πρὸς τοὺς εἰσαγομένους ὑπ' Ἐμπεδοκλέους δαίμονας, ὡς οὐ δυνατόν εἶναι φαύλους καὶ ἀμαρτητικούς ὄντας μακαρίους καὶ μακραιώνας, πολλὴν τυφλότητα τῆς κακίας ἔχούσης καὶ τὸ περιπτωτικὸν τοῖς ἀναιρετικοῖς, εὐηθές ἐστιν. [. . .]“</p>	<p>c 20 420D</p> <p>[Amonijus:] Vienintelis dalykas, kurį epikūriečiai, kiek girdėjau, sako apie Empedoklio įvestus <i>daimonus</i>, būtent, kad jie negali būti blogi ir nuodėmingi, nes jie yra „laimingi“ ir ilgaamžiai“ – nes blogi lydi didelis aklumas ir polinkis naikinti save.</p>
<p>R67 Plut. <i>Vit. aer. alien.</i> 830F–831A</p> <p>ὁ δ' ἅπαξ ἐνειληθεις μένει χρεώστης διὰ παντός, ἄλλον ἐξ ἄλλου μεταλαμβάνων ἀναβάτην, ὥσπερ ἵππος ἐγγαλινωθείς· ἀποφυγὴ δ' οὐκ ἐστιν ἐπὶ τὰς νομάς ἐκείνας καὶ τοὺς λειμῶνας, ἀλλὰ πλάζονται καθάπερ οἱ θεήλατοι καὶ οὐρανοπετεῖς ἐκείνοι τοῦ Ἐμπεδοκλέους δαίμονες· [. . . = B115.9–12] τοκιστῆς ἢ πραγματευτῆς Κορίνθιος, εἶτα Πατρεύς, εἶτ' Ἀθηναῖος, ἄχρι ἂν ὑπὸ πάντων περικρουόμενος εἰς τόκους διαλυθῆ καὶ κατακερματισθῆ.</p>	<p>Kartą įviliotas žmogus lieka skolininku amžiams, vieną raitelį keičiantis kitu, kaip sužalotas žirgas. Į tas ganyklas ir pievas nepabėgsi, bet jie klaidžioja kaip tie Empedoklio <i>daimonai</i>, kuriuos persekioja dievai ir puolę iš dangaus [. . . = B115.9–12] skolininkas arba verslininkas iš Korinto, paskui iš Patros, paskui iš Atėnų, kol, visų užspeistas iš visų pusių, yra sunaikinamas ir visiškai sumažinamas iki mokėtinų palūkanų.</p>

<p>R68 (žr. ad B 17, 21, 22, 23, 26) Simpl. <i>In Phys.</i>, pp. 157.25–161 .20</p> <p>Ὁ δὲ Ἐμπεδοκλῆς τὸ ἐν καὶ τὰ πολλὰ τὰ πεπερασμένα καὶ τὴν κατὰ περίοδον ἀποκατάστασιν καὶ τὴν κατὰ σύγκρισιν καὶ διάκρισιν γένεσιν καὶ φθορὰν οὕτως ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Φυσικῶν παραδίδωσι: [. . . = B17.1–34]. ἐν δὴ τούτοις ἐν μὲν τὸ ἐκ πλείονων φησὶ τῶν τετάρων στοιχείων, καὶ ποτὲ μὲν τῆς φιλίας δηλοῖ ἐπικρατοῦσης, ποτὲ δὲ τοῦ νείκους, ὅτι γὰρ οὐδέτερον τούτων τελῶς ἀπολείπει, δηλοῖ τὸ πάντα ἴσα εἶναι καὶ ἥλικα κατὰ τὴν γένναν [žr. B17.27] καὶ τὸ μηδὲν ἐπιγίνεσθαι μηδ' ἀπολήγειν [žr. B17.30]. πολλὰ δὲ τὰ πλείονα ἐξ ὧν τὸ ἐν οὐ γὰρ ἡ φιλία τὸ ἐν ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τὸ νείκος εἰς τὸ ἐν τελεῖ. πλείονα δὲ ἄλλα εἰπὼν ἐπάγει ἐκάστου τῶν εἰρημένων τὸν χαρακτήρα, τὸ μὲν πῦρ ἥλιον καλῶν τὸν δὲ ἀέρα αὐγὴν καὶ οὐρανόν, τὸ δὲ ὕδωρ ὄμβρον καὶ θάλασσαν. λέγει δὲ οὕτως: [. . . = B21]. καὶ παράδειγμα δὲ ἐναργὲς παρέθετο τοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν γίνεσθαι τὰ διάφορα: [. . . = B23]. καὶ ὅτι μὲν τὰ πολλὰ ταῦτα ἐν τῷ γεννητῷ κόσμῳ θεωρεῖ, καὶ οὐ μόνον τὸ νείκος ἀλλὰ καὶ τὴν φιλίαν, δῆλον ἐκ τοῦ καὶ δένδρα καὶ ἄνδρας καὶ γυναικας καὶ τὰ θηρία ἐκ τούτων λέγειν γεγονέναι [žr. B23.6–7]: ὅτι δὲ εἰς ἄλληλα μεταβάλλει, δηλοῖ λέγων [. . . = B26.1–2] ὅτι δὲ τῆ διαδοχῇ τὸ αἰδιον ἔχει καὶ τὰ γινόμενα καὶ φθειρόμενα, ἐδήλωσεν εἰπὼν [. . . = B17.12–13].</p> <p>καὶ ὅτι διττὸν καὶ οὗτος αἰνίττεται διάκοσμον, τὸν μὲν νοητὸν τὸν δὲ αἰσθητὸν, καὶ τὸν μὲν θεῖον τὸν δὲ ἐπικτηνόν, ὧν ὁ μὲν παραδειγματικῶς ἔχει ταῦτα, ὁ δὲ εἰκονικῶς, ἐδήλωσε μὴ μόνον τὰ γενητὰ καὶ φθαρτὰ λέγων ἐκ τούτων συνεστάναι, ἀλλὰ καὶ τοὺς θεοὺς, εἰ μὴ ἄρα τις τοῦτο κατὰ τὴν Ἐμπεδοκλέους συνθήειαν ἐξηγήσαιτο. καὶ ἐκ τούτων δὲ ἂν τις τὸν διττὸν αἰνίττεσθαι διάκοσμον οἶοιτο: [. . . = B22]. καὶ γὰρ ὅτι καὶ ἐν τοῖς θνητοῖς ἤρμωσται ταῦτα, δεδήλωκεν, ἐν δὲ τοῖς νοητοῖς μᾶλλον ἤνωται καὶ [. . . = B22.5], καὶ ὅτι κὰν πανταχοῦ, ἀλλὰ τὰ μὲν νοητὰ τῆ φιλία ὡμοίωται, τὰ δὲ αἰσθητὰ ὑπὸ τοῦ νείκους κρατηθέντα καὶ ἐπὶ πλέον διασπασθέντα ἐν τῆ κατὰ τὴν κρᾶσιν γενέσει ἐν ἐκμαστοῖς καὶ εἰκονικοῖς εἶδεσιν [žr. B22.7] ὑπέστησαν τοῖς νεικογενέσι καὶ ἀήθως ἔχουσι πρὸς τὴν ἔνωσιν τὴν πρὸς ἄλληλα. ὅτι δὲ καὶ οὗτος κατὰ σύγκρισίν τινα καὶ διάκρισιν τὴν γένεσιν ὑπέθετο, δηλοῖ τὰ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ παρατεθέντα [. . . = B17.1b–34] καὶ ἐκεῖνο μέντοι τὸ τὴν γένεσιν καὶ τὴν φθορὰν μηδὲν ἄλλο εἶναι, [. . . = B8.3], καὶ “σύνοδον” διάπτυσιν τε γενέσθαι “αἴσης”.</p>	<p>Empedoklis pirmoje savo fizikos knygoje perteikia vienio, ribotos įvairovės, periodinio atkūrimo, kūrimo ir naikinimo doktrinas jungimo ir atskyrimo būdu: [. . . = B17.1–34]. Šiose eilutėse jis vadina „vieniu“ tai, kas kyla iš keturių elementų įvairovės, ir nurodo, kad tai atsitinka kartais dominuojant Meilei, o kartais – Vaidui. Mat tai, kad nė vienas iš šių dviejų visiškai neišnyksta, rodo faktai, kad „visi yra lygūs ir vienodi pagal amžių“ [žr. B17.27] ir kad „nieko neprisidėta ir netrūksta“ [plg. B17.30]. „Daugis“ – tai daugis, iš kurios kyla vienis. Nes ne Meilė yra vienis, bet Vaidas taip pat veda į vienį. Tada, pasakęs daug kitų dalykų, jis prideda atitinkamą būdą kiekvienam iš jo paminėtų dalykų, ugnį vadindamas „saule, orą „spindesiu“ ir „dangumi“, o vandenį „lietumi“ ir „jūra“. Jis kalba taip: [. . . = B21]. Ir jis aiškiai iliustruoja faktą, kad skirtingi dalykai kyla iš tų pačių: [. . . = B23]. Ir tai, kad jis svarsto šį daugialypumą sukurtame pasaulyje, ir ne tik Vaidą, bet ir Meilę, aišku iš to, kad jis sako, kad iš šių dalykų gimsta medžiai, vyrai, moterys ir gyvūnai [žr. B26.1–2]. O tai, kad jie virsta vienas kitu, jis nurodo sakydamas: [. . . = B26.1–2]. Ir faktą, kad daiktai, kurie atsiranda ir žūva, dėl tarpusavio kaitos turi amžinybę, jis paaiškino sakydamas: [. . . = B17.12–13].</p> <p>Ir tai, kad jis taip pat [<i>scil.</i> kaip ir Anaksagoras] alegoriškai nurodo į dvigubą pasaulio tvarką, vieną mąstomą, o kitą – juslinį, vieną dievišką, o kitą mirtingą, kurių vienas turi šiuos dalykus [t.y. elementus] paradigmos būdu, o kitas – atvaizdo [plg. R76–R79], jis tai aiškiai nurodė teigdamas, kad iš tų dalykų kyla ne tik tai, kas atsiranda ir žūva, bet ir dievai – nebent tai būtų aiškinama Empedokliui įprastomis sąvokomis. Ir galima manyti, kad jis alegoriškai nurodo į dvigubą pasaulio tvarką, remdamasis šiomis eilutėmis: [. . . = B22]. Todėl, kad šie dalykai yra suderinti ir mirtinguose dalykuose, jis nurodė aiškiai, bet tarp mąstomų jie yra labiau vieningi ir [. . . = B22.5], ir kad net jei jie yra visur, mąstomus panašius padaro Meilė, o jusliniai dalykai, tarp kurių vyravo Vaidas ir kurie gimimo metu dėl mišinio yra labiau linkę išsiskirti, „įgautais pavidalais“ [= B22.7], ir vaizdiniu būdu, veikia kaip pagrindas iš Vaido gimusiems dalykams, kurie nėra įpratę prie abipusio vienijimosi. Tačiau tai, kad kūrimą jis išdėstė kaip sujungimo ir atskyrimo funkciją, rodo pradžioje cituojama ištrauka: [. . . = B17, kaip ir ši, kad atsiradimas ir išnykimas yra ne kas kita, kaip [. . . = B8.3], ir kad yra „†. . . † susijungimas ir išsiskyrimas.“</p>
<p>R69 (žr. ad B85, B103, B104) Simpl. <i>In Phys.</i>, pp. 330.31–331.16</p> <p>ὅτι δὲ εἶχον ἐννοίαν τινα περὶ τῶν κατὰ τύχην συμβαινόντων, δηλοῖ τὸ χρῆσθαι ἐνίοτε τῷ ὀνόματι, <ὡσπερ Ἐμπεδοκλῆς οὐκ αἰεὶ τὸν ἀέρα ἀνωτάτω ἀποκρίνεσθαι φησιν, ἀλλ' ὅπως ἂν τύχη. λέγει γοῦν ἐν τῆ κοσμοποιίᾳ ὡς [. . . = B53] καὶ ἐν ἄλλοις [. . . = B59], <καὶ τὰ μόρια τῶν ζῶων ἀπὸ τύχης γενέσθαι τὰ πλείστα φησιν>, ὡς ὅταν λέγη [. . . B98.1] καὶ πάλιν [. . . = B85] καὶ ἐν ἄλλοις [. . . = B75.2]. καὶ πολλὰ ἂν τις εὔροι ἐκ τῶν Ἐμπεδοκλέους Φυσικῶν τοιαῦτα παραθέσθαι, ὡσπερ καὶ τοῦτο: [. . . = B103] καὶ μετ' ὀλίγον [. . . = B104]. ἀλλ' οὗτος μὲν ἐπὶ σμικροῖς τῆ τύχη καταχρῆσθαι δοκῶν ἤττονος ἂν εἴη ἐπιστάσεως ἄξιος, τί ποτ' ἐστὶν ἡ τύχη μὴ παραδούς [. . .]</p>	<p>Tai, kad jie [t.y. senovės gamtos filosofai] turėjo tam tikrą supratimą apie tai, kas vyksta atsitiktinai, aiškiai parodo tai, kad jie kartais vartoja šį žodį, kaip ir Empedoklis, kuris sako, kad oras ne visada šoka aukštyn, bet kaip pasitaiko. Mat kosmogonijoje jis sako [. . . = B53], o kitur [. . . = B59], ir jis sako, kad dauguma gyvūnų dalių atsirado atsitiktinai, kaip jis sako [. . . = B98.1], ir vėl [. . . = B85], o kitur [. . . = B75.2]. Ir būtų galima pacituoti daug tokio pobūdžio ištraukų iš Empedoklio fizikos, kaip ir ši [. . . = B103], o kiek vėliau [. . . = B104]. Bet kadangi, atrodo, jis nesinaudojo atsitiktinumu, išskyrus mažiau reikšmingus atvejus, tai, be abejo, neverta dėl to užsiminti, nes jis neperdavė doktrinos, kas yra atsitiktinumas [. . .].</p>

<p>R70 (žr. ad B35, B71, B73, B75, B86, B87, B95) Simpl. <i>In Cael.</i>, pp. 528.29–530.11</p> <p>ἀλλ' ἐβιάζετο, μᾶλλον δὲ ἐβιάσθη νομίζων τὸν κόσμον τοῦτον ὑπὸ μόνου τοῦ Νείκουσ κατὰ τὸν Ἐμπεδοκλέα γενέσθαι. μήποτε δέ, κἂν ἐπικρατῆ ἐν τούτῳ τὸ Νεῖκος ὥσπερ ἐν τῷ σφαίρῳ ἢ Φιλία, ἀλλ' ἄμφω ὑπ' ἀμφοῖν λέγονται γίνεσθαι. καὶ τάχα οὐδὲν κωλύει παραθέσθαι τινὰ τῶν τοῦ Ἐμπεδοκλέους ἐπῶν τοῦτο δηλοῦντα' [. . . = B35.1–15]. ἐν τούτοις δηλοῦται, ὅτι ἐν τῇ ἀπλῇ διακοσμήσει ὑποστέλλεται μὲν τὸ Νεῖκος, ἢ δὲ Φιλότης ἐπικρατεῖ, ὅταν ἐν μέσῃ τῇ στροφάλιγγι, τούτέστι τῇ δίνῃ, γένηται [žr. B35.4], ὥστε καὶ τῆς Φιλότητος ἐπικρατούσης ἔστιν ἡ δίνη, καὶ ὅτι τὰ μὲν τῶν στοιχείων ἄμικτα μένει ὑπὸ τοῦ Νείκουσ, τὰ δὲ μιγνύμενα ποιεῖ τὰ θνητὰ καὶ ζῷα καὶ φυτὰ, διότι πάλιν διαλύεται τὰ μιγνύμενα. ἀλλὰ καὶ περὶ γενέσεως τῶν ὀφθαλμῶν τῶν σωματικῶν τούτων λέγων ἐπήγαγεν [. . . = B86], καὶ μετ' ὀλίγον [. . . = B87], καὶ τὴν αἰτίαν λέγων τοῦ τοῦσ μὲν ἐν ἡμέρᾳ, τοῦσ δὲ ἐν νυκτὶ κάλλιον ὄρᾶν [. . . B95]. ὅτι δὲ περὶ τούτων λέγει τῶν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, ἄκουε τούτων τῶν ἐπῶν' [. . . = B71], καὶ μετ' ὀλίγα [. . . = B73], καὶ πάλιν [. . . = B75]. ταῦτ' ἐξ ὀλίγων τῶν εὐθὺς προσπεσόντων ἐπῶν ἀναλεξάμενος παρεθέμην.</p>	<p>Jis [t.y. Aleksandras] sukėlė smurtą, tiksliau, jis jį patyrė, nes manė, kad, pasak Empedoklio, šis pasaulis atsiranda vien dėl Vaido. Bet galbūt net jei Vaidas dominuoja šiame pasaulyje taip, kaip Meilė Sferoje, sakoma, kad jos abi kyla dėl jų abiejų veiksmų. Ir galbūt niekas netrukdo mums cituoti kai kurias Empedoklio eilutes, kurios tai rodo: [. . . = B35.1–15]. Šiose eilutėse jis parodo, kad paprastoje pasaulio tvarkoje Vaidas traukiasi ir dominuoja Meilė, jai patekus į sūkurio centrą [žr. B35.4], tai yra verpeto centrą, todėl sūkurys egzistuoja tada, kai dominuoja ir Meilė, ir [scil. jis parodo], kad tie elementai, kurie nesimaišo, lieka Vaido įtakoje, o tie, kurie maišosi, kuria mirtingus dalykus, tiek gyvūnus, tiek augalus, dėl kurio (scil. Vaido) mišiniai vėl išsiskiria. Ir kalbėdamas apie šių kūnų akių gimimą, jis tęsė [. . . = B86]; o kiek vėliau [. . . = B87], ir paaiškindamas, kodėl vieni geriau mato dieną, kiti naktį, [. . . = B95]. Tačiau tai, kad jis kalba apie dalykus, kurie yra šiame pasaulyje, išgirsk šiose eilutėse: [. . . = B71]; o kiek vėliau, [. . . = B73]; ir vėl, [. . . = B75]. Pasirinkau šias eilutes cituoti iš kelių, kurios pasitaikė po ranka.</p>
<p>R71 Simpl. <i>In Cael.</i>, pp. 528.5–14 et 530.12–26</p> <p>τέτρασι δὲ χρῆται ἐπιχειρήμασιν, ὧν τὸ πρῶτον ἀσαφῶσ ἀπηγγέλλαι δοκεῖ. <ὅτε γάρ>, φησί, <τὰ στοιχεῖα διειστήκει χωρὶς ὑπὸ τοῦ Νείκουσ, τίς αἰτία τῇ γῆ τῆς μονῆς ἦν; οὐ γὰρ δὴ καὶ τότε αἰτιάσεται τὴν δίνην>. δοκεῖ τοίνυν λέγειν <ὅτε τὰ στοιχεῖα διειστήκει ὑπὸ τοῦ Νείκουσ> ὡς ἄλλην τινὰ κατάστασιν παρὰ τὴν νῦν ἐκείνην λέγων τὴν ὑπὸ τοῦ Νείκουσ γινομένην. καίτοι ὑπὸ τοῦ Νείκουσ διακρίνοντος τὰ στοιχεῖα τοῦτον λέγει γίνεσθαι τὸν κόσμον ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὥσπερ ὑπὸ τῆς Φιλίας συναγούσης καὶ ἐνοούσης αὐτὰ τὸν σφαῖρον. πῶσ δὲ ἐν τῇ τοῦ Νείκουσ ἐπικρατεῖᾳ, εἴπερ αὕτη ἔστιν, οὐ φησὶν εἶναι τὴν δίνην; [. . .] μήποτε δὲ τοῦ Ἐμπεδοκλέουσ ὡσ ποιητοῦ μυθικώτερον παρὰ μέρος τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν λέγοντος [. . . = B17], ὁ Ἀριστοτέλης τῷ μυθικωτέρῳ τούτῳ ἀποχρησάμενος ἐρωτᾷ τοῦσ τὴν δίνην τῆς μονῆς τῆς γῆς αἰτιωμένους· ὅτε τὰ στοιχεῖα διειστήκει χωρὶς ὑπὸ τοῦ Νείκουσ, ἐπειδὴ τότε ἀμίκτων ὄντων οὐκ ἦν σύνταξις τῷ οὐρανῷ πρὸς τὴν γῆν, μᾶλλον δὲ ἀμίκτων ὄντων τῶν στοιχείων οὐπω οὐδὲ ὁ οὐρανὸς ἦν κατὰ τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν, ἢ δὲ γῆ ἦν, εἴπερ αἰδία τὰ στοιχεῖα, ὡσ ὑποτίθενται, τίς αἰτία τότε τῇ γῆ τῆς μονῆς ἦν; <οὐ γὰρ δὴ καὶ τότε αἰτιάσεται τὴν δίνην>. εἶποι δὲ ἂν, οἶμαι, Ἐμπεδοκλῆς, ὅτι οὐκ ἔστιν, ὅτε χωρὶς διειστήκει τὰ στοιχεῖα μὴ καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα συντάξεωσ αὐτῶν οὐσης· οὐ γὰρ ἂν ἦν στοιχεῖα· ἀλλ' ὁ λόγος τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἀναπτύξει βουλόμενος, καὶ γένεσιν τῶν ἀγενήτων καὶ διάκρισιν τῶν ἠνωμένων καὶ ἔνωσιν τῶν διακεκριμένων ὑποτίθεται.</p>	<p>Jis [t.y. Aristotelis] pateikia keturis prieštaravimus, iš kurių pirmasis neatrodo aiškiai išreikštas. Nes jis sako: „Kai elementai buvo atskirti vienas nuo kito dėl Vaido, kokia buvo žemės nejudrumo priežastis? Nes jis tikrai nepriskirs priežasties sūkuriui ir tuo metu“ [De Caelo 2.13 295a30–32]. Taigi, atrodo, jis sako: „Kai elementai buvo atskirti vienas nuo kito veikiant Vaidui“ pagal idėją, kad egzistuoja dar kokia nors būseną, be tos, kuri atsiranda dabar, veikiant Vaidui. Ir vis dėlto Empedoklis sako, kad šis pasaulis čia atsiranda veikiamas Vaido, kuris atskiria elementus, kaip ir Sfera atsiranda veikiant Meilei, kuri juos suartina ir suvienija. Taigi kaip jis gali pasakyti, kad Vaido dominavimo metu nėra sūkurio, turint omenyje, kad jis [scil. šis dominavimas] egzistuoja? [. . .] Bet kadangi Empedoklis, kaip poetas, gana mitiškai kalba apie jų kintamą dominavimą [. . . = B17], galbūt Aristotelis, pasinaudodamas šiuo gana mitiniu pristatymu, klausia tų, kurie sūkuriui priskiria žemės nejudrumo priežastį: „Kai elementai buvo atskirti vieni nuo kitų veikiant Vaidui, žiūrint į tai, kad jie tuo metu nebuvo sumaišyti ir kad tarp dangaus ir žemės nebuvo tvarkingo ryšio, bet, kadangi jie nebuvo sumaišyti, pagal šią hipotezę dar nebuvo net dangaus, bet, priešingai, Žemė egzistavo, nes elementai yra amžini, kaip juos postuluoja – kokia tuo metu buvo žemės nejudrumo priežastis? Nes jis tikrai nepriskirs priežasties sūkuriui ir tuo metu.“ Empedoklis, manau, būtų atsakęs, kad nebuvo laiko, kai elementai buvo atskirti vienas nuo kito, jei tarp jų nebūtų buvę ir tvarkingo ryšio. Nes kitaip jie nebūtų elementai. Tačiau šis argumentas, kuriuo norima išdėstyti daiktų prigimtį, postuluoja genezę to, kas nesukurta, atskyrimą to, kas suvienyta, ir suvienijimą to, kas atskirta.</p>

<p>R72 Simpl. <i>In An.</i>, p. 202.25–30</p> <p>οὐ μὴν Ἐμπεδοκλέα ἢ Ὅμηρον ἐπὶ ταύτης θετέον τῆς δόξης, κἄν ὁ Ἀριστοτέλης τῷ παχυμερῶς λεγομένῳ ἐφιστάνων ἐλέγῃ τὰ καὶ ἄλλως ἀκούεσθαι δυνάμενα. ἀκούσειε μὲν γὰρ ἂν τις αἰσθητὸν εἶναι τὸ παρὸν· οὐ μὴν ἢ ὑπὸ Ἐμπεδοκλέους οὕτως εἴρηται, ἢ τὸ ἀληθὲς ὧδε ἔχει· ἢ γὰρ μῆτις οὐ τοῖς αἰσθητοῖς ἀλλὰ τοῖς νοητοῖς αὐτῇ παροῦσιν αἰεὶ εἰς τὴν ἑαυτῆς ἐπιδίδωσι τελειότητα [. . .]</p>	<p>Empedoklis ir Homeras neturėtų būti priskirti prie šio požiūrio [<i>scil.</i> kad žinojimas yra tapatus pojūčiui], net jei Aristotelis, sustodamas ties netiksliu teiginiu, paneigia tai, ką taip pat galima suprasti kitaip. Mat „kas yra priešais“ [plg. B106] būtų galima suprasti kaip juntamą. Bet ne taip pasakė Empedoklis ir ne taip viskas yra iš tikrųjų. Nes intelektas savo išbaigtumą prideda ne prie juntamų dalykų, o prie suvokiamų, esančių šalia [. . .].</p>
<p>R73 Simpl. <i>In Phys.</i>, pp. 1 124. 19–1125.25</p> <p>Παραθέμενος δὲ ὁ Ἀριστοτέλης τὰ τοῦ Ἐμπεδοκλέους ἔπη, ἐν οἷς αὐτὸν οἶεται τὴν τε κίνησιν καὶ τὴν ἀκίνησιαν παραδιδόναι, τὴν μὲν κίνησιν κατὰ τὴν γένεσιν θεωρεῖ τοῦ τε ἐνὸς ἐκ τῶν πολλῶν καὶ τῶν πολλῶν ἐκ τοῦ ἐνός, σαφῶς καὶ τοῦ Ἐμπεδοκλέους εἰπόντος [. . . = B17]. ὅτι γὰρ τῇ γενέσει κίνησις σύνεστιν εἴρηται πρότερον, τὴν δὲ ἀκίνησιαν ἔοικεν ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἐνορᾶν κατὰ τὴν αἰδιον ταυτότητα τῆς εἰς ἄλληλα τοῦ ἐνός καὶ τῶν πολλῶν μεταβολῆς τοιοῦτον γὰρ τὸ [. . . = B17]. ὁ δὲ Ἀλέξανδρος οἶδεν μὲν καὶ τοῦτον τὸν νοῦν, φησὶ δὲ μὴ κατὰ τοῦτον ἐκδέχεσθαι τὸν Ἀριστοτέλην, ἀλλὰ καὶ ταῦτα περὶ τῆς μεταβολῆς ἀκούειν, ὅταν λέγῃ· <ἢ δὲ τὰδ' ἐνθὲνδ' ἀλλάσσοντα>, τουτέστιν εἰς τὰδε ἐκ τῶνδε μεταβάλλοντα οὐ λήγει. “κατὰ τὴν ἄμειψιν ταύτην καὶ τὴν εἰς ἄλληλα ἐν μέρει μεταβολὴν καὶ ταύτη αἰδιὰ ἐστι, τουτέστιν αἰδιος αὐτῶν ἢ εἰς ἄλληλα μεταβολή. ἰδίᾳ μὲν γὰρ οὐθέτερον τῶν γινομένων ὑπὸ τοῦ Νείκου καὶ τῆς Φιλίας ἐκ τῶν στοιχείων αἰδιόν ἐστιν οὐδὲ <ἐμπεδος> αὐτοῖς <ὁ αἰών>, ἢ μὲντοι εἰς ἄλληλα αὐτῶν μεταβολή αἰδιος· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ <αἰὲν ἔασιν>.” ταῦτα κατὰ λέξιν εἰπὼν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπάγει· “εἴτα ἐπὶ τούτοις εἴη ἂν ἰδίᾳ λεγόμενον τὸ <ἀκίνητοι κατὰ κύκλον>, τουτέστιν ἀκίνητα γεγόμενα καθ' ἐκάστην περίοδον καὶ καθ' ἐκάστην τελειότητα, ἣν κύκλον λέγει.”</p> <p>μήποτε δὲ ἀπίθανος ἢ ἀπόστασις τοῦ <ἀκίνητοι κατὰ κύκλον>, ἅμα δὲ καὶ ἀδιανόητος· δεῖται γὰρ τοῦ <αἰὲν ἔασιν>. ἀλλὰ μᾶλλον ρητέον οὕτως ἀκούειν τὸν Ἀριστοτέλην, ὅτι καθ' ὅσον μὲν εἰς ἄλληλα αἰεὶ μεταβάλλει, αἰδιος αὐτῶν ἢ μεταβολή καὶ ἡ κίνησις, καθ' ὅσον δὲ ἐνθὲνδε ἐκεῖσε μεταβάλλοντα τὰδε γίνεται, οἷον ἐκ πολλῶν ἐν ἢ ἐξ ἐνός πολλά, καὶ μετὰ τὴν μεταβολὴν ἴσταται ποτὲ μὲν εἰς τὸ ἐν εἶναι ποτὲ δὲ εἰς τὸ πολλά, ταύτη κατὰ περιόδους αἰεὶ μετὰ τὴν μεταβολὴν ἀποκαθιστάμενα εἰς τὸ τοῦ ἐνός ἢ τὸ τῶν πολλῶν εἶδος ἀκίνητά ἐστι κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην, ἕως ἂν πάλιν μεταβάλλειν ἄρξηται. φαίνεται δὲ καὶ ὁ Θεμιστιος ταύτης τῆς ἐννοίας ἐχόμενος· τὴν γὰρ ἡρεμίαν ἐν τοῖς μεταξύ τῶν μεταβολῶν χρόνοις γίνεσθαι φησι.</p>	<p>Aristotelis, pacitavęs Empedoklio eilutes, kuriose, jo manymu, jis moko ir judėjimo, ir judesio nebuvimo [<i>Phys.</i> 8.1 250a29], mato vienio judėjimą iš daugio ir daugio iš vienio atsiradime, nes Empedoklis savo ruožtu aiškiai pasakė: [. . . = B17]. Nes, kaip sakiau anksčiau, kad judėjimas egzistuoja kartu su atsiradimu, o kalbant apie judėjimo nebuvimą, Empedoklis, regis, tai mato amžinoje vienio ir daugio kaitos vienas į kitą tapatybėje. Nes štai ką reiškia [. . . = B17]. Aleksandras taip pat žino šį aiškinimą, bet jis sako, kad Aristotelis šias eilutes supranta ne tokiu būdu, bet kaip susijusias su pokyčiais, sakydamas: „bet tiek, kiek jie nepaliaujamai keičiasi vietomis“ [B17] iš čia, tai yra, pereina iš šios būsenos į tą būseną: dėl šių mainų ir kintamo virsmo vienas į kitą jie taip pat yra amžini, tai yra, jų virtimas vienas į kitą yra amžinas. Nes keista, kad niekas iš to, ką iš elementų tiek pat sukelia kaip Meilė, taip ir Vaidas, nėra amžina ir „jie neturi tvirto gyvenimo“ [B17], o jų virsmas vienas kitu yra amžinas. Nes būtent tai reiškia „jie visada yra“ [B17]. Tai tiksliai citata iš Aleksandro, kuris tęsia: „Be to, būtų keista, jei jiems būtų taikomas posakis „nejudrūs rate“ [B17], t.y. jie būtų nejudrūs kiekvienu laikotarpiu ir kiekvieną kartą, kai pasiekama tobulumo būseną, kurią jis vadina „ratu“.</p> <p>Bet galbūt neįtikėtina ir tuo pat metu nesuvokiama atskirti frazė „nejudrūs rate“: juk reikalinga frazė „jie visada yra“. Ir geriau sakyti, kad Aristotelis supranta, kad tiek, kiek jie nuolat keičiasi vienas į kitą, jų kaita ir judėjimas yra amžini, bet tiek, kiek šie dalykai atsiranda keičiantis iš čia į ten, t.y. iš daugio į vienį arba iš vienio į daugį, ir kad po pasikeitimo kartais sustojama būti vieniu, kartais daigiu. Tokiu būdu, po pasikeitimo visada periodiškai grįžtant į vienio arba į daugio pavidalą. Šiuo laikotarpiu jie nejudrūs, kol judėjimas vėl prasideda. Ir Temistijus aiškiai laikosi šio požiūrio: nes jis sako, kad nejudrumas vyksta laikotarpiais tarp pasikeitimų.</p>

R74 (ad B27, B30, B3) Simpl. In Phys., pp. 1183.21–1184.18

Πλάσματι εοικέναι εἰπὼν τὸ λέγειν, ὅτι ὅτε μὲν ἦν κινήσεις, ὅτε δὲ οὐ, διὰ τὸ μὴ ἔχειν αἰτίαν ἀποδοῦναι τούτου, ἐφεξῆς φησιν ὅτι καὶ τὸ λέγειν <ὅτι πέφυκεν οὕτω, καὶ ταύτην> ὡς ἀρχὴν καὶ αἰτίαν ἀποδιδοῦναι, ὁμοίως πλασματῶδές ἐστιν. τοῦτο δὲ <εοικεν Ἐμπεδοκλῆς ἂν εἰπεῖν>, ὅτε λέγει ὅτι <τὸ κρατεῖν καὶ κινεῖν ἐν μέρει τὴν Φιλίαν καὶ τὸ Νεῖκος ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει τοῖς πράγμασιν>, εἰ δὲ καὶ τοῦτο, καὶ τὸ ἡρεμεῖν ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ· τῶν γὰρ ἐναντίων κινήσεων ἡρεμία μεταξὺ ἐστίν.

Εὐδημος δὲ τὴν ἀκινήσιαν ἐν τῇ τῆς Φιλίας ἐπικρατεία κατὰ τὸν Σφαῖρον ἐκδέχεται, ἐπειδὴν ἅπαντα συγκριθῆ, [. . . = B27.1], ἀλλ', ὡς φησιν, [. . . = B27.3–4]. ἀρξαμένου δὲ πάλιν τοῦ Νεῖκος ἐπικρατεῖν τότε πάλιν κινήσεις ἐν τῷ Σφαίρῳ γίνεται [. . . = B31].

Τί δὲ διαφέρει τοῦ <ὅτι πέφυκεν οὕτως> τὸ <ἐξ ἀνάγκης> λέγειν αἰτίαν μὴ προστιθέντα; ταῦτα δὲ Ἐμπεδοκλῆς εοικε λέγειν ἐν τῷ [. . . = B17]. καὶ ὅτ' ἀνάγκην τῶν γινομένων αἰτιᾶται [. . . = B115.1–2]. διὰ γὰρ τὴν ἀνάγκην καὶ τοὺς ὄρκους τούτους ἐκάτερον παρὰ μέρος ἐπικρατεῖν φησι. λέγει δὲ καὶ ταῦτα Ἐμπεδοκλῆς ἐπὶ τῆς τοῦ Νεῖκος ἐπικρατείας: [. . . = B31]. ταῦτα οὖν φησι χωρὶς αἰτίας λεγόμενα οὐδὲν ἄλλο λέγειν ἐστίν ἢ <πέφυκεν οὕτως>.

Tai aptarus, sakyti, kad vienu metu judėjimas yra, kitu – ne, panašu į fikciją, nes jis negali tam pateikti priežasties, jis [t.y. Aristotelis] tada sako, kad teigti, kad viskas taip nutiko, ir apibrėžti tai kaip principą ir priežastį, yra lygiai taip pat išgalvota. Štai ką reiškia „ką, atrodo, pasakė Empedoklis“, sakydamas, kad „tai atsitinka dėl būtinybės dalykams, kuriuos pakaitomis valdo ir jų judėjimą sukelia Meilė ir Vaidas“ [Phys. 252a7–9], o jei yra taip, tas pats galioja ir nejudrumui tarpiniu laikotarpiu. Nes nejudrumas yra tarpinė grandis tarp priešingų judesių.

Nejudrumą Meilės dominavimo metu Eudemas aiškina kaip Sferą, kai visi dalykai yra sujungti [. . . = B27.1], bet, kaip jis sako, [. . . = B27.3–4]. Ir kai Vaidas vėl pradeda dominuoti, tada vėl prasideda judėjimas Sferoje: [. . . = B31].

Bet kuo skiriasi posakis „dėl būtinybės“ nuo „taip nutiko“, jei nepridedame priežasties? Ir tai, atrodo, Empedoklis turi omenyje sakydamas [. . . = B17], o kai jis būtinybę paverčia atsakinga už tai, kas vyksta: [. . . = B115.1–2, su tekstiniais variantais]. Nes jis sako, kad būtent dėl būtinybės ir šių priesaikų kiekviena iš šių dviejų dominuoja. Empedoklis taip pat sako apie Vaido dominavimą: [. . . = B31]. Tai yra tai, ką jis [t.y. Aristotelis] sako: priežastis nenurodyta, tai reiškia ne ką kita, kaip „taip nutiko“.

R75 (ad B57) Simpl. In Cael., pp. 586.5–12, 586.25–587.26

Καὶ ἄλλο ἄτοπον ἐπάγει τοῖς ἄτακτον κίνησιν πρὸ τοῦ κόσμου λέγουσιν, ὃ διὰ βραχυλογίαν ἀσαφέστερον δοκεῖ. ἐρωτᾷ δέ, πότερον οὐχ οἶά τε ἦν τότε οὕτω κινεῖσθαι ἀτάκτως, ὥστε καὶ μίγνυσθαι τοιαύτας μίξεις ἔνια, <ἐξ ὧν συνίσταται τὰ κατὰ φύσιν συνιστάμενα σώματα, οἷον ὅσα καὶ σάρκες> καὶ ὅλως τὰ τῶν ζῶων μέρη καὶ τῶν φυτῶν καὶ αὐτὰ τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτά, <καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς γίνεσθαι φησιν ἐπὶ τῆς Φιλότητος> λέγων [. . . = B57.1] [Cael. 3.2 300b29–31]. [. . .] [586.25] τὸ δὲ <καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς γίνεσθαι φησιν ἐπὶ τῆς Φιλότητος>

ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ὡς μίξεως παράδειγμα ἀκούει, ἐξ ἧς συνίσταται τὰ κατὰ φύσιν σώματα, καὶ συναίρεσθαι δοκεῖ τῷ λόγῳ αὐτοῦ τὸ ἐπὶ τῆς Φιλότητος τοῦτο λέγεσθαι μίξεως αἰτίας οὐσης ὥσπερ τοῦ Νεῖκος διακρίσεως. πῶς δὲ ἂν εἴη μίξεως σημαντικὸν ἢ ‘ἀναύχενος κόρη’ [ἕρ. B57.1] καὶ τᾶλλα τὰ ὑπὸ τοῦ Ἐμπεδοκλέους λεγόμενα ἐν τούτοις: [. . . = B57.2–3], καὶ πολλὰ ἄλλα, ἅπερ οὐκ ἔστι μίξεως παραδείγματα, ἐξ ἧς τὰ κατὰ φύσιν συνίσταται;

μήποτε οὖν εἰπὼν ὁ Ἀριστοτέλης <πότερον οὐχ οἶά τε ἦν κινούμενα ἀτάκτως καὶ μίγνυσθαι τοιαύτας μίξεις ἔνια, ἐξ ὧν συνίσταται τὰ κατὰ φύσιν συνιστάμενα σώματα> ἐπήγαγε <καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς γίνεσθαι φησιν>, τουτέστι κινούμενα ἀτάκτως μίγνυσθαι· τὸ γὰρ πλανᾶσθαι καὶ τὸ πλάζεσθαι ἄτακτον κίνησιν δηλοῖ.

καὶ πῶς ταῦτα, φαίη ἂν τις, <ἐπὶ τῆς Φιλότητος γίνεσθαι> λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, δι' ἣν πάντα ἐν γίνεσθαι ὁ Ἐμπεδοκλῆς φησιν [. . . = B35.5]; μήποτε οὖν οὐκ ἐν τῇ ἐπικρατεία τῆς Φιλίας ταῦτα λέγει γενέσθαι ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὡς ἐνόμισεν Ἀλέξανδρος, ἀλλὰ τότε, ὅτε οὐπὼ τὸ Νεῖκος „πάν ἐξέστηκεν ἐπ' ἔσχατα τέρματα κύκλου“ [B35.10–13]. ἐν ταύτῃ οὖν τῇ

Ir prieš tuos, kurie priima netvarkingą judėjimą prieš pasaulį [scil. atomistai ir Platonas], jis [t.y. Aristotelis] mini dar vieną kvailystę, kuri atrodo gana neaiški, nes išreikšta elipsėmis. Jis klausia, ar negali būti, kad dėl netvarkingo judėjimo tuo metu „taip pat susidarė tam tikri mišiniai, iš kurių kilo gamtos suformuoti kūnai, kaip kaulai ir kūnas“ ir paprastai kalbant apie gyvūnų ir augalų dalis bei pačius gyvūnus ir augalus, „kaip Empedoklis sako, kad jie gimė Meilės metu, sakydamas“ [. . . = B57.1] [Cael. 3.2 300b29–31]. [. . .] [586.25]

Aleksandras frazė „kaip Empedoklis sako, kad jie gimsta meilės metu“ supranta kaip mišinio, iš kurio susidaro gamtą atitinkantys kūnai, pavyzdį, o posakis „Meilės metu“ jam atrodo, kad patvirtina jo argumentą, nes Meilė yra susimaišymo priežastis, kaip ir Vaidas yra išsiskyrimo. Bet kaip „veidai be kaklų“ [plg. B57.1] reikštų mišinį, ir kiti dalykai, kuriuos Empedoklis mini šiose eilutėse [. . . = B57.2–3], ir daug kitų dalykų, kurie nėra mišinio, iš kurio susidaro gamtą atitinkantys kūnai, pavyzdžiai?

Taigi galbūt Aristotelis, pasakęs: „Ar negali būti, kad tuo metu netvarkingas judėjimas sudarė tam tikrus mišinius, iš kurių kilo gamtos suformuoti kūnai“, – tęsė, – Empedoklis sako, kad jie gimė, „tai yra, kad dalykai, kurie juda be tvarkos, yra maišomi. Mat „klaidžioti“ ir „klysti“ [πλανᾶσθαι, πλάζεσθαι, plg. B57.2] nurodo netvarkingą judėjimą.

Bet kas nors gali paklausti, kaip Aristotelis gali pasakyti, kad tai vyksta „Meilės metu“, kai Empedoklis sako, kad per tai viskas tampa viena: [. . . = B35.5]? Galbūt tada Empedoklis nesako, kad tai vyksta valdant Meilei, kaip manė Aleksandras, bet tuo metu, kai Vaidas dar nebuvo „visiškai pasitraukęs į tolimiausias apskritimo ribas“ [B35.10–13]. Taigi šioje situacijoje galūnės, atsiradusios

<p>καταστάσει “μουνομελῆ” ἔτι τὰ γυῖα ἀπὸ τῆς τοῦ Νείκους διακρίσεως ὄντα ἐπλανᾶτο τῆς πρὸς ἄλληλα μίξεως ἐφιέμενα. „αὐτὰρ ἐπεὶ (φησί) κατὰ μείζον ἐμίσγητο δαίμονι δαίμων“ [B59.1], ὅτε τοῦ Νείκους ἐπεκράτει λοιπὸν ἡ Φιλότης, „ταῦτά τε συμπίπτεσκον“ [. . . = B59.2–3].</p> <p>ἐπὶ τῆς Φιλότητος οὖν ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἐκεῖνα εἶπεν, οὐχ ὡς ἐπικρατούσης ἤδη τῆς Φιλότητος, ἀλλ’ ὡς μελλούσης ἐπικρατεῖν, ἔτι δὲ τὰ ἄμικτα καὶ [25] μονόγυια δηλούσης.</p>	<p>dėl Vaido sukulto atsiskyrimo, klajojo, „pavienės dalys“ norėjo susimaišyti viena su kita. „Bet kai dieviškumas maišėsi su dieviškumu“ [B59.1], kai, Meilei vyraujant prieš Vaidą, „šie [<i>scil.</i> dieviškieji elementai] susijungdavo“ [. . . = B59.2–3] .</p> <p>Taigi Empedoklis sakė, kad šie įvykiai vyko Meilės metu, ta prasme, kad Meilė nedominavo visiškai, bet kad ji dominuos ir vis dar iškels į dienos šviesą nesumaišytus ir [25] atskirtus dalykus.</p>
<p>R76 Simpl. <i>In Cael.</i>, p. 294.7–13</p>	
<p>ὅτι δὲ οἱ θεολόγοι οὐχ ὡς ἀπὸ χρονικῆς ἀρχῆς, ἀλλ’ ὡς ἀπὸ αἰτίας ποιητικῆς λέγουσι τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου καὶ ταύτην μυθικῶς ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα, πρόδηλον. Ἐμπεδοκλῆς δὲ ὅτι δύο κόσμους ἐνδείκνυται, τὸν μὲν ἠνωμένον καὶ νοητόν, τὸν δὲ διακεκριμένον καὶ αἰσθητόν, καὶ ὅτι καὶ ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ τὴν ἔνωσιν ὁρᾷ καὶ τὴν διάκρισιν, ἐν ἄλλοις οἶμαι μετρίως ἐκ τῶν αὐτοῦ δεδειχθέναι ῥημάτων.</p>	<p>Akivaizdu, kad teologai kalba apie visatos atsiradimą, suprasdami tai ne iš laikiškos pradžios, o iš veiksmingos priežasties, ir kad jie kalba apie tai mitiškai, kaip ir apie visa kita. Ir tai, kad Empedoklis nurodo du pasaulius, vieną suvienytą ir mąstomą, kitą atskirtą ir juntamą, ir kad jis čia taip pat mato susivienijimą ir atskyrimą šiame pasaulyje, manau, kad tai pakankamai parodyčiau kitose ištraukose, pasikliaudamas jo paties žodžiais [žr. R68 pabaigą].</p>
<p>R77 Simpl. <i>In Phys.</i>, p. 31.18–23</p>	
<p>Ἀλλὰ δὴ καὶ Ἐμπεδοκλῆς περὶ τοῦ νοητοῦ κόσμου καὶ περὶ τοῦ αἰσθητοῦ διδάσκων καὶ ἐκεῖνον τούτου ἀρχέτυπον παράδειγμα τιθέμενος ἐν ἐκατέρῳ μὲν ἀρχὰς καὶ στοιχεῖα τὰ τέτταρα ταῦτα τέθεικε πῦρ ἀέρα ὕδωρ καὶ γῆν, καὶ ποιητικὰ αἰτία τὴν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος, πλὴν ὅτι τὰ μὲν ἐν τῷ νοητῷ τῇ νοητῇ ἐνώσει κρατούμενα διὰ φιλίας μᾶλλον συνάγεσθαι φησι, τὰ δὲ ἐν τῷ αἰσθητῷ ὑπὸ τοῦ νείκους μᾶλλον διακρίνεσθαι.</p>	<p>Tačiau Empedoklis, kurio mokymas irgi [<i>scil.</i> kaip Parmenido] remiasi ir mąstomu, ir juntamu pasauliu, o pirmąjį pateikia kaip archetipinį pastarojo modelį, į abu juos kaip principus ir elementus, įdėjo šiuos keturis ugnies, oro, vandens ir žemės elementus, ir Meilę ir Vaidą kaip veikliąsias jėgas, išskyrus tai, kad jis sako, kad elementus, kuriuos mąstomame pasaulyje valdo mąstomas suvienijimas, labiau surenkami Meilės, o tuos, kurie yra juntamame pasaulyje, labiau išskiria Vaidas.</p>
<p>R78 Simpl. <i>In Phys.</i>, pp. 31.31–32.3</p>	
<p>ὅτι γὰρ οὐχ ὡς οἱ πολλοὶ νομίζουσι φιλία μὲν μόνη κατ’ Ἐμπεδοκλέα τὸν νοητὸν ἐποίησε κόσμον, νεῖκος δὲ μόνον τὸν αἰσθητόν, ἀλλ’ ἄμφω πανταχοῦ οἰκειῶς θεωρεῖ, ἄκουσον αὐτοῦ τῶν ἐν τοῖς Φυσικοῖς λεγομένων, ἐν οἷς καὶ τῆς ἐνταῦθα δημιουργικῆς συγκράσεως τὴν Ἀφροδίτην ἦτοι τὴν φιλίαν αἰτίαν φησί. [. . .] λέγει οὖν πολλαχοῦ μὲν ταῦτα καὶ ἐν τούτοις δὲ τοῖς ἔπεσιν [. . . = B98, B35.3–17, B21a3–12, B35, B21b].</p>	<p>Faktas, kad nėra taip, kaip dauguma žmonių mano, kad, pasak Empedoklio, tik Meilė sukūrė mąstomą pasaulį [t.y. Sferą], ir tik Vaidas – juntamą pasaulį, o tai, kad jis visur atsižvelgia į juos abu, kaip ir pridėra, klausykite, ką jis apie tai dėsto savo <i>Fizikos</i> eilutėse, kuriose sako, kad Afrodītė, t.y. Meilė, ir čia yra demiurginio mišinio priežastis: [. . .] Jis tai sako daugelyje ištraukų, ypač šiose eilutėse: [. . . B98, B35.3–17, B21a3–12, B35, B21b, cituojami 32.35–34.3 p.].</p>
<p>R79 (žr. ad B20 et B29) Simpl. <i>In Phys.</i>, pp. 1123.25–1124.18</p>	
<p>δεύτερος δὲ τρόπος ὁ κατ’ Ἐμπεδοκλέα παρὰ μέρος κίνησιν ποιούντα καὶ ἡρεμίαν. ὑπέθετο γὰρ οὗτος τὸν τε νοητὸν καὶ τὸν αἰσθητὸν κόσμον ἐκ τῶν αὐτῶν στοιχείων τῶν τεττάρων συνεστῶτας, τὸν μὲν παραδειγματικῶς δηλονότι τὸν δὲ εἰκονικῶς, καὶ ποιητικὰ αἰτία τοῦ μὲν νοητοῦ τὴν Φιλίαν διὰ τῆς ἐνώσεως τὸν σφαῖρον ποιοῦσαν, ὃν καὶ θεὸν ἐπονομάζει (καὶ οὐδετέρως ποτὲ καλεῖ “σφαῖρον ἔην”), τοῦ δὲ αἰσθητοῦ τὸ Νεῖκος, ὅταν ἐπικρατῆ μὴ τελέως, διὰ τῆς διακρίσεως τὸν κόσμον τοῦτον ποιοῦν. δυνατὸν δὲ καὶ ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ τὴν τε ἔνωσιν ὁρᾶν καὶ τὴν διάκρισιν, τὴν μὲν κατὰ τὸν οὐρανόν, ὃν ἂν τις καὶ σφαῖρον καὶ θεὸν εἰκότως καλέσειε, τὴν δὲ κατὰ τὸ ὑπὸ σελήνην, ὃ μάλιστα τοῦ κοσμεῖσθαι δεόμενον κόσμος καλεῖται κυριώτερον. δυνατὸν δὲ καὶ ἐν τῷ ὑπὸ σελήνην ἄμφω θεωρεῖν τὴν τε ἔνωσιν καὶ τὴν διάκρισιν αἰεὶ μὲν ἄμφω, ἄλλοτε δὲ ἄλλην ἐν ἄλλοις καὶ ἄλλοις μέρεσιν ἢ ἐν ἄλλοις καὶ ἄλλοις χρόνοις ἐπικρατοῦσαν. καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα τὸ Νεῖκος καὶ τὴν Φιλίαν παρὰ μέρος ἐπικρατεῖν ἐπὶ τε ἀνθρώπων καὶ ἰχθύων καὶ θηρίων καὶ ὄρνέων ὁ Ἐμπεδοκλῆς φησι τάδε γράφων [. . . = B17].</p>	<p>Antrasis būdas [<i>scil.</i> dalykų suvokimas, kai nepripažįstama judėjimo amžinybė] yra Empedoklio, kuris teigia judėjimo ir nejudrumo kaitą. Jis manė, kad ir mąstomas pasaulis [t.y. sfera], ir juntamas pasaulis yra sudaryti iš tų pačių keturių elementų: pirmasis, matyt, paradigmos būdu, antrasis – vaizdo būdu, ir kad veiksmingos priežastys mąstomame pasaulyje yra Meilė, kuri susijungdama sukuria Sferą, kurią jis taip pat vadina „dievu“ (ir kartais apie tai kalba niekatraja gimine [. . . = B29]), o juntamame pasaulyje – Vaidas, kai jis dominuoja nepilnai, atskyrimu kurdamas šį pasaulį. Tačiau ir šiame pasaulyje įmanoma išvelgti vienijimą ir atskyrimą, pirmąjį danguje, kurį deramai būtų galima pavadinti „Sfera“ ir „dievu“, o antrąjį – žemiška [po mėnuliui esančia] sritimi, kuriai labiausiai reikia būti sutvarkytai, tiksliau vadinama „pasauliu“ (<i>kosmos</i>). Taip pat galima stebėti juos abu, susivienijimą ir atsiskyrimą, ir žemiškoje srityje, dabar dominuojantį vieną, dabar kitą, skirtingose srityse ar skirtingais laikotarpiais. Dėl to, kad ir čia, kalbant apie žmones, žuvis, gyvūnus ir paukščius, paeiliui dominuoja Vaidas ir Meilė, Empedoklis taip rašo: [. . . = B17].</p>

R80 (ad B145) Clem. Alex. <i>Protr.</i> 2.27.3	
Ταύτη τοι ἡμεῖς οἱ τῆς ἀνομίας υἱοὶ ποτε διὰ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ λόγου νῦν υἱοὶ γεγονάμεν τοῦ θεοῦ· ὑμῖν δὲ καὶ ὁ ὑμέτερος ὑποδύεται ποιητῆς ὁ Ἀκραγαντίνος Ἐμπεδοκλῆς [. . . = B145].	Taip mes, kažkada buvę neteisybės sūnūs, dėl meilės Žodžiui dabar tapome Dievo sūnumis žmonėms. Ir tavo poetas, Empedoklis akragantietis, atlieka šį vaidmenį (?) tau: [. . . = B145].
R81 (ad B119) Clem. Alex. <i>Strom.</i> 4.13.1	
Ὅθεν εἰκότως καλούμενος ὁ γνωστικὸς ὑπακούει ῥαδίως καὶ τῶ τὸ σωματίον αἰτοῦντι φέρων προσδίδωσι, καὶ τὰ πάθη, προαποδύομενος τοῦ σαρκίου ταῦτα, οὐχ ὑβρίζων τὸν πειράζοντα, παιδεύων δέ, οἷμαι, καὶ ἐλέγχων, «ἐξ οἷης τιμῆς καὶ οἴου μήκεος ὄλβου», ὡς φησιν Ἐμπεδοκλῆς, ὧδε ἐλθὼν μετὰ θνητῶν ἀναστρέφεται. οὗτος ὡς ἀληθῶς μαρτυρεῖ αὐτῶ μὲν τὸ εἶναι πιστῶ γνησίῳ πρὸς τὸν θεόν.	Todėl, suprantama, gnostikas ⁶¹ , kai jo reikalauja, lengvai paklūsta ir prašančiam vargano kūno jį atiduoda, prieš tai atsikratęs šio mėsos gabalo jausmų, ⁶² ne įžeisdamas gundytoją, bet, manau, auklėdamas ir įrodydamas, „iš kokios didžiulės garbės ir palaimos viršūnės“, kaip sako Empedoklis, čia atvykęs gyvena tarp mirtingųjų. Šitai jis nuoširdžiai liudija sau, kad yra ištikimas ir nuoširdus prieš Dievą.
R82 (ad B146) Clem. Alex. <i>Strom.</i> 4.149.8–150.1	
τούτω δυνατόν τῶ τρόπῳ τὸν γνωστικὸν ἤδη γενέσθαι θεόν· «ἐγὼ εἶπα· θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου.» φησὶ δὲ καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς τῶν σοφῶν τὰς ψυχὰς θεοῦς γίνεσθαι ὧδε πως γράφων· [. . . = B146].	Taip žinantis (<i>gnostikos</i>) žmogus jau gali tapti dievu: „Aš sakiau: jūs esate dievai ir Aukščiausiojo sūnūs“ [Ps. 81:6]. Ir Empedoklis taip pat sako, kad išminčių sielos tampa dievais, rašydamas taip: [. . . = B146]
R83 (žr. ad B114) Clem. Alex. <i>Strom.</i> 5.9.1	
Καί μοι σφόδρα ἐπαινεῖν ἔπεισι τὸν Ἀκραγαντίνον ποιητὴν ἐξυμνοῦντα τὴν πίστιν ὧδε πως· [. . . = B114].	Ir man kyla mintis labai pagirti Akraganto poetą, kuris švenčia tikėjimą tokiu būdu: [. . . = B114].
R84 (ad B147) Clem. Alex. <i>Strom.</i> 5.122.3	
ἦν δὲ ὁσίως καὶ δικαίως διαβιώσωμεν, μακάριοι μὲν ἐνταῦθα, μακαριώτεροι δὲ μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν, οὐ χρόνῳ τινὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἔχοντες, ἀλλὰ ἐν αἰῶνι ἀναπαύεσθαι δυνάμενοι, [. . . = B147], ἡ φιλόσοφος Ἐμπεδοκλέους λέγει ποιητική.	Jeį visą gyvenimą gyvensime pamaldžiai ir teisingai, būsime palaiminti čia, o dar labiau po išvykimo iš čia, nes laimės neturėsime tik tam tikrą laiką, bet galėsime ilsėtis amžinybėje [. . . = B147], sako filosofinė Empedoklio poezija.
R85 Clem. Alex. <i>Strom.</i> 6.30.1–4	
Ἐμπεδοκλῆς τε ὁ Ἀκραγαντίνος Κωλυσανέμας ἐπεκλήθη. λέγεται οὖν ἀπὸ τοῦ Ἀκράγαντος ὄρους πνέοντός ποτε ἀνέμου βαρὺ καὶ νοσῶδες τοῖς ἐγγωρίοις, ἀλλὰ καὶ ταῖς γυναιξίν αὐτῶν ἀγονίας αἰτίου γινομένου, παῦσαι τὸν ἄνεμον· διὸ καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς ἔπεισι γράφει [. . . B111.3–5], παρακολουθεῖν τε αὐτῶ ἔλεγεν [. . . žr. B112.10, 12] ἄντικρυς γοῦν ἰάσεις τε καὶ σημεῖα καὶ τέρατα ἐπιτελεῖν τοὺς δικαίους ἐκ τῶν ἡμετέρων πεπιστεύεασι γραφῶν·	Empedoklis iš Akraganto buvo vadinamas „vėjo kaiščiu“. Taigi sakoma, kad kartą, kai nuo Akraganto kalno ant gyventojų pūtė smarkus ir nesveikas vėjas, ir taip pat sukėlė nevaisingumą tarp jų moterų, jis sustabdė vėją. Štai kodėl jis pats rašo savo eilėse, [. . . = B111.3–5] ; ir jis sako, kad žmonės juo sekė, [. . . = B112.10, 12]. Na, o tai, kad teisūs žmonės gydo, pranašauja ženklus ir daro stebuklus – būtent remdamiesi mūsų Šventuoju Raštu jie tuo įsitikinę.
R86 (ad B137) Orig. <i>Cels.</i> 5.49	
Ὅρα δὲ καὶ τὴν διαφορὰν τοῦ αἰτίου τῆς τῶν ἐμψύχων ἀποχῆς τῶν ἀπὸ τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῶν ἐν ἡμῖν ἀσκητῶν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ διὰ τὸν περὶ ψυχῆς μετενσωματουμένης μῦθον ἐμψύχων ἀπέχονται· καὶ τίς [. . . = B137.1–2]. Ἡμεῖς δὲ κἄν τὸ τοιοῦτο πράττωμεν, ποιοῦμεν αὐτό, ἐπεὶ ὑποπιάζομεν «τὸ σῶμα» καὶ δουλαγωγοῦμεν [. . .].	Bet pastebėk priežasties nuo gyvūnų susilaikymo skirtumą tarp pitagoriečių ir mūsų asketų. Anie juk dėl sielos persikūnijimo mito susilaiko nuo gyvūnų. Ir kas nors [<i>scil.</i> sako] [. . . = B137.1–2] Bet mes, net jei elgiamės taip pat, taip darome, nes mariname kūną ir elgiamės su juo kaip su vergu [. . .].
R87 Herm. <i>Irris.</i> 4	
ὅταν δὲ ἐμαυτὸν ἴδω, φοβοῦμαι τὸ σῶμα καὶ οὐκ οἶδα ὅπως αὐτὸ καλέσω, ἄνθρωπον ἢ κύνα ἢ λύκον ἢ ταῦρον ἢ ὄρνιν ἢ ὄφιν ἢ δράκοντα ἢ χίμαιραν· εἰς πάντα γὰρ τὰ θηρία ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων μεταβάλλομαι, χερσαῖα ἐνυδρα πτηνὰ πολύμορφα ἄγρια τιθασσὰ ἄφωνα εὐφωνα ἄλογα λογικά· νήχομαι ἵπταμαι [πέτομαι] ἔρω θεῷ καθίζω. ἔτι δὲ ὁ <Ἐμπεδοκλῆς> καὶ θάμνον με ποιεῖ.	Hermias, <i>Irrisio Gentilium Philosophorum</i> Kai žiūriu į save, bijau savo kūno ir nežinau, kaip jį pavadinti: žmogumi, šunimi, vilku, jaučiu, paukščiu, gyvate, drakonu ar chimera. Nes filosofai mane pavertė visokiais gyvūnais: sausumos, vandens, sparnuotais, polimorfniais, laukiniais, naminiais, nebyliais, balsiais, neracionaliais, racionaliais. Plaukiu, skrendu, šliaužioju, bėgioju, sėdžiu. Be to, Empedoklis mane taip pat paverčia krūmu [plg. B117.2].

⁶¹ Klemento veikale sc. tikrą žinojimą turintis žmogus.

⁶² sc. apmarinęs kūno afektus.

<p>R88 (ad B131) (Ps.–?) Hipp. <i>Haer.</i> 7.29.1–3 et 31.2–4</p> <p>Μαρκίων δὲ ὁ Ποντικός, πολὺ τούτων <ῶν> μανικώτερος, τὰ πολλὰ τῶν πλειόνων <γραφῶν> παραπεμπάμενος, ἐπὶ τὸ ἀναιδέστερον ὀρμήσας δύο ἀρχὰς τοῦ παντός ὑπέθετο, ἀγαθὸν <θεόν> τινα λέγων καὶ τὸν ἕτερον πονηρόν. καὶ αὐτὸς δὲ νομίζων καινὸν τι παρειαγαγεῖν, σχολῆν (ἐ)σκεύασεν ἀπονοίας γέμουσαν καὶ κυνικοῦ βίου, ὃν τις μάχιμος, ὃς νομίζων λήσεσθαι τοὺς πολλοὺς ὅτι μὴ Χριστοῦ τυγχάνει μαθητῆς ἀλλ' Ἐμπεδοκλέους, πολὺ αὐτοῦ προγενεστέρου τυγχάνοντος, ταῦτ' ὀρίσας ἐδογματίσσε δύο εἶναι τὰ τοῦ παντός αἴτια, νεῖκος καὶ φιλίαν. [. . .]</p> <p>[31.2–4] τρίτην <τινὰ οὖν> φάσκων δίκαιον εἶναι ἀρχήν, καὶ μέσην ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ τεταγμένην, οὐδ' οὕτως δὴ ὁ Πρέπων τὴν Ἐμπεδοκλέους διαφυγεῖν ἴσχυσε δόξαν. κόσμον γάρ φησιν εἶναι ὁ Ἐμπεδοκλῆς <τοῦτον>, τὸν ὑπὸ τοῦ νεῖκος διοικούμενον τοῦ πονηροῦ, καὶ ἕτερον νοητόν, τὸν ὑπὸ τῆς φιλίας, καὶ εἶναι ταύτας τὰς διαφορούσας ἀρχὰς δύο, ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ· μέσον δὲ εἶναι τῶν διαφορῶν ἀρχῶν <τούτων τὸν> δίκαιον λόγον, καθ' ὃν συγκρίνεται τὰ διηρημένα ὑπὸ τοῦ νεῖκος καὶ προσαρμόζεται κατὰ τὴν φιλίαν τῷ ἐνί. τοῦτον δὲ [αὐτὸν] τὸν δίκαιον λόγον, τὸν τῆ φιλία συναγωνιζόμενον, Μοῦσαν ὁ Ἐμπεδοκλῆς προσαγορεύει καὶ αὐτὸν αὐτῷ συναγωνίζεσθαι παρακαλεῖ, λέγων ὧδέ πως: [. . . = B131].</p>	<p>[29.1–3] Markionas iš Ponto, daug labiau pamišęs nei jie [t.y. gnostikai Basilidas ir Saturnilas], atmetęs pagrindą to, kuo tiki dauguma žmonių, ir puoless į didesnę begėdiškumą, išskėlė du visatos principus – vieną gerą dievą ir kitą blogą. Ir kadangi pats manė, kad įvedė naujovę, būdamas kovingas, įkūrė mokyklą, kupiną beprotybės ir ciniško gyvenimo būdo. Šis žmogus, manydamas, kad dauguma žmonių nepastebės, kad jis yra ne Kristaus, o Empedoklio, kuris priklausė daug senesniam laikui nei jis, mokinys, padarė tuos pačius apibrėžimus ir mokė, kad yra dvi visatos priežastys: Vaidas ir Meilė. [. . .]</p> <p>[31.2–4] Preponas [t.y. Markijono mokinys] tvirtino, kad yra trečiasis teisingas principas, esantis viduryje tarp gėrio ir blogio, bet net ir tokiu būdu jam nepavyko išvengti Empedoklio nuomonių. Nes Empedoklis sako, kad yra pasaulis, valdomas sukto Vaido, ir kitas, mažomas, valdomas Meilės, ir kad tai yra du skirtingi principai, gėrio ir blogio, tačiau skirtingų principų viduryje yra teisingas protas (<i>logos</i>), kurio dėka tai, ką išskiria Vaidas, yra surenkama ir prijungiama prie vienio, atitinkančio Meilę. Šią teisingą priežastį (<i>logos</i>), kuri yra kovojančios Meilės sąjungininkė, Empedoklis vadina Mūza, ir kviečia jam talkinti kovoje, kalbėdamas taip: [. . . = B131].</p>
<p>R89 (ad B16, B29, B110, B115, B131) (Ps.–?) Hipp. <i>Haer.</i> 7.29.3–31.4</p> <p>[4] Οὗτός φησιν <οὖν> εἶναι τὰ πάντα στοιχεῖα, ἐξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκε καὶ ἔστιν, ἕξ· δύο μὲν ὑλικά, γῆν καὶ ὕδωρ· δύο δὲ ὄργανα, οἷς τὰ ὑλικά κοσμεῖται καὶ μεταβάλλεται, πῦρ καὶ ἀέρα· δύο δὲ τὰ ἐργαζόμενα τοῖς ὄργανοις τὴν ὕλην καὶ δημιουργοῦντα, νεῖκος καὶ φιλίαν, λέγων ὧδέ πως: [B6]</p> <p>[8] Καὶ ἡ μὲν φιλία εἰρήνην τίς ἐστι καὶ ὁμόνοια καὶ στοργή, ἓνα τέλειον <καὶ> κατηρτισμένον εἶναι προαιρουμένη τὸν κόσμον· τὸ δὲ νεῖκος αἰεὶ διασπᾶ τὸ ἓν καὶ κατακερματίζει καὶ ἀπεργάζεται ἐξ ἐνὸς πολλά.</p> <p>[9] ἔστι μὲν οὖν τὸ μὲν νεῖκος αἴτιον τῆς κτίσεως πάσης – ὃ φησιν «οὐλόμενον» εἶναι [B17], τουτέστιν ὀλέθριον· μέλει γὰρ αὐτῷ, ὅπως διὰ παντός αἰῶνος ἡ κτίσις αὐτῆ συνεστήκη – , καὶ ἔστι πάντων τῶν γεγονότων τῆς γενέσεως δημιουργὸς καὶ ποιητῆς τὸ νεῖκος τὸ ὀλέθριον, τῆς δ' ἐκ τοῦ κόσμου τῶν γεγονότων ἐξαγωγῆς καὶ μεταβολῆς καὶ εἰς τὸ ἓν ἀποκαταστάσεως ἡ φιλία. [10] [. . .], τὸ δὲ πῦρ <καὶ τὸ ὕδωρ> καὶ ἡ γῆ καὶ ὁ ἀήρ θνήσκοντα καὶ ἀναβιοῦντα. [11] ὅταν μὲν γὰρ ἀποθάνῃ τὰ ὑπὸ τοῦ νεῖκος γενόμενα, παραλαμβάνουσα αὐτὰ ἡ φιλία πρ(ο)σάγει καὶ προστίθησι καὶ προσοικειοῖ τῷ παντί, ἵνα μὲν τὸ πᾶν ἓν, ὑπὸ τῆς φιλίας αἰεὶ διακοσμούμενον μονοτρόπως καὶ μονοειδῶς. [12] ὅταν δὲ ἡ φιλία ἐκ πολλῶν ποιήσῃ τὸ ἓν καὶ τὰ διεσπασμένα προσοικοδομήσῃ τῷ ἐνί, πάλιν τὸ νεῖκος ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἀποσπᾶ καὶ ποιεῖ πολλά, τουτέστιν πῦρ, ὕδωρ, γῆν, ἀέρα, τὰ <τ> ἐκ τούτων γεννώμενα ζῆα καὶ φυτὰ καὶ ὅσα μέρη τοῦ κόσμου κατανοοῦμεν. [13] καὶ περὶ μὲν τῆς τοῦ κόσμου ιδέας, ὅποια τίς ἐστιν ὑπὸ τῆς φιλίας κοσμουμένη, λέγει τοιοῦτόν τινα τρόπον: [. . . = B29, žr. B134.2–3]</p>	<p>[4] Jis sako, kad visi elementai, iš kurių buvo sudarytas ir sukurtas pasaulis, yra šeši: du, kurie veikia kaip materija, žemė ir vanduo. Du kaip įrankiai, kurių dėka materija tvarkoma ir keičiama, ugnis ir oras. Ir du dėka šių įrankių veikia materiją ir iš jos kuria, Vaidas ir Meilė. Jis kalba taip: [B6].</p> <p>[8] O Meilė yra tam tikra taika, vieningumas ir švelnumas, kuri pasirenka, kad pasaulis būtų vienas, tobulas, gerai suderintas. Vaidas, priešingai, visada drasko [<i>scil.</i> pasaulį], kuris yra vienas, susmulkina jį į gabalus arba padaro daugį iš vienio. [9] Taigi Vaidas yra visos kūrinijos priežastis. Jis sako, kad jis yra „pražūtingas“ [B17], tai yra naikinantis, nes jam svarbu, kad ši kūrinija tęstųsi visą amžinybę. Naikinantis Vaidas yra visų gimstančių dalykų gimimo demiurgas ir meistras, o Meilė yra gimusių dalykų pasitraukimo iš pasaulio ir jų perkeitimo bei grąžinimo į vienį priežastis</p> <p>[10]. [. . .], O ugnis, vanduo, žemė ir oras miršta ir atgyja.</p> <p>[11] Mat kai žūva atsiradusieji valdant Vaidui, Meilė juos perima, atveda, prišlieja ir sujungia su visuma, kad visa liktų viena, visuomet vienodai ir tolygiai tvarkoma Meilės.</p> <p>[12] Tačiau kai Meilė iš daugio padaro vienį ir prie jo primūrija atplėštuosius, Vaidas vėl nuo vienio nuplėšia ir padaro daugį, tai yra ugnį, vandenį, žemę ir orą, taip pat iš jų gimstančius gyvūnus, augalus ir visas kitas mūsų suvokiamas pasaulio dalis. [13] Empedoklis apie apie pasaulio pavidalą, koks būtent jis yra tvarkomas Meilės, kalba kažkaip taip: [. . . = B29; pgl. B134.2–3].</p>

[14] Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει περὶ τῆς ἑαυτοῦ γεννήσεως ὁ Ἐμπεδοκλῆς· τὴν καὶ ἐγὼ <νῦν> εἶμι, φυγὰς θεόθεν καὶ ἀλήτης, [τουτέστι] θεὸν καλῶν τὸ ἐν καὶ τὴν ἐκεῖνου ἐνότητα, ἐν ᾗ ἦν πρὶν ὑπὸ τοῦ νείκους ἀποσπασθῆναι καὶ γενέσθαι ἐν τοῖς πολλοῖς τούτοις, τοῖς κατὰ τὴν τοῦ νείκους διακόσμησιν <γεγονόσι>. [15] «νεῖκος γάρ, φησί, [. . . = sugadinta citata B115.14], <νεῖκος μαι>νόμενον καὶ τετα<ρα>γμένον καὶ ἄστατον τὸν δημιουργὸν το<ῦ>δε τοῦ κόσμου ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἀποκαλῶν. αὕτη γάρ ἐστιν, <φησίν,> ἡ καταδικη καὶ ἀνάγκη τῶν ψυχῶν, ὧν ἀποσπᾶ τὸ νεῖκος ἀπὸ τοῦ ἐνὸς καὶ δημιουργεῖ καὶ <ἀπ>εργάζεται <πολλάς>, λέγων τοιοῦτόν τινα τρόπον· [B115 citata ir parafrazė].

[22] διὰ τὴν τοιαύτην οὖν τοῦ ὀλεθρίου νείκους διακόσμησιν τοῦδε τοῦ μεμερισμένου κόσμου πάντων <τῶν> ἐμψύχων ὁ Ἐμπεδοκλῆς τοὺς ἑαυτο(ῦ) μαθητὰς ἀπέχεσθαι παρακαλεῖ· εἶναι γάρ φησι τὰ σώματα τῶν ζώων τὰ ἐσθιόμενα ψυχῶν κεκολασμένων οἰκητήρια. καὶ ἐγκρατεῖς <δ'> εἶναι τοὺς τῶν τοιούτων λόγων ἀκροωμένους τῆς πρὸς γυναῖκα ὀμιλίας διδάσκει, ἵνα μὴ συνεργάζωνται καὶ συνεπιλαμβάνονται τῶν ἔργων ὧν δημιουργεῖ τὸ νεῖκος, τὸ τῆς φιλίας ἔργον λύον ἄει καὶ διασπῶν. [23] Τοῦτον <οὖν> εἶναι φησιν ὁ Ἐμπεδοκλῆς νόμον μέγιστον τῆς τοῦ παντός διοικήσεως, λέγων ὧδέ πως· [. . . = B115.1–2] Ἀνάγκην καλῶν τὴν ἐξ ἐνὸς εἰς πολλὰ κατὰ τὸ νεῖκος καὶ ἐκ πολλῶν εἰς ἓν κατὰ τὴν φιλίαν μεταβολήν·

θεοὺς δέ, ὡς ἔφην, τέσσαρας μὲν θνητούς, πῦρ, ὕδωρ, γῆν, ἀέρα, δύο δὲ ἀθανάτους, ἀγεννήτους, πολεμίους ἑαυτοῖς διὰ παντός, τὸ νεῖκος καὶ τὴν φιλίαν. [24] καὶ τὸ μὲν νεῖκος ἀδικεῖν διὰ παντός καὶ πλεονεκτεῖν καὶ ἀποσπᾶν τὰ τῆς φιλίας καὶ ἑαυτῶ προσνέμειν, τὴν δὲ φιλίαν ἄει καὶ διὰ παντός, ἀγαθὴν τινα οὖσαν καὶ τῆς ἐνόητος ἐπιμελουμένην, τὰ ἀπεσπασμένα τοῦ παντός καὶ βεβασανισμένα καὶ κεκολασμένα ἐν τῇ κτίσει ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ ἀνακαλεῖσθαι καὶ προσάγειν <τῶ παντι> καὶ ἐν ποιεῖν. [25] Τοιαύτη <δὴ> τις [ἡ] κατὰ τὸν Ἐμπεδοκλέα ἡμῖν ἢ τοῦ κόσμου γένεσις καὶ φθορὰ καὶ σύστασις, ἐξ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ συνεστᾶσα, φιλοσοφεῖται.

[29.25] εἶναι δὲ φησι καὶ νοητὴν τρίτην τινὰ δύναμιν, ἣν κἂν ἐκ τούτων <τῶν πολλῶν> ἐπινοεῖσθαι δύνασθαι, λέγων ὧδέ πως· [. . . = B110].

[30.3] «κωλύεις γαμείν», τεκνοῦν, «ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ὧν ὁ θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν <μετὰ εὐχαριστίας> τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν». <εἴτ' οὐ> τοὺς Ἐμπεδοκλέους λανθάνεις διδάσκων Καθαρούς; ἐπόμενος γὰρ ὡς ἀληθῶς κατὰ πάντα τούτῳ, τὰ βρ(ώ)ματα παραιτεῖσθαι τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς διδάσκεις, ἵνα μὴ φάγωσι σῶμά τι, λείψανον <ὄν> ψυχῆς ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ κεκολασμένης. λύεις τοὺς ὑπὸ τοῦ θεοῦ συνηρμοσμένους γάμους, τοῖς Ἐμπεδοκλέους ἀκολουθῶν δόγμασιν, ἵνα σοι φυλαχθ(ῆ) τ(ὸ) τῆς φιλίας ἔργον ἐν <καί> ἀδιαίρετον· διαιρεῖ γὰρ ὁ γάμος κατὰ Ἐμπεδοκλέα τὸ ἐν καὶ ποιεῖ πολλά, καθὼς ἀπεδείξαμεν.

[14] Štai ką Empedoklis sako apie savo gimimą: „ten ir aš dabar keliauju⁶³ nuo dievų⁶⁴ ištremtas klajoklis“ [B115.13], reikia suprasti, dievu jis vadina vienį ir jo vienovę. Šiame vienyje Empedoklis buvo dar iki Vaidui jį atskyrus ir jam gimus tarp daugelio tokių, pavaldžių Vaidui.

[15] nes jis sako: „dėl Vaido“ [. . . = sugadinta B115.14 citata], Vaidu smerkiamai vadindamas šėlstantį, nerimastingą ir nepastovų šio pasaulio kūrėją, nes tai⁶⁵ yra nuosprendis ir neišvengiamybė sieloms, kurias Vaidas atplėšia nuo vienio ir sukuria bei padirba daugelį. O kalba apie tai kažkokiu tokiu būdu: [B115 citata ir parafrazė].

[22] Tad kadangi ši padalintą pasaulį valdo naikinantis Vaidas, Empedoklis savo mokinius ragina susilaikyti nuo visų gyvū būtybių valgymo. Mat sako, kad valgomų gyvūnų kūnai yra nubaustų sielų buveinės. Be to, klausančius tokių jo mokymų ragina susilaikyti nuo santykių su moterimis, kad netalkintų ir nedalyvautų darbuose, kurpiamuose Vaido, visuomet niokojančio ir ardančio Meilės darba.

[23] Empedoklis sako, kad tai yra didžiausias visumos sandaros dėsnis, kai jis kalba taip: [. . . = B115.1–2], vadindamas „būtinybe“ vienio pakeitimą daugiu pagal Vaidą ir daugelio pakeitimą į vieną pagal Meilę.

Kalbant apie dievus, kaip sakiau, yra keturi mirtingieji, ugnis, vanduo, žemė ir oras, ir du nemirtingi, nesukurti, amžini vienas kito priešai, Vaidas ir Meilė. [24] Ir Vaidas amžinai nusikalta, yra godus, ardo Meilės darbus ir priskiria juos sau, o Meilė, kuri yra gera ir rūpinasi vienybe, kaskart ir amžinai atkuria tai, kas buvo atskirta nuo visumos ir kankinama, ir baudžiama demiurgo kūrinijoje, kviečia bei veda į priekį ir suvienija. [25] Toks yra pasaulio ir jo būklės, sudarytos iš gėrio ir blogio, kūrimas ir naikinimas, kokius mums pateikia Empedoklio filosofija.

[29.25] Jis sako, kad egzistuoja ir trečioji, mąstoma galia, kurią galima įsivaizduoti remiantis šiomis [t.y. eilėmis], kai jis kalba taip: [. . . = B110].

[30.3] [Kalbėdamas su Marcionu:] Draudi santuoką, dauginimąsi, < . . . ir reikalauji (?) > susilaikymo nuo maisto, kurį Dievas sukūrė, kad jį priimtų tikintieji ir išpažįstantys tiesą [žr. *Tim.* 4:3]. Nesupranti, kad mokai Empedoklio *Apsivalymų*. [4] Nes tikrai juo seki visomis temomis, kai mokai savo mokinius atsakyti mėsos, kad jie nevalgytų kūno, sielos, kurią nubaudė pasaulio kūrėjas, likučių. Ir nutraukdamas santuokas, kurias Dievas sujungė, vadovaudamasis Empedoklio mokymais, kad Meilės veikimas liktų vienas ir nedalomas. Nes pagal Empedoklį, kaip parodėme, santuoka padalija vienį ir paverčia jį daugiu.

⁶³ τὴν (ὀδὸν?) εἶμι tuo keliu keliausiu / keliauju (poet. galima ir praes. reikšmė).

⁶⁴ Hipolitas veikiau supranta „nuo dievo“.

⁶⁵ sc. šis pasaulis

R90 Aet. 1.3.20 (Ps.–Plut.; žr. Stob.)	
φησι δ' οὕτως [. . . = B6]. Δία μὲν γὰρ λέγει τὴν ζέσιν καὶ τὸν αἰθέρα, Ἥρην τε φερέσβιον τὸν ἀέρα, τὴν δὲ γῆν τὸν Αἰδωνέα, Νῆστιν δὲ καὶ κρούνωμα βρότειον οἰοεὶ τὸ σπέρμα καὶ τὸ ὕδωρ.	Jis sako tai [<i>scil.</i> apie principus]: [. . . = B6]. Nes virimą ir eterį jis vadina „Dzeusu“, orą „gyvybę teikiančia Hera“, žemę „Aidonėjumi“ ⁶⁶ ir „Nestidė“ bei „mirtingųjų šaltinis“ yra sėkla ir vanduo.
R91 Diog. Laert. 8.76	
φησι δ' οὕτω [. . . = B6.2–3]. Δία μὲν τὸ πῦρ λέγων, Ἥρην δὲ τὴν γῆν, Αἰδωνέα δὲ τὸν ἀέρα, Νῆστιν δὲ τὸ ὕδωρ.	Jis sako taip: [. . . = B6.2–3], ugnį vadina „Dzeusu“, žemę „Hera“, orą „Aidonėjumi“, „vandenį – Nestide“.
R92 (Ps.–?) Hipp. <i>Haer.</i> 7.29.5–6	
[5] <Ζεὺς> ἐστὶ τὸ πῦρ, <Ἥρη> δὲ <φερέσβιος> ἡ γῆ ἢ φέρουσα τοὺς πρὸς τὸν βίον καρπούς, <Αἰδωνεύς> δὲ ὁ ἀήρ, ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ βλέποντες μόνον αὐτὸν οὐ καθοράμεν, <Νῆστις> δὲ τὸ ὕδωρ· μόνον γὰρ τοῦτο ὄχημα τροφῆς [αἰτίων] γινόμενον πᾶσι τοῖς τρεφομένοις, αὐτὸ καθ' αὐτὸ τρέφειν οὐ δυνάμενον τὰ τρεφόμενα. εἰ γὰρ ἔτρεφε, φησίν, οὐκ ἂν ποτε λμῶι κατελήφθη τὰ ζῶια, ὕδατος ἐν τῷ κόσμῳι πλεονάζοντος ἀεὶ. διὰ τοῦτο Νῆστιν καλεῖ τὸ ὕδωρ, ὅτι τροφῆς αἴτιον γινόμενον τρέφειν οὐκ εὐτονεῖ τὰ τρεφόμενα. [. . .].	[. . .] [5] Dzeusas yra ugnis, gyvybę teikianti Hera – žemė, kuri veda vaisius gyvybės labui, Aidonėjas oras, nes per jį matome viską, bet tai yra vienintelis dalykas, kurio nematome, Nestidė yra vanduo. Nes ši priemonė yra maitinimo priežastis tik tam, kas yra maitinama, bet pati savaime nepajėgi maitinti to, kas maitinama. [6] Nes jei maitintųsi, sako, gyvos būtybės niekada nemirtų iš bado, nes pasaulyje vandens visada gausu. Štai kodėl jis vadina vandenį „Nestide“ [t.y. „nevalgymu“], nes, nors ji yra maitinimo priežastis, ji neturi galios maitinti to, kas yra maitinama. [. . .].
R93 (B19) Plut. <i>Prim. frig.</i> 16 952B	
καὶ ὅλως τὸ μὲν πῦρ διαστατικόν ἐστι καὶ διαιρετικόν, τὸ δ' ὕδωρ κολλητικόν καὶ σχετικόν, τῇ ὑγρότητι συνέχον καὶ πιέζον· ἢ καὶ παρέσχεν Ἐμπεδοκλῆς ὑπόνοιαν, ὡς τὸ μὲν πῦρ 'Νεῖκος οὐλόμενον' 'σχεδύνην' δὲ 'Φιλότητα' τὸ ὑγρὸν ἐκάστοτε προσαγορεύων.	Ir apskritai ugnis turi galią atskirti ir padalyti, vanduo suvienyti ir užlaikyti, nes sulauko ir suspaudžia drėgmę: Empedoklis pateikė šią alegorinę išraišką, kiekvieną kartą ugnį pavadindamas „pražūtingu Vaidu“, o drėgmę – „Meile, laikančia kartu“.
R94 (ad B27 Diels <i>PfP</i>) Ach. Tat. <i>Introd. Arat.</i> 6	
στρέφεται δὲ τὸ πᾶν αὐτὸ περὶ αὐτὸ ὀσημέραι καὶ ὥραι, καθὸ καὶ ὁ Ἀκραγαντίνος φησι [. . . = B28.2], σφαῖρον μὲν καλέσας τὴν σφαῖραν, ὡς καὶ Ὀμηρος ἔσπερον τὴν ἔσπεραν, [καὶ] κυκλοτερῆ δὲ διὰ τὸ σφαιροειδές, μονίαν δὲ περιηγέα τῆς στροφῆς τὴν μονήν.	Visuma apsisuka aplink save kiekvieną dieną ir kas valandą, kaip sako žmogus iš Akraganto [. . . = B28.2], vadindamas sferą „ <i>Sphairos</i> “, kaip Homeras sako hespera vadina hesperą [t.y. vakarą], „apvalią“ dėl jos sferiškumo ir „apvalia vienatve“ (μονία) dėl jos sukimosi pastovumo (μονή).
R95 (ad B134) Ammon. <i>In Interp.</i> , p. 249. 1–11	
ὁ Ἀκραγαντίνος σοφὸς ἐπιρραπίσας τοὺς περὶ θεῶν ὡς ἀνθρωποειδῶν ὄντων παρὰ τοῖς ποιηταῖς λεγομένους μύθους, ἐπήγαγε προηγουμένως μὲν περὶ Ἀπόλλωνος, περὶ οὗ ἦν αὐτῷ προσεχῶς ὁ λόγος, κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ περὶ τοῦ θείου παντὸς ἀπλῶς ἀποφαινόμενος [. . . = B134], διὰ τοῦ “ιερή” καὶ τὴν ὑπὲρ νοῦν αἰνιττόμενος αἰτίαν [. . .].	Akraganto išminčius, prieštaravęs poetų pasakojamiems mitams apie dievus, kurie turėtų būti žmogaus pavidalo, tęsė pirmiausia apie Apoloną (kuris buvo ypač susijęs su jo pasakojimu), bet taip pat ir apie visą dieviškumą apskritai, pareiškęs [. . . = B134], žodžiu „šventas“ alegoriškai nurodydamas priežastį, kuri yra pranašesnė už intelektą [. . .].
R96 Men. Rh. <i>Div. Epid.</i> 1, pp. 333. 12–14, 337.1–7	
φυσικοὶ δὲ οἴους οἱ περὶ Παρμενίδην καὶ Ἐμπεδοκλέα ἐποίησαν, τίς ἢ τοῦ Ἀπόλλωνος φύσις, τίς ἢ τοῦ Διός, παρατιθέμενοι. [. . .] εἰσὶ δὲ τοιοῦτοι, ὅταν Ἀπόλλωνος ὕμνον λέγοντες ἦλιον αὐτὸν εἶναι φάσκωμεν, καὶ περὶ τοῦ ἡλίου τῆς φύσεως διαλεγώμεθα, καὶ περὶ Ἥρας ὅτι ἀήρ, καὶ Ζεὺς τὸ θερμόν· οἱ γὰρ τοιοῦτοι ὕμνοι φυσιολογικοὶ. καὶ χρῶνται δὲ τῷ τοιοῦτῳ τρόπῳ Παρμενίδης τε καὶ Ἐμπεδοκλῆς ἀκριβῶς [. . .].	Fiziniai yra tie [t.y. himnai], kuriuos sukūrė Parmenidas ir Empedoklis, paaiškindami, kokia yra Apolono prigimtis, kokia Dzeuso. [. . .] Jie tokios rūšies, kuomet kartodami himną Apolonui pareiškiamo, kad jis yra saulė, ir aptariame saulės prigimtį ir [<i>scil.</i> sakome], kad Hera yra oras, o Dzeusas šiluma. Tokio pobūdžio giesmės yra gamtos filosofijos forma. Parmenidas ir Empedoklis naudojami būtinti tokiu būdu [. . .].
R97 (žr. ad B123) Corn. <i>Theol.</i> , p. 30.2–8	
οὗτοι δ' ἂν εἶεν διαφοραὶ τῶν ὄντων. ὡς γὰρ Ἐμπεδοκλῆς Φυσικοῦς ἐξαριθμεῖται [. . . = B123] καὶ Φορυῆν καὶ Σιωπὴν τε καὶ Ὀμφαίην καὶ πολλὰς ἄλλας, τὴν εἰρημένην ποικιλίαν τῶν ὄντων αἰνιττόμενος	Jie [<i>scil.</i> titanai] bus skirtumai tarp būtybių. Nes kaip gamtos filosofas išvardija Empedoklis [. . . = B123] ir daugelis kitų, alegoriškai nurodančių didžiulę anksčiau minėtų būtybių įvairovę [. . .].

⁶⁶ Stobajaus versijoje Hera tapatinama su žeme, o Aidonėjus – su oru, „nes jis neturi savo šviesos, bet yra apšviestas saulės, mėnulio ir žvaigždžių“.

R99 (> ad B143) Theon Sm. <i>Exp.</i> , p. 15.7–14	
κατὰ ταῦτα δὴ καὶ ἡ τῶν Πλατωνικῶν λόγων παράδοσις τὸ μὲν πρῶτον ἔχει καθαρόν τινα, οἷον τὴν ἐν τοῖς προσήκουσι μαθήμασιν ἐκ παιδῶν συγγυμνασίαν. ὁ μὲν γὰρ Ἐμπεδοκλῆς κρηνάων ἀπὸ πέντ' ἀνιμῶντά φησιν „ἀτειρεῖ χαλκῶ“ [B143] δεῖν ἀπορρύπτεσθαι· ὁ δὲ Πλάτων ἀπὸ πέντε μαθημάτων δεῖν φησι ποιεῖσθαι τὴν κάθαρσιν· ταῦτα δ' ἐστὶν ἀριθμητικὴ, γεωμετρία, στερεομετρία, μουσικὴ, ἀστρονομία.	Lygiai taip pat [<i>scil.</i> kalbant apie iniciaciją į misterijas] Platono perduodamas mokymas pirmiausia leidžia suprasti apie savotišką apsilvymą, t.y. tinkamos matematikos mokymą nuo vaikystės. Nes Empedoklis sako, kad būtina apsilvyti: „Iš penkių šaltinių... su nepavargstančia bronzą“ [B143]. Tačiau Platonas sako, kad apsilvyti reikia remiantis penkiomis matematinėmis disciplinomis: aritmetika, geometrija, stereometrija, muzika ir astronomija.
R100 Clem. Alex. <i>Strom.</i> 5.103.6	
οὐ παραπέμπομαι καὶ τὸν Ἐμπεδοκλέα, ὃς φυσικῶς οὕτως τῆς τῶν πάντων ἀναλήψεως μέμνηται, ὡς ἐσομένης ποτε εἰς τὴν τοῦ πυρὸς οὐσίαν μεταβολῆς.	Nepraleisiu Empedoklio, kuris mini visų dalykų atgimimą fiziniu požiūriu, manydamas, kad vieną dieną įvyks virsmas į ugnį.
R101 Luc. <i>Icaromen.</i> 13	
[13] [...] ἐπεὶ γὰρ αὐτὴν μὲν ἐγνώρισα τὴν γῆν ἰδὼν, τὰ δ' ἄλλα οὐχ οἷός τε ἦν καθορᾶν ὑπὸ τοῦ βάθους ἅτε τῆς ὄψεως μηκέτι ἐφικνουμένης, πάνυ μ' ἦνία τὸ χρεῖμα καὶ πολλὴν παρεῖχε τὴν ἀπορίαν. κατηφεῖ δὲ ὄντι μοι καὶ ὀλίγου δεῖν δεδακρυμένῳ ἐφίσταται κατόπιν ὁ σοφὸς Ἐμπεδοκλῆς, ἀνθρακίας τις ἰδεῖν καὶ σποδοῦ ἀνάπλεως καὶ καταπτημένους· κἀγὼ μὲν ὡς εἶδον, – εἰρήσεται γάρ – ὑπεταράχθην καὶ τινα σεληναῖον δαίμονα ὤφθην ὁρᾶν· ὁ δέ, “Θάρρει,” φησὶν, “ὦ Μένιπτε, ὅστις τοι θεὸς εἰμι, τί μ' ἀθανάτοισιν εἴσκεις;” ὁ φυσικὸς οὕτως εἰμι Ἐμπεδοκλῆς· ἐπεὶ γὰρ ἐς τοὺς κρατῆρας ἐμαυτὸν φέρων ἐνέβαλον, ὁ καπνὸς με ἀπὸ τῆς Αἴτνης ἀρπάσας δεῦρο ἀνήγαγε, καὶ νῦν ἐν τῇ σελήνῃ κατοικῶ ἀεροβατῶν τὰ πολλὰ καὶ σιτοῦμαι δρόσον. ἦκω τοίνυν σε ἀπολύσων τῆς παρούσης ἀπορίας· ἀνιᾶ γάρ σε, οἶμαι, καὶ στρέφει τὸ μὴ σαφῶς τὰ ἐπὶ γῆς ὁρᾶν [. . .].”	[13] [. . .] Kadangi pamatęs atpažinau pačią žemę, bet dėl aukščio daugiau nieko nemačiau, nes regėjimas nebesiekė pakankamai toli, tai mane labai vargino šis reikalas ir neišsivaizdavau, ką daryti. Nusivyliau ir beveik ašarojau, kai staiga už manęs atsistojo išminčius Empedoklis, juodas kaip anglis, apdengtas pelenais ir visiškai iškepęs. Kai pamačiau jį, buvau – turiu pripažinti, kad buvau šiek tiek sutrikęs, ir maniau, kad matau kažkokį mėnulio demoną. Bet jis man pasakė: „Būk drąsus, Menipai, aš esu dievas [plg. B112.4], kodėl tu lygini mane su nemirtingaisiais? ⁶⁷ Aš esu Empedoklis, gamtos filosofas (fysikòs). Kai nuėjau prie kraterio ir įšokau į vidų, mane pačiupo dūmai ir atnešė iš Etnos čia, o dabar gyvenu mėnulyje, dažniausiai vaikštau oru ir valgau ant rasos. Taigi dabar aš atėjau išlaisvinti jūs iš dabartinių sunkumų. Nes aš manau, jus vargina ir kankina tai, kad negalite aiškiai matyti, kas vyksta žemėje [. . .].“ ⁶⁸
R102	a Men. Rh. <i>Div. epid.</i> 400.31–401.3
τὰ δὲ μετὰ τὰ προοίμια ἔστω περὶ τοῦ θεοῦ τοῦ γάμου λόγος ὡσπερ θετικὸς καθόλου τὴν ἐξέτασιν περιέχων ὅτι καλὸν ὁ γάμος, ἄρξι δὲ ἄνωθεν, ὅτι μετὰ τὴν λύσιν τοῦ χάους εὐθὺς ὑπὸ τῆς φύσεως ἐδημιουργήθη ὁ γάμος, εἰ δὲ βούλει, ὡς Ἐμπεδοκλῆς φησι, καὶ <ὁ> ἔρωσ.	Po įžanginių kalbų turėtų būti teigiamas aptarimas apie santuokos dievą, įskaitant bendrą minties, kad santuoka yra geras dalykas, tyrimą. Turėtumėte pradėti nuo pradžių, sakydami, kad santuoką sukūrė gamta iškart po chaoso iširimio, o jei norite, kaip sako Empedoklis, – ir Erotą.
R103 Claud. <i>Car.</i> 17.72–74	
alter in Aetnaeas casurus sponte favillas dispergit revocatque deum rursusque receptis nectit amicitiiis quidquid discordia solvit.	Kitas, savo noru įšokantis į Etnos liepsnas, išsklaido dievą ir vėl sušaukia jį, o atnaujintais Meilės saitais sujungia visa tai, ką atskyrė Vaidas.
R104 Diog. Laert. 8.43	
Ἴππόβοτος γέ τοί φησι λέγειν Ἐμπεδοκλέα· Τήλαυγες, κλυτὲ κόυρε Θεανούς Πυθαγόρεώ τε.	Hipobotas dėsto, kad Empedoklis pasakė: Telaugai, klausyk, Teano ir Pitagoro sūnau.

⁶⁷ Homeras, *Od.* 16.187.

⁶⁸ Toliau E. pasiūlė Menipui panaudoti erelio sparną – vienintelį paukštį, galintį žiūrėti tiesiai į saulę – kad būtų galima panaudoti jo aštrų regėjimą.

R105 (B156) Diog. Laert. 8.61	
<p>ἀλλὰ καὶ ἐπίγραμμα εἰς αὐτὸν ἐποίησε· Πausανίην ἠητρὸν ἐπώνυμον Ἀγχίτου υἱὸν φῶτ' Ἀσκληπιάδην πατρὶς ἔθρεψε Γέλα, ὃς πολλοὺς μογεροῖσι μαραιομένους καμάτοισι φῶτας ἀπέστρεψε Φερσεφόνης ἀδύτων.</p>	<p>Bet jis taip pat apie jį sukūrė epigramą: Pausanijas, pravarde „gydytojas“, Anchito, mirtingojo asklepiadų žmogaus, sūnus, buvo užaugintas savo tėvynės Gelos. Tas, kuris iš slapčiausios Persefonės šventovės grąžino daugybę mirtingų žmonių, vytusių siaubingose kančiose.⁶⁹</p>
R106 <i>Turba Phil.</i> Sermo IV, p. 52.1–2, 3–8, 1 1–22 Plessner	
<p>dixit: significo posteris quod aer est tenue aquae et quod non separatur ah ea; quod si non esset, terra sicca super aquam humidam non maneret. [. . .] dixit quod aer absconditus in aqua, quae sub terra est, est qui fert terram, ne mergatur in aquam, quae est sub terra, et prohibet ne terram humectet aqua. aer igitur factus est complectens et inter diversa separans, aquam sc. et terram, ac inter adversaria, aquam sc. et ignem, factus est igitur concordans et separans, ne se invicem destruant. [. . .] exemplum eius est ovum, in quo quatuor coniuncta sunt. eius cortex apparens est terra et albedo aqua; cortex vero tenuissima cortici iuncta est separans inter terram et aquam, sicut significavi vobis, quod aer est separans terram ab aqua. rubeum quoque ovi est ignis; cortex, qui rubeum continet, est aer aquam separans ab igne, et utrumque unum et idem est. aer tamen frigida separans, terram videlicet et aquam, ah invicem, spissior est aere altiore. aer vero altior est rarior et subtilior; est namque igni propinquior aere inferiore. in ovo igitur facta sunt quator: terra, aqua, aer et ignis; saliens autem punctus, his exceptis quatuor, in medio rubei qui est pullus. ideoque omnes philosophi in hac excellentissima arte ovum descripserunt ipsumque exemplum suo operi posuerunt.</p>	<p>Jis (t.y. Pandolfas,⁷⁰ <i>scil.</i> Empedoklis) pasakė: Aš pareiškiu palikuonims, kad oras yra labiausiai išretintas vanduo ir kad jis nėra atskirtas nuo jo. Jei jo nebūtų, žemė neliktų sausa virš drėgno vandens [. . .].</p> <p>Jis sakė, kad po žeme esančiame vandenyje paslėptas oras palaiko žemę, kad ji nepatektų į vandenį, esantį po žeme, ir neleidžia vandeniui sudrėkinti žemės. Taigi oras buvo sukurtas kaip esybė, kuri apima ir sukelia atskyrimą tarp skirtingų dalykų, t.y. vandens ir žemės, ir tai sukelia harmoniją ir atskyrimą tarp dalykų, kurie yra priešingi, t.y. vandens ir ugnies, kad jie vienas kito nesunaikintų. [. . .] To pavyzdys yra kiaušinis, kuriame suvienyti keturi dalykai. Jo matomas apvalkalas yra žemė, o baltymas yra vanduo. Labai plona membrana, kuri prilimpa prie apvalkalo, lemia žemės ir vandens atskyrimą, nes, kaip aš jums nurodžiau, oras atskiria žemę nuo vandens. Tuomet kiaušinio trynys yra ugnis: plėvelė, kurioje yra trynys, yra oras, skiriantis vandenį nuo ugnies: šiedu yra vienas ir tas pats. Tik oras, skiriantis šaltus elementus, t.y. žemę ir vandenį, vienas nuo kito yra tankesni už viršutinį orą. Priešingai, viršutinis oras yra retesnis ir subtilesnis. Jis taip pat yra arčiau ugnies nei žemesnis oras. Taigi kiaušinyje yra keturi dalykai: žemė, vanduo, oras ir ugnis. Šuolio taškas trynio viduryje, kuris yra viščiukas, yra anapus šių keturių. Dėl šios priežasties visi šio išskirtinio meno [t.y. alchemijos] filosofai aprašė kiaušinį ir pasirinko jį savo darbo pavyzdžiu.</p>

⁶⁹ Pausanijo vardas reiškia „tas, kuris sustabdo skausmus“. E. buvo priskirti ir medicinos raštai.

⁷⁰ E. vardas šiame lotyniškame tekste (Pandolfus) yra bendro supainiojimo tarp *qaf* ir *fa* arabų kalboje pasekmė.